

ÚVOD
DO
NOVÉHO
ZÁKONA

Gerhard Hörster

70,-
Laura

ÚVOD DO NOVÉHO ZÁKONA

Gerhard Hörster

ÚVOD DO NOVÉHO ZÁKONA

Gerhard Hörster

Oliva, 1994

*Evangelikální teologický seminář v Praze
vyjadřuje poděkování Svazu svobodných evangelických sborů,
který podpořil vydání této knihy.*

*Evangelikales theologisches Seminar in Prag
dank dem Bund Freier evangelischer
Gemeinden in Deutschland für die Unterstützung
bei der Herausgabe dieses Buches.*

Z německého originálu Einleitung und Bibelkunde zum Neuen Testament
přeložili: © Karel Taschner a Jiří Štifter, 1994
Jazykově upravila: Yvona Taschnerová

ISBN 80-85942-04-6

PŘEDMLUVA

Po sepsání tohoto Úvodu k Novému zákonu a před jeho předáním čtenářům, chtěl bych především vyjádřit svoji vděčnost.

Patří předně Bohu, Stvořiteli, který mi daroval zdraví a sílu, abych při svém úkolu učitele a vedoucího pracovníka napsal tuto knihu. Patří mému Pánu Ježíši Kristu, který své církvi svěřil v Novém zákoně evangelium a mne povolal k tomu, abych se stal služebníkem Slova Božího. Patří Duchu svatému, který mi propůjčil dary pro tuto práci a dával mi stále znovu nové podněty.

Děkuji též své ženě Godivě, která mne s láskou a trpělivostí k psaní povzbuzovala a byla ochotna se mnohého zříci kvůli této práci.

Můj dík patří kolegům odborníkům v Novém zákoně Hansu Bayerovi, Ludovítu Fazekašovi, Wilfridu Haubeckovi, Walteru Klaiberovi, Wolfgangu Klippertovi a Adolfu Pohlovi, kteří četli rukopis a poskytli mi cenné připomínky.

Předkládaný Úvod do Nového zákona je podstatně ovlivněn mými teologickými učiteli na tehdejší kazatelském semináři Svazu svobodných evangelických sborů v Ewersbachu Fritzem Laubachem, Walterem Quiringem, Herrmannem Ruloffem, Heinrichem Wiesemannem. Jim vděčím za základní postoj k Bibli. U nich jsem se učil považovat Bibli za Boží slovo a přistupovat k ní s úctou. Ve vědecké disciplíně úvodu do Nového zákona vděčím za mnohé novozákonním profesorům Joachimmu Jeremiasovi a Wernerovi Georgovi Kümmelovi. Naučili mne přijímat výsledky historické kritiky nikoliv s naivní důvěrou, ale kriticky. Rozhodujícím kritériem byla stálá otázka: Jaký byl původní význam textu? Jestliže se předkládaný Úvod do Nového zákona v mnohém liší od Úvodu W. G. Kümmela, je to důsledkem kritického zacházení s historickou kritikou.

Velkou pomocí při této práci mi byla paní Friedhilde Horn, která pro mne připravila materiál důležitý pro poznámky. Pan Martin Plücker mi obětavě pomohl při korekturách. Patří jim můj dík.

Úvod věnuji TRINITY EVANGELICAL DIVINITY SCHOOL v Deerfield, Illinois, USA, která mi propůjčila v červnu 1991 čestný doktorát teologie.

Chtěl bych tím vyjádřit svůj dík za tuto poctu. S velkou radostí jsem četl Úvod vydaný v roce 1992, který sepsali novozákonci této školy Don A. Carson, Douglas J. Moo a Leon Morris⁽¹⁾. V mnoha podstatných výpovědích jsou naše výsledky shodné, ačkoliv jsme se o naší práci vzájemně neinformovali. Je to znamením toho, že Trinity Divinity School a Teologický seminář Ewensbach jsou si velmi blízké v základních teologických postojích.

Předkládaný Úvod do Nového zákona je koncipován jako učebnice, a proto je záměrně stručný. Má umožnit studentům teologie a žákům Bible, farářům a kazatelům, učitelům náboženství a sborovým pracovníkům takový přístup k vědecké disciplíně úvodu, který je založen na důvěře v Bibli. Přeji knize pozorné a kritické čtenáře, kteří na autorovi požadují, aby se sám řídil tímto pro něj důležitým principem. Prosím za to, aby mnozí hledající a ptající se lidé našli v této knize odpovědi, které jim pomohou k víře v Ježíše Krista, a aby nejistí křesťané znovu získali důvěru ke spisům Nového zákona. Pro celé toto dílo necht' platí:

SOLI DEO GLORIA

PRAKTICKÁ ZNALOST

A ÚVOD DO NOVÉHO ZÁKONA

Tato kniha zahrnuje dvě disciplíny: praktickou znalost a úvod do Nového zákona.

Praktická znalost se zabývá obsahem knih Nového zákona. Snaží se o rozčlenění, které má čtenáři Bible pomoci k lepšímu zapamatování myšlenkového postupu v určitém spise Nového zákona. Tento postup je pouze naznačen, nikoliv vykládán. Tomuto účelu slouží již rozdělení kapitol, které pomáhá osvojit si obsah jednotlivých knih. Při praktické znalosti Písma se učíme významné verše, které patří k základní znalosti Bible. Měli bychom si je ve svých Biblích označit a naučit se jim z paměti včetně udání místa, kde jsou zapsány. Dále jsou ke každé novozákonní knize uvedeny některé verše jako klíčové. Mají posloužit k fixaci obsahu příslušné knihy do paměti.

Úvod se zabývá biblickými knihami jako antickými dokumenty. Pojednává o autorovi, čase a místě napsání. Pokud je to možné, snaží se vysvětlit historické pozadí. Zkoumá literární svéráz biblických knih: Co je evangelium? Vyskytuje se v antické literatuře něco podobného Skutkům apoštolů? K jakému druhu dopisů patří novozákonní listy? Co má Zjevení společného s podobnými spisy z okolního židovského světa? Pokud je v biblických knihách zpracována ústní nebo písemná tradice, zkoumá úvod její vztah k výsledné podobě knihy. Nutné odkazy k celistvosti, nedělitelnosti spisu budou v tomto úvodu uvedeny pod heslem integrity.

Dále se úvod snaží o vystižení teologického cíle a poselství jednotlivých spisů.

Praktická znalost a úvod ke každé knize Nového zákona jsou zpracovány podle stejné osnovy:

1. Obsah
2. Členění, důležité verše, klíčové výroky
3. Literární svéráz
4. Historické souvislosti

5. Teologické těžště
6. Integrita
7. Autor
8. Adresát
9. Místo a doba sepsání

Témata, která jsou při výuce teologie zpravidla probírána odděleně, jsou v této knize vzájemně propojena. Vždyť nikdo nezíská osobní přístup k Novému zákonu jen na základě otázek úvodu, i když mohou být velice podnětné. Jde o to, seznámit se s obsahem Nového zákona, a především se setkat s tím, o kterém pojednává. K tomu napomáhá praktická znalost Nového zákona. V krizích života nám nepomohou vědecké teorie probírané v úvodu, ale slova Ježíše Krista tak, jak jsou předávána a vykládána apoštoly.

Na druhé straně pouhá znalost Bible nestačí k porozumění poselství Bible. Petrova slova o proroctvích Starého zákona, napsaná v jeho 2. dopise (2 Pt 1,21), platí v principu i o knihách Nového zákona. Je to Boží slovo předávané lidskými slovy. Věda o úvodu se lopotí s touto lidskou stránkou Nového zákona. Může podat mnohá vysvětlení, která nám umožní lépe pochopit knihy Nového zákona v jejich historickém vzniku a dějinných souvislostech. Bez intenzivního zaměstnávání se otázkami úvodu není možný výklad Nového zákona v kontextu dějinných souvislostí. K podstatě věci patří i vznik mnohých pochybných hypotéz, které však nejsou neškodné. Vyučováním náboženství ve školách a popularizovaným líčením v masmédiích se tak rozšířily, že mnohým lidem se otevře cesta k Bibli teprve po obdržení solidní odpovědi na vzniklé kritické otázky. K tomu chce tento Úvod do Nového zákona přispět.

Čtenář má být povzbuzen k osvojení si obsahu Nového zákona, k učení se význačným veršům zpaměti a k střizlivému a kritickému zhodnocení otázek disciplíny úvodu. Vyžaduje to ochotu vynaložit námahu k vytvoření si vlastního úsudku.

Adolf Schlatter napsal: *“Vlastnictví Bible není majetek, který lze získat bez námahy.”* To se stane zřejmým i při studiu této knihy. Námaha se však vyplácí. Vždyť ve spisech Nového zákona se setkáváme se zjevením Boha v Ježíši Kristu. Evangelia popisují jeho veřejné působení, utrpení, smrt i vzkříšení. Předávají nám jeho slova, která hluboce zasáhla první posluchače, protože byla plná moci a naprosto jiná než řeči tehdejších současných teologů. Skutky líčí vývoj raného křesťanství, které se rozšířilo z místního jeruzalémského sboru v misijní hnutí a které zasáhlo celou římskou říši. Dopisy nám poskytují pohled do života mnoha rozdílných sborů, které z tohoto hnutí vznikly, a do života jejich klíčových osobností. Zjevení je dokument obsahující prorocké poselství z konce 1. století po Kr.

a naznačující vývoj dějin lidstva až do opětného příchodu Ježíše Krista a dokonání Boží vlády.

Ve všech těchto spisech jde o jediné téma: Bůh se sklání k lidem skrze Ježíše Krista. To je mimořádně aktuální právě v době, kdy problémy lidem přerůstají přes hlavy a kdy zdravý lidský rozum sám nestačí na záchranu světa. Není nic důležitějšího než setkání s Bohem, který se k nám přiblížil v Ježíši Kristu. Spisy Nového zákona chtějí k tomuto setkání čtenáře vést.

ÚVOD

DO ČTYŘ EVANGELIÍ

1. Zásadní otázky

Hlavním pramenem informací o životě, působení a utrpení Ježíše Krista jsou čtyři evangelia Nového zákona. Není to samozřejmé, že tyto spisy byly označeny jako evangelia. Jak k tomu došlo? Co nás napadá při vzájemném srovnávání čtyř evangelií? Čím se vyznačují první tři evangelia, kterým říkáme synoptická? Tato kapitola odpovídá na tyto zásadní otázky.

1.1. Co je evangelium?

Jak již bylo naznačeno, evangelia mají pro naši znalost o narození, působení, utrpení, smrti a vzkříšení Ježíše Krista jedinečnou cenu. Katolický novozákoník Alfred Wikenhauser píše ve svém úvodu do Nového zákona: *“Evangelia jsou nejdůležitější knihy Nového zákona. Téměř výhradně jím vděčíme za to, co víme o Ježíši Kristu, jeho životě a působení, utrpení i smrti⁽¹⁾.”*

Z ostatních knih Nového zákona se dovídáme o Ježíšově působení jen velmi málo. Pavel ve svých dopisech vykládá smrt a vzkříšení Ježíše Krista. V christologickém hymnu ve Fp 2,6-11 opěvuje jeho vtělení, životní cestu, smrt na kříži i vyvýšení. Cituje slova, která Ježíš Kristus řekl při ustanovení večeře Páně (1 K 11,23-25). Vypočítává svědky, kteří viděli vzkříšeného Pána (1 K 15,3-8). Na třech místech se odvolává na Ježíšova slova (1 K 7, 10; 1 K 9,14; 1 Te 4,15n). Při etickém napomínání často poukazuje na učení a příklad Ježíše (Ef 4,20n, narážky v Ř 12). Zmiňuje se o procesu proti Ježíšovi před Pontiem Pilátem v 1 Tm 6,13. V Žd 5,7n lze vytušit odkaz k modlitebnímu boji v Getsemane. K příběhu proměnění se vztahuje 2 Pt 1,16-18. Misijní kázání ve Skutcích se dotýká také života, smrti i vzkříšení Ježíše Krista (Sk 2,36; 3,12-26; 10, 34-43; 13,16-38).

To jsou však veškeré informace o životě a působení Ježíšově, které jsou obsaženy v ostatních spisech Nového zákona. Jestliže Wikenhauser píše: *“Co je o tom (životě a působení Ježíše) napsáno v ostatních knihách Nového zákona, je velmi skromné,”⁽²⁾* pak to je správné pozorování, ale nesmíme je absolutizovat.

Existují ovšem i apokryfní evangelia, která nebyla starou církví uznána za kanonická. Jsou v nich mnohé zprávy o Ježíši. Tyto informace můžeme považovat za pravé jen podmínčně. Vždy je nutné je podrobně přezkoumat ve světle kanonických evangelií.

Ve světské literatuře se vyskytují zprávy o životě a smrti Ježíšově mezi jinými u Tacita a Josepha⁽³⁾. Jsou však tak skrovné, že z nich obraz o Ježíšově životě získat nemůžeme.

Je tedy zřejmé, že znalosti o Ježíši jsme převzali především ze všech čtyř evangelií Nového zákona. Jejich význam nelze docenit.

Proč tyto důležité knihy NZ byly nazvány evangelia? Řecký pojem euangelion má původní význam *"odměna za předání dobré zprávy"*. Později se toto slovo užívá ve významu *"dobrá zpráva"*, nebo *"zpráva o vítězství"*⁽⁴⁾. Zároveň znamenalo, že vítěz uplatňuje svůj nárok na občany. Brzy však tento pojem v řecky mluvící části římské říše dostal ve spojení s císařským kultem náboženský význam. Římský císař byl uctíván jako spasitel (soter) a nakonec jako bůh. Zpráva o jeho narození a nástupu na trůn byla euangelion. K pochopení této skutečnosti pomůže charakteristický nápis v kalendáři z Priene z 9. století před Kristem: *"Narozeniny boha byly pro svět počátkem radostných zpráv, které se rozezněly kvůli němu."*⁽⁵⁾ Je nápadné, že nejen na tomto místě, ale v mimobiblické oblasti vůbec se často mluví o radostných zprávách (euangelia), zatímco v Novém zákoně je pojem evangelium užíván jen v jednotném čísle.

Řecký překlad Starého zákona překládá hebrejský pojem besorah jako euangelion. Je odvozen od kořene slova bisar. V běžném smyslu to znamená zvěstování radostné zprávy (2 Sa 18,20.25.27; 2 Kr 7,9). V náboženské souvislosti je tím míněna zpráva o přicházející spáse, o době spasení, která nastane na konci časů. *"Posel radosti oznamuje a vyhláší počátek doby spasení"* (Iz 52,7-10)⁽⁶⁾.

V tomto smyslu se pokládal Ježíš za posla radosti, jak o tom svědčí jeho kázání v synagoze jeho domovského města Nazaretu (L 4,16-21). Také na kritickou otázku Jana Křtitele týkající se jeho osoby odkazuje na znamení doby spasení, jež se skrze něho dějí (Mt 11,5).

Proto Pavel porozuměl, že obsahem evangelia je Ježíš Kristus, jeho příchod, jeho pozemské působení, utrpení a smrt, jeho vzkříšení (Ř 1,1-9; 15,19; 1 K 9,12.18). Podle něho je evangelium poselstvím o spasení v Ježíši Kristu. Evangelium znamená také zvěstování, sdělené poselství, *"není to literární pojem"*⁽⁷⁾, je to něco podstatně jiného než kniha.

Jak se stal tento pojem označením spisu? Pokud můžeme zjistit, souvisí to s Markovým evangeliem. Jeho kniha začíná slovy: *"Počátek evangelia Ježíše Krista, Syna Božího"* (Mk 1,1). Poté následuje líčení veřejného působení Ježíše, jeho smrti a vzkříšení. Tím byl uveden nový literární druh, jaký v antice dosud neměl analogii. Antika zná sice životopisy významných

mužů, evangelia však nejsou biografickým líčením Ježíšova života. Nemají zájem na vnějším zjevu Ježíše ani na jeho vnitřním či vnějším vývoji. Obsahují jen málo biografických dat. Nevysvětlují motivy Ježíšova jednání. Není tu zachycen přesný časový sled událostí. Místo toho jsou evangelia zvěstováním o Ježíši Kristu v písemné podobě. Zachycují tradici o jeho činech i slovech. Tím chtějí probouzet a posilovat víru, jak to výslovně formuluje evangelista Jan (J 20,31).

Které znaky jsou typické pro tento nový literární druh⁽⁶⁾? Žije z blízkosti k tradici. Autoři těchto knih nejsou spisovatelé, kteří zapisují vlastní vyprávění nebo pozorování. Zčásti to jsou očité svědkové nebo jejich žáci. Cítí se být vázáni v církvi zachovávaným apoštolským podáním. Shromažďují materiál, třídí jej, předávají jej dál, a tak se sami stávají nositeli tradice. Jsou vázáni Ježíšovými vyslovenými slovy a vykonanými činy.

Všechna čtyři evangelia jsou jednotná v tom, že předávají Ježíšovo veřejné působení v pevném rámci. Ten začíná křtem Ježíše Janem Křtitelem. Ježíšovo působení je charakterizováno jeho slovy a činy. Na konci tohoto působení stojí příběh utrpení, který je zakončen zprávami o setkání se Vzkříšeným.

Všechna čtyři evangelia chtějí čtenářům zvěstovat Ježíše Krista. Děje se tak podáváním zpráv o událostech Ježíšova života, zvěstováním velkých Božích skutků a zdůrazněním jejich významu pro čtenáře. Pokračují tak v tom, co začalo o letnicích v Jeruzalémě. Vždycky jde o jedinečné evangelium Ježíše Krista.

Proto nadpisy, které stará církev nad evangelia napsala, vystihují přesně jejich smysl. Jedná se o evangelia podle Marka, Matouše, Lukáše a Jana. Stejně evangelium přijali různí svědkové, zapsali je, a tím je předali dál.

Proč bylo evangelium zapsáno? Smrt apoštolů, v mnoha případech mučednická, byla jedním z důvodů, proč písemná tradice se stávala v církvi stále důležitější. Ale písemný záznam evangelia byl pravděpodobně nutný již mnohem dříve. Šíření křesťanských sborů vyžadovalo přesnou interpretaci evangelia na všech místech. Bylo určeno lidem, kteří v Krista nově uvěřili. Potřebovali se dozvědět, kdo je Ježíš, čemu učil a co činil. I v diskusích s kritickými současníky, kteří žádali spolehlivé informace o křesťanství a víře, byl nutný písemný podklad (srv L 1,1-4). Při bohoslužbách se četlo z lekcionáře, ve kterém bylo zapsáno příslušné čtení pro každou neděli. Proto bylo nutné mít písemnou předlohu.

Evangelia tedy vznikla z praktických požadavků rostoucí křesťanské církve, která brala vážně svůj misijní i vyučovací úkol a plnila jej. Byla a dodnes jsou základem zvěsti o Ježíši Kristu.

1.2. Svéráz čtyř evangelií

Kdo vzájemně porovnává čtyři evangelia Nového zákona, brzy poznává, že první tři evangelia mají nápadně mnoho společného. Proto se jim říká

synoptická. Čtvrté evangelium podle Jana jde při líčení vlastní cestou.

Synoptici a Jan se liší v následujících bodech:

V osnově: Synoptici mají pro svá evangelia jednoduché členění. Po Ježíšově křtu mluví o událostech v Galileji. Pak následuje různě dlouhá zpráva o cestě do Jeruzaléma. V třetí části se líčí události v Jeruzalémě. Toto rozčlenění můžeme dobře sledovat v následujících citacích z Markova evangelia: 1,14; 8,27; 10,1.32.

Janovo evangelium naopak líčí několik Ježíšových putování z Galileje do Jeruzaléma. Podnětem byly zpravidla židovské svátky, které Ježíš se svými učedníky trávil v Jeruzalémě. Z těchto údajů Janova evangelia se dá vypočítat doba veřejného Ježíšova působení. Trvala asi tři roky. Pohyb mezi Galileou a Jeruzalémem lze dokázat z následujících míst: J 2,1.13; 3,22; 4,3.46; 5,1; 6,1; 7,1n.10; 10,40; 11,7.54n; 12,1.12.

V uspořádání: Z již uvedeného vyplývá, že synoptici uspořádali látku tradice podle zeměpisných hledisek¹⁰⁾, zatímco Janovo evangelium je seřazeno biograficky. Janovi čtenáři se mohou dozvědět v jakém pořadí a v jakém časovém rozpětí se působení Ježíšovo odehrálo.

Ve volbě látky: Synoptici zaznamenávají velký počet Ježíšových činů, mezi nimi mnoho divů, především uzdravování nemocných. Naproti tomu evangelium Janovo uvádí jen sedm zpráv o Ježíšových činech, vymítání démonů se však mezi nimi nevyskytuje.

Tři z těchto činů popisují také synoptici: vyčištění chrámu, uzdravení služebníka královského úředníka a nasycení pěti tisíců.

V líčení Ježíšových protivníků: Synoptici popisují svérázné vlastnosti a úkoly Ježíšových protivníků: farizeje a zákoníky, saduceje a kněze. Při srovnávání vynikne skutečnost, že v Janově evangeliu byli Ježíšovi odpůrci označeni jako Židé. Mínil-li se tím celý židovský národ, nebo jeho vedoucí vrstva, nebo určitá skupina národa, to lze rozpoznat jen podle souvislosti.

Ve způsobu vyprávění: Synoptická evangelia obsahují mnoho stručných zpráv z Ježíšova života, často uzavíraných významným Ježíšovým výrokem. Jednající osoby jsou představeny jen tehdy, je-li to nutné pro pochopení zprávy. Jejich další životní osudy uvedeny nejsou. Zato Janovo evangelium obsahuje podrobná líčení událostí z Ježíšova života, např. rozhovoru se samařskou ženou (kap 4), uzdravení slepého od narození (kap 9), nebo vzkříšení Lazara (kap 11).

V podání Ježíšových proslavů: Všechna čtyři evangelia obsahují více nebo méně obsáhlé Ježíšovy proslavy. U synoptiků jsou tvořeny z krátkých, snadno zapamatovatelných vět. Jedná se spíše o sbírku výroků nebo citátů z Ježíšových proslavů než o jejich doslovné podání. Jinak je tomu v Janově evangeliu, kde nacházíme podrobné proslavy meditativního charakteru, takže čtenář se může vcítit do myšlení řečníka. Srovnejme např. L 15,1-7 s J 10.

Přitom je také nápadné, že styl řeči u synoptiků odpovídá řeckému způsobu myšlení. Je přímočarý, cílevědomý a lineární. Myšlenkový postup v Ježíšových proslotech v Janově evangeliu má orientální charakter. Myšlenky se opakují, ale jsou převáděny do jiné roviny, a tím se lépe zapamatují. Graficky lze tento postup znázornit spirálou. Tímto způsobem se mluvívalo v Orientu.

V Ježíšově sebeoznačení: Když Ježíš v synoptických evangeliích mluví o sobě, používá neobvyklý titul: *bar naschach*, tj. Syn člověka, nebo člověk. Podle synoptiků je "*Syn člověka*" klíčovým pojmem pro Ježíšovo chápání sebe sama. I v evangeliu Janově se mluví o Synu člověka. V popředí však stojí jeho označování sebe sama jako "*Syna Božího*", nebo "*Syna*". Čtvrté evangelium poskytuje zvláštní pohled na jedinečný vztah mezi Bohem a Ježíšem.

Z jakého důvodu je líčení života a působení Ježíše tak rozdílné?

Zatímco synoptikové seřadili materiál podle zeměpisných měřítek, čtvrtý evangelista vykresluje jako očitý svědek jednotlivá zastavení Ježíšovy cesty. Synoptikové mají malý zájem na zeměpisných a místopisných podrobnostech, čtvrtý evangelista však sděluje dosud neznámé podrobnosti Ježíšova života.

Zatímco synoptikům záleží na zachování a předání co největšího počtu Ježíšových výroků nebo citátů z Ježíšových proslavů, čtvrtý evangelista napodobuje Ježíšův řečnický styl. Jeho čtenáři mohou Ježíšovy proslavy prožívat. Zatímco synoptikové vidí svůj úkol v zachování zpráv z Ježíšova života (srv. L 1,1-4), vykládá čtvrtý evangelista život a proslavy Ježíše z pohledu velikonočních událostí. Často zdůrazňuje skutečnost, že učedníci porozuměli Ježíšovi teprve po jeho zmrtvýchvstání.

Tvrzení, že synoptikové se zajímali o historii a čtvrtý evangelista zvěštoval Ježíše, aniž kladl důraz na historickou přesnost, by bylo zavádějící. Je tomu právě naopak. Synoptikové také chtěli zvěstovat Ježíše a použili k tomu historické podání. Čtvrté evangelium je přesnou a podrobnosti obsahující zprávou očitého svědka, která však není v rozporu se zvěstováním Ježíše jako Syna Božího. Čtyři evangelia se obracejí na různé okruhy čtenářů, což vede k rozdílnému akcentování důrazů ve zprávě o Ježíši.

1.3. Synoptický problém

Když vzájemně srovnáváme první tři evangelia, dojdeme k dvěma opačným závěrům:

- 1) Synoptici se ve velkém rozsahu shodují ve stavbě, v pořadí jednotlivých perikop i v řeckém znění slov.
- 2) Synoptici se charakteristicky liší výběrem látky, utvářením vypravěčských rámců a často i v řeckém znění slov.

Synoptický problém lze definovat otázkou: Jak je možné tyto rozdíly vysvětlit historií vzniku evangelií?

V dějinách teologie byly dány na položenou otázku různé odpovědi. Augustin (354-430) se domníval, že evangelia vznikala ve stejném pořadí, v jakém jsou dnes uvedena v Novém zákoně. Marek by byl zestručněním Matouše, Lukáš rozšířeným pojetím Marka. Synoptický problém byl intenzivně zkoumán teprve ve druhé polovině 18. století. Existují čtyři pokusy řešení.

1) Hypotéza o praevangeliiu

Zastával ji mezi jinými Lessing r. 1776⁽¹⁰⁾. Předpokládal, že původním evangeliiem bylo velice staré aramejské evangelium, evangelium nazaretů. Věděl, že Hieronymus našel takové evangelium u sekty nazaretů ve 4. století po Kristu. Jeho zlomky existují dodnes a byly zveřejněny⁽¹¹⁾. Je však pravděpodobné, že toto evangelium není originální spis. Jde spíše o zpětný překlad z řeckých synoptických evangelii do aramejštiny, vzniklý v první polovině 2. století.

Ostatně ani aramejské praevangelium by synoptický problém nevyřešilo, protože v řeckém znění existují slovní shody. Toto praevangelium by muselo být přeloženo do závazného řeckého překladu, z kterého by synoptici čerpali. Pro tento nedostatek se Lessingův návrh řešení neprosadil.

2) Hypotéza fragmentů neboli diégésí

Podle tohoto návrhu řešení se skládají synoptická evangelia z mnoha krátkých fragmentů neboli zlomkovitých vyprávění, která zaznamenali apoštolové a jejich posluchači. Jednali po způsobu žáků židovských rabínů, kteří také zapisovali učení a činy svých učitelů. Mimo Palestinu byl velký zájem o tyto zápisy, proto byly záhy přeloženy do řečtiny. Synoptici shromáždili tyto fragmenty čili diégése (z řeckého diegesis - vyprávění) a přejali je do svých evangelii. Lukášovo evangelium začíná odkazem na takové diégése (L 1,1-4).

Návrh tohoto řešení zastával nejprve Schleiermacher 1817 a r. 1832 jej doplnil domněnkou, že do Matoušova evangelia byla zapracována navíc sbírka Ježíšových výroků⁽¹²⁾.

Pro hypotézu diégésí svědčí mnohé, především začátek evangelia Lukášova. Za předpokladu jejich překladu do řečtiny by byla vysvětlena slovní shoda synoptických evangelii. Otázka, proč mají synoptici stejnou stavbu a stejné pořadí perikop, však zůstává otevřena. Proto se novozákonníci s tímto řešením nespokojili.

3) Hypotéza o ústní tradici

Jejím zastáncem byl 1796-7 J. H. Herder, který navázal na Lessingův návrh řešení⁽¹³⁾. Jestliže Lessing počítal s aramejsky sepsaným praevangeliiem, Herder předpokládal ústní praevangelium. Jeho poznatek, že na začátku předávání evangelia bylo pravděpodobně ústní předávání Ježí-

šových slov a činů, je důležitý dodnes. Protože však toto předávání probíhalo zřejmě v aramejštině, nevysvětluje tato hypotéza ani shodnou stavbu synoptických evangelií ani stejné seřazení perikop ani shodu v řeckém znění. Tímto způsobem nelze synoptický problém vyřešit.

4) Hypotéza literární závislosti

Dosud uvedené návrhy řešení synoptického problému nepředpokládají literární závislost třech prvních evangelií, další hypotézy z této závislosti vycházejí. Uvedeme tři z nich.

Už jsme se zmínili o Augustinovi, jehož řešení mělo zastánce až do 20. století (např. T. Zahn a s výhradami A. Schlatter⁽¹⁴⁾). Vychází z předpokladu, že evangelia vznikala v pořadí, v jakém jsou dnes uvedena v Novém zákoně. V tom případě je Matoušovo evangelium nejstarší, Markovo je výtažkem z něho a Lukáš vychází z obou.

Jinou závislost předpokládá J. J. Griessbach. I on považuje za nejstarší Matoušovo evangelium, na kterém je závislé evangelium Lukášovo. Markovo evangelium je stručným shrnutím Matoušova a Lukášova evangelia. Tato hypotéza neměla mnoho zastánců, protože pracovala s četnými domněnkami.

Prosadila se třetí hypotéza o literární závislosti, kterou vyslovil r. 1835 K. Lachmann. Za nejstarší pokládá Markovo evangelium, z něhož Matouš a Lukáš čerpají nezávisle na sobě. Lachmann založil své řešení synoptického problému na skutečnosti, že Matouš a Lukáš se shodují v pořadí perikop jen tehdy, mají-li totéž pořadí jako Marek. V ostatních oblastech řadí předávanou látku zcela samostatně.

Lachmannovo řešení doplnil H. J. Holtzmann, který zjistil, že Matouš a Lukáš mají částečnou slovní shodu v tématech, která tradují oproti Markovi navíc, ale výrazně se liší v pořadí, ve kterém tuto látku předávají. Vyvodil z toho, že Matouš a Lukáš užívali společnou řeckou předlohu. Protože se jedná převážně o Ježíšovy proslovy, pojmenoval tuto předlohu pramen proslovů. Dnes je často nazývána sbírkou Ježíšových výroků, nebo zjednodušeně pramen Q (z německého Quelle).

Tak vznikla teorie dvou pramenů, která tvrdí, že synoptická evangelia vycházejí ze dvou pramenů: z Markova evangelia a z pramenu výroků (Q). Protože vysvětlovala danou problematiku a její použití bylo jednoduché, nastoupila tato hypotéza neobyčejně vítězné tažení. Tato hypotéza nabízí řešení synoptického problému, které se dnes hodnotí jako nejvíce vyhovující. V nejnovější době jsou však kladeny četné kritické otázky, zda tato hypotéza popisuje skutečnosti přiměřeným způsobem. Proto se v následujícím oddílu budeme zabývat jednotlivými zdůvodněními této hypotézy. V návaznosti na to budou popsány kritické připomínky a jiné možné alternativy.

1.4. Teorie dvou pramenů

Toto řešení synoptického problému spočívá na dvou pilířích: Marek je základem pro Matouše a Lukáše (priorita Marka) a Matouš s Lukášem užili pramen výroků (Q) a zapracovali je do svých evangelií. Kromě toho používali synoptici pro svou vlastní látku další prameny tradice.

Pro Markovo prvenství svědčí následující závažné důvody:

1) Marek je nejkratší z prvních tří evangelií. Při velkém respektu k svatým textům evangelií ve staré církvi je pravděpodobnější, že předloha byla spíše doplňována, než zkracována. Proto je nejkratší evangelium zároveň nejstarší.

2) Matouš a Lukáš se shodují v podstatných částech ve stavbě, obsahu, pořadí i znění jen tam, kde zachovávají tradici souběžně s Markem. Jako příklad lze uvést 4. a 5. kapitulu Markova evangelia s jejich paralelami.

3) Marek má jen málo vlastní látky, t.j. materiálu tradice, který se vyskytuje pouze u něho. U Matouše a Lukáše tvoří vlastní látky celé kapitoly.

4) Text u Matouše a Lukáše je proti Markovi jazykově i věcně vylepšený. Tato vylepšení textu jsou u Matouše a Lukáše často shodná, jindy se liší. Příklady jazykových vylepšení: Mk 2,4n; 2,7 par. Příklady věcných vylepšení: Mk 6,14 srv. Mt 14,1 nebo Mk 2,15 srv. L 5,29.

Jaký je závěr z těchto pozorování? Matouš i Lukáš znali a použili evangelium podle Marka. Marek tedy musí být nejstarší evangelium. Možná, že existoval starší Proto-Marek, ze kterého čerpal Lukáš. To by vysvětlovalo příležitostné odchylky mezi Matoušem a Lukášem.

Pro použití pramene výroků lze uvést následující důvody:

1) Matouš a Lukáš souhlasí i v částech, které Marek nemá, a to zčásti doslovně. Z toho lze odvodit literární závislost na řeckém znění. Příklady: Mt 3,7-10 srv. L 3,7-9.

2) V shodných částech, které v Markovi nejsou, se nejedná pouze o výroky, ale zčásti jde i o popis Ježíšových činů. V tom je označení pramen výroků zavádějící. Příklady: Mt 4 srv. L 4, Mt 8,5-13 par 18-22, Mt 11,1-9 par.

3) V příběhu utrpení takové části nenalézáme. Každý evangelista jde vlastní cestou.

4) Matouš a Lukáš řadí společnou látku tradice rozdílným způsobem: Matouš v různých souvislých proslovech: Mt 5-7, 10, 13, 18, 24-25; Lukáš ve dvou blocích: 6,20-8,3 a 9,51-18,14. To ukazuje na to, že oba evangelisté nebyli na sobě bezprostředně závislí, ale že používali společný písemný pramen.

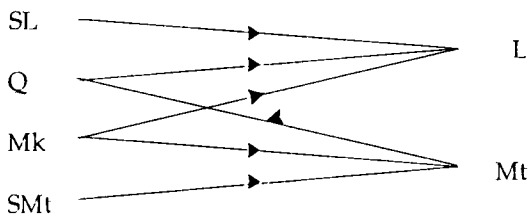
Shrnutí poznatků o tak zvaném prameni výroků: Je pravděpodobné, že existoval řecky psaný záznam Ježíšových proslovů a činů, který Matouš i Lukáš znali a použili. Tento pramen nazývaný pramenem Q se nám nezachoval, takže nemůžeme stanovit, jaká byla původní podoba této před-

lohy. Předpokládáme, že k ní patří ty části, které jsou u Matouše a Lukáše překvapivě shodné. Marek tuto tradici nepřevzal.

Pramen výroků je tedy literární konstrukcí na základě stávajících evangelíí. Jeho existenci jako písemného pramene nelze dokázat.

Teorie dvou pramenů potřebuje doplnit ještě konstatováním, že Matouš a Lukáš používali vlastní zdroje tradice nezávisle na sobě. Zda měli k dispozici písemnou tradici či jenom ústní, nelze s určitostí stanovit. Přínosnější je studium teologických akcentů, které nacházíme v oddílech se speciální látkou. Tyto akcenty nám umožňují poznat, jaké poselství chtěl dotyčný evangelista zprostředkovat.

Z teorie dvou pramenů vyplývá následující schéma vzájemné závislosti prvních tří evangelistů.

1.5. Kritika a alternativy teorie dvou pramenů

Teorie dvou pramenů po jejím zveřejnění H.J.Holtzmannem r. 1863 nastoupila v exegetické vědě vítězné tažení v protestantských výkladech evangelíí. Podle R. Riesnera⁽¹⁵⁾ jí katolické bádání dlouho odporovalo. Ještě r. 1912 vyhlásil dekret „papežské biblické komise“, že tato teorie „se nezakládá ani na svědectví tradice ani na historických argumentech“⁽¹⁶⁾. Ačkoli tento dekret dodnes nebyl zrušen, přijali katoličtí novozákoníci po druhé světové válce teorii dvou pramenů bez rozpaků.

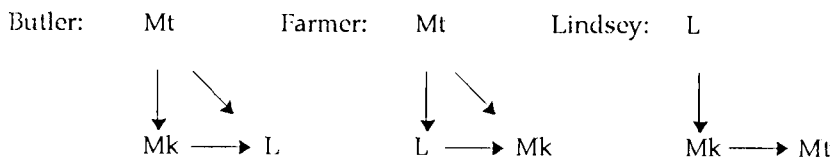
R. Riesner uvádí: „Zdálo se, že kolem r. 1960 tato teorie dosáhla konečného vítězství.“ P.Vielhauer usuzoval: „Kritická práce o pramenech synoptiků byla teorií o dvou pramenech definitivně zakončena.“ V „Úvodu do Nového zákona“ od W. Marxseny můžeme číst: „Tato teorie o dvou pramenech se v bádání tak velice osvědčila, že je možné označení teorie (ve smyslu hypotézy) považovat za zrušené. Můžeme její závěry považovat za jisté...“ Tak se tomu učí každý student teologie v proseminárii. Na kritické námitky a jiné možné alternativy chybí většinou čas. S tímto „jistým závěrem“ počítá zpravidla každý farář, který exegeticky připravuje kázání na nějaký synoptický text⁽¹⁷⁾.

Máme důvod mít vážné pochybnosti o teorii, která došla takového uznání? R. Riesner se k tomu přiklání, když se zabývá kritickými dotazy kladenými od poloviny šedesátých let⁽¹⁸⁾. V tomto úvodu však není možné

zacházet do podrobností. Můžeme jen v hrubých rysech ukázat, jaká pozorování vedla k těmto pochybnostem.

Různá matematicko-statistická zkoumání synoptického problému vedla k závěru, že teorii dvou pramenů lze zpochybnit jako jediné možné řešení tohoto problému. Badatelé B. Solages a R. Morgenthaler dokázali různé vztahy závislosti mezi synoptiky. I prvenství Marka přichází v úvahu pouze jako jedno z možných řešení⁽¹⁹⁾. Francouzský matematik L. Frey zkoumal pořadí perikop, vět a slov synoptických evangelií metodami, které se už osvědčily v jiných duchovních vědách, a zjistil, že přímá závislost mezi synoptiky nepřichází v úvahu. Synoptický problém se dá spíše vysvětlit čerpáním z většího počtu předsynoptických pramenů (srv. I. 1, 1-4)⁽²⁰⁾.

Lachmann jako hlavní důvod priority Marka uvádí skutečnost, že Matouš a Lukáš se shodují v pořadí perikop a slovním znění, jestliže je uvádějí paralelně s Markem. Řada různých badatelů napadla a zpochybnila toto zdůvodnění a fenomen vysvětlují jinými způsoby⁽²¹⁾:

Závěrem R. Riesner uvádí další rozlišovací kritéria, která lze použít k zdůvodnění Markova prvenství. Kdyby se ukázala jejich neudržitelnost, padla by opora teorie dvou pramenů, a tím i celá teorie. V úvahu připadají následující kritéria:

- Prvenství Marka je pochybné, jestliže
- odchylky od Marka u Matouše a Lukáše nelze přijatelně dokázat,
 - u Matouše a Lukáše se na rozdíl od Marka objevuje používání semitské řeči a zhoršení literárního stylu,
 - rozdíl Matoušova a Lukášova znění textu od Markova pojetí lze chápat jako přiblížení se k ústní tradici,
 - Marek je méně židovský než Matouš a Lukáš,
 - synoptické rozdíly lze chápat jako varianty překladu z aramejštiny,
 - Matouš a Lukáš se shodují v trojí tradici proti Markovi (tzv. minor agreements).

Při aplikaci těchto kritérií na různé synoptické texty přichází R. Riesner k závěru: *"Teorie dvou pramenů má velkou přednost v tom, že velice zjednodušuje problém synoptických pramenů, a tím je snadno použitelná. V tom může být důvod toho, že je tak oblíbená ... Přitom teorie dvou pramenů nechává víc otázek otevřených, než jich zodpovídá. Měli bychom o ní mluvit jako o hypotéze. Hledání*

řešení, která by lépe vysvětlila rozmanitost synoptických skutečností, není ještě ukončeno."⁽²²⁾

R. Riesner s tímto kritickým pohledem na teorii dvou pramenů není mezi německými novozákonníky osamocený. To lze doložit poznámkami K. I. Haackera: *"Teorie dvou pramenů okouzluje svou jednoduchostí, což však není žádný historický argument, vyhovuje to jen naší pohodlnosti. Nikdo nemůže a priori říci, že historický průběh vzniku evangelíí byl tak jednoduchý, protože nám chybí ke srovnání literární proces, o jehož průběhu bychom byli lépe zpraveni. L 1,1 mluví spíše o tom, že Lukáš znal a používal více než dva prameny. Synoptický problém je jako rovnice s neznámým množstvím neznámých. Neměli bychom vědomě vynalézat hypotetické pomocné veličiny. Také nelze vědomě pominout možnost dalších dosud neznámých pramenů."*⁽²³⁾

Musí po těchto závěrech čtenář synoptických evangelíí zůstat bez odpovědi na otázku, jak vznikla? Může novozákonní nález spojený s informacemi staré církve vést k přesvědčivému řešení, jak jej předložila teorie dvou pramenů? Nebyla snad hypotéza diégésí příliš rychle odložena jako nepřesvědčivá? Na konci minulého století novozákonník Frédéric Godet předložil alternativu teorie dvou pramenů, která si každopádně zaslouží pozornost⁽²⁴⁾.

K synoptickému problému se vyjádřil ve svazku biblických studií, vyšlých v Hannoveru 1878, a ve svém úvodu k Novému zákonu. Jeho pojetí lze rozpoznat také z jeho komentáře k Lukášovu evangeliu.

Východím postojem Godetova uvažování je především synoptický nález, ke kterému chce přistupovat bez předsudků. K vysvětlení tohoto nálezu užívá informace Skutků o prvokřesťanském učení a zvěstování. Na rozdíl od jiných novozákonníků věnuje velkou pozornost také zprávám staré církve o autorech prvních tří evangelíí. Základní Godetův postoj k synoptickému problému je určován velkou důvěrou ve spolehlivost synoptického podání a hlubokou skepsí k rekonstrukcím teorie dvou pramenů, protože jsou s ní spojené mnohé nevyřešené rozpory.

Na tomto základě dochází Godet k následujícím úvahám:

Od začátku tu byla apoštolská tradice Ježíšových slov a činů. Ve Sk 2,2 zmíněné *"apoštolské učení"* bylo stěžejním důkladným teologickým proniknutím do evangelia o Ježíši Kristu, protože apoštolé byli prostí lidé. Tento úkol zůstal především na apoštolovi Pavlovi. Předtím bylo apoštolské učení zřejmě ústním předáváním Ježíšových slov a činů. Kritériem při dodatečné volbě apoštola byla skutečnost, že byl očitým svědkem událostí kolem Pána Ježíše (Sk 1,21n).

Godet počítá s tím, že zprávy očitých svědků velice brzy získaly v prvotní církvi ustálenou formu a byly zachovány písemně⁽²⁵⁾.

Protože se v prvotní církvi mluvilo nejen aramejsky, ale také řecky (srv. konflikt ze Sk 6), musely být zprávy očitých svědků od začátku překládány

do řečtiny. Existovalo tedy něco jako autorizovaný řecký překlad apoštolské tradice.

Godet považuje za nositele tradice především apoštoly Petra a Matouše. Těžištěm tradice formované Petrem byly Ježíšovy činy v Galileji a Jeruzalémě. Tak vznikla jeruzalémská tradice. Obsahovala nejen jednotlivé perikopy, ale i větší celky tradice v řeckém jazyku. Petr předával tuto jeruzalémskou tradici dále a doplnil ji osobními zážitky s Ježíšem. Podle informací staré církve ho na cestách provázel jako tlumočník Jan Marek. Markovo evangelium vzniklo na tomto základě, a má tedy svůj původ jednak v jeruzalémské tradici, jednak v osobních Petrových doplňcích. Godet přejímá tyto informace o vzniku Markova evangelia od Papia.

Z informací Papia o Matoušovi lze zjistit, že těžištěm tradice zachované Matoušem byly Ježíšovy výroky (logia). Protože Ježíš mluvil aramejsky, tradice byla sepsána v aramejštině a Matouš zhotovil pro potřeby dvoj-jazyčné prvotní církve její řecký překlad, jaký dnes nacházíme v Ježíšových proslovech Matoušova evangelia.

Tato tradice apoštolů Petra a Matouše byla mnohými zaznamenána v aramejštině i v řečtině. Tím vznikly též větší celky uspořádání perikop⁽²⁶⁾. Ty byly základem pro zvěstování v rané církvi, jak to jednoznačně vyplývá z L 1,1-4. V začátcích církve Ježíše Krista byly v jeruzalémském sboru do roku 50 sepisovány diégése, které tvořily věroučnou základnu raného křesťanství. Není divu, že také daly ráz spisům, které dnes nazýváme evangelia. Ovlivnily také Markovo evangelium, jak již bylo uvedeno. Marek se ve svém evangeliu pevně drží Petrova podání, které Petr osobně doplnil.

Matoušovo evangelium bylo pojmenováno jeho jménem proto, že do tohoto spisu kromě jeruzalémské diégésní tradice byla přejata Ježíšova slova, která zaznamenal apoštol Matouš. Nevíme, kdo je pisatelem tohoto obsáhlého evangelia. Musel pocházet ze židovského prostředí, protože se snaží dokázat, že se dějiny Izraele naplňují v životě, utrpení, smrti a vzkříšení Ježíše Krista.

Evangelium Lukášovo pochází od Pavlova žáka, který se od něho naučil, jaký význam a smysl má evangelium pro pohany. Tímto evangeliem je fascinován. Zná mnohé písemné tradice o Ježíši, vyhodnocuje je a přidává výsledky vlastního bádání. Získává nové, dosud nezachycené informace a líčí je ve vlastním podání, kterým určuje teologický cíl evangelia pro pohany (srv. L 1,1-4).

Godet se domnívá, že všechna tři evangelia vznikla nezávisle na sobě na různých místech téměř současně. Marek v Římě r. 64, Matouš v Orientě r. 66 a Lukáš v Syrii kolem r. 66. Jak dalece se toto pojetí osvědčí, bude třeba projednat při rozboru jednotlivých evangelií.

Na konci své studie Godet vysvětluje, že k hledání alternativy teorie dvou pramenů ho vedla otázka věrohodnosti evangelií, která je podle Go-

detova názoru hypotézou o literární závislosti otřesena. Apoštolé, jejich žáci a pisatelé evangelií potom stěží přicházejí v úvahu jako nositelé informací. Jiní si kladou otázku, jak mohl být apoštol Matouš závislý na apoštolském žáku Janu Markovi? Kromě jiného to vedlo k popírání Matoušova autorství prvního evangelia, jak to přijímala stará církev. Tím byla důvěryhodnost evangelia otřesena.

Pokud se však podaří zdůvodnit oprávněný předpoklad, že evangelia skutečně stojí na podání apoštolů, pak je posílena věrohodnost předaného obsahu. Také lze pochopit, proč přesný souhlas v detailu není možný ani nutný. Evangelia mají pak charakter očitých svědectví, která právě svou rozdílností působí věrohodnějším dojmem.

Kdo je sám přesvědčen o věrohodnosti a spolehlivosti biblického podání, může tyto Godetovy závěry vděčně přijímat. Jeho návrhy řešení synoptického problému jsou podnětné. Protože pochybnosti o teorii dvou pramenů jsou tak zřejmé, musíme hledat jiná alternativní řešení. Je třeba počítat s tím, že se modifikovaná hypotéza diégésí ukáže jako věcně nejpřesvědčivější model vysvětlení synoptického problému.

¹ A.Wikenhauser/J.Schmid, Einl.,S.203

² A.Wikenhauser/J.Schmid, Einl.,S.203

³ O.Betz, Artikel: "Jesus Christus", in Das Große Bibellexikon, Bd.2,S.683f

⁴ G.Friedrich, in ThWNT Bd.II,S.721f

⁵ W.G.Kümmel, Einl.,S.11

⁶ A.Wikenhauser/J.Schmid, Einl. S.205

⁷ A.Wikenhauser/J.Schmid, Einl. S.205

⁸ Vgl. H.Zimmerman, Neutestamentliche Methodenlehre,S.137f

⁹ Vgl. D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris,Introduction,S.19

¹⁰ G.E.Lessing,Neue Hypothese über die Evangelisten als bloß menschliche Geschichtsschreiber betrachtet,1781

¹¹ Vgl.E.Hennecke/W.Sneemelcher,Neutestamentliche Apokryphen Bd.I,S.75ff, 90ff

¹² F.Schleiermacher,Über die Zeugnisse des Papias von unseren ersten beiden Evangelien,TSK5,1832,S.335-368

¹³ J.G.Herder,Von der Regel der Zusammenstimmung unserer Evangelien,1797

¹⁴ A.Schlatter počítal s aramejským předstupněm Matoušova evangelia jako základem synoptiků

¹⁵ "Wie sicher ist die Zwei-Quellen-Theorie?,"Theolbeitr.2/77(v následujícím zkráceno R.Riesner,ZQT),S.51

¹⁶ R.Riesner,ZQT,S.51

¹⁷ R.Riesner,ZQT,S.51

¹⁸ R.Riesner,ZQT,S.53-55

¹⁹ R.Riesner,ZQT,S.55. Srv. nyní také E.Linnemann,Gibt es ein synoptisches Problem? Stuttgart,1992

²⁰ R.Riesner,ZQT,S.56

²¹ R.Riesner,ZQT,S.57

²² R.Riesner,ZQT,S.72

²³ K.Haacker,Neutestamentliche Wissenschaft,2.Aufl.1985,S.47

- ²⁴ Frédéric Godet žil v letech 1812-1900 především ve svém domovském městě Neuchâtel / Švýcarsko. V letech 1832-1836 studoval v Berlíně a pak působil až do roku 1844 jako vychovatel mladého prince Friedricha pruského. Potom se vrátil nazpět do vlasti, stal se kazatelem a založil společně s jinými akademii v Neuchâtel, na níž učil od roku 1866 do 1887. Jeho Úvod do Nového zákona a jeho komentáře k Markovu a Janovu evangeliu, listu Římanům a I. Korintským se v německy a francouzsky mluvící oblasti setkaly s uznáním.
- ²⁵ Vgl. B. Gerhardsson, *Die Anfänge der Evangelientradition*, Wuppertal, 1977
- ²⁶ Vgl. D.A. Carson / D.J. Moo / L. Morris, *Introduction*, S. 24: "Je pravděpodobné, že od raného období existovalo více evangelijního materiálu v písemné formě, než připouští kritikové a že většina zbývajících částí již mohla být sjednocena do větších literárních celků."

EVANGELIUM PODLE MARKA

1. Obsah

Evangelium podle Marka popisuje dobu veřejného Ježíšova působení. Začíná příběhem Jana Křtitele a pokřtěním Ježíše Janem Křtitelem. Končí příběhem utrpení a zprávami o setkáních učedníků se zmrtvýchvstalým Ježíšem Kristem. Hlavní důraz je položen na Ježíšovy činy. Jsou popsány v krátkých vyprávěních, která poskytují působivý obraz o Ježíšových divech, o jeho vlivu na lidi v Palestině a o jeho střetnutí s židovskými předáky. Marek samozřejmě předává i Ježíšova slova, ale ta zůstávají v pozadí.

Jak už bylo zmíněno, je Markovo evangelium ze všech tří synoptiků nejkratší. Tím se nabízí jako základ praktické znalosti synoptiků. U Matouše i Lukáše nacházíme téměř celý jeho obsah.

Tím však není rozhodnuto o literární závislosti obou synoptiků na Markovi. Kritické otázky popsané v předcházející kapitole vysvětlují, proč tomu tak je. K zařazení evangelia podle Marka před oba ostatní synoptiky dochází z metodických důvodů.

2. Členění, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Perikopa	Význam. verše
I. 1,1-13	úvod	
1,1-8	Jan Křtitel	
1,9-11	Ježíšův křest	1,11
1,12-13	Ježíšovo pokušení	
II. 1,14-8,26	Ježíš v Galileji	
1,14-20	povolání učedníků	1,15.17
1,21-39	Ježíš v Kafarnaum	
2,13-17	povolání Leviho	2,17

Kapitola	Perikopa	Význam. verše
II. 2,18-22 2,23-28 3,13-19 3,22-30 3,31-35 4,1-20 5,1-20 6,1-6 6,7-13 6,14-29 6,30-44 7,1-23 8,10-13 8,14-21	půst vymínání klasů v sobotu dvanáct apoštolů rouhání Duchu pravá rodina Ježíšova podobenství o rozséváči uzdravení posedlého v Gerasu odmítnutí Ježíše v Nazaretu vyslání dvanácti konec Jana Křtitele nasyčení pěti tisíců čistota a nečistota spor o znamení varování učedníků	2,27n 3,35 7,20n
III. 8,27-10,52 8,27-30	příprava na utrpení Petrovo vyznání u Cesareje Filipovy	
8,31-33 8,34-38 9,2-13	první předpověď utrpení slova o následování proměnění na hoře	8,34b-36.38
9,31-32 9,33-41 10,13-16 10,17-27	druhá předpověď utrpení spor o prvenství požehnání dětem bohatý muž	10,14n 10,25.27
10,33-34 10,35-45	třetí předpověď utrpení žádost synů Zebedeových	10,45
IV. 11-12 kap. 11,1-11 11,12-26 11,15-19 12,1-12 12,13-17 12,28-34	Ježíš v Jeruzalémě vjezd do Jeruzaléma fíkovník vyčištění chrámu podobenství o vinařích vztah k státu největší přikázání	 12,17 12,29-31
V. 13 kap.	apokalyptická řeč	13,30-32
VI. 14-16 kap. 14,3-9 14,10-11	Utrpení a vzkříšení Ježíše pomazání Ježíše zrada	

Kapitola	Perikopa	Význam. verše
VI. 14,12-26	ustanovení večeře Páně	14,22-25
14,32-42	modlitba v Getsemane	14,36
14,53-65	výslech před radou	14,61n
14,66-72	Petrovo zapření	
15,1-19	proces před Pilátem	
15,20-41	ukřižování a smrt	
16,1-8	vzkříšení Ježíšovo	
16,9-20	setkání se Vzkříšeným	16,15n

Toto členění se nesnaží zaznamenat všechny perikopy. Jsou pouze připomenuty oddíly, které mají zvláštní význam pro praktickou znalost Písma, a proto musí být zdůrazněny. To nemá vést k povrchnému čtení evangelia, ale naopak to má vést k jeho důkladnému studiu.

Klíčové výroky

Ježíš řekl: "Naplnil se čas a přiblížilo se království Boží. Čiňte pokání a věřte evangelium."	Mk 1,15
"Vždyť ani Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé."	Mk 10,45
"Opět se ho velekněz zeptal: Jsi ty Mesiáš, Syn požehnaného? Ježíš řekl: Já jsem. A uvidíte Syna člověka sedět na pravici Všemohoucího a přicházet s oblaky nebeskými."	Mk 14,61b-62

3. Literární svéráz

Předpoklad, že Markovo evangelium je nejstarší, by mohl vést k závěru, že čtenáři se zde dostávají Ježíšovu životu nejbližší. Ale není tomu tak. Autor zřejmě sebral zprávy o činech a slovech Ježíše a volně je navzájem spojil. Lze to rozpoznat podle spojení jednotlivých složek tradice slovy "a" nebo "zase" nebo "odtud". Nelze určit časový sled Ježíšova působení, jak je to naopak možné v evangeliu Janovu⁽¹⁾.

Také struktura evangelia nerespektuje časové pořadí událostí a seřazuje tradici o Ježíši podle tří zeměpisných hledisek. Jsou popisovány události v Galileji, události na cestě do Jeruzaléma a události v Jeruzalémě.

Z těchto pozorování lze usoudit, že toto evangelium nechce zaznamenat Ježíšův životopis, ale předně zvěstovat velké Boží činy v Ježíšově životě.

Marek se při psaní evangelia řídí spisovatelskými hledisky. Rozhodl se tradici o Ježíšovi členit geograficky. Mohl právě tak volit časové členění.

Co platí o celé struktuře evangelia, platí i o jednotlivých částech tradice. Na různých místech přerušuje své vyprávění jiným příběhem, takže nechává čtenáře v napjatém očekávání závěru původního vyprávění. Tak např. vypráví o Ježíšově rodině, která jej vyhledala a chtěla zadržet, protože ho pokládala za pomateného (3,21). Tento příběh je přerušen Ježíšovým sporem se zákoníky, kteří tvrdili, že vymítá demony ďáblem. Ježíš je varuje před rouháním se Duchu, protože tento hřích nebude odpuštěn. Potom se Marek vrací k původnímu vyprávění o Ježíšově rodině a líčí Ježíšovu reakci na jejich obvinění (3,31-35).

Takové vložky můžeme pozorovat na následujících místech:

5,25-34 v 5,21-24.35-43; 6,14-29 v 6,6-13.30n; 11,15-19 v 11,12-14.20-25; 14,3-9 v 14,1.2.10.11. I když lze v uvedených oddílech vypořádat časový sled událostí, autor neměl v úmyslu podávat zprávy chronologickým způsobem.

Tvůrčí autorovu práci lze rozpoznat i na místech, kde později vylíčená událost je předem napovězena krátkou poznámkou. Ježíš například vyzývá své učedníky, aby připravili člun, aby se lidé na něj nelačili (3,9). Teprve v následující kapitole se čtenář dozví, zda člun potřeboval a k čemu ho použil (4,1.2). Podobně je tomu i na jiných místech: 11,11 připravuje 11,15nn a 14,54 připravuje 14,66nn.

Evangelista Jan poznamenává na konci svého evangelia, že by na světě nebylo dost místa pro knihy, které by obsahovaly všechno, co se stalo skrze Ježíše (J 21,25). Také Marek vyvolává tento dojem, i když jiným způsobem. Mnohé divy uzdravování a vymítání ďáblů nelíčí jako jednotlivé případy, ale vytváří z nich souhrnné zprávy, které podávají celkový obraz o Ježíšově činnosti (1,32-34; 3,7-12; 6,53-56). Totéž platí i pro rozsáhlé Ježíšovo vyučování (1,39; 2,13; 2,2.33; 10,1), z kterého evangelium uvádí podrobněji jen některé jednotlivé příklady.

Když shrneme tyto zvláštní znaky, je zřejmé, že Markovo evangelium obsahuje tradici o Ježíšově působení seřazenou podle zeměpisných hledisek. Na konci zpráv je příběh utrpení a zmrtvýchvstání, ve kterém je důležitý i časový sled událostí. Ani v ostatních částech tradice nebyla řazena libovolně. Autor sestavil své evangelium také podle spisovatelských hledisek, aby usnadnil čtenářům přístup k Ježíšovu působení.

4. Historické souvislosti

Není náhodou, že Ježíš začal zvěstovat osvobozující zprávu o příchodu Božího království právě v Galileji (1,15). Marek zachytil a vylíčil v prvních osmi kapitolách svého evangelia, jaké důsledky to mělo v životech jednotlivých lidí. Prožili Ježíšovy divy uzdravení, divili se jeho mocným činům a slyšeli jeho volání k obrácení, které vzbudilo protest židovských teologů a víru mnoha prostých lidí. To všechno se odehrálo v Galileji, v části země, kterou zbožní Židé nepovažovali za vhodné místo pro vystoupení Mesiáše

a příchod Božího království. Vždyť to bylo pohraničí, vzdálené od centra náboženského života vyvolených. Ale Ježíš přišel právě pro ty vzdálené, pro hříšníky, pro pohany. Jim byla určena dobrá zpráva. To je pro Marka důležité, protože píše evangelium pro pohany.

Tomu odpovídá i skutečnost, že v Jeruzalémě se odehrávají střety židovských vůdců s Ježíšem. Chrámové město, středisko zbožného židovství, se stává dějištěm dramatu Ježíšova procesu, kde je vynesena smrti, vnučený římské okupační moci a jí vykonaný. Mesiáš Izraele ztroskotán na nevěře Izraele, a stal se tak vysvoboditelem všech národů. Tak se tomu Marek naučil u Pavla a znovu to objevil v Petrově zprávě o událostech Ježíšova života.

5. Teologické důrazy

I když je zde Ježíš nazýván Mesiášem Izraele, je nápadné, že Marek v první části svého zpravodajství (do 8,26) je velmi zdrženlivý k titulu Mesiáš i k dalším výpovědím o osobě Ježíše. Výjimku tvoří jen příležitostně Ježíšovy náznaky tajemství kolem jeho osoby (2,10.17b.19.28). Veškeré poselství této části evangelia je určeno otázkou užaslých lidí: Kdo je ten, skrze kterého se dějí tak mocné činy (4,41; 6,2.14-16)?

Radikální změna nastává u Cesareje Filipovy, kde Ježíš položil učedníkům otázku: *"A za koho mě pokládáte vy?"* (8,29), na kterou Petr odpověděl vyznáním: *"Ty jsi Kristus."* (8,29) Od té doby Ježíš se svými učedníky mluvil o nutnosti svého utrpení (8,31; 9,31; 10,33n) a o své zástupné smrti (10,45). Nejužšímu kruhu učedníků dovolil účast při svém proměnění (9,2-8). Zodpověděl jim otázku o proroku Eliášovi, který má znovu přijít (9,11-13), dal se jim sám poznat jako Kristus (9,41) a připravil svůj mesiášský vjezd do Jeruzaléma (11,1-11). Zde se stále znovu objevuje otázka, která se týká jeho moci a jeho nároku (11,27-33; 12,1-12; 12,35-37; 13,26n.32). Klade ji velekněz u výsledku před veleradou: *"Jsi ty Mesiáš, Synu Požehnaného?"* Ježíš odpověděl přiznáním: *"Já jsem. A uzlíte Syna člověka sedět na pravici Všemohoucího a přicházet s oblaky nebeskými."* (14, 61n) Tak bylo zjeveno tajemství jeho osoby, které vzbudilo okamžitý odpor. Ježíšovo přiznání mu přineslo rozsudek smrti.

Jiný způsob zacházení s tajemstvím Ježíšovy osoby je patrný ve čtvrtém evangelii, ve kterém je od začátku středem pozornosti poselství o Ježíšovi, Božím Synu (1,14). To, že Marek zvolil jinou cestu, jistě souvisí s otázkou, která byla pro něj životně důležitá: Jak je možné spojovat ohromující Ježíšovu moc vyzařující z jeho slov i činů s příběhem utrpení a smrti na kříži? Co způsobilo takový zvrat? Čím konflikt začal a proč dosáhl vrcholu teprve v Jeruzalémě?

Marek nám podává zprávu, že Ježíš svým učedníkům i uzdraveným lidem zakazoval o něm mluvit. I démonům přikazoval, aby mlčeli (1,33.44;

3,11.12; 5,43; 7,36; 8,26.30; 9,9). Mnohokrát důvěrně mluvil se svými učedníky o tajemství svého poslání (7,17n; 9,30n.33; 10,10) a často jim přitom musel vyložit svá podobenství (4,10nn.34b). Podle Markovy zprávy udělal všechno, aby udržel mesiášské tajemství. Není to jen teologická forma ztvárnění látky, jak to předpokládají mnozí novozákoníci⁽²⁾. Marek chtěl spíše zdůraznit nezbytnost Ježíšova počinání: Jestliže chtěl splnit úkol nebeského Otce, přiblížit lidem Boží království, vyučovat své učedníky a připravit je na jejich pozdější úkoly, potřeboval čas. Předčasné prohlášení se Mesiášem by znamenalo okamžitý konec jeho působení. Římané byli v tomto ohledu alergičtí. Ač byli tolerantní v náboženských otázkách, v žádném případě nestrpěli, aby kdokoli kromě římského císaře si činil nárok na moc císaře. „Král Židů“ neměl šanci přežít.

Jsme Markovi vděční, že vylíčil v Ježíšově životě toto dramatické napětí, které mohou členáři spoluprožívat, a přiblížit se tak k tajemství Ježíšovy osobnosti. Nebyl politickým osvoboditelem a také nestál o to, aby se jím stal skrze vzrušené očekávání Mesiáše tehdejší doby (srv. J 6,15). Chtěl splnit úkol nebeského Otce, dát svůj život jako výkupné za mnohé (10,45). Tak se stal zachráncem všech lidí.

6. Integrita

V novém ekumenickém překladu za oddílem 16,8 následuje poznámka: *“Zde podle některých významných rukopisných památek Markovo evangelium končí. Verše 9-20 připojuje řada jiných rukopisů. Některé rukopisy mají za 8. veršem jiný závěr: Všecko, co jim bylo přikázáno, bez odkladu oznámily těm, kteří byli s Petrem. Potom Ježíš sám vyslal skrze ně od východu až na západ svatou a nepomíjející zvěst věčné spásy.”*

Podobné poznámky jsou i v moderních německých překladech.

Verše 9-20 nejsou v obou nejstarších úplných rukopisech Bible, v kodexu Sinajském a Vatikánském. Jiné rukopisy, jako kodex Alexandrinský, kodex Ephraemi rescriptus, kodex Bezae Cantabrigiensis, jejichž text se dá sledovat zpět až do 2. století, však tyto verše mají. Kromě toho některé méně významné rukopisy zachovávají znění tradice zaznamenané ve výše uvedené poznámce ekumenického překladu. Jak vysvětlit různost těchto rukopisných nálezů?

Je naprosto nepřiměřené mluvit o „nepravém Markovu závěru“, jak si zvykli mnozí teologové. To by mohlo vyvolat dojem, že se v tomto oddíle tradují nesprávné věci. Když se podíváme na obsah těchto veršů, snadno napravíme tento omyl. Jejich obsah je podrobně popsán v jiných evangeliích.

Přesto zůstává otázkou, zda verše 9-20 patřily k původnímu textu Markova evangelia. Lze o tom pochybovat, protože oba jmenované rukopisy tyto verše neuvádí. Muselo tedy existovat znění Markova evangelia, které

končilo 8. veršem: *"neboť se bály"*, který však není zrovna působivým zakončením evangelia. Co následuje potom, působí jako souhrn příběhů vzkříšení z ostatních evangelií. Bylo tak Markovo evangelium přiměřeně zakončeno? Kdo tento závěr připojil?

Většina dnešních badatelů se připojuje k názoru, že neznámý písař připojil ve 2. století verše 9-20. Mohl údajně čerpat z tehdy již známých dalších tří evangelií a shrnout jejich závěrečné kapitoly. Toto pojetí našlo uplatnění v různých biblických překladech.

Přesto je zajímavé se zamyslet nad alternativou, kterou přinesl Godet⁽⁴⁾. Uvádí kritický textový nález a popisuje důvody, které mluví pro pravděpodobnou absenci závěru v původním textu evangelia:

1) Mezi 8. a 9. veršem je zřetelný zlom.

2) Verš 1. se opakuje ve verši 9.

3) Obsah veršů 9-20 do značné míry sestává ze stručného shrnutí velikonočních událostí, jež jsou v ostatních evangeliích podrobně popsány.

Některé nevýznamné rukopisy obsahují krátký konec Markova evangelia, který vznikl, protože evangelium končící 8. veršem nebylo považováno za úplné. Na základě rukopisných nálezů a cizorodého stylu lze tento pozdější přídavek zřetelně rozpoznat.

K veršům 9-20 Godet připomíná, že Marek byl Petrovým průvodcem na cestách. Petr podle starocírkevní tradice zemřel jako mučedník za Neronova pronásledování. Je možné si představit, že Marek při tomto pronásledování spěšně opustil Řím a své ještě nedokončené evangelium (do 16,8) musel zanechat v Římě. Z tohoto evangelia pak byly pořizovány opisy, které později byly zařazeny do kodexů Sinajského a Vatikánského. Podle starocírkevní tradice působil pak Marek v Alexandrii. Napsal tam sám závěr svého evangelia a poslal ho do Říma? Kdyby tomu tak bylo, potom by se odlišnost oddílu dala snadno vysvětlit časovým odstupem a zeměpisnou vzdáleností. Pro tuto úvahu svědčí zachovaný literární styl ve verších 9-20. Autor také zde, stejně jako v celém evangeliu, zaujímá kritický postoj k Ježíšovým učedníkům (srv. 16,14). Tento Markův doplněk by byl připojen k originálu a celé evangelium podle Marka by bylo uchováno v Římě. Podle tohoto doplněného evangelia by pak byly ve 2. století pořizovány první opisy.

Jak Godet hodnotí své úvahy, vyplývá z následujících poznámek: *"Při čtení posledních stránek bude asi pozornému čtenáři nápadná změna v pojetí pojednávané otázky. Na začátku této práce jsem opravdu souhlasil s většinou kritiků prohlašujících, že připojený závěr není pravý. Nicméně jsem nemohl potlačit určitou stísněnost při sledování následujících zvláštností:*

1) Dovedné provedené a jemně naznačené stupňování myšlenky, jak je to této části vlastní.

2) Nápadná shoda káravého tónu, který je zaměřen proti učedníkům a výrazně

se shoduje s duchem Markova spisu. Kdo jiný než autor sám mohl tak proniknout do svérázu knihy? To mě vedlo k otázce, zda dříve uvedené důkazy o jiném původu tohoto závěru jsou tak nevyvratitelné, jak se mi jevílo zpočátku. Předkládané výklady jsou jen pokusem zodpovědět tuto otázku bez nároku na řešení problému⁽⁴⁾."

V tomto smyslu bych chtěl Godeta následovat a doporučit čtenářům jeho pokus k dalšímu promýšlení a přezkoumání.

7. Autor

V evangeliu není uvedeno jeho jméno. Nadpis pochází ze seznamů k Novému zákonu, které byly sepsány ve 2. století. Jedná se tedy o informaci staré církve. Co podporuje její pravdivost? V evangeliu k tomu žádné opěrné body nenalzáme. Často je mládenec, který při zatýkání Ježíše utekl a nechal svůj oblek v rukách vojáků (14,51n), ztotožňován s autorem. Je to však domněnka, kterou nelze dokázat. Poznámku Eusebia (260-339) z jeho Dějin církve je třeba brát vážněji. Cituje spis "*Výklad slov Páně*" církevního otce Papias, který žil na začátku 2. století, a tak měl ještě styk s apoštolskou dobou. V něm se Papias odvolává na presbytera Jana, který řekl: "*Marek přesně zapsal slova a činy Páně, na které se rozpomínal jako Petřův tlumočník, i když ne ve správném pořadí. Sám přece Pána neslyšel a nedoprovázel. Později, jak bylo řečeno, následoval Petra, který své vzdělavatelné proslavy upravoval podle potřeby, ale ne tak, že by souvisle zachytil řeči Pánovy. Není to tedy rozhodně Markova chyba, že některé věci zapsal tak, jak si je zapamatoval. Měl starost jen o to, aby nevymechal nic z toho, co slyšel, a aby se ve zprávě nedopustil žádného omylu⁽⁵⁾."* O jakého Marka se zde jedná? Jde o Jana Marka pocházejícího z Jeruzaléma. V domě jeho matky Marie se scházeli věřící prvotní církve (Sk 12,12). Jeho bratranec byl Barnabáš (Ko 4,10). Na první misijní cestě byl průvodcem Pavla a Barnabáše (Sk 12,25; 13,5). Brzo však svou spolupráci s nimi ukončil a vrátil se do Jeruzaléma (Sk 13,13). Pavlovi se to jevílo jako selhání, a proto ho nechťel vzít na další cesty. Barnabáš se na to díval jinak. Protože se nemohli shodnout, rozdělili se a konali misii nezávisle na sobě (Sk 17,37nn). Později se o Markovi mluví zase jako o Pavlovu spolupracovníkovi (Flm 24; Ko 4,10; 2 Tm 4,11). Zřejmě znova získal apoštolskou ocenění. O tom, že působil jako Petřův tlumočník, Nový zákon nemluví.

Jak je Papiova zpráva hodnověrná? Kümmel v novějších vydáních svého Úvodu se k tomu staví skepticky a to z následujících důvodů: Evangelium uvádí chybné zeměpisné údaje, kterých by se obyvatel Jeruzaléma nemohl dopustit. Gerasa neleží na druhém břehu jezera Genezaretského (5,1). Také bychom nešli z krajiny Týru ke Genezaretskému jezeru přes Sidon a odtud do krajiny Desíti měst (7,31). Také poznámka, že by šel do Judeje a za Jordán nedává smysl (10,1)⁽⁶⁾.

Aniž bychom se rozsáhle zabývali podrobnostmi, můžeme se však ptát, zda je jisté, že krajina gerasenských je lokalizována daleko od jezera Gene-

zaretského, proč je vyloučena oklika z Týru přes Sidon ke Genezaretskému jezeru a jak to, že po cestě do Judska nebylo už možné působit na druhé straně Jordánu.

Další Kümmelovy výhrady k Papiově zprávě (Jak mohl obyvatel Jeruzaléma psát pro pohany? Zpráva o smrti Jana Křtitele neodpovídá palestinským mravům. Autor přehlédl, že 6,35nn a 8,1nn jsou varianty jedné události nasycení zástupů,) nejsou přesvědčivé. Proto se mi jeví Papiova zpráva přes uvedené námitky jako důvěryhodná⁽⁷⁾.

Tak jako mnozí další badatelé a Kümmel ve svém dřívějším vydání Úvodu vycházím z toho, že Jan Marek je autorem Markova evangelia (Carson/Moo/Morris⁽⁸⁾, Guthrie⁽⁹⁾, Gnika⁽¹⁰⁾, Pohl⁽¹¹⁾, Wikenhauser⁽¹²⁾).

8. Adresát

Podle Godetových úvah o konci Markova evangelia bylo toto evangelium napsáno pro církev v Římě. Protože se však jedná jen o hypotézu, kterou Godet předkládá s opatrností, musíme být zdrženliví k přesnému označení adresáta. Podle rázu evangelia lze předpokládat, že adresáty byly misijní sbory křesťanů z pohanů.

9. Místo a doba sepsání

Pokud přijmeme Godetův návrh řešení, pak se dá obojí přesně určit. Petr zemřel pravděpodobně za Nerona r. 66. Evangelium bylo napsáno krátce předtím. Godet udává r. 64 a předpokládá, že bylo napsáno v Římě.

I když bereme starocírkevní zprávy o Janu Markovi skepticky, lze přibližně určit čas sepsání. Na základě Ježíšovy výstrahy z Mk 13,14nn opustila prvotní církev v Jeruzalémě město před jeho obležením a přešla do Pelly v Pereji. Proto lze předpokládat, že tato výstraha byla napsána před r. 66. O místě napsání nemáme žádné údaje.

¹ Srv. S.55ff

² W.G.Kümmel, Einl., S.63, srv. také S.62, pozn.30

³ F.Godet, Einl., S.199-209

⁴ F.Godet, Einl., S.209

⁵ Euseb, Kirchengeschichte, III, 39, 15

⁶ W.G.Kümmel, Einl., S.69

⁷ W.G.Kümmel, Einl., S.69

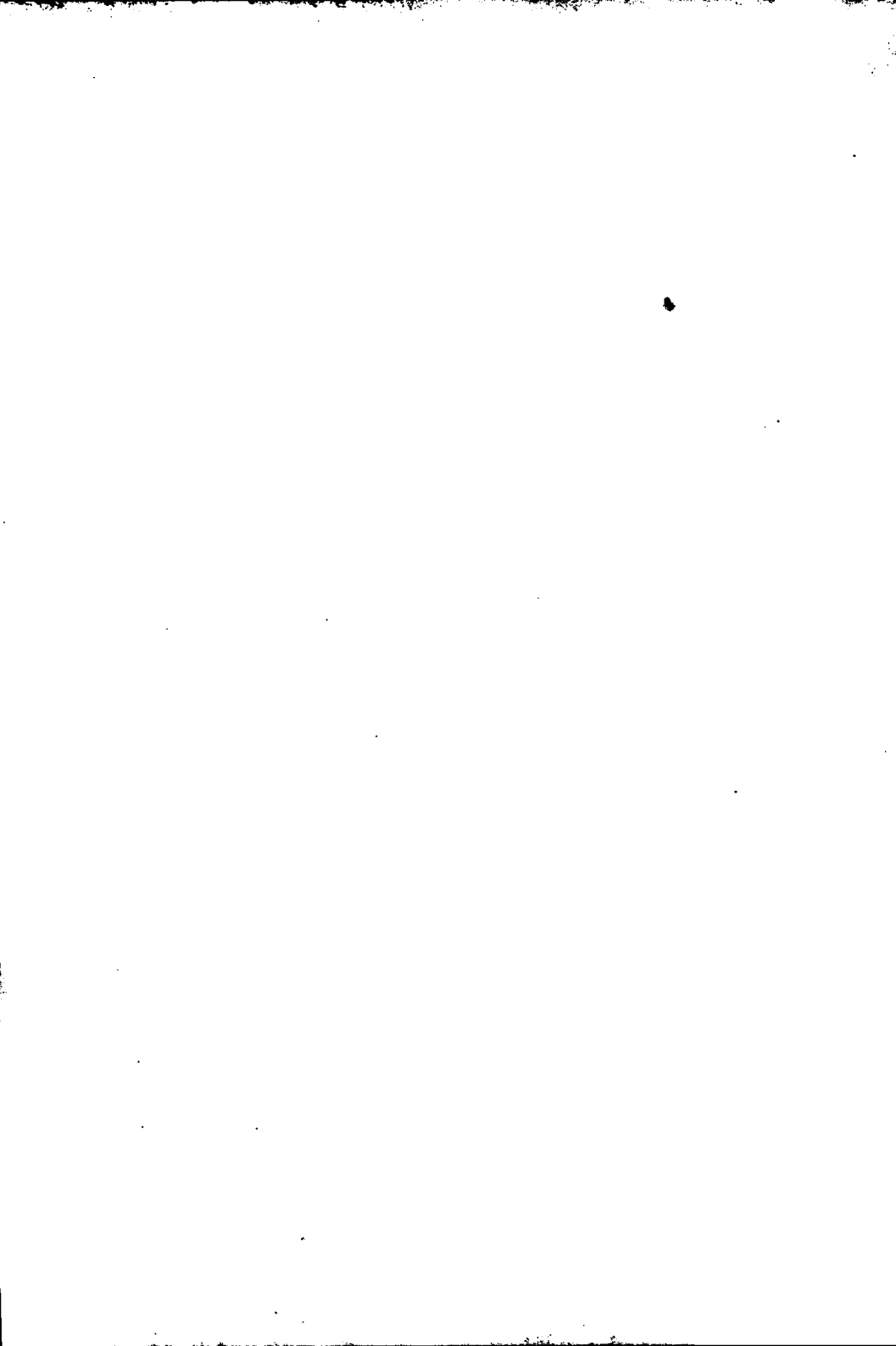
⁸ D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, Introduction, S.92-95

⁹ D.Guthrie, Introduction, S.69-72

¹⁰ J.Gnika nechává otázku pisatele otevřenou, Das Evangelium nach Markus, S.32-33

¹¹ A.Pohl, Das Evangelium des Markus, S.16-24

¹² A.Wikenhauser/J.Schmid, Einl., S.210-216

EVANGELIUM PODLE MATOUŠE

1. Obsah

První evangelium v Novém zákoně nejvýrazněji ovlivnilo historii křesťanské církve. V 2. století bylo již rozšířeno v celém křesťanstvu. Bylo základem vyučování o životě a učení Ježíše Krista. Proto se předčítalo při bohoslužbách. Podle něj se řídilo vyučování kandidátů křtu (katecheze). Z něho se vycházelo při zvěstování Ježíšových slov.

Ačkoliv v další historii křesťanské církve měla vliv i ostatní evangelia, Matoušovo evangelium si podrželo přece jen přední pozici. Informace o Ježíšově poselství jsou dodnes odvozovány z tohoto evangelia. Vždyť obsahuje Kázání na hoře, podobenství o Božím království, Ježíšovy pokyny pro jeho církev i proslov o soudu nad světem.

První evangelium se vyznačuje velkými komplexy proslovů, které také určují strukturu evangelia.

2. Osnova, důležité verše, klíčové výroky

Kapitoly	Perikopy	Významné verše
1-2	události, které předchází vlastní příběh	
3-4	rodokmen, mudrci, útěk, zavraždění dětí Marek I. (Úvod)	
5-7	Kázání na hoře blahoslavenství, antiteze modlitba, pečování vynášení soudu, činění	5-12.13-17 6,6-13.24.33 7,1n.7n.12-14.21
8-9	Marek II. (Ježíš v Galileji) zvláštnost: Levi se jmenuje Matouš	
10	vyslání dvanácti	

Kapitoly	Perikopy	Významné verše
10	vyslání, úděl následování, utrpení	10,16.19n 10,24.32n.37
11-12	Marek II. (Ježíš v Galileji) zvláštnosti: Křtitelova otázka prokletí a jásot, volání Spasitele	11,28-30
13	podobenství o království Božím rozsévač, plevel mezi pšenicí hořčičné zrnko, kvas, poklad, perla, síť	
14-17	Marek III. (příprava na utrpení) + Marek II. zvláštnost: chrámová daň	
18	řeč k církvi spor o prvenství, církevní kázeň společná modlitba, nemilosrdný služebník	18,15-17.18 18,19n
19-22	Marek III. a IV. (Ježíš v Jeruzalémě) zvláštnosti: dělníci na vinici spor o syna Davidova	
23	běda zákoníkům a farizeům hrozby, náрек nad Jeruzalémem	23,8b
24-25	řeči o posledních věcech apokalypsa (Marek V.) deset družiček, hřivny, poslední soud	25,40.45
26-27 28	příběh utrpení zprávy o vzkříšení	28,18-20

Klíčové výroky

Vy jste síl země ... Vy jste světlo světa ...	Mt 5,13a.14a
<i>Každý, kdo se ke mně přizná před lidmi, k tomu se i já přiznám před svým Otcem v nebi, kdo mě však zapře před lidmi, toho i já zapřu před svým Otcem v nebi.</i>	Mt 10,32n
<i>Je mi dána veškerá moc na nebi i na zemi. Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtíte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal. A hle, já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.</i>	Mt 28,18b-20

3. Literární svéráz

Srovnáním s Markovým evangeliem vyniknou zvláštní znaky Matoušova evangelia. Na mnoha místech je Matouš stručnější v předávání perikop než Marek. Například ve zprávě o smrti Jana Křtitele (Mt 14,3-12; Mk 6,17-29), nebo v příběhu uzdravení epileptického hochy (Mt 14,3.12; Mk 9,14-29). Je to výsledek redakčního zpracování evangelia Markova, nebo Marek rozvedl stručnější Matoušovu zprávu? Nebo jsou obě pojetí na sobě nezávislá, ale vznikla ze stejných základů? Podle dnešního stavu bádání nelze na tuto otázku dát jistou odpověď.

Nejdůležitějším znakem Matoušova evangelia jsou komplexy proslovů, které vždy končí slovy stejného významu: *"Když Ježíš dokončil tato slova ..."* (7,28; 11,1; 13,53; 19,1; 26,1). Budí to dojem, jako by evangelista v těchto komplexech proslovů shromáždil Ježíšova slova patřící ke stejné tématice. Tento dojem je ještě zesílen pozorováním, že Lukáš ve svém evangeliu předává stejná Ježíšova slova, ale v jiných souvislostech. Pro Matouše byly tyto výroky tak důležité, že na ně položil v proslovech zvláštní důraz, přičemž čerpal ze souvislých Ježíšových projevů.

Struktura tohoto evangelia ukazuje, že Matouš kladl větší důraz na Ježíšovo učení než Marek. Přitom podobně jako Marek zaznamenal Ježíšovy rozhovory s jeho současníky a jeho zázraky. Předává je jako Marek. Hlavní tón jeho evangelia však udává Ježíšovo učení.

Je nápadné, že Matouš u svých čtenářů mnohé předpokládal. Nevysvětluje židovské zvyky, řády ani řečnické obraty, např. zvyk umývání rukou (Mt 15,2; Mk 7,2n), modlitební řemínky, které se nosily na nadloktí (Mt 23,5), střípce na cípech svrchního oděvu (modrá a bílá vlákna, která měla připomínat pokyny zákona Mt 23,5). Tlumočí obrazné vyjadřování Ježíšovo o *"cezení komára a polykání velblouda"* (Mt 23,24) a o *"obílených hrobech"* (Mt 23,27). Příležitostně užívá dokonce aramejská slova v řeckém opisu, např. rácha t.j. blázen (Mt 5,22) nebo korbanan t.j. chrámový poklad (Mt 27,6).

Otázka o rozvodu je položena tak, jak by ji položili rabíni za časů Ježíšových: *"Je dovoleno propustit manželku z jakékoli příčiny?"* (Mt 19,3). Tomu odpovídá také Ježíšova odpověď: *"Kdo propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo a vezme si jinou, cizoloží."* (Mt 19,9).

Tomuto pevnému sepětí s židovskou zbožností odpovídá výpověď, že zákon si zachovává svou platnost (Mt 5,19; 23,3). I použité výrazy jsou určeny touto vazbou. Místo o království Božím (jako u Marka a Lukáše) je řeč o království nebeském. O Otci v nebesích mluví Marek jen jednou (Mk 11,25), Matouš však patnáctkrát (Mt 6,9; 7,11; 10,32n a j.)

Nejnápadnějším znakem prvního evangelia jsou vedle komplexu proslovů tzv. reflexní citáty, které líčí události Ježíšova života ve vztahu k Starému zákonu a jeho zaslíbením: Mt 1,22 - Iz 7,14; Mt 2,6n - Mi 5,1.3; Mt 2,15 - Oz 11,1; Mt 2,17n - Jr 31,15; Mt 3,3 - Iz 40,3; Mt 4,14-16 - Iz 8,23-9,1;

Mt 8,17 - Iz 53,4; Mt 12,17-21 - Iz 42,1-4.9; Mt 13,35 - Ž 78,2; Mt 21,4n - Iz 62,11 a Za 9,9; Mt 27,9n - Za 11,13 a Jr 18,2n. Nelze přehlédnout Matoušovu snahu dokázat, že Ježíš je Mesiáš Izraele. V něm se naplnila mesiášská zaslíbení Starého zákona.

4. Historické souvislosti

Jak bylo Matoušovo evangelium zasazeno do života raně křesťanské církve? V jaké formě a při jakých příležitostech bylo užíváno a předáváno? V jakých souvislostech toto evangelium vzniklo? Na tyto otázky jsou k dispozici tři odpovědi, které budeme komentovat.

Matoušovo evangelium je v podstatě lekcionář. Jedná se o knihy, v nichž je zapsána zpráva o Ježíši způsobem, jenž vyhovoval předčítání při bohoslužbách raně křesťanské církve. G. D. Kilpatrick⁽¹⁾ zastupující tuto tezi předpokládá, že v určité části prvotní církve byly při bohoslužebném předčítání přednášeny texty z evangelia Markova a z Pramene proslovů (Q). Pak byly doplněny dalšími tradicemi, což se odrazilo v evangeliu podle Matouše. Podle bádání se tedy jedná o raně křesťanský lekcionář, určený pro předčítání při bohoslužbách.

Při srovnání s Markem podporuje tuto domněnku lepší styl řeči, přiléhavější a přesnější formulace, opakování formulí a vzájemná vyváženost vět. Právě to jsou zvláštní znaky Matoušova evangelia, které však nejsou výhradně určeny pro užití v liturgii. Proto existují i jiné názory na jeho "zasazení do života" (Sitz im Leben).

K. Stendahl⁽²⁾ tuší za tímto evangeliem teologickou školu. Takovým způsobem měli být vyučováni učitelé a vedoucí sborů. Obsah toho, co jim bylo sděleno, se objevil v tomto evangeliu. Jako jeden z nejdůležitějších důvodů je uváděna 18. kapitola, v níž není vyučován celý sbor. Jsou v ní uvedeny pokyny k vedení sboru.

Také v tomto evangeliu předpokládána znalost a výklad Starého zákona vyžaduje hlubší studium Písma. Lze hovořit o "*Matoušově škole*".

Kdo považuje toto pojetí za příliš zužující, přijme spíše názor D. Guthrieho⁽³⁾, který v Matoušově evangeliu vidí základ pro katechetické vyučování raného křesťanstva. Nově obrácení, kteří uvěřili v Ježíše Krista, takové vyučování potřebují. Evangelium podle Matouše se k tomu hodí proto, že pojednává o hlavních tématech křesťanské víry. Toto evangelium má své lžiště v Ježíšově nauce. Výborně se hodí k dalšímu předávání tohoto učení. Protože se používalo v tomto smyslu, mělo silný vliv nejen na vedoucí vrstvu sboru, ale i na celou církev Ježíše Krista už v rané době.

5. Teologické důrazy

Nejdůležitější důraz evangelia podle Matouše se týká učení o Kristu, christologie. Matouš chce prokázat, že Ježíš Nazaretský je Mesiáš, kterého

židovský lid očekával. Dokladem toho jsou reflexní citáty, stejně jako mesiášský titul, který v této formě a tak často předává jenom Matouš: Syn Davidův (Mt 12,23; 15,22; 21,9-15).

Také je nápadné, že Ježíšův rodokmen podle Matouše sahá až k Abrahamovi, k člověku, se kterým Bůh začal dějiny Izraele (1,1nn). Pojetí významu Ježíšovy osoby jako Mesiáše Izraele, který nepřišel zrušit zákon a proroky, nýbrž naplnit, předává Matouš dále (5,17).

Druhý důraz je určován napětím mezi partikularismem a univerzalizmem. Obojí je přítomno ve zvěstování a životě Ježíše a stojí zde vedle sebe. Partikularismus se ukazuje v těch Ježíšových slovech, která zdůrazňují, že jeho působení je omezeno na Izrael. Dvanácti vyslaným učedníkům Ježíš uložil: *"Na cestu k pohanům nevstupujte, do samaršské obce nechoďte, jděte raději ke ztraceným ovčím z lidu izraelského."* (10,5). Říká jim, že s tímto úkolem nebudou hotovi až do příchodu Syna člověka (10,23). Podobně odpovídá Ježíš ženě z krajiny Týru a Sidonu, která u něho hledala pomoc: *"Jsem poslán jen ke ztraceným ovčím lidu izraelského,"* a pokračuje ještě ostřejším tónem: *"Nesluší se užít chléb dětem a hodit jej psům."* (15,24,26). Druhé odmítnutí zachoval také Marek, první je jen u Matouše.

Na druhé straně je od počátku patrný univerzalizmus tohoto evangelia. Narození Ježíše se týká všech lidí, včetně astrologů z východu. Dozvěděli se o této události a přišli, aby se Mesiášovi poklonili (2,1-12). Rodokmen Ježíšův vede k Abrahamovi, ale obsahuje také jména pohanských žen: Rachab a Rút. Když Ježíš vykládá podobenství o pleveli v pšenici, vykládá pole jako svět (13,38). V podobenství o královské svatbě jsou služebníci po odmítnutí prvních pozvaných vysláni do ulic pozvat na svatbu všechny, které najdou (22,9). Když Ježíš hovoří o poslední době, ohlašuje, že *"evangelium o království bude kázáno po celém světě všem národům"* (24,14). Vzkříšený Pán také vyzývá své učedníky: *"Jděte ke všem národům a získavejte mi učedníky..."* (28,19).

Napětí mezi partikularismem a univerzalizmem svědčí o tom, že autor tohoto evangelia byl svědkem Ježíšova působení, určeného přednostně Židům. Jeho učedníci však dostali úkol nést evangelium všem lidem. Matoušovo svědectví výrazně ovlivnilo helenistické křídlo židovského křesťanství a nalezlo v něm svůj domov.

Třetí důraz se týká Ježíšova učení o církvi, ekklesiologie. Jen v evangeliu podle Matouše lze nalézt přímé Ježíšovy výroky k tomuto tématu. Po vyznání Šimona Petra před Cesarejí Filipovou mu Ježíš řekl: *"Ty jsi Petr; a na té skále zbuduji svou církev a brány pekelné ji nepřemohou"*. (16,18) V tzv. řeči k církvi (kp 18) Ježíš učí, jak má církev zacházet se svými hřešícími členy (Mt 18,15-17). Moc k duchovní péči, ke svazování a rozvazování není dána jen jednomu apoštolovi, ale celé církvi. Zde se objevuje to, co později reformace nazvala všeobecným kněžstvím všech věřících.

Této církvi je určeno Ježíšovo mravní vyučování. Nejde jen o vyučování ve víře, ale především jde o praktické plnění Ježíšových příkazů, které je důsledkem víry. To je měřítko, kterým Pán církve na konci dnů bude měřit své učedníky: Mt 7,21-23; 25,31-46. Rozhodující nejsou velká slova a nápadné divy, jež se dějí skrze učedníky. Před Bohem platí prosté činění jeho vůle. Lze jasně rozpoznat příbuznost této teologie s Jakubovým dopisem.

Čtvrtým a posledním důrazem je učení o posledních věcech, eschatologie. Poslední doba je popsána u Matouše ve dvou kapitolách, které jsou podstatně obsáhlejší než u Marka a obsahují mnohé informace, které se vyskytují pouze zde.

Tyto přidané tradice nemají spekulativní charakter. Neposkytují materiál k určení přesnějšího průběhu posledních věcí. Také neobsahují žádné vize slávy nového Božího světa. Spíše slouží k střízlivému vyučování, jak je to pro celé evangelium charakteristické. Varují před sebeklamem pokrytectví a vyzývají k bdělosti a připravenosti plnit Ježíšovy pokyny. Jeho církev se má připravovat na opětný příchod Ježíše odpovědným životem následování.

Vzhledem k těmto čtyřem teologickým důrazům neudivuje mocný vliv tohoto evangelia na celé dějiny církve Ježíše Krista. Na něm se orientovali lidé všech století, kteří chtěli být opravdovými křesťany. Stále je slyšet jeho varování před povrchním chápáním víry a církve. Proto vyvolalo evangelium podle Matouše mnohá hnutí k obnově církve Ježíše Krista.

6. Integrita

Evangelium podle Matouše v podobě, ve které je nám předloženo v Novém zákoně, je souvislý spis jednoho autora. Ani rukopisná tradice, ani rozbor obsahu neposkytují prostor pochybnostem o integritě spisu.

7. Autor

Evangelium nepodává o autorovi žádnou zprávu. Jméno Matouš bylo uvedeno v nadpisu k tomuto evangeliu v 2. století a od té doby bylo tradováno dál. Stará církevní tradice uvádí, že první evangelium pochází od Matouše. Na podporu tohoto tvrzení lze citovat následující tradici.

Ve své Historii církve Eusebios píše, že Papias tvrdil: *“Matouš sestavil proslavy v hebrejštině a každý je překládal, jak nejlépe uměl⁽⁴⁾.”* Od Eirenaia víme: *“Matouš zveřejnil mezi Hebrejci knihu evangelia v jejich vlastní řeči, zatímco Petr a Pavel v Římě kázali a zakládali církev⁽⁵⁾.”*

V páté knize Historie církve od Eusebia je zpráva Pantaena o evangeliu podle Matouše. Pantaenus byl mimořádně nadaný teolog z Alexandrie. Svůj úkol viděl v misii mezi národy východu a došel až do Indie. Když se tam dostal, našel tam křesťany, kteří už měli evangelium podle Matouše. Od nich se dozvěděl, že jim kázal apoštol Bartoloměj a zanechal jim Matoušovo evangelium v hebrejštině⁽⁶⁾.

Konečně v šesté knize své Historie církve Eusebios připomíná Origena, který napsal v první knize svého komentáře k Matoušovi: *"Na základě tradice jsem slyšel, pokud se týká čtyř evangelií, která jsou jedině přijímána bez námitek v Boží církvi, kdekoli se pod nebe rozšířila, že první bylo napsáno evangelium podle Matouše, dřívějšího celníka a pozdějšího apoštola Ježíše Krista, pro učící v židovstvu, a to hebrejsky..."*⁽⁷⁾

Starocírkevní tradice dosvědčuje o prvním evangeliu dvě fakta: Jeho autorem je apoštol Matouš. Své evangelium napsal v hebrejštině. Jak spolehlivá je tato tradice?

Je nápadné, že ve všech starocírkevních svědectvích je uvedeno, že evangelium podle Matouše bylo napsáno v hebrejštině. To tvrdí i církevní otcové, jako Eirenaios a Origenes, jejichž mateřštinou byla řečtina a kteří zřejmě znali Matoušovo evangelium v řečtině. Kromě toho, co měli k dispozici, museli mít i další informace o původu tohoto evangelia.

Můžeme předpokládat, že všichni čerpali ze stejného pramene, z Papiia. Jeho poznámku vztáhli na spis prvního evangelia. Tak povstala tradice, že Matouš napsal své evangelium hebrejsky. Avšak Papias se o prvním evangeliu nevyjadřoval. Zmiňuje jenom *"logia"* (slova), která Matouš zapsal hebrejsky. Tato slova pak každý podle svých schopností překládal do řečtiny.

Proto můžeme předpokládat, že starocírkevní tradice se vztahuje na zvěstování Ježíše, které se u Marka neobjevuje. Tato tradice má svůj původ u Matouše, který ji zapsal v původním hebrejském znění. Řecký překlad těchto slov se pak stal podstatnou částí prvního evangelia, které proto dostalo jméno *"evangelium podle Matouše"*. Možná, že tento překlad pořídil sám Matouš, jak se domnívá Godet⁽⁸⁾. Byl by to pak apoštolem autorizovaný řecký překlad Ježíšových slov. Nevíme, kdo později spojil tradici o Ježíšových činech, která se nacházejí také u Marka, a Ježíšova slova typická pro Matouše a shrnul je do jednoho evangelia.

Kdo je tento apoštol Matouš? S jeho jménem se setkáváme ve všech seznamech apoštolů: Mt 10,3; Mk 3,18; L 6,15; Sk 1,13. V Mt 10,3 je popsán jako celník, a tedy jako jeden z kolaborantů římského státu, kteří vykořisťovali lidi a bezce se obohacovali a které jejich židovští současníci nenáviděli. V Mt 9,9-13 se mluví o tom, jak ho Ježíš povolal přímo z celnice za svého následovníka a zúčastnil se hostiny v jeho domě společně s Matoušovými kolegy. Za toto jednání byl Ježíš farizeji kritizován. Také Marek a Lukáš podávají zprávu o povolání Matouše s tím rozdílem, že celník se jmenuje Levi (Mk 2,13-17; L 5,27-32). Z toho lze usoudit, že apoštol měl dvojí jméno Levi Matouš.

Proti sepsání prvního evangelia tímto apoštolem existují také námitky⁽⁹⁾. Jestliže první evangelium bylo zásadním způsobem ovlivněno apoštolem, proč nepodal žádnou biografickou zprávu? Stejně tak se můžeme ptát, proč

by ji měl předkládat, když chtěl, jak to potvrzuje starocírkevní tradice, zapsat Ježíšova slova a nikoliv jeho biografii.

Byla položena také kritická otázka, jak mohl prostý muž z Palestiny mít tak dobrou znalost řečtiny? Předpokládá se přitom, že Matouš přeložil Ježíšova slova z aramejštiny nebo hebrejštiny do řečtiny. Odpověď na tuto otázku je snadná. Kdo pracoval jako celník, musel dobře znát řecky, protože hovorovým jazykem v této části římské říše byla řečtina.

Z teologických důrazů evangelia lze rozpoznat autorovu dobrou znalost Starého zákona i schopnost teologického myšlení. Kde mohl celník získat takové znalosti? Pravděpodobně nestudoval jako Pavel u židovského znalce zákona. V teologii se vzdělával tři roky u samotného Ježíše. Copak to nestačí k vysvětlení teologické kompetence tohoto apoštola?

Kritikům Matoušova evangelia dělá potíže skutečnost, že podle teorie dvou pramenů je Matouš závislý na Markovi. Jak může být apoštol závislý na apoštolském žáku? Protože však je Markovo prvenství sporné, a tím i teorie dvou pramenů, a starocírkevní tradice připisuje Matoušovi jen Ježíšova slova, nikoliv Ježíšovy činy tradované Markem, je zbytečné zabývat se tímto argumentem.

Proto můžeme vycházet z toho, že první evangelium dostalo své jméno po apoštolu Matoušovi, protože ten podle starocírkevní tradice zapsal slova Ježíšova, která potom dala prvnímu evangeliu jeho ráz. Otázka, kdo tato slova spojil s podáním, které nalézáme u Marka, musí zůstat otevřená.

8. Adresáti

První čtenáři tohoto evangelia byli křesťané ze Židů, kteří znali židovské zvyky a Starý zákon. Pro ně bylo důležité prokázat příslušníkům svého národa, že Ježíš je Mesiáš Izraele. Ve svém pochopení evangelia se však neomezili jen na židovský národ. Byli si vědomi toho, že Boží království je určeno i pohanům. Proto musíme hledat adresáty v helenistickém křídle křesťanů ze Židů.

9. Místo a doba sepsání

Evangelium muselo vzniknout v prostoru, který byl domovem helenistických křesťanů ze Židů. V úvahu přichází nejspíše Antiochie v Sýrii, východiště misijních cest apoštola Pavla. Helenistická židovsko-křesťanský orientovaná církev v tomto městě přinesla evangelium o Ježíši Kristu pohanům, a tím naplnila poslání, které Ježíš svěřil svým učedníkům podle prvního evangelia. Mnohé mluví pro to, že Antiochie v Sýrii byla místem sepsání.

Obvyklé datování vychází z prvenství Markova evangelia. Narážka na zničení Jeruzaléma r. 70, uvedená v Mt 22,7, je chápána jako událost již proběhlá. To vede k názoru, že evangelium bylo napsáno každopád-

ně po r. 70. Vzhledem k údajně rozvinutějším poměrům v církvi (Mt 18) a v teologii je sepsání datováno do období mezi r. 80 a 100⁽¹⁰⁾.

Proti tomuto pojetí je nutné protestovat, protože předpokládá, že v Mt 22,7 i v pokynech pro církve (Mt 18) se nejedná oslovo Ježíšovo. Tyto výroky jsou přisuzovány raně křesťanské církvi, která je Ježíšovi vložila do úst. To odporuje tvrzení textu, stejně jako důvěryhodnosti apoštolských svědků (srv. 1 J 1,1-4). Nadto je nejisté, naráží-li Mt 22,7 na zničení Jeruzaléma.

Datování musí být tedy vysvětleno na základě jiných úvah. Názor Godeta, že synoptická evangelia vznikala přibližně ve stejné době, ale nezávisle na sobě, takže nebylo možné vzájemné ovlivňování, se v mnohém jeví jako přijatelný⁽¹¹⁾. K zapsání Ježíšových slov apoštolem Matoušem pak muselo dojít velmi brzo, snad dokonce během působení Ježíše v Palestině⁽¹²⁾. Spojení těchto slov s tradicí, kterou nacházíme i u Marka, by bylo provedeno v období blízce zničení Jeruzaléma, jak dokládá odkaz na tuto událost: "*Kdo čteš, rozuměj!*" (Mt 24,15). Godetem navržený čas sepsání v r. 66 si zaslouží naši pozornost.

¹ G.D.Kilpatrick, *The Origin of the Gospel according to St. Matthew*, 1946

² K.Stendahl, *The School of St. Matthew and its use of the Old Testament*, 1954

³ D.Guthrie, *Introduction*, S.16

⁴ Euseb, *Kirchengeschichte* III, 39, 16

⁵ Irenaeus, *Adversus Haereses* III, 1, 1

⁶ Euseb, *Kirchengeschichte* V, 10, 1-4

⁷ Euseb, *Kirchengeschichte* VI, 25, 3-4

⁸ F.Godet, *Einl.*, S.416

⁹ Srv. Vgl. W.G.Kümmel, *Einl.*, S.92

¹⁰ W.G.Kümmel, *Einl.*, S.90

¹¹ Srv. S.24-26

¹² Srv. Gerhardsson, *Die Anfänge der Evangelientradition*

EVANGELIUM PODLE LUKÁŠE

1. Obsah

Evangelium podle Lukáše má některé zvláštnosti, kterými se liší od obou synoptiků. Začíná předmluvou, která podává zprávu o předlohách, cíli a metodách autora. Z osnovy zjistíme, že autor převzal obsah Markova evangelia až na "*velkou mezeru*" (Mk 6,45-8,26). Tato tradice je doplněna příběhy z dětství, dále "*malou vložkou*", "*velkou vložkou*" a zprávou o vzkříšení (srv. podtržené části osnovy). Je nápadné, že v tomto evangeliu je zdůrazňováno, jak se Ježíš věnoval hříšníkům, vyvržencům, ženám a chudým. Lze rozpoznat, že začátek Skutků patří s tímto evangeliem dohromady. Autor podal celkový pohled na vtělení, působení, utrpení, smrt a vzkříšení Ježíše Krista i na šíření evangelia z Jeruzaléma do Říma. Evangelium je první částí celkové zprávy.

2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Perikopy	Významné verše
1,1-4,13	úvod	
1,1-4	prolog	
1,5-2,52	<u>příběhy dětství</u>	2,10n.14.29n
3,1-4,13	příprava	
4,14-9,50	Ježíš v Galileji	
4,14-6,19	Marek II. (1,14-3,19)	
6,20-8,3	<u>malá vložka</u>	
6,20-49	kázání na rovině	
7,1-8,3	jako Mt	vlastní látka
	setník v Kafarnaum	mládenec v Naim
	otázka křtu	hříšnice 7,47
	svědectví Křtitele	ženy v kruhu učedníků

Kapitola	Perikopy	Významné verše
8,4-9,17	Marek II. <i>velká mezera</i>	(Mk 4,1-6,44) (Mk 6,45-8,26)
9,18-50	Marek III.	(Mk 8,27-9,40)
9,51-19,27	zpráva o cestě <u>1. díl zprávy o cestě</u>	
9,51-18,14	<u>velká vložka</u>	
9,51-12,53	jako Mt běda a chvála slovo o modlitbě o světle opětný příchod K.	<u>vlastní látka</u> vyslání 70 milosrdný Samařan Marie a Marta bohatý sedlák
12,54-18,14	<u>jen vlastní látka</u> věž v Siloe, podobenství o říku místa u stolu podobenství o hostinách ztracená ovce, groš, syn nepoctivý správce, bohatec a Lazar deset malomocných <i>o příchodu Syna člověka (17,20-37)</i> prosící vdova, farizeus a celník	14,11 15,18n.24
18,25-19,27	<u>2. díl zprávy o cestě</u>	
18,15-43	Marek III.	
19,1-27	jako Mt svěcené hřivny	<u>vlastní látka</u> Zacheus 19,9n
19,28-24,53	Ježíš v Jeruzalémě	
19,28-21,4	Marek IV.	
21,5-38	Marek V.	21,36
22-23	Marek VI.	
24	<u>zprávy o vzkříšení</u> jako Mt ženy u hrobu mezi učedníky	<u>vlastní látka</u> učedníci z Emaus nanebevstoupení Ježíšovo

Klíčové výroky

<i>Nebojte se, hle, zvěstuji vám velikou radost, která bude pro všechny lid. Dnes se vám narodil Spasitel, Kristus Pán, v městě Davidově.</i>	L 2,10.11
<i>Tento můj syn byl mrtev, a zase žije, ztratil se a je nalezen.</i>	L 15,24
<i>Syn člověka přišel, aby hledal a spasil, co zahynulo.</i>	L 19,10

3. Literární svéráz

Evangelium podle Lukáše je svými 96 stranami řeckého textu nejdelší knihou Nového zákona. Matoušovo evangelium má 87 stran.

Třetí evangelium se vyznačuje vznešeným řeckým jazykovým stylem. Kromě *"amen"* se v něm nevyskytuje žádné hebrejské slovo. Tradice společná synoptikům je vědomě přizpůsobena řecky mluvícím čtenářům. Celkově lze říci, že autor je při zpracovávání Ježíšových proslavů zdrženlivější než při vyprávění.

Od této charakteristiky se liší události popsané v prvních dvou kapitolách, které tvoří úvod vlastního příběhu. Setkáváme se tam s řečtinou, která připomíná polosemitskou řeč Septuaginty. Nejnapadnější je to v oslavných písních Magnificat, Benedictus a Nunc dimittis, které připomínají starozákonní žalmy. Z toho lze rozpoznat, kde mají příběhy z Ježíšova dětství svůj domov. Musíme jej hledat v židovství a nikoliv v helenismu, jak se často tvrdí. Na tuto zvláštní tradici autor narazil při pátrání u osob, jichž se příběhy týkají.

Kvůli svému okruhu čtenářů odstranil autor narážky obsažené v podání ostatních synoptiků. Nejsou zde popisovány Ježíšovy afekty (srv. L 6,10; 18,22 s Mk 3,5; 10,21). U Lukáše chybí úsudek příbuzných o Ježíšovi (srv. Mk 3,20n). Jen na několika málo místech Ježíš uzdravuje dotekem (L 6,19; 5,13), většinou však evangelista dotek neuvádí (srv. L 4,39; 9,42 s Mk 1,31; 9,27).

Podle zprávy třetího evangelisty se Ježíš sám brzo prohlásil za Mesiáše (L 4,21). Od počátku je nazýván a oslovován Kyrios (Pán) (L 5,8; 7,13; 10,1.41; 22,61 a j.).

Autorovi se jedná o jednotlivé lidi a jejich osudy: Zachariáš, Alžběta a Marie, Marta a Marie, Zacheus, ženy okolo Ježíše, spoluukřižovaný. V tomto evangeliu jsou zaznamenána slova Ukřižovaného, která v ostatních evangeliích uváděna nejsou.

4. Historické souvislosti

Evangelium podle Lukáše začíná předmluvou, ve které se autor zmiňuje o těch, kteří už před ním předávali ústní nebo písemné zprávy o Ježíšově životě. Zároveň evangelista popisuje své pátrání a zpracování dosažených výsledků. Předmluva je v Novém zákoně jedinečná a zaslouží si zvláštní pozornost.

Sotva kde je tak výrazné, že Bible je Boží slovo zprostředkované slovem člověka, jako v evangeliu podle Lukáše. V historii jeho vzniku nejsme odkázáni na domněnky. Sám autor sděluje svým čtenářům v L 1,1-4, jak jeho dvojdílné dílo vzniklo. Z toho lze rozpoznat, jaký důraz kladl na spolehlivost svých zpráv.

K dosažení tohoto cíle používal různé prameny. Základem zůstává apoštolská tradice, pocházející od očitých svědků Ježíšova působení. Mlu-

vili o tom jako *"služebníci Slova"*. Jejich slova však byla brzo zachycena písemně. Lukáš měl k dispozici mnoho takových písemných zpráv. Vyhledával je, pečlivě prověřil a výsledek svého zkoumání zaznamenal ve správném pořadí.

Předmětlem těchto různých pramenů jsou *"události, které se mezi námi nablýhly."* Co tím míní a co nikoliv? Lukáš pro *"události"* užívá pojmu, který by se dal přeložit i jako *"skutečnosti"*. Tomu také odpovídá evangelistaova snaha prozkoumat všechno od začátku. Autor sám klade velký důraz na historickou spolehlivost.

Ve třetím evangeliu jde tedy o události, které se opravdu staly. Které události má evangelista na mysli? Píše:..... *"které se mezi námi nablýhly."* Sám nebyl očitým svědkem Ježíšova působení. Musel proto čerpat ze zpráv apoštolů, aby mohl podávat zprávy o událostech z Ježíšova života. Byl však průvodcem apoštola Pavla a spolu s ním prožil události, které později popisuje jako očitý svědek. Proto nenapsal jen evangelium, ale ve své druhé knize zaznamenal činy apoštolů (Skutky apoštolů, srv. Sk 1,1-3). To obojí je zahrnuto do *"událostí, které se mezi námi nablýhly."* Jsou to fakta ze života Ježíše Krista a působení apoštolů po letnicích. Ve své první knize je odkázán na zprávy očitých svědků.

Od začátku církve Ježíše Krista bylo v ní předáváno apoštolské učení (Sk 2,42). Co učili apoštolové? Podmínkou jejich apoštolství byla skutečnost, že doprovázeli Ježíše po celý čas jeho působení (Sk 1,21.22). Jako očití svědkové byli schopni podávat zprávy o tom, co zažili s Ježíšem, co od něho slyšeli, u něho viděli a čeho se jejich ruce dotýkaly (1 J 1,1-4). Jejich učení zřejmě neobsahovalo složité a hluboké teologické výklady - tento úkol zůstal vyhrazen Pavlovi -, ale obsahovalo prosté zprávy o událostech kolem Ježíše. Přitom různí apoštolové kladli důraz na různá hlediska, jak to vidíme při srovnávání čtyř evangelií⁽¹⁾.

Protože v prvotní církvi se od začátku mluvilo aramejsky a řecky (srv. Sk 6), muselo být apoštolské učení velice brzy k dispozici také v platném řeckém překladu.

Netrvalo dlouho a řecky mluvící část prvotní církve kolem Štěpána musela opustit město Jeruzalém kvůli pronásledování (Sk 8,1-3). Pronásledování se rozptýlili po Judsku a Samařsku a začali šířit poselství o Ježíši Kristu. Apoštolové však zůstali v Jeruzalémě, a nemohli tedy v nově zakládaných sborech předávat svědectví o Ježíši. Kdo to měl na starosti? Autor odpovídá: Zpočátku bylo apoštolské učení předáváno ústně. Potom se mnozí pokusili apoštolskou tradici písemně zachytit. Nám se nezachovala. Lukáš však tyto zprávy znal, čerpal z nich důležité informace pro sepsání svého evangelia, ale s tím se nespokojil.

Lukáš výslovně uvádí, že si od počátku všechno důkladně ověřoval. Pokud to bylo možné, vyptával se zřejmě osob, kterých se to týkalo. Mož-

ná, že přitom narazil i na další písemné prameny. Výsledek svého zkoumání nám předkládá ve svém evangeliu. Odkryl mnohé, co v jiných evangeliích není: příběhy Ježíšova dětství, zázračný lov ryb a povolání Petra, úchvatná podobenství o ztracené ovci, ztraceném groši, marnotratném synu, o bohatém sedlákovi, nepravém správci, boháči a chudém Lazarovi, farizeovi a celníkovi a mnohé jiné. Ježíšova slova pronesená na kříži, jak je zaznamenal pouze Lukáš, činí příběh utrpení zvlášť působivým. Mnohé bychom o Ježíši nevěděli, kdyby Lukáš nebyl tak pečlivý ve svém bádání.

Evangelista se také zmiňuje o tom, že všechny informace seřadil ve svém evangeliu ve správném pořadí. Při srovnávání s Markem a Matoušem je u Lukáše nápadná zvlášť obsáhlá střední část (9,51-19,27). Líčí v ní Ježíšovu cestu do Jeruzaléma, čas přípravy na utrpení. V této části nalézáme mnohé z toho, co Lukášovi zvlášť leželo na srdci. V ostatních částech lze nalézt podobné seřazení apoštolské tradice jako u Marka a Matouše. Tak Bůh skrze svého Ducha použil nadaného člověka, aby svou církev spolehlivě informoval o událostech Ježíšova života.

5. Teologické důrazy

Hlavním tématem třetího evangelia je *"Ježíš jako Spasitel"* (srv. L 2,10n). Z tohoto hlediska je vyličeeno Ježíšovo působení.

Autor zvlášť zdůrazňuje Ježíšovu lásku k opovrhovaným a okrajovým skupinám společnosti. Jsou to lidé, kteří poznávají, že jsou hříšní a přiznávají to, nebo je mezi hříšníky zařazují jiní (L 5,1nn; 7,36nn; 15,1nn; 18,9nn; 19,1nn; 23,39nn). K této skupině patří také Samařané, kterými Židé opovrhovali (L 10,30nn; 17,11 nn). Evangelista také věnuje větší pozornost ženám v kruhu Ježíšových učedníků než ostatní synoptikové (L 7,12.15; 8,2n; 10,38nn; 23,27nn).

Třetí evangelista také zdůrazňuje kritický Ježíšův postoj k bohatství. Proto zaznamenal blahoslavenství, která se výrazně liší od těch, která uvádí Matouš (L 6,20n). Proto zachytil Ježíšovo běda určené bohatým, které nenacházíme v žádném jiném evangeliu (L 6,24n). Proto také přidává podobenství o bohatém sedlákovi (L 12,15nn), o nepoctivém správci (L 16,1-9) a o boháči a Lazarovi (L 16,19nn). V těchto podobenstvích není kritizováno vykořisťování a utlačování prostřednictvím bohatství, ale spíše skutečnost, že majetek se stal pro bohaté osudným, protože v něm hledali náplň svého života. Z těchto a jiných pozorování vzešla disertace paderbornského arcibiskupa Degenhardta s výrazným titulem *"Lukáš - evangelista chudých"*²⁾. V tomto evangeliu nejde o židovskou zbožnost, projevující se péčí o chudé, ale jde o lásku Boží platící všem na okraji společnosti, a tedy i chudým.

Třetí evangelista spojuje Ježíšův příběh s dějinami světa. Je to nápadné v uvedení časových údajů jeho narození (L 2,1n). Také vystoupení Jana

Křtitele je dáno do politické souvislosti (L 3,1n). Pouze tento evangelista uvádí jména římských císařů (např. Sk 11,28; 18,2). Záleží mu na vyjasnění vztahu Krista k římskému státu. Proto zdůrazňuje politickou nevinu Ježíše v očích římských úřadů (L 23,4.14.20.22.47). Srovnání s ostatními synoptiky dokazuje, jak velmi se snažil vyzvednout skutečnost, že římské úřady nechtěly Ježíše ukřižovat (L 23,25 srv. Mk 15,15; Mt 27,26). Podle něho padá zodpovědnost za Ježíšovu smrt na kříži na židovské předáky (L 20,20.26; 23,2.5.18n.23.25). Měli tím být křesťané chráněni před podezíráním římských úřadů?

Zvláštní místo zaujímá v třetím evangeliu střední díl, tzv. zpráva o cestě. Při četbě kapitol 10-19 brzo zjistíme, že se nejedná o detailní cestovní zprávu. Není popsána ani přesná trasa cesty, protože to zřejmě nebylo autorovým úmyslem. Zřetelnější je teologický záměr. Jeruzalém je městem střetnutí a utrpení. Střední část ukazuje, jak Ježíš své učedníky připravoval na své utrpení. Synoptická evangelia byla označována jako příběh utrpení s prodlouženým úvodem. Jistě to také platí o Lukášovu evangeliu, zvláště o jeho střední části. Jejím zařazením je evangelium rozděleno na tři přibližně stejně velké části.

Podobné rozdělení na tři části je patrné i na jiných místech. Z pohledu evangelisty lze dějiny Božího jednání s člověkem rozdělit na tři velké úseky: doba Starého zákona, označovaná také jako doba Zákona a proroků, doba Ježíšova působení (L 16,16 srv. 11,12) a doba církve Ježíše Krista, popisovaná ve Skutcích. Středem dějin spásy je zjevení Ježíše Krista. Můžeme jít dokonce dál. Protože evangelista dává do souvislosti události Ježíšova života se světovými dějinami, je podle něho doba Ježíšova působení středem dějin světa.

Myšlení v kategoriích dějin spásy jistě nezavedl teprve třetí evangelista. Setkal se s ním už v prorocích Starého zákona, ale především u apoštola Pavla, který popisuje Krista jako mezník dějin lidstva (Ř 5,12n). Toto téma převzal a zprávy o Ježíši zařadil do tohoto rámce. H. Conzelmann se domnívá, že to lze i zdůvodnit. Kvůli prodlení opětného Ježíšova příchodu bylo nutné tematizovat dějiny církve Kristovy. Proto je naléhavost očekávání brzkého opětného příchodu v Lukášově evangeliu ztlumena (L 19, 11nn; 21,8 srv. Mk 13,6; 17,20n; Mt 25,14nn)⁽³⁾. Conzelmann tento názor nezastává sám, ale následuje tím nábožensko - dějinnou školu. Byl to především A. Schweitzer, kdo rozšířil učení o šoku způsobeném prodlením Ježíšova příchodu⁽⁴⁾.

Očekávání opětného příchodu Páně není u Lukáše zcela zatlačeno do pozadí (srv. L 3,9.17; 10,9.11; 18,7n; 21,32). Ve srovnání s ostatními synoptiky je přítomnost vyzdvihena jako doba spásy, Ježíšův příběh se posouvá do minulosti a opětný příchod Ježíše do budoucnosti.

6. Integrita

Je nesporné, že autor uspořádal své dílo v podobě, která se nám zachovala. Žádný rukopisný nález ani zkoumání obsahu nevedou k pochybnostem o celistvosti tohoto spisu.

7. Autor

Ani evangelium, ani Skutky apoštolů neumožňují přímé či nepřímé poznání jejich autora. Svědectví Papiova, stejně jako u Marka a Matouše, chybí. Informace získáváme z následujících spisů staré církve:

Eirenaos píše: *"Lukáš, Pavlův průvodce, sepsal v jedné knize Pavlem zvěstované evangelium⁽⁶⁾."* V kánonu Muratoriho (konec 2. století) čteme: *"Třetí evangelium podle Lukáše. Sepsal je lékař Lukáš po Kristově nanebevstoupení, když ho předtím Pavel vzal s sebou jako znalce cesty. Napsal ho pod svým jménem a podle svého mínění. Ani on neviděl Pána v těle, a proto začíná své vyprávění, jak mu to bylo dostupné, narozením Jana⁽⁶⁾."*

Konečně přichází v úvahu text tzv. antimarkiónistického prologu ze 4. století, ve kterém se praví: *"Lukáš pochází ze syrské Antiochie, je povoláním lékař, žák apoštolů. Později doprovázel Pavla až k jeho martyriu. Poté, co Pánu věrně sloužil, bez ženy, bez dětí, zesnul stár 84 let v Bootii, pln Ducha svatého. Protože již existovala evangelia, podle Matouše napsaná v Judeji, podle Marka v Itálii, psal puzen Duchem svatým v krajině kolem Achaje celé toto evangelium. V úvodu dává na vědomí, že před tímto evangeliem byla už napsána jiná evangelia a že je třeba předložit věřícím z pohanů přesné vyprávění o cestě spasení, aby se nedali oklamat a sem i tam postrkovat židovskými mytologiemi, ani svést kacírskými a zhoubnými fantasiemi, ve kterých není pravdy⁽⁷⁾."*

Ve všech těchto starocírkevních textech je míněn lékař Lukáš, se kterým se setkáváme jako s průvodcem Pavla na jeho cestách, jak je zachyceno v Pavlových dopisech (Ko 4,14; Flm 24; 2 Tm 4,11). Také ve Skutcích užívána první osoba množného čísla, t. zv. my-zprávy, svědčí o přítomnosti Pavlova průvodce na cestách⁽⁶⁾. Pokus dokázat, že jazyk a styl třetího evangelia je typický pro lékaře, se nepodařil, protože používané slovní obraty a pojmy byly v tehdejší řečtině běžné.

Odkazem na autora může být skutečnost, že Markión kolem r. 140 uznal jako dílo apoštola pouze evangelium podle Lukáše. Protože Markión byl Pavlovým přívržencem, je třeba předpokládat, že hodnotil evangelium podle Lukáše jako dílo Pavlova žáka.

Na přibuznost s Pavlem ukazují následující postřehy: Autor zdůrazňuje univerzalitu spasení (L 4,27; 24,47). Současně podtrhuje nutnost víry (L 8,12; 18,8). Boží láska k hříšníkům je pro něj zvlášť důležitá (L 15,1nn). Především jim platí Boží spasení (L 19,9). Stejně jako Pavel označuje evangelista Ježíše Kyrios.

W. G. Kümmel k tomu přesto poznamenává, že tyto postřehy obsahují představy a slova běžná u křesťanů z pohanů, která nelze přisoudit Pav-

lovi⁽⁹⁾. Autorovo myšlení je Pavlově teologii naprosto cizí. Ježíšovu smrt vykládá jako božskou nutnost (L 9,2; 17,25; 24, 26), a ne jako smířčí smrt. Odkaz na zástupný význam Ježíšovy smrti, jak je obsažen v Mk 10,45, u Lukáše chybí. Takové opomenutí je u Pavlova žáka nemyslitelné (srv. také Mk 15,34). Zástupný význam Ježíšovy smrti se vyskytuje pouze ve slovech Svaté večeře.

Proto dochází W. G. Kümmel k následujícímu závěru: *"Vzhledem k Lukášovu odlišnému pojetí Ježíšovy smrti nelze mluvit o tom, že Lukášovo evangelium je svým charakterem blízké Pavlovi. Pak je možné zpochybnit torzení tradice, že autor Lukášova evangelia je skutečně Lukáš⁽¹⁰⁾."* Potom by nezbylo nic jiného než prohlásit, že evangelium napsal křesťan z pohanů.

Toto pojetí zastávají H. Conzelmann⁽¹¹⁾, E. Haenchen⁽¹²⁾, E. Lohse⁽¹³⁾, A. Wikelhauser⁽¹⁴⁾. Jim odporují F. Godet⁽¹⁵⁾, D. Guthrie⁽¹⁶⁾, A. Schlatter⁽¹⁷⁾, J. Schmid⁽¹⁸⁾, Th. Zahn⁽¹⁹⁾, kteří považují Lukáše, Pavlova průvodce na cestách, za autora evangelia a Skutků apoštolských. Výše uvedené námitky proti Lukášově autorství neotřásly jejich důvěrou ve věrohodnost tradice staré církve. K nim se připojuje také autor této knihy.

Lze uvést důvody, které vycházejí z evangelia a Skutků. Lukáš sice nepoužívá pojem zástupné smrti Ježíše, ale vypravuje o ní. Jen Lukáš podává zprávu, že nevinně umírající na kříži se modlil za své nepřátele (L 23,34). Jen Lukáš uvádí, jak Vzkříšený vede své učedníky k pochopení smyslu Mesiášova utrpení. On trpěl, aby v jeho jménu bylo zvěstováno pokání na odpuštění hříchů (L 24,46n). Proto autorovi nemohla být Pavlova teologie zástupné smrti Ježíšovy tak cizí. Také podobenství o marnotratném synu a o farizeovi a celníkovi ukazují spřízněnost autora s učením apoštola Pavla o ospravedlnění (srv. L 15,24.32 a Ř 4,17 a L 18,13n a Ř 4,5).

8. Adresát

Lukáš připsal svou knihu Theofilovi, vzdělanému a zřejmě vlivnému muži, o kterém nevíme, zda byl křesťanem. V každém případě Lukáš uvádí, že Theofilos byl vyučován ve slovech (přesné znění základního textu). To může znamenat, že Theofilos byl poučen o víře v Ježíše Krista a Lukášovou knihou v ní měl být utvrzen. Také je ovšem možné, že Theofilos jako římský úředník získal informace o křesťanech a měl být Lukášem náležitě poučen.

Dále je možné, že se měl starat o rozšiřování této knihy v jemu známých, vzdělaných kruzích. Pak by tato kniha nebyla věnována jen jednomu člověku, ale tomuto okruhu čtenářů.

9. Místo a doba sepsání

O místě vzniku lze s jistotou říci, že nebylo v Palestině, protože evangelium bylo psáno křesťanem z pohanů pro křesťany z pohanů. Bližší údaje o místě sepsání nelze z dostupných pramenů zjistit.

Odkaz na zkázu Jeruzaléma by mohl svědčit pro pozdější datum sepsání v letech 80-90. Obležení, dobytí a zničení města včetně povraždění mnoha jeho občanů je popsáno tak přesně, že to mnozí vykladači Nového zákona hodnotí na vaticinia ex eventu - předpovídání po události (L 19, 43n; 21,20.24). Je nutné však upozornit na skutečnost, že nejnápadnější události (požár chrámu a četná ukřižování kolem Jeruzaléma) nejsou vůbec zmíněny.

Kdo nevylučuje pravé a přesné proroctví a zároveň bere v úvahu, že Skutky zprávu o zničení Jeruzaléma nepodávají, ačkoliv bychom to předpokládali téměř s jistotou s ohledem na dějiny raného křesťanstva, ten přijme s Godetem datování před r. 70, pravděpodobně v polovině 60-tých let.

¹ Srv.S.24-26

² J.Degenhardt, "Lukas-Evangelist der Armen", Stuttgart, 1965

³ H.Conzelmann, Die Mitte der Zeit, S.87-127

⁴ A.Schweitzer, Die Geschichte der Leben-Jesu-Forschung, 1913

⁵ Irenaeus, Adversus I haereses III, 1, 1

⁶ Kanon Muratori, Řádky 3-8, překlad podle Hennecke-Schneemelcher, NT Apokryphen I, 3, 19

⁷ E.Lohse, Entstehung des NT, S.95

⁸ Srv.S.77

⁹ W.G.Kümmel, Einl. S.118

¹⁰ W.G.Kümmel, Einl. S.118

¹¹ H.Conzelmann, Mitte der Zeit, S.184 Anm.4

¹² E.Haenchen, Die Apostelgeschichte, S.99-103

¹³ E.Lohse, Entstehung des NT, S.96

¹⁴ A.Wikenhauser / J.Schmid, Einl., S.255-256

¹⁵ F.Godet, Einl., S.225-233

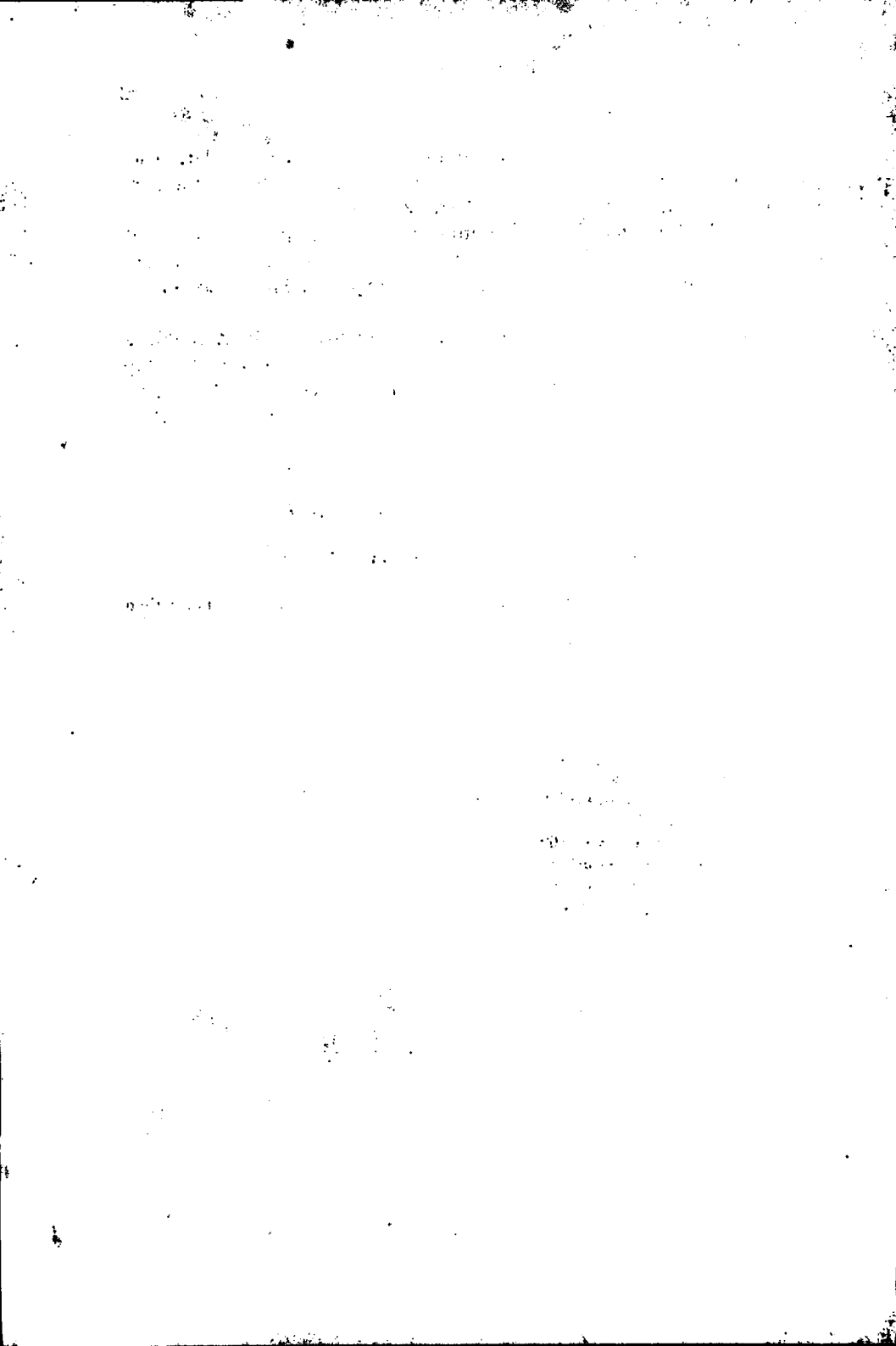
¹⁶ D.Guthrie, Introduction, S.98-109

¹⁷ A.Schlatter, Einleitung in die Bibel, S.304

¹⁸ J.Schmid, Das Evangelium nach Lukas, S.6-7

¹⁹ Th.Zahn, Das Evangelium des Lukas, S.1-19

²⁰ Srv.S.24-26

EVANGELIUM PODLE JANA

1. Obsah

Čtvrté evangelium se vyznačuje proti synoptikům určitými zvláštnostmi⁽¹⁾. Popisuje jen málo Ježíšových činů. Jeho těžiště spočívá v mediativních proslovech, které se týkají Božího zjevení skrze Krista, poznání Boha a víry ve Zjevovatele. Setkáváme se v něm se zvláštním jazykem, který je třeba ještě podrobněji charakterisovat. Poznáváme tam Ježíše jako Božího syna, který má jedinečné spojení s Otcem v nebi. Ježíšův život zrcadlí Boží velebnost (J 1,14) a vrcholí ve smrti na kříži a ve zmrtvýchvstání.

Od synoptiků se Jan liší také osnovou, která je seřazena podle biografických hledisek. Evangelista popisuje různé Ježíšovy cesty k židovským svátkům z Galileje do Jeruzaléma:

2,1-2	GALILEA	
2,13	1. pobyt V JERUZALÉMĚ	1. PASAH (březen-duben)
4,1-4,43	GALILEA	
5,1	2. pobyt V JERUZALÉMĚ	
6,1;7,1	GALILEA	2. PASAH
7,2.8.10	3. pobyt V JERUZALÉMĚ	svátek stánků (září-říjen)
11,55	4. pobyt	3. PASAH
12,1; 18,28	V JERUZALÉMĚ	

Tyto údaje čtvrtého evangelia jsou jediným historickým zdrojem informace, že Ježíš po svém křtu veřejně působil asi tři roky. Ukazuje se, že Ježíš cestoval v Palestině mnohem více, než se dovídáme ze zpráv synoptiků. Z tohoto evangelia také máme četné podrobnosti o jménech a místech v Palestině. To všechno svědčí o pisatelově smyslu pro přesné historické za-
znamování událostí. Pro své líčení používá biografické schéma uspořádání.

2. Osnova, důležité verše, klíčové výroky

Tradice společná se synoptiky je zařazena v následující osnově:

Kapitola	Perikopy	Význam. verše
1	prolog události předcházející příběh	1,1-5.12.14 1,29
2	svatba v Káni Galilejské vyčištění chrámu v Jeruzalémě	2,25
3	rozhovor s Nikodémem svědectví Jana Křtitele	3,3.16n 3,36
4	rozmluva se Samařankou	4,24
5	uzdravení u rybníka Bethesda	5,24
6	nasycení 5 000 o chlebu života	6,35.68n
7	Ježíš o slavnosti stánků zplnomocněná řeč	7,16n.38
8	Ježíš a cizoložnice řeč o světle	8,12.31n.58
9	uzdravení slepého od narození	
10	o dobrém pastýři	10,7.11.14.27-30
11	vzkříšení Lazara	11,25n
12	pomazání v Betanii vjezd do Jeruzaléma	12,45
13	umývání nohou	13,15-17.34n
14-16	proslovy na rozloučenou	14,6.26n
15	o kmeni a ratolestech	15,1n ; 16,33b
17	velekněžská modlitba	17,15.17.19
18-19	příběh utrpení	18,37
20	zprávy o vzkříšení	20,21.23.29b
21	dodatek	

Klíčové výroky

<i>Já jsem chléb života. Kdo přichází ke mně, nikdy nebude hladovět, a kdo věří ve mne, nikdy nebude žíznit.</i>	J 6,35
<i>Já jsem světlo světa, kdo mne následuje, nebude chodit ve tmě, ale bude mít světlo života.</i>	J 8,12
<i>Já jsem dveře. Kdo vejde skrze mne, bude zachráněn, bude vcházet a nalezne pastvu.</i>	J 10,9
<i>Já jsem vzkříšení i život. Kdo věří ve mne, i kdyby zemřel, bude žít. A každý, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky.</i>	J 11,25n
<i>Já jsem ta cesta, pravda i život. Nikdo nepřichází k Otci než skrze mne.</i>	J 14,6
<i>Já jsem vinný kmen, vy jste ratolesti. Kdo zůstává ve mně a já v něm, ten nese hojné ovoce, neboť beze mne nemůžete činit nic.</i>	J 15,5

3. Literární svéráz

Evangelista užívá bezchybnou, jednoduchou, ale v její prostotě velmi působivou řečtinu. Je charakterizována velmi malou slovní zásobou, jednoduchou stavbou vět a stejnorodostí ve všech částech evangelia. Slovník i stavba vět prozrazují semitské pozadí. R. Schnackenburg z toho usuzuje¹²⁾, že autor sice pocházel z židovstva, ale zřejmě žil delší dobu v helenistickém prostředí. Na mnoha místech v řeckém textu zachoval hebrejské výrazy, které překládá pro své čtenáře mluvící řecky: rabbi (1,38 a na dalších 7 místech), rabbuni (20,16), Mesiáš (1,41; 4,25), Kéfas (1,42), amen (25x), hosanna (12,13), mana (6,31,49) a jiné. To ukazuje, že se snažil převést slova Ježíše z Nazaretu do řeči svého helenistického okolí. Tento postup popisuje dnešní věda o misii termínem kontextualizace. Ježíšova slova tak dostávají řecké zabarvení, přitom však vždy prosvítá semitské pozadí.

Evangelistův nezaměnitelný styl, který se vyskytuje také v prvním Janově dopise, vybízí k meditativnímu zamyšlení. Není určen pro uspěchané lidi. Tento styl je zvláště zřetelný v prologu, ale také na mnoha dalších místech evangelia, především v proslovech a ve velekněžské modlitbě (J 17). Jak to lze vysvětlit? Je to výsledek dlouhého přemýšlení o osobě a díle Ježíše Krista? Je zřejmé, že po Velikonocích autor porozuměl Ježíšovi mnohem lépe, jak to stále znovu zdůrazňuje. Je to meditace o Ježíšově příběhu ve světle těchto událostí? Potom bychom však neměli před sebou Ježíšovy proslovy, ale meditace učedníka o Ježíšových slovech. To odporuje svědectví o evangelistovi podle J 21,24. Proč by Ježíš jako Orientálec nemohl hovořit meditativně? Jsou záznamy Ježíšových slov v ostatních evangeliích skutečně souvislé proslovy nebo sbírky citátů?

Pro to druhé svědčí typicky orientální způsob myšlení, se kterým se setkáváme v Janově evangeliu. Není přímočarý a cílevědomý, jak by to odpovídalo řeckému řečnickému umění. Spíše používá opakování, paralelní výroky a vázání myšlenek. Toto kruhové rozvíjení myšlenek odpovídá orientálnímu stylu. Jestliže evangelista zapsal a předal tento Ježíšův styl řeči, potom nezaměnitelný styl čtvrtého evangelia je způsobem řeči Ježíše z Nazareta.

Máme tedy v Janově evangeliu zvěstování Ježíše v řeči přizpůsobené řeckému okruhu čtenářů, přičemž způsob Ježíšovy řeči, odpovídající orientálnímu myšlení, zůstává zachován.

4. Historické souvislosti

Evangelium podle Jana se vyznačuje nejen semitsky ovlivněnou řečtinou, meditativním stylem a kruhovým způsobem myšlení. Jeho obsah má vztahy k různým náboženským hnutím, s nimiž se setkávaly rané křesťanské sbory.

Nelze nerozpoznat vliv Starého zákona. Počet citátů ze Starého zákona je sice průměrný (19), ale citáty jsou stejnoměrně rozděleny v celém evangeliu. Často lze objevit překvapující souvislost se Starým zákonem (srv. J 10,34). Na jiných místech se nachází jen obecný odkaz na Starý zákon bez citace určitého místa (např. J 1,45; 2,22).

Rozhodujícím hlediskem výběru starozákonních citátů je jejich vztah ke Kristu. Jde o prokázání skutečnosti, že Ježíš je zaslíbený Mesiáš. V něm se např. naplnilo, co Starý zákon říká o velikonočním beránkovi: J 19,36 srv. Ex 12,46. Tento způsob výkladu Starého zákona, který nacházíme také na jiných místech Janova evangelia, se nazývá typologický.

Kromě citátů se zde vyskytují i některé obraty připomínající výroky Starého zákona. Když Ježíš jmenuje Natanaele *"pravým Izraelitou, v němž není lsti"* (J 1,47), zní to shodně s Ž 32,2. Když Ježíš říká, že Otec *"mu dal moc konat soud, poněvadž je Syn člověka"* (J 5,27), pak je za tím vidění z Dn 7, 14.22. Když farizeové předhazovali slepému od narození: *"Celý ses v hříchu narodil a nás chceš poučovat?"* (J 9,34), připomíná to Ž 51,7.

Také rozhodující obrazy v Ježíšových proslovech pochází ze Starého zákona: světlo a chléb, pastýř a stádo, vinný kmen a réva. Všechny se týkají tématu starozákonní naděje. Všechny tyto skutečnosti jasně ukazují na to, že toto evangelium žije ze Starého zákona, který však není jediným historicko-náboženským pozadím.

Janovo evangelium má také četné vztahy k současnému židovství. Tím rozumíme židovství v době vzniku Nového zákona. Zde rozlišujeme různé proudy: helenistické židovství, představované především Filónem z Alexandrie, palestinské židovství, reprezentované farizeji a rabíny, židovské sekty, z nichž eseni z Kumránu jsou Janovu evangeliu zvlášť blízcí.

Krátce popíšeme vlivy těchto různých proudů. C. H. Dodd⁽⁶⁾ a C. K. Barrett⁽⁴⁾ zdůrazňovali význam vlivu helenistického židovství. Barrett píše: *"Dalo by se očekávat, že toto helenistické židovství je úzce příbuzné s Janovým dílem, a tak tomu skutečně je⁽⁵⁾."*

Je pravda, že v Janově evangeliu mnohé připomíná Filóna Alexandrijského. Platí to především pro prolog a v něm zvláště pro představu Loga (Ježíš jako Slovo: J 1,1-14), ale také pro pochopení Boha (Bůh je Duch: J 4, 23n; Bůh je světlo: J 1,9; Bůh jediný pravý: J 17,3; Bůh je neviditelný: J 1,18). Také mnohé symbolické obrazy (zdroj života, cesta, pastýř a stádo) lze nalézt u Filóna. Přesto se Janovo evangelium od helenistického židovství výrazně liší. Zatímco výklad Starého zákona v Janově evangeliu je prováděn typologicky, setkáváme se u Filóna s filozoficko-alegorickým výkladem Starého zákona. Hlavně však chybí v Janově evangeliu typické pojmy helenismu: nesmrtelnost, nepomíjitelnost, štěstí, zbožnost, ctnost a jiné.

I když musíme počítat s jistou otevřeností čtvrtého evangelia k helenistickému židovství (srv. 7,35; 12,20n), nemůžeme mluvit o jeho určujícím vlivu, s výjimkou prologu.

Jak silný je vliv palestinského židovství? Zatímco P. Billerbeck⁽⁶⁾ a A. Schlatter⁽⁷⁾ ho pokládají za silný, W. G. Kümmel⁽⁸⁾, A. Wikenhauser⁽⁹⁾ tomu oponují. R. Schnackenburg⁽¹⁰⁾ bere ohled na jeho vliv z následujících důvodů:

Nomos je, stejně jako tóra v palestinském židovstvu, označení nejen pro Mojžíšův zákon (J 1,17; 7,19.23), ale i pro celé Písmo Starého zákona (J 1,45; 8,17 a j.). Kromě toho hrají určitou roli i rabínské výklady zákona: obřezávání v sobotu (J 7,22), nošení břemen v sobotu (J 5,10), výslech obžalovaného před vynesením ortele (J 7,51) a j. S rabínskými pravidly výkladu Písma se setkáváme na různých místech (6,31nn; 7,23; 8,56; 10,34; 12,41). Rozhovor Ježíše s Nikodémem (J 3) má výrazné rysy rabínského umění jak vést debatu.

Všechna tato jednotlivá pozorování dokládají, že Janovo evangelium žije z tradice, která měla svůj domov v palestinském židovstvu. Podstatný vliv palestinského židovství na utváření evangelia však nelze prokázat.

Je tomu u sekty z Kumránu jinak? Když byly zveřejněny první nálezy spisů z kumránských jeskyní, vkládaly se do nich velké naděje. Charakteristický je článek K. G. Kuhna, který píše: *"V těchto nových textech nacházíme mateřskou půdu Janova evangelia a touto půdou je... palestínsko-židovská sektářská zbožnost gnostické struktury⁽¹¹⁾."*

Brzy se pro to našlo i biografické vysvětlení. Byl přijat názor, že Jan Křtitel byl příslušníkem kumránské sekty. Jako důkaz se uváděl jeho asketický životní styl, jeho kázání na poušti a jeho důrazná výzva k pokání. Jan, syn Zebedeův, byl žákem Jana Křtitele, jak se můžeme domnívat z J 1,35-42.

Jako pisatel čtvrtého evangelia zprostředkoval tento kumránský vliv. Toto biografické vysvětlení však musí pracovat s příliš četnými domněnkami.

Paralely ke spisům kumránské sekty obsažené v textu evangelia jsou jednoznačnější. Lze zde nalézt stejný dualismus: světlo - tma (J 1,5; 3,19), pravda - lež (J 8,44n), duch - tělo (J 3,6; 6,63), dole - nahoře (J 8,23; 3,13.31), zemský - nebeský (J 3,12), Bůh - svět (J 3,16; 8,23).

V kumránské sektě je výrazné vědomí vyvolení, jak o tom svědčí pravidla sekty⁽¹²⁾ a kniha chval⁽¹³⁾: synové světla a synové tmy jsou postaveni Božím úrady na svou cestu. Připomíná to paralely v J 8,23.44.47.

Také v Kumránu se učilo podobně o Duchu svatém jako v evangelii podle Jana. Jsou jím naplňováni synové světla. Působí v přítomnosti. Zjednává přístup k Bohu v pravdě. Je přímluvcem, obhájcem, paraklétem. Podle kumránských představ byl tento Duch lidem již dán a je třeba jej pouze rozvinout⁽¹⁴⁾. Podle evangelia byl propůjčen učedníkům Ježíšovým po Ježíšově odchodu. Především však základ vyvolení je popsán naprosto jinak. V Kumránu je rozhodující čistota a přísnost zákona, v evangelii podle Jana však platí víra v Ježíše (J 5,40-44 a j.).

Tato pozorování vedou k následujícím závěrům: *"Uvedené příklady by mohly stačit k závěru, že v důležitých bodech sice existují užší vztahy mezi Janem a Kumránem, ale důkaz bezprostředního přejímání kumránských názorů je velmi obtížný⁽¹⁵⁾."* *"Musíme tedy učinit závěr, že Janovo evangelium a kumránská církev měly společné pozadí, ale myšlenkový svět Kumránu nemohl být rodnou půdou janovského myšlení⁽¹⁶⁾."*

V novozákonní vědě 20. století převládlo přesvědčení, že náboženské pozadí Janova evangelia musíme hledat především v gnosi. Potíž této hypotézy tkví především v tom, že nemáme žádný písemný doklad pohanské gnose v době vzniku Nového zákona. Nejranější pohanské gnostické spisy pocházejí ze 7. nebo 8. století po Kristu. Jsou to mandejské spisy. Z těch čerpá R. Bultmann ve svém komentáři k evangelii podle Jana. V těchto spisech jsou opravdu překvapující paralely k Janovu evangelii. Obsahují stejný dualismus (světlo - tma, nahoře - dole, smrt - život, Bůh - svět). Pojem pravdy v nich hraje zvláštní roli. Pravda je popsána jako způsob chování vůči nejvyššímu bytí i vůči ostatním lidem, ale může se stát také personifikovanou spásnou mocí. Kdo by nepomyslel na Ježíšova slova *"Já jsem pravda"* (J 14,6). Nejvíce překvapující je skutečnost, že spisy mandejských znají také postavu vykupitele, nebeského vyslance, který sestoupil jako zjevovatel, který shromažďuje božské jiskry světla a přivádí je zpět k Bohu. Paralelu k prologu Janova evangelia nelze přehlédnout.

Rozhodující je otázka, kdo na kom je závislý. Evangelium podle Jana bylo napsáno nejpozději koncem 1. století, mandejské texty však v 7. nebo 8. století po Kristu. Stále platí zjištění C. Colpeho, že postava vykupitele, se kterou se setkáváme v gnostických spisech, se nedá dokázat v před-

křesťanské době⁽¹⁷⁾. Tato skutečnost a v podrobnostech zřetelné rozdíly od náboženských představ mandejských vedou W. G. Kümmela k závěru, že Janovo evangelium nemohlo být ovlivněno zachovanými mandejskými spisy. Přímá spojitost Janova evangelia s mandejskými nebo premandejskými kruhy nepřichází v úvahu. Podobnost je dána tím, že mandejské spisy jsou svědectvím židovské gnose, která tvoří duchovní pozadí Janova evangelia⁽¹⁸⁾. Existují prameny této židovské gnose?

Takovým pramenem by mohly být Šalamounovy ódy, které byly napsány v 1. polovině 2. století a pravděpodobně pochází ze syrského prostředí. Ačkoli bádání zůstává otevřené, mohly být ovlivněny gnosí. Setkáváme se v nich s pojmy typickými pro Janovo evangelium: světlo, život, pravda, živá voda, Duch svatý, poznání, víra, radost, láska atd. Ale jsou tam také jiné řečnické obraty, které se v Janovu evangeliu nevyskytují: mléko, dopis, roucho světla...

I zde je rozhodující otázka, kdo je na kom závislý. Schnackenburg věří, že může příklady dokázat závislost Šalamounových ód na Janovu evangeliu⁽¹⁹⁾. Dochází k závěru: *"Můžeme z toho vyvodit, že Šalamounovy ódy jsou cenné pro znázornění gnostické tematiky a obrazné řeči, ale sotva přichází v úvahu jako konkrétní pozadí Janova evangelia: závislost je spíše opačná"*⁽²⁰⁾.

V této souvislosti stojí za pozornost i spisy z Nag-Hamadi. V roce 1945 se v tomto místě našlo u Chenoboskionu v Egyptě asi 50 gnostických pojednání v koptické řeči. Patří k nim Tomášovo evangelium, evangelium Veritatis (ev. pravdy) a apokryfon Janův. Pro vztah k Janovu evangeliu je důležité evangelium Veritatis, které vzniklo kolem roku 150 po Kristu. Pojednává o otázkách spasení člověka a původu vykupitele. Člověk přišel od Boha a je určen k návratu. Vykupitel otvírá tuto cestu návratu zjevením Boha, které umožňuje poznání Boha. K spasení dochází poznáním božského zjevení.

Přes četné podobné pojmy popisuje Janovo evangelium cestu spasení zcela jinak. Základem vykoupení není Boží zjevení, ale vtělení Božího Syna až do zástupné smrti (J 1,29). Cestu vykoupení nalézají ti, kdo uvěří tomuto Spasiteli (J 3,36). Gnostické otázky jsou zodpovězeny antignosticky: Vykoupení jsme napojením na Božího Syna, Ježíše Nazaretského, který vstoupil do dějin.

SHRNUTÍ

Nelze prokázat, že některá z popisovaných nábožensko-dějinných paralel je zdrojem Janova evangelia. Kromě Starého zákona mohlo evangelistu nejsilněji ovlivnit vznikající gnosticko-židovské hnutí. Otázky, které pod vlivem tohoto hnutí vznikly, zodpověděl antignosticky. Jeho klíčové vyznání zní: *"A Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi. Spatřili jsme jeho slávu, slávu, jakou má od Otce jednorozený Syn, plný milosti a pravdy"* (J 1,14).

Je to vyznání zaměřené proti gnostické představě, že Bůh se nikdy nemůže stát skutečným člověkem. Evangelistovo setkání s Božím Synem, který se stal člověkem, ho opravňuje odporovat falešnému gnostickému učení odkazem na život a zvěstování Ježíše. Především Ježíšovy proslovy, které svými výrazy jsou blízké spisům z Kumránu a gnostickému způsobu řeči, podtrhují, že spasení přinesené Ježíšem, odporuje gnostické představě o spasení: Jako Boží Syn se stal skutečným člověkem. Tak se stal naším Spasitelem.

5. Teologické důrazy

V Janově evangeliu jsou čtyři teologické důrazy: učení o Kristu (christologie), učení o spáse člověka (soteriologie), učení o církvi (ekklesiologie) a učení o posledních věcech (eschatologie). Tyto důrazy nestojí osamoceně, ale jsou vzájemně propojeny.

Cílem christologie u Jana je ukázat Ježíše jako Božího Syna (srv. J 20,31). Kristus, jako Mesiáš očekávaný židovským národem, je od začátku znám jako Boží Syn (J 1,17.41.49), což přesahuje všechna očekávání. Je pravým Božím Synem (srv. 1 J 1,3; 3,8.23; 4,9.15 aj.).

Není to v rozporu s Markovým popisem Ježíše, který střežil tajemství své osobnosti a především chtěl zabránit tomu, aby byl příliš brzo veřejně poznán jako Mesiáš? Když pečlivě prozkoumáme Ježíšovy proslovy v Janově evangeliu, zjistíme, že Ježíš sám sebe nikdy neoznačil za Mesiáše. Tento titul mu přisoudili jiní, jak o tom podávají zprávu i synoptikové (J 4,25; 7, 25-31.41n; 10,24; 11,27; 12,34). Ježíš se vystříhal přisvojit si tento titul. Jen ženě ze Samari se dal poznat jako Mesiáš (J 4,26). Ostatním svým posluchačům však nesvěřoval, kdo je (J 2,24). Když ho chtěli provolat Mesiášem - králem, odešel (J 6,14n).

Podle Janova evangelia se Ježíš od začátku přiznával k tomu, že je Božím Synem, a tím vyjadřoval svůj zvláštní vztah k Bohu. Synoptikové to nezamlčují, pouze to naznačují. Jan ukazuje, že právě z tohoto vyznání vznikl konflikt s židovskou vedoucí vrstvou.

Na čem zakládá evangelista tuto tradici? Sám se setkal s Božím Synem, který se stal člověkem, a viděl v jeho znameních Boží slávu (J 1,14). Byl svědkem toho, jak Ježíš vrátil zrak slepému od narození (J 9,5.39) a vzkřísil mrtvého (J 11,25n). Slyšel Ježíšovy výroky jako *"já jsem chléb života"* (J 6,35), *"světlo světa"* (J 8,12), *"dveře pro ovce"* (J 10,7), *"dobrý pastýř"* (J 10,11), *"vzkříšení a život"* (J 11,25), *"cesta, pravda i život"* (J 14,6), *"vinný kmen pravý"* (J 15,1), *"král"* (J 18,37). Až na poslední výrok jsou všechny ostatní výroky *"já jsem"* spojeny s rozsáhlejším proslovem. Ježíš je světlo - svět nemá žádné jiné světlo. Ježíš je chléb - svět bez Ježíše hladoví. Ježíš je cesta - k Bohu není jiné cesty. Ježíš je pravda - kromě něho není pravdy. Ježíš je život - všechny ostatní nabídky nemají s životem nic společného. Tento Ježíšův absolutní

nárok je skutečným důvodem rozsudku smrti, který nad ním vynesla vele-rada (J 19,7).

Všechny tyto výroky, pronesené s nejvyšší autoritou, jsou určeny posluchačům, kteří mají uvěřit v Ježíše, následovat ho, dát si od něj ukázat cestu k Bohu. Tento Ježíšův nárok, o kterém nám podává zprávu čtvrtý evangelista, není samoučelný, ale slouží k prospěchu posluchačů a čtenářů. Tím slouží christologie Janova evangelia soteriologii. Také obráceně platí, že soteriologie může plnit své poslání, protože je založena na christologii.

Pro soteriologii evangelia jsou typické tři důrazy: univerzalismus, zástupná Ježíšova smrt na kříži a výzva k víře.

Janova soteriologie je univerzální, protože jde o spásu celého světa. *"Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho uvěří, nezahynul, ale měl život věčný."* (J 3,16). Poznali to Samařané, kteří se mohli přesvědčit, že Ježíš je skutečně Mesiáš, a proto vyznávali: *"Víme, že toto je opravdu Spasitel světa."* (J 4,42). Ježíš Kristus otvírá svým příchodem, životem i smrtí cestu spasení všem, kteří v něho věří. Tím je zřejmé, že tento univerzalismus nemůžeme ztotožnit s všeobecným smířením. Bez osobní víry neexistuje přístup ke spáse.

Základem spasení věřících je zástupná smrt Ježíše Krista. Ačkoli mnozí vykladači popírají ústřední význam Ježíšovy smrti v Janově evangeliu, jsem pevně přesvědčen o integritě Janova evangelia, a tím i o významu Ježíšovy smrti, jak to vyjadřují slova Jana Křtitele: *"Hle, beránek Boží, který snímá hříchy světa."* (J 1,29). Tomu odpovídá Ježíšův výrok o chlebu, ve kterém označil chléb za své *"tělo, dané za život světa."* (J 6,51c) Pokusy připisovat tato místa pozdější církevní redakci nemají žádnou oporu v rukopisech.

Stojí zato se zmínit, jak velký význam má v Janově evangeliu volání k víře: J 3,16.36; 5,24; 6,40.47 aj. Co tato víra znamená? Jan často spojuje víru a poznání, víru a vyznání. Z toho lze usoudit, že víra uznává Ježíšova slova jako slova božského Zjevovatele, a tím také uznává jeho osobnost a váže se na ni.

Tím však není řečeno vše, jak potvrzuje Schnackenburg: *"Konečně bližší interpretace ukazuje ..., že tato janovská víra není jen existenční rozhodnutí na základě výzvy Zjevovatele, ale také a především vazba na něj jako na nositele spásy a jeho následování jako vůdce a prostředníka spasení²¹⁾."* Do této souvislosti patří i slova *"být v Kristu", "zůstat v Kristu"* a *"nést ovoce"*.

Soteriologie u Jana je univerzální, protože se týká každého člověka. Je vázána na víru a následování. Ježíšova smrt má pro záchranu světa centrální význam. Je chápána jako oběť smíření a vítězství nad všemi Bohu nepřátelskými mocnostmi. (J 19,30).

Jaký význam má pro věřící církev? Lze najít ve čtvrtém evangeliu odkazy na eklesiologii? Nebo zde jde o jednotlivého věřícího a jeho vztah k Božímu Synu? Ve čtvrtém evangeliu skutečně pojem církev chybí. Mlčí však evange-

lium také k problematice církve? Kdo přečte kapitoly 10, 15, 17, 20, 19-23 a 21, stěží bude hájit tento názor. Obrazem pastýře pasoucího stádo je znázorněn vztah Ježíše k těm, které mu nebeský Otec svěřil a za které Ježíš zodpovídá. Vyprávění o vinném kmenu zdůrazňuje spojení větví s kmenem, které nemohou bez tohoto spojení existovat. Ve velekněžské modlitbě se Ježíš přimlouvá za svůj první kruh učedníků a za všechny, kteří jejich prostřednictvím uvěří. Snažně prosí za jejich jednotu. Svým učedníkům udílí Ducha svatého, zmocňuje je k odpouštění hříchů a posílá je do světa. S tímto kruhem učedníků slaví jako vzkříšený hostinu. Pro tento okruh učedníků ustanovil Petra jako pastýře. Je jasné, že v Janovu evangeliu není ekklesiologie samostatným tématem, ale je velice úzce spojena s christologií jako důsledek napojení na Ježíšovu osobu skrze víru.

O znameních spásy se mluví jen okrajově. Náznaky křtu lze spatřit v J 3,5 a večeře Páně v J 6,54-56. Obě místa však potřebují přesnější výklad, který zde pouze naznačíme. "*Narození z vody*" (J 3,5) nemohl Ježíšův partner v rozhovoru spojit s křesťanským křtem, natož s křtem dětí, který se dnes provádí. Připomínalo mu to křest Janův, jak na to také čtenáři evangelia (J 1,15-28) byli připraveni. "*Slova večeře Páně*" v J 6,54-56 souvisí s prolovem o chlebu, který je jedinečnou výzvou k víře v Ježíše. Kdo této souvislosti rozumí, toho nemůže napadnout myšlenka, že prostředkem k dosažení věčného života je večeře Páně. Tímto prostředkem je pouze víra v Ježíše. Příliš samozřejmé ztotožnění popsanych odkazů na spásná znamení s večeří Páně a běžným křtem prováděným v dnešní době, může vést k závažným omylům.

Bylo již zmíněno vzájemné napětí mezi přítomnou a budoucí eschatologií ve čtvrtém evangeliu. Na jedné straně Ježíš zvěstuje: "*Kdo slyší má slova a věří tomu, který mne poslal, má život věčný a nepodléhá soudu, ale přešel ze smrti do života.*" (J 5,24). Zní to tak, jako by pro věřící byla smrt již přemozena a na její místo nastoupil věčný život. Na druhé straně zvěstuje Ježíš svým učedníkům věčný život v budoucnosti: "*Neboť to je vůle mého Otce, aby každý, kdo vidí Syna a věří v něho, měl život věčný a já jej vzkřísím v poslední den*" (J 6,40). Napětí mezi již nastávajícím spasením a jeho ještě očekávaným dokonáním sdílí Jan s Pavlovými spisy. Přítomnost spasení je však u něj daleko více zdůrazněna než v ostatních spisech Nového zákona. Neznamená to však, že evangelista přehlédl to, co ještě očekáváme: vzkříšení mrtvých (J 6,40), budoucí soud (J 5,28-29) a opětný příchod Ježíšův (J 21,22). Jeho vlastním tématem však zůstává přítomnost Boží spásy v osobě Ježíše Krista. V této osobě nalezl evangelista střed své teologie. Odtud získávají soteriologie, ekklesiologie a eschatologie svůj význam. Tato christologicky koncentrovaná teologie je podstatným znakem čtvrtého evangelia.

6. Integrita

Při četbě čtvrtého evangelia se vynoří otázka, jak vznikla dnešní forma tohoto evangelia. Na jedné straně se vyznačuje velkou integritou, takže by odpověď mohla znít: Autor je psal souvisle, bez přerušování. Na druhé straně jsou zde jednotlivé úseky, které jsou obtížně vysvětlitelné a mohou ukazovat na různé vrstvy tradice:

7,53-8,11	není v nejstarších rukopisech Nového zákona a bylo asi připojeno k Janovu evangeliu z jiných pramenů tradice
21. kap.	působí jako dodatek psaný někým jiným, protože evangelium je ve 20,30 ukončeno. V 21,24 lze každopádně poznat redaktora
5.-6. kap.	působí dojmem, že jsou přehozeny, protože následuje nevysvětlitelná záměna míst mezi Jeruzalémem a Galileou
15.-17. kap.	se jeví jako pozdější doplněk po závěru v 14,31.

Mnozí novozákonníci upozorňují na teologickou nevyrovnanost: Na jedné straně zdůrazňuje čtvrté evangelium přítomnost spásy (přítomná eschatologie): 3,18.26; 5,24; 11,25. Na straně druhé klade důraz na budoucí konečné jednání (futurická eschatologie): 5,28n; 6,39n.44b.54; 12,48.

Lze tyto nesrovnalosti vztáhnout k určitým událostem v dějinách tradice? Předložíme několik návrhů řešení. Při přepisování 5. a 6. kapitoly a 14. a 15. kapitoly mohlo dojít k záměně listů. Občasné přehození listů je v antických spisech dokázáno⁽²²⁾. Toto řešení, přijaté E. Schweitzem⁽²³⁾ a A. Wikenhauserem⁽²⁴⁾, však není pravděpodobné, protože zaměněné úseky nejsou stejně dlouhé.

Jiní se pokouší dokázat, že do evangelia byly údajně zapracovány různé prameny. Práce evangelistů s prameny je výslovně zmíněna v Lukášově evangeliu (L 1,1-4). Z této teorie pramenů vycházel především R. Bultmann. Pokoušel se v evangeliu dokázat dva prameny: pramen znamení a pramen zjevovatelských řečí. První zdůvodňuje výčtem znamení 2,11 a 4,54 a usuzuje, že původní pramen jich obsahoval více, ale že evangelista je všechny nepřevzal. Pramen zjevovatelských proslovů je zdůvodňován údajnými nesrovnalostmi Ježíšových proslovů v Janově evangeliu. Bultmann zrekonstruoval původní pramen tak, že vedení myšlenek je přímočaré (např. 6,27-59; 6,27.34n.30-33.47-51.41-46).⁽²⁵⁾ Tím je však narušena skladba myšlení typická pro Jana a pravděpodobně i pro Ježíšovo zvěstování.

Alternativou předpokladů různých pramenů, nebo jejím doplněním je možnost redakčního zpracování. Na základě poznámky v 21,24n se připouští, že některý Janův žák pokračoval v jeho díle a odhodlal se k dopl-

ňování a přestavbě, čímž vnikly dnešní nesrovnalosti. R. Schnackenburg se domnívá, že lze takto vysvětlit téměř všechny nesrovnalosti, aniž by to vedlo k pochybnostem o věrohodnosti podání. Vždyť jde o žáka, který patřil k janovské škole⁽²⁶⁾. Přesto tento pokus řešení není tak zcela neškodný, protože se ukázalo, že může být použit k zmírnění teologických napětí odkazem na redakční zpracování. Příliš snadno se nahrazuje předložený text představou vykladače.

Mohlo se také stát, že evangelista nenapsal své dílo najednou. Musel svou práci přerušit a po určité době znovu pokračoval. Doplnky pokládal za důležité, nechtěl však již napsaný text znovu přepisovat. Snad ani neměl čas k odstranění nesrovnalostí. V každém případě podle W. Wilkense⁽²⁷⁾ prodělalo evangelium v ruce evangelisty proces vývoje. Je to možné, ale nelze to historicky doložit. Proto mnozí považují toto řešení za spekulativní.

Když pozorujeme a hodnotíme různé návrhy řešení, můžeme v souladu s R. Schnackenburgem připojit následující:

Janovo evangelium nelze literárně rozdělit na různé samostatné vrstvy, protože v tom podstatném je dílem evangelisty. Opírá se o tradici, kterou však nelze dovést zpět až k původním písemným pramenům. Na několika místech lze dokázat příbuznost s podáním synoptiků. Zdrojem, ze kterého evangelista čerpal, byly jeho vlastní dojmy, ústní vyprávění a tradice proslavů, které si hluboko vtiskl do paměti a které svědčí o značném stáří a spolehlivosti informací. Na několika místech užívá evangelista zřejmě liturgický materiál (prolog). Protože evangelista už nemohl dát svému dílu konečnou podobu, bylo nutné redakční zpracování, které nacházíme v 21. kapitole a které snad může vysvětlit i nesrovnalosti na jiných místech.

7. Autor

S otázkou autorství čtvrtého evangelia je spojena historická hodnota evangelia, a proto si zaslouží důkladné zkoumání.

V čtvrtém evangeliu máme následující zprávy: Je napsáno učedníkem, kterého Ježíš miloval (J 21,20-24). Tento učedník byl přítomen s ostatními učedníky při poslední večeři s Ježíšem (J 13,23). Je to učedník, který stál u Ježíšova kříže a kterému Ježíš svěřil svou matku (J 19,26). Pravděpodobně je to také učedník, který dosvědčuje skutečnou Ježíšovu smrt (J 19,35). Společně s Petrem běžel velikonočního rána k hrobu a přesvědčil se o tom, že je prázdný (J 20,2). Když Vzkříšený svým učedníkům a především Petrovi znovu připravil zázračný rybolov, poznal ho nejdříve tento učedník (J 21,7).

Z těchto odkazů lze vyčíst charakteristiku autora: Je představen, pravděpodobně svými žáky (J 21,24), jako očitý svědek a blízký Ježíšův důvěrník. Protože není uvedeno žádné jméno, lze ho určit pouze z údajů ostatních evangelií a dalších novozákonních knih.

Na více místech je zmíněna skupina Ježíšových důvěrníků z kruhu jeho učedníků (Mk 5,35; 9,2; 14,33). Jsou to Petr, Jakub a Jan. Petr a Jan připravovali podle L 22,8 poslední večeři. Jakub a Jan jsou podle L 5,1-11 Šimonovi společníci, kteří jsou výrazně odlišeni od ostatních spolupracovníků. Také po letnicích jsou Petr a Jan vzájemně ve spojení (J 3,11; 4,13; 8,14). Pavel jmenuje jako *"sloupy"* prvotní církve Jakuba, Petra a Jana (Ga 2,9).

Z toho lze vyvodit tento závěr: Jestliže v tomto nejužším kroužku Ježíšových důvěrníků hledáme učedníka, kterého Ježíš miloval, musíme vyloučit Jakuba a Petra. Jakub zemřel mučednickou smrtí r. 44 po Kr. Petr je podle J 21 odlišen od tohoto učedníka. Potom zůstává z těchto tří Jan Zebedeův.

Tento výsledek je podpořen pozorováním z Janova evangelia. Přestože Jan Zebedeův měl blízký vztah k Ježíši, není nikde v evangeliu jmenován. Zůstává autor ze skromnosti v pozadí?

Charakteristiku očitého svědka jako autora čtvrtého evangelia potvrzují následující fakta: Pisatel zná přesně židovské zvyky, očišťování (J 2,6), různé židovské svátky, včetně svátku stánků (J 7,37). Jako jediný uvádí jméno velekněze, protože zná údaje z židovské historie (J 11,49; 18,13nn). Podává zprávu o mnoha topografických podrobnostech z působení Ježíšova. Přesnost jednotlivých údajů na mnoha místech je nápadná: J 2,6; 4,5.6; 5,2; 6,9.19; 12,3; 13,24; 18,6.10; 19,39; 21,8.11. Z toho lze usoudit, že údaje v evangeliu podporují zprávu evangelia, že je napsal očitý svědek.

Tento výsledek je posílen i starocírkevní tradicí. Na konci 2. století je jisté, že autorem čtvrtého evangelia je Jan Zebedeův. K tomu několik příkladů:

Eirenaios píše ve svém spisu *"Adversus haereses"* kolem r. 180: *"Potom vydal Jan, učedník Páně, který spočíval na jeho prsou, sám evangelium, když přebýval v Efezu v Asii⁽²⁸⁾."*

Kolem roku 190 Polykarp, efezský biskup, se odvolává v dopise římskému biskupovi Viktorovi na svědectví maloasijské tradice: *"... dále také Jan, který odpočíval na prsou Páně, ... a je pochován v Efezu.⁽²⁹⁾"*

V kánonu Muratoriho můžeme číst: *"Čtvrté evangelium, Janovo, z učedníků. Když ho jeho spoluúčedníci a biskupové vyzývali, řekl: Postěte se se mnou ode dneška tři dny, a co bude komu zjeveno, to si pak řekneme. Téže noci bylo Ondřejovi, jednomu z apoštolů, zjeveno, že Jan ve svém jménu má všechno přezkoušet a napsat⁽³⁰⁾."*

Všechny tyto výpovědi jsou z konce 2. století. Do té doby nebylo ještě obecně uznáváno autorství Jana Zebedea, protože některé skupiny připisovaly čtvrté evangelium také gnostiku Kerintovi. Na čí informace se Eirenaios odvolává?

Ve svém dopise gnostiku Florinovi se Eirenaios zmiňuje o Polykarpovi jako o svém informátorovi. *"Tyto nauky ti nepředali starší před námi, kteří se setkávali s apoštoly. Viděl jsem tě, když jsem byl ještě dítě, v dolní Malé Asii u Polykarpa ... jak blahoslavený Polykarp vyprávěl o stycích s Janem a ostatními,*

kteří viděli Pána, a jak si vzpomínal na jejich slova a co to bylo, co od nich slyšel o Pánu, o jeho dívech a učení⁽³¹⁾." Kromě toho se odvolává na starší v Asii: *"Všichni starší, kteří se sešli s Janem, učedníkem Páně ... Někteří z nich viděli nejen Jana, ale i jiné apoštoly⁽³²⁾."*

Když shrneme dosavadní poznatky, můžeme učinit následující závěr: Náznaky čtvrtého evangelia a ostatních míst Nového zákona vykrystalizovaly vestarocírkevní tradici v pevný názor, že Jan Zebedeův je autorem tohoto evangelia.

Tento výsledek byl však zpochybněn historicko-kritickým bádáním. Jsou uváděny tyto argumenty: Některé skutečnosti mluví pro to, že Eirenaos neměl přesné znalosti o historických souvislostech. Mluví-li o učedníku Páně Janovi, zřejmě myslí Zebedeovce, ale nikde to výslovně neříká. Navíc jeho vzpomínka na Polykarpa spadá do jeho dětství. Rozuměl správně všemu, co bylo tehdy řečeno? Polykarp mluví vždy jen o Janovi, který viděl Pána. Byl to Jan Zebedeův? Tato otázka nás napadá, protože Papias v předmluvě svého *"Výkladu slov Páně"* připomíná dva učedníky Páně jménem Jan: Jana Zebedeova a Jana presbytera.⁽³³⁾ Mohlo tu dojít k záměně?

Kritické dotazy jsou posíleny zjištěním, že styl řeči samotného evangelia má mnoho podobného s gnosí. Odpovídá to očitému svědku Ježíše z Palestiny? Tento způsob vyjadřování se však vyskytuje také u sekty z Kumránu. Jak je možné, aby člen úzkého kruhu dvanácti byl závislý v určitých pasážích svého evangelia na Markovi? Pokud je však Marek sám závislý na apoštolské tradici, jak se domnívá F. Godet⁽³⁴⁾, je zbytečné se touto otázkou zabývat. Jak může očitý svědek Ježíšova působení tak schematizovat rozpory se Židy? Pavel si počíná obdobně (Ř 2,17; 3,1; 1 Te 2,14.15). Záleží to zřejmě na okruhu čtenářů. U Jana chybí všechny události, na kterých se Zebedeovec podílel rozhodujícím způsobem. Je to pozoruhodné, ale pochopitelné, jestliže již existují jiná evangelia a autor proto předpokládá jejich znalost. Další námitkou je skutečnost, že podle Sk 4,13 byli Petr a Jan *"lidé neučení"*. Jak mohli potom sepsat tak ryze teologické dílo? Když uvážíme, že údaje ze Sk 4 spadají asi do roku 30 po Kr. a napsání evangelia je zpravidla datováno na konec 1. století, pak je mezi nimi období asi 60 let apoštolského vyučování. Nejsou jeho výsledkem zralé teologické plody?

Aniž bere ohled na všechny zpětné kritické dotazy, W. G. Kümmel dochází k závěru: *"Je tedy vyloučeno, aby Janovo evangelium napsal Zebedeovec⁽³⁵⁾."* K tomuto závěru se R. Schnackenburg nemůže připojit⁽³⁶⁾. Předkládá proto jiné řešení, které se pokouší vyrovnat s novozákonními nálezy, starocírkevní tradicí a také s kritickými dotazy: Základní látka evangelia pochází od Jana Zebedeova, který znal události kolem Ježíše a zaznamenal je ve světle vzkříšení. Toto podání pak některý apoštolův žák uspořádal do formy, kterou známe z dnešního evangelia. Tento žák je zřejmě také původcem označení apoštola *"učedník, kterého miloval Ježíš"*. Po smrti apoštola

ručí za správnost tradice také jménem ostatních učedníků (J 21,23). Tímto procesem předávání se dají vysvětlit také přerovy v evangeliu. Toto Schnackenburgovo řešení je pro mne nejpersvědčivější.

Ještě jednoznačněji se staví za autorství Zebedeovce J. A. T. Robinson: *"Pro mne je daleko snazší věřit, že role Janových učedníků se omezovala v zásadě na to, pro co máme přímý nález. Dosvědčují, že tento učedník sám "tyto věci zapsal" (J 21,24) a že toto svědectví, které bylo předáno v jeho přítomnosti, je pravdivé⁽³⁷⁾."*

8. Adresáti

Údaje o adresátech nalézáme v Janově evangeliu jen v náznacích. Z nich a z popsanych historických souvislostí můžeme vyvodit tyto důsledky.

Adresáty musíme hledat v kruzích, stýkajících se s gnosticko-židovským falešným učením. Podle J 20,31 měli čtenáři prostřednictvím tohoto evangelia uvěřit, že *"Ježíš je Kristus, Boží Syn"*.

Jedná se tedy zřejmě o lidi, kteří ještě nejsou křesťany. Jejich domov je v gnosticky poznamenaném židovském prostředí. Zda toto prostředí máme hledat v diasporním židovstvu nebo v palestinském židovství kumránské sekty, osvětlí až další bádání o Kumránu.

Je samozřejmé, že proti těmto závěrům existují také námitky. V Janově evangeliu se mluví paušálně o odporu *"Židů"* vůči Kristu, zatímco synoptická evangelia rozlišují různá židovská seskupení. Je možné z toho usuzovat spíše na pohanské čtenáře, kteří se nemuseli vyrovnávat s otázkami jednotlivých náboženských skupin židovstva, ale spíše s gnostickými představami o spasení?

Zdá se, že historicky podložené rozhodnutí mezi oběma závěry není na základě dostupných pramenů možné. Budeme tedy hledat adresáty čtvrtého evangelia v gnosí ovlivněných židovských nebo pohanských kruzích, které měly být získány pro víru v Ježíše Krista.

9. Místo a doba sepsání

Kdo důvěřuje starocírkevní tradici, bude předpokládat, že místem vzniku byla Malá Asie, přesněji Efes. Kdo se staví k této tradici kriticky, bude brát v úvahu spíše jazykovou příbuznost s Šalamounovými ódami a vůbec se semitským způsobem vyjadřování. Na tomto základě se W. G. Kümmel domnívá, že evangelium bylo napsáno v Syrii⁽³⁸⁾.

V druhé polovině našeho století se vykladači Nového zákona většinou sjednotili v tom, že čtvrté evangelium bylo s velkou pravděpodobností napsáno na konci 1. století po Kr., někdy mezi léty 90 a 100. Vždycky tomu tak nebylo. V předcházejícím století se o datu sepsání vedly velké spory mezi konzervativními a liberálními teology.

Zvlášť vyhraněným zástupcem radikálně kritického pohledu na dobu vzniku byl F. C. Baur. Pokládal čtvrté evangelium za spis, který vznikl ko-

lem roku 170, nejdříve však roku 160 po Kristu. K tomuto výsledku došel na základě jazykových a obsahových podobností mezi tímto evangeliem a gnosí, která dosáhla vrcholu svého vlivu na starou církev ve druhé polovině 2. století. F. C. Baur pokládal čtvrté evangelium za pokus uchránit církev před hrozícím rozštěpením. Evangelium přijalo řeč gnose, ale křesťanské poselství vykládalo zřetelně antignosticky. Také se mu evangelium jevílo velice vhodné k přijímání prvků ze spiritualistického hnutí montanistů, důležitých pro celou církev. F. C. Baur musel samozřejmě přijmout, že na základě tohoto datování čtvrté evangelium nemohlo být dílem apoštola. Proto mu konzervativní teologové silně odporovali.

Spor mezi teology nebyl rozhodnut až do zveřejnění Rylandova papýru (p 52) C. H. Robertsem v roce 1935. Jedná se o zlomek rukopisu na papýru popsaný na přední straně oddílem J 18,31-33 a na zadní straně oddílem J 18,37-38. Není pochyb, že tento papýrus, nalezený v Egyptě, byl napsán kolem roku 125 po Kr. Janovo evangelium bylo známo v Egyptě už v první čtvrtině 2. stol. po K. Proto muselo být napsáno ke konci 1. století po K. Toto přesvědčení od té doby všeobecně sdílí vykladači Nového zákona.

Kdy však bylo čtvrté evangelium v 1. století po K. napsáno? Devadesátá léta se zdůvodňují předpokladem, že autor evangelia pravděpodobně znal a použil evangelium podle Lukáše, které podle pojetí mnoha novozákonníků bylo napsáno v 80tých až 90tých letech⁽³⁹⁾.

Literární závislost Jana na Lukášovi lze však stěží dokázat. Obsahovou shodu jednotlivých oddílů lze vysvětlit také použitím stejné tradice. Kdo datuje Lukášovo evangelium jinak, nemůže stejně tuto argumentaci přijmout.

J. A. T. Robinson zvolil úplně jinou cestu. Upozorňuje na to, že o zničení Jeruzaléma se v Janově evangeliu na rozdíl od synoptiků nehovoří. Evangelium mlčí o tématu, které se vyskytuje v každé židovské i křesťanské literatuře, kterou lze s určitou jistotou datovat do let 70-100. Přitom by na základě obsahu čtvrtého evangelia byl odkaz na zničení Jeruzaléma tak příhodný. Robinson se však ncomezuje na tento *"závěr z mlčení"*, který sám o sobě by byl pochybný. Doplnuje ho dvěma pozorováními z textu.

Podle J 2,20 byl Herodův chrám stavěn 46 let. To odpovídá době, v níž mluvil Ježíš. Evangelista toto slovo předává bez jakéhokoliv komentáře, což jinde nedělá. Podle J 5,2 je u rybníka Bethesda pět sloupůradí. Evangelista nepíše *"bylo"*, ale *"je"*. Také toto sloupůradí ještě stojí, když píše. Na podkladě těchto pozorování dochází Robinson k závěru, že čtvrté evangelium muselo být v hlavních rysech napsáno v padesátých letech a svou konečnou podobu dostalo uprostřed šedesátých let.

Toto nezvyklé datování němečtí badatelé ještě nepřijali. Jeho zdůvodnění však nutí k tomu, abychom přinejmenším upřesnění doby sepsání čtvrtého evangelia v 1. století považovali za otevřené, protože dřívější datování do padesátých až šedesátých let se nedá vyloučit.

- ¹ Srv. S.17ff
- ² R.Schnackenburg, *Johannesevangelium*, IV/1, S.91-93
- ³ C.H.Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge, 1953
- ⁴ C.K.Barrett, *Das Evangelium nach Johannes*, S.54-58
- ⁵ C.K.Barrett, *Das Evangelium nach Johannes*, S.57
- ⁶ Strack/Billerbeck, *Kommentar zum NT Bd.II*
- ⁷ A.Schlatter, *Der Evangelist Johannes*, Stuttgart, 1948
- ⁸ W.G.Kümmel, *Einl.*, S.184/185
- ⁹ A.Wikenhauser/J.Schmid, *Einl.*, S.328
- ¹⁰ R.Schnackenburg, *Johannesevangelium*, IV/1, S.108-110
- ¹¹ K.G.Kuhn, "Die in Palästina gefundenen hebräischen Texte und das NT", *ZThK* 47, 1950, S.210
- ¹² *Pravidla řádu*: 1QS 3,15-21; 4,15-19
- ¹³ *Hodajoth*: 1QH 15,12-17
- ¹⁴ 1QS 2,20-23
- ¹⁵ R.Schnackenburg, *Johannesevangelium*, IV/1, S.116
- ¹⁶ W.G.Kümmel, *Einl.*, S.187
- ¹⁷ Článek "Gnosis" v RGG 3,II,1648ff
- ¹⁸ W.G.Kümmel, *Einl.*, S.188/189
- ¹⁹ R.Schnackenburg, *Johannesevangelium*, IV/1, S.126/127
- ²⁰ R.Schnackenburg, *Johannesevangelium*, IV/1, S.127
- ²¹ R.Schnackenburg, *Johannesevangelium*, IV/1, S.140
- ²² R.Schnackenburg, *Johannesevangelium*, IV/1, S.41
- ²³ E.Schweizer, *Ego eimi...*, S.109ff
- ²⁴ A.Wikenhauser, *Evangelium nach Johannes*, S.34-37
- ²⁵ R.Bultmann, *Evangelium des Johannes z.St.*
- ²⁶ R.Schnackenburg, *Johannesevangelium*, IV/1, S.59-60
- ²⁷ W.Wilkens, *Die Entstehungsgeschichte des vierten Evangeliums*, Zürich, 1958
- ²⁸ Irenaeus, *Edversus Haereses* III,1,2 nach Euseb, *Kirchengeschichte* V,8,4
- ²⁹ Euseb, *Kirchengeschichte* III,31,3
- ³⁰ Německy podle E.Hennecke/W.Schneemelcher, *Neutestamentliche Apokryphen* Bd.I,3, S.19
- ³¹ Euseb, *Církevní dějiny* V,20,4
- ³² Irenaeus, *Edversus Haereses* II,33,3=Euseb, *Kirchengeschichte* III,23,3
- ³³ Srv. W.G.Kümmel, *Einl.*, S.207
- ³⁴ Srv. S.24ff
- ³⁵ W.G.Kümmel, *Einl.*, S.210
- ³⁶ R.Schnackenburg, *Johannesevangelium*, IV/1, S.185-188
- ³⁷ J.A.T Robinson, *Wann entstand das NT?*, S.321
- ³⁸ W.G.Kümmel, *Einl.*, S.212
- ³⁹ Srv. W.G.Kümmel, *Einl.*, S.221
- ⁴⁰ J.A.T Robinson, *Wann entstand das NT?*, S.287-290

SKUTKY APOŠTOLSKÉ

1. Obsah

Kniha Skutků je literární dílo zvláštního charakteru. Autor pro ně neměl předlohu. V helenismu se sice vyskytuje vyprávění o tzv. božských lidech. Tato díla však mají se Skutky málo společného, protože v centru jejich pozornosti stojí božští lidé, zatímco ve Skutcích jde o působení Pána Ježíše Krista prostřednictvím Ducha svatého. Také později sepsané apokryfní "Skutky" jsou spíše sbírkou legend, která má s Lukášovou knihou jen málo styčných bodů.

První část Skutků líčí, jak evangelium získalo nejprve důvěru lidí v Jeruzalémě, jak vznikl a jak žil tamní sbor. Druhá část popisuje průlom evangelia do Samaří a Syrské Antiochie. Nyní i pohané ve větším počtu nacházejí víru v Ježíše Krista a zvláště Petr jim přitom pomáhá. Také tři Pavlovy misijní cesty ukazují, jak evangelium krok za krokem pronikalo světovou římskou říší. Takřka uprostřed Skutků je kapitola 15., popisující prudké spory o to, mohou-li pohané patřit k Božímu lidu, aniž se předem stali Židy. Prvotní církev na to dala kladnou odpověď, a tím také přijala misijní strategii a praxi apoštola Pavla. Zakládání křesťanských sborů z pohanů nestálo už nic v cestě. Navzdory Pavlovu zatčení, věznění i jeho cestě do Říma k výsledku před císařem, končí Skutky vítěznými slovy: Pavel "zvěstoval Boží království a učil všemu o Pánu Ježíši bez bázně a bez překážek" (Sk 28,31). Evangelium se dostalo až do hlavního města římské říše.

2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Perikopy	Význ. verše
1,1-12	úvod vzkříšení, zaslíbení, nanebevzetí	1,8
1-8	1.díl: prvotní církev v Jeruzalémě	

Kapitola	Perikopy	Význ. verše
1,13-26	před letnicemi	
2,1-41	letnice	
2,42-47	SOUHRNNÁ ZPRÁVA: <i>život církve</i>	2,42
3,1-4,31	uzdravení, obžaloba, vyznání	4,12.20
4,32-37	SOUHRNNÁ ZPRÁVA: <i>život církve</i>	
5,1-11	Ananiáš a Safira	
5,12-16	SOUHRNNÁ ZPRÁVA: <i>znamení a divy</i>	
5,17-42	Gamalielova rada	5,29
6,1-6	diakonát	
6,7	SOUHRNNÁ ZPRÁVA: <i>rozšíření</i>	
6,8-8,1	Štěpán	
8,2-4	SOUHRNNÁ ZPRÁVA: <i>pronásledování</i>	
8-12	2. díl: začátek misie mezi pohany	
8,5-25	probuzení v Samaří	
8,24-40	ministr financí z Etiopie	
9,1-30	obrácení Pavla	
9,31	SOUHRNNÁ ZPRÁVA: <i>pokoj církve</i>	
9,32-43	zázrak Petrův	
10,1-11,8	Petr jako misionář mezi pohany	
11,9-30	křesťané z pohanů v Antiochii	
12,1-25	zajetí a vysvobození Petra	
13-28	3. díl: misie mezi pohany	
13,1-14,28	<u>1. misijní cesta</u> : Malá Asie Antiochie-Kypr-Perge-Antiochie Ikonie-Lystra-Derbe a zpět do Antiochie	
15,1-43	<u>tzv. apoštolský koncil</u>	
15,35-18,22	<u>2. misijní cesta</u> : Malá Asie a Evropa oddělení od Barnabáše-Malá Asie-Troas- Filipis-Tesalonika-Beroa-Atény-Korint- Efez-Cesarea-Jeruzalém-Antiochie	16,30n
18,23-21,17	<u>3. misijní cesta</u> : Malá Asie - Evropa Malá Asie-Efez-Makedonie-Achaja-Makedonie Troas-Milét-Cesarea-Jeruzalém	20,28
21,18-26,32	<u>Pavlovo zajetí</u> podnět - obhajoba před lidem, velerada, Felix, Festus, Agrippa	
27,1-28,31	<u>Pavel na cestě do Říma</u>	28,31

Klíčové výroky

Dostanete sílu Ducha svatého, který na vás sestoupí, a budete mi svědky v Jeruzalémě a v celém Judsku, Samařsku a až na sám konec světa. Sk 1,8

Vytrvale poslouchali učení apoštolů, byli spolu, lámali chléb, modlili se. Sk 2,42

Co mám dělat, abych byl zachráněn? Oni mu řekli: "Věř v Pána Ježíše a budeš spasen ty i všichni, kdo jsou v tvém domě." Sk 16,30b.31

3. Literární svéráz

Autor zde podává "tendenci" zprávu o prvotním křesťanství. Neidealizuje, ale také nevypráví všechno, co se přihodilo. Dokonce ani nepojednává o všech důležitých událostech. Autor vybírá, co je důležité k dosažení jeho cíle, vynechává, co se mu ze stejného důvodu jeví postradatelným. Stává se podrobným, když pojednává o tom, co považuje z hlediska svých cílů za důležité. Opakuje, co chce zvláště zdůraznit⁽¹⁾.

Vzhledem k tomu působí zpráva o prvotní církvi dost strohým dojmem. Funkce společného vlastnictví je pouze naznačena, ale ne podrobněji popsána. Počátek Petrovy misie mezi pohany je velmi obsírně popsán v kapitolách 10 a 11. Pronásledování Herodem Agrippou I. je jen naznačeno, i když mu padl za oběť apoštol Jakub (Sk 12,1nn). Příběh o Petrovi a Korneliu je vyprávěn dvakrát (Sk 10,9nn; 22,5nn; 26,12nn). Z toho všeho lze rozpoznat, že autor pracoval cílevědomě.

Je to patrné i v souhrnných zprávách. Mají podobnou funkci jako v Markově evangeliu, kde slouží k zprostředkování dojmu rozmanitosti Ježíšova působení. Ve Skutcích se odráží rozmanitý život prvotní církve, který je však podrobněji popsán jen tehdy, jestliže je to důležité pro další chod událostí (např. Sk 4,32-37 statečná modlitba pronásledované prvotní církve).

Důležitým prostředkem vyprávění jsou proslovy, které autor zařazuje do textu k upoutání pozornosti svých čtenářů, jako to činili i jiní antičtí historikové⁽²⁾. Používá je v důležitých mezních bodech svého líčení. Užívá různé typy křesťanských proslovů: Štěpánova řeč je křesťanským výkladem dějin Izraele (Sk 7). Zaznamenává také různé Petrovy proslovy: Sk 2,14nn; 3,12nn; 4,9nn; 5,30nn; 10,34nn. Podává zprávu i o Pavlových misijních kázáních určených Židům (Sk 13,16nn), nebo pohanům (Sk 14,15nn). Pavlova řeč na Areopágu budila vždy zvláštní pozornost (Sk 17,22nn). Při projednávání otázky autorství se k ní ještě vrátíme. Dále sem patří také Pavlovy proslovy před efezskými staršími v Milétu (Sk 20,18nn), po jeho zatčení v Jeruzalémě (Sk 22,1nn), před veleradou (Sk 20,18nn) a před Festem a Agrippou (Sk 26,2nn).

Mnozí historicko-kritičtí vykladači tvrdí, že proslovy vytryskly z představivosti autora a že nejde o zachycení skutečných proslovů⁽³⁾. Jedná se jen o literárně stylistický prostředek. Tomuto názoru však odporuje upozornění D. Guthrieho⁽⁴⁾ na antický zápis historie podle Thukidida, který ve svém díle upravoval proslovy, protože je nedokázal doslovně opakovat. Snažil se však co nejpřesněji vyjádřit smysl skutečného proslovu⁽⁵⁾. To by mohlo platit i pro proslovy ve Skutcích. Pravděpodobně nikdo tyto proslovy písemně nezaznamenával. U Ježíšových proslovů takový záznam připadá v úvahu vzhledem k židovským rabínským zvykům, ale u proslovů ve Skutcích je to velmi nepravděpodobné. Také nepřipadá v úvahu, že Lukáš byl očitým svědkem mnohých proslovů. Neměl tedy jinou možnost než tu, kterou popsal v L 1,1-4. Před sepsáním a konečnou úpravou textu musel vše podrobně prozkoumat. Lze počítat s tím, že proslovy apoštolů se předávaly ústní tradicí. Přitom můžeme předpokládat úsilí o historickou přesnost, protože se o tom Lukáš výslovně zmiňuje.

4. Historické souvislosti

Protože jsou Skutky druhou částí celkového díla, stačí na tomto místě odkázat na Lukášovo evangelium, při jehož zkoumání byly již historické souvislosti popsány.

5. Teologické důrazy

Jaký cíl autor sleduje svou druhou knihou, která je pokračováním první (Sk 1,1)? Na to je možné dát řadu odpovědí. Některé jsou sporné, jiné lze dobře doložit textem.

5.1. Sporné popisy cíle díla

Skutky mají v řeckém Novém zákoně název (praxeis apostolon, v latině acta apostolorum). Z názvu by bylo možné vyvodit závěr, že Skutky jsou prvním církevně-historickým dokumentem, který klade důraz na činy a život apoštolů. To je však sporné, protože z 12 apoštolů od druhé kapitoly jsou jmenováni jen tři: Jakub, Jan a Petr, a pouze o Petrovi je podána podrobnější zpráva. K nim přistupuje Pavel, který se sám považoval také za apoštola, i když nebyl očitým svědkem pozemského Ježíšova působení. Vzkříšený se mu však viditelně zjevil a svědčil mu své evangelium (1 K 15,8-11; Ga 1,11n). Ve Skutcích nenacházíme podrobnější zprávu o životě apoštolů Petra a Pavla. Například se nic nedovíáme o mučednické smrti obou apoštolů. Z toho lze uzavřít, že autor nenapsal vyčerpávající dějiny raného křesťanství, ba ani činů apoštolů Petra a Pavla.

V poslední části Skutků je podrobně popsáno zatčení a věznění apoštola Pavla. Kniha končí jeho transportem do Říma a jeho příjezdem na místo určení. Byl tento spis obhajobou apoštola určenou nějakému vlivnému mu-

ži před procesem v Římě? Není to vyloučeno. Potom ale musíme předpokládat, že autor chtěl nejen hájit Pavla, ale při této příležitosti také podrobně informovat úřady o křesťanském hnutí. Prvních 12 kapitol kromě 9. kapitoly neposkytuje žádné údaje důležité pro Pavlův proces. Zůstává otevřenou otázkou, zda pro tento účel bylo nutné Lukášovo evangelium jako první díl knihy. Ačkoliv vztah mezi křesťany a římským státem hraje ve Skutcích důležitou roli, považovat Skutky za obhajovací spis se zdá být sporné.

Často se tvrdí, že Skutky vykreslují idealizovaný obraz prvotní církve. Kdo pozorně čte, brzo rozpozná, že autor o konfliktech v raném křesťanstvu nemlčí. Chtěl snad napsat dokument o vnitrocírkevních rozporech? Tento vysloveně negativní cíl není možné uvést v soulad s údajem ve Sk 1,8 a ani se závěrečnou poznámkou ve Sk 28,31. Skutečnost, že autor nezamlčuje konflikty, je projevem přesnosti jeho zpravodajství. Jejich popis však není v centru pozornosti.

5.2. Přesvědčivé popisy cíle díla

Hlavním cílem Skutků je ukázat, jak se poselství o Ježíši Kristu stalo dobrou zprávou pro všechny národy. Už zaslíbení Vzkříšeného před nanebevstoupením oznamuje tento vývoj (Sk 1,8). Autor uzavřel již svou první knihu touto perspektivou (L 24,26n).

Autor považuje za důležité sdělit, že na této cestě šíření evangelia docházelo také ke konfliktům s římskými úřady. Stále znovu bylo křesťanům vytýkáno, že ohrožují řád římského státu. Autor v různých variantách ukazuje, že úřady nakonec stály na straně apoštola Pavla, který jako římský občan měl zvláštní výsady. V mnoha případech potvrzovaly jeho nevinu (Sk 16,39; 18,15n; 19,37; 23,29; 25,25; 26,32). Každopádně římské úřady Pavlovi nebránily zvěstovat evangelium (Sk 28,30n). Tuto tendenci lze vypožorovat už v Lukášově evangelii. Autor ukazuje, že křesťané a především Pavel nejsou politicky nebezpeční.

Lze vypožorovat i vedlejší cíl díla. V několika případech je zjevné, že Petr a Pavel jsou vzájemně srovnatelní. To by mohlo být důležité pro kruhy, které zpochybovaly Pavlovo apoštolství. Oba vzkřísili mrtvé (Sk 9,36nn; 20,9n). Oba uzdravili chromého (Sk 3,1nn; 14,8nn). Oba byli zatčeni a zázračně vysvobozeni (Sk 5,19nn; 12,7nn; 16,26nn). Oba zprostředkovali vzkládání rukou dar Ducha svatého (Sk 8,14nn; 19,6). Oba překazili dílo kouzelníka (Sk 8,18nn; 13,6n). Poselství předávané čtenářům je jasné: Pavel je stejně jako Petr Ježíšem povoláný apoštol.

6. Integrita

Zatímco při sepisování evangelia Lukáš mohl čerpat z mnoha pramenů, v případě Skutků to neplatí. Snad existoval nějaký zápis o cestě, který je obsažen ve zprávách psaných v první osobě množného čísla. Jiné prameny

však dokázat nelze. Skutky tedy můžeme považovat za jedinečné a celistvé dílo jednoho autora.

Při šíření tohoto díla prostřednictvím rukopisů narážíme však na problémy. Skutky se vyskytují ve dvou rozdílných, zčásti výrazně odlišných řeckých textových záznamech. Jednak je to alexandrijská forma textu, zastoupená rukopisy Vatikánským, Sinajským, Alexandrijským a kodexem Ephraemi, stejně jako papyry p45 a p74. Pochází z třetího století a platí v ostatním Novém zákoně za nejspolehlivější textovou formu.

Na druhé straně existuje tzv. západní forma textu, zastupovaná rukopisem kodex Bezae cantabrigiensis, starolatinským a syřským překladem i církevními otci Eirenaem a Tertullianem. Pochází již z 2. století, je však pokládána za méně spolehlivou. Na mnoha místech lze dokázat, že je velmi blízká věcným doplňkům, které lze považovat za vědomé zpracování alexandrijského textu (srv. Sk 8,37; 15,29). Proto je alexandrijský text zpravidla považován za původní. Příležitostně existují výjimky, které potřebují pečlivé zdůvodnění⁽⁶⁾.

7. Autor

Skutky nikde neuvádí jméno svého autora, ale na některých místech se autor ohlašuje v tzv. "*my-zprávách*" (Sk 16,10-17; 20,5-15; 21,1-18; 27,1-28.16). Tyto úseky začínají i končí naprosto neočekávaně. Také náhlý a překvapující přechod od věcného zpravodajství k osobně vypravěčskému stylu není blíže zdůvodněn. Obsahově pojednávají "*my-zprávy*" o cestách po moři. M. Dibelius je považuje za části cestovního deníku (itinerář), který Lukáš užívá a cituje. Domnívá se, že v původním cestovním deníku "*my*" nebylo. Autor připojil "*my*", aby tím naznačil, že v těchto situacích patřil k Pavlovým průvodcům⁽⁷⁾. Tak Dibelius přijímá tradici staré církve, že Lukáš napsal Skutky jako Pavlův průvodce.

Mnozí historicko-kritičtí badatelé se staví právě proti tomuto pojetí. Uvádí následující argumenty⁽⁸⁾:

1) Údaje o Pavlově pobytu v Jeruzalémě po jeho obrácení ve Sk a Ga 1 a 2 vzájemně nesouhlasí.

2) Zpráva o tzv. apoštolském koncilu ve Sk 15 se nekryje s údaji Pavla v Ga 2.

3) Ve svých dopisech Pavel zdůrazňuje své apoštolství (I K 9,1n; 5,9; 2 K 12,11n; Ř 11,13). Ve Skutcích je však Pavel nazván apoštolem jen v Sk 14,4.14 společně s Barnabášem, jinak je od apoštolů odlišen (Sk 9,26-31; 15,2.6.22n; 16,4).

4) Když čteme Pavlovu řeč na Arcopágu, získáváme dojem, že autor Skutků nezná Pavlovo učení o naprosté ztracenosti všech lidí.

5) U autora nelze rozpoznat, zda porozuměl jádru Pavlova učení o spasení, poselství o Ukřižovaném.

Tyto závažné námitky je nutno dobře zvážit a prozkoumat.

K námitce č. 1 pomůže k vyjasnění porovnání údajů Ga 1 a 2 a Skutků.

Pobyty Pavlovy v Jeruzalémě

<u>podle Ga 1 a 2</u>		<u>podle Skutků</u>
pronásledovatel církve	9,1nn	pronásledovatel církve
obrácení		obrácení
povolání za apoštola		povolání za apoštola
<i>žádný rozhovor s lidmi</i>		<i>rozhovor s Ananiášem</i>
Arábie		
Damašek	9,19	Damašek
po 3 letech Jeruzalém	9,26nn	Jeruzalém
Petr a Jakub		apoštol
Syrie a Kilikie		Cesarea - Tarsus
	11,30	Barnabáš a Pavel
		v Jeruzalémě se sbírkou
	12,25	Antiochie
	13 a 14	1. misijní cesta
apoštolský koncil Jeruzalémě	15	apoštolský koncil
		v Jeruzalémě

Ze srovnání údajů vyplývá, že v listu Galatským Pavel zdůrazňuje, že své evangelium přijal přímo od Pána Ježíše Krista a ne od lidí. Jako důkaz toho uvádí, že teprve po třech letech po svém obrácení se setkal v Jeruzalémě s apoštolý Petrem a Jakubem. Také podle Skutků Pavel hned po svém obrácení necestoval do Jeruzaléma. Opobytu v Arábii a tříleté lhůtě se Skutky sice nezmiňují, ale také je nevylučují. V dopise Galatským se Pavel zmiňuje o druhém pobytu v Jeruzalémě po 14 letech, při kterém se konal tzv. apoštolský koncil, jak připomínají též Skutky 15.

Navíc Skutky podávají zprávu o třetím Pavlově pobytu v Jeruzalémě, při kterém předával sbírku. Dopis Galatským o tom mlčí, protože autor neměl důvod se o tomto pobytu zmiňovat. Pro argumentaci dopisu Galatským byl důležitý 1. a 2. pobyt.

Není zcela jednoduché harmonizovat údaje listu Galatským o Pavlových pobytech v Jeruzalémě s knihou Skutků, ale údaje nejsou vysloveně protichůdné.

V druhé námitce se uvádí, že podle Sk 15,7nn Petr a Jakub na základě zkušenosti ze Sk 10 a 11 Pavla před církví obhajovali, zatímco podle Ga 2 se Pavel musel hájit před Petrem, Jakubem a Janem. Ve skutečnosti však Ga 2 nemluví o obhajobě před jmenovanými apoštolý, ale naopak mluví o jejich podpoře Pavla.

Rozdílně jsou popsány závěry apoštolského koncilu. Zatímco Sk 15 udílí rady křesťanům z pohanů a nezmiňují se o rozdělení misijních polí,

píše Pavel v dopise Galatským právě o tomto rozdělení misijních polí, a naopak mlčí o radách křesťanům z pohanů. Ve své misijní praxi se však řídil obojím. Byl si vědom, že je apoštolem pohanů (Ř 11,33), a jako takový bral ohled na židovské spolukřesťany (Ř 14 a 15; 1 K 8-10).

Třetí námitka vychází z následujících textů: Sk 9,26-31; 15,2.6.22n; 16,4. Při bližším zkoumání se ukazuje, že autor v Sk 15,2 a 16,4 mluví výslovně o apoštolech v Jeruzalémě. Lze se domnívat, že užíval titul v tomto smyslu i na jiných místech. Také W. G. Kümmel⁽⁹⁾ zjišťuje, že ve Skutcích nelze rozpoznat Pavlovo podřízené postavení vůči ostatním apoštolům.

Čtvrtá námitka vypadá přesvědčivě, protože Ř 3,21nn mluví o naprosté ztracenosti a oddělení všech lidí od Boha, zatímco Sk 17,22nn mluví o blízkosti všech lidí k Bohu, i když o tom lidé nic nevědí. W. G. Kümmel proto dochází k závěru: *"I když musíme připustit možnost, že Pavel v misijním kázání před pohany navazuje na jejich představy, je nemyslitelné, aby místo eschatologického kázání o spasení, pro něj tak zásadně důležitého, hlásal stoickou nauku o přibuznosti člověka s Bohem⁽¹⁰⁾."*

Je skutečností, že také Sk 17 znají eschatologické Pavlovo kázání o spáse (Sk 17,30n), protože i v tomto oddíle Pavel volá k obrácení. Kázání na Areopágu bychom jistě hodnotili jinak, kdybychom je porovnali s Ř 1,18-21. Tam je totiž, podobně jako ve Sk 17, řeč o Božím zjevení před všemi lidmi. Nesmíme také podceňovat apoštolovu schopnost přizpůsobení se zvláštní misijní situaci, které však nejde na úkor jasné formulace evangelia o Ježíši Kristu.

Pátá námitka při bližším zkoumání neobstojí, protože poselství o Ukřižovaném se objevuje v následujících textech: Sk 2,22n.36; 3,14n.17-20; 4,10-12; 7,51n; 10,39n; 13,27-30; 20,28. Samozřejmě se píše o události kříže raně křesťanským, předpavlovským způsobem. To svědčí o historické přesnosti autora. Skutečnost, že Pavel připomíná Ježíšovu smrt jen v jednom misijním kázání, souvisí s tím, že nám byla zachována jen dvě Pavlova misijní kázání. V každém kázání nelze vyjádřit všechno.

Závěrem lze říci, že námitky proti autorství Pavlova průvodce na cestách byly často určovány předpojatými názory. Žádná z uvedených námitek není přesvědčivým důkazem. Proto tradice staré církve, že autorem Skutků byl Pavlův průvodce na cestách, není otřesena. Mohl to být skutečně lékař Lukáš, jak uvádí tradice, textem Skutků to však nelze doložit.⁽¹¹⁾

8. Adresát

Skutky jsou stejně jako evangelium podle Lukáše napsány pro Theofila. Již při rozboru Lukášova evangelia bylo vysvětleno, o koho se jedná.

9. Místo a doba sepsání

Zatímco o místě sepsání nemůžeme udat žádný přesný údaj⁽¹²⁾, je možné rozvažovat o době sepsání.

Je nápadné, že Skutky mlčí o třech událostech, které měly pro rané křesťanství zvláštní význam: mučednická smrt Jakuba, bratra Páně (62), pronásledování křesťanů za Nerona (64) a zničení Jeruzaléma (70). Z toho lze učinit závěr, že Skutky byly napsány před těmito událostmi. K tomu přispívají ještě další pozorování: autor má zvláštní zájem na vykreslení raného křesťanství, jehož teologii popisuje. Ježíš je představován jako Mesiáš, Služebník Boží, Syn člověka. Neděle se ještě nazývá první den po sobotě. Mezi prvokřesťanskou církví a římským státem nedochází k zásadním konfliktům. Autor se nezmiňuje o sbírce Pavlových dopisů, zdá se, že ještě nebyla k dispozici. To vede k závěru, že Skutky byly napsány před rokem 64.

Proti tomu se uvádí, že se jedná o druhou knihu, která byla napsána po Lukášově evangeliu, jehož datum sepsání se uvádí po roce 70. Proto musí být i vznik Skutků datován přinejmenším na konec 70-tých let. Ale i toto datování evangelia je sporné⁽¹³⁾. Proto zůstává dost důvodů pro rané datování Skutků⁽¹⁴⁾.

¹ Srv. C. Henner, *The Book of Acts* (Rezenze H. Bayera v *Jahrbuch für evangelikale Theologie* (JET), 1990, S. 158ff

² K rozmanitosti antického líčení proslovů srv. *The Book of Acts*, S. 63ff

³ Jinak R. Pesch, *Die Apostelgeschichte*, S. 42-45

⁴ D. Guthrie, *Introduction*, S. 360

⁵ Thucydides, *Dějiny peloponézské války*, I. 22. 1

⁶ Tak také D. A. Carson / D. J. Moo / L. Morris, *Introduction*, S. 201

⁷ Srv. W. G. Kümmel, *Einl.*, S. 142-145

⁸ Srv. k následujícímu W. G. Kümmel, *Einl.*, S. 147-153

⁹ W. G. Kümmel, *Einl.*, S. 149

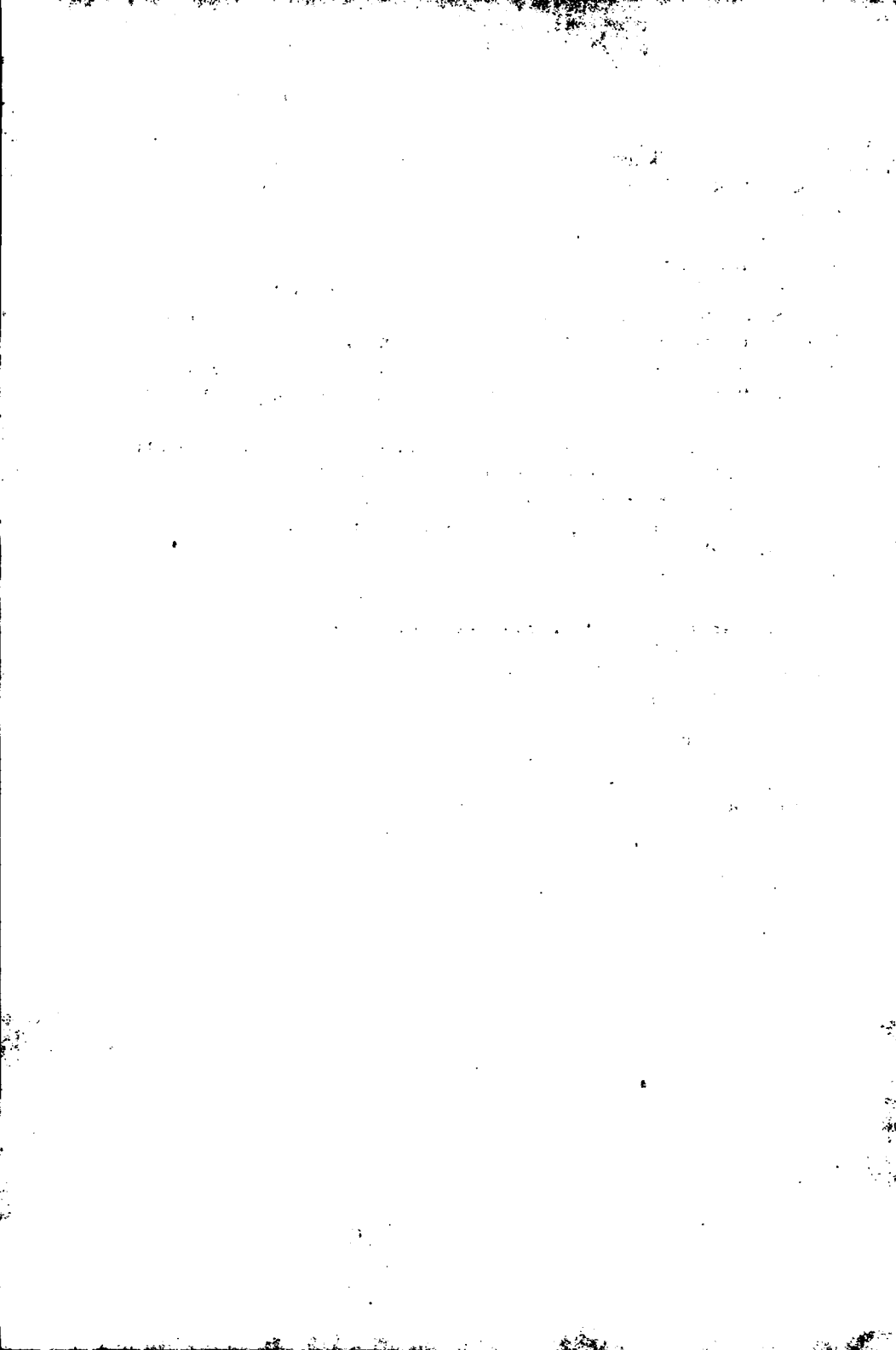
¹⁰ W. G. Kümmel, *Einl.*, S. 150

¹¹ Tak s obdobným zdůvodněním D. A. Carson / D. J. Moo / L. Morris, *Introduction*, S. 188-190

¹² Srv. *Evangelium podle Lukáše*, S. 54

¹³ Srv. S. 54

¹⁴ Tak také D. A. Carson / D. J. Moo / L. Morris, *Introduction*, S. 194

ÚVOD

DO DOPISŮ NOVÉHO ZÁKONA

1. Literární svéráz novozákonních dopisů

Z 27 spisů Nového zákona je 21 považováno za dopisy. Většina z nich obsahuje jak údaje o odesilateli a adresátovi, tak i oslovení a pozdravy. Jsou to dopisy určitým adresátům, nebo je dopis stylistickou formou pojednání určitých témat? Antika vedle soukromých dopisů zná i takové stylistické formy. V úvahu přichází epištola a mandát.

1.1. Soukromý dopis

Podle Rollera⁽¹⁾ zabírá průměrný soukromý dopis v antice méně než jednu stránku v řeckém Novém zákoně⁽²⁾. Příkladem takového dopisu je text ve Sk 23,26-30.

Při aplikaci této skutečnosti na dopisy Nového zákona zjistíme, že i ty nejkratší dopisy (2. a 3. Janova) přesahují tuto délku. Také dopis Filemonovi je delší (téměř 2 stránky). Všechny ostatní dopisy Nového zákona jsou nerosrovnatelně delší. Máme-li je přesto považovat za dopisy, potom patří k nejdelším soukromým dopisům v antickém písemnictví. Otázkou zůstává, zda je máme považovat za soukromé dopisy nebo uvažovat o dvou jiných literárních formách.

1.2. Epištola

Ve starověku bylo filozofické pojednání odíváno do formy dopisu. Nejednalo se o skutečné dopisy, spíše byl tento dopis literární uměleckou formou. Jako příklad lze uvést filozofické dopisy Senekovy nebo Cicerovy. Pro tuto literární formu se vžil označení epištola. Slovo je odvozeno z řeckého slova *epistolé*, které znamená dopis. Jako literární forma není epištola označením skutečného dopisu, nýbrž dopisu fiktivního.

V rámci tohoto antického písemnictví se vyskytují pojednání, která jsou srovnatelná svojí délkou s dlouhými Pavlovými dopisy (Římanům, 1. a 2. Korintským). Jsou Pavlovy dopisy epištolami? To není výstižné. Při sou-

vislém čtení nás ani nenapadne myšlenka, že se jedná o pojednání ve formě dopisu. Mezi autorem a čtenářem existují četné konkrétní vztahy. Tyto dopisy jsou příliš vetkány do jejich společného životního příběhu. Pavlovy dopisy nejsou fiktivní, jsou to skutečné pastýřské listy.

Co je u Pavlových dopisů zřejmé, potřebuje u ostatních novozákonních dopisů pečlivé objasnění v každém jednotlivém případě. Je možné, že se prokáže, že některý spis (např. Židům nebo 1. Janova) je teologickým pojednáním ve formě dopisu, takže bychom jej mohli označit jako epištolu. Budeme se tím znovu zabývat při probírání jednotlivých dopisů. Je však třeba se ještě zmínit o další literární formě.

1.3. Mandát

Tak se označuje úřední psaní židovských úřadů z Jeruzaléma Židům v diaspoře. Příklady nacházíme v 2. Mak 1,10n, syr Bar 78-86. Jedná se o úřední psaní vyjasňující teologické a mravní otázky, kterými jeruzalémské úřady sdělovaly závazné příkazy synagogám v diaspoře.

Můžeme se domnívat, že tato psaní byla pro apoštola Pavla předlohou, když psal křesťanským sborům z pohanů. W. G. Kümmel se domnívá, že byly blízko tomu stát se *"texty s oficiálním charakterem"*.

Protože Pavlovy dopisy délkou, údaji o odesílatelích (titul v údaji o odesílateli nebo uvedení více odesílatelů) a velkým okruhem adresátů odpovídají psaním jeruzalémských úřadů, jedná se u Pavlových dopisů o apoštolský list. Nejzřetelněji se to projevuje v dopise Galatským, nejosobněji laděný je dopis Filemonovi.

Přitom autor užívá i stylovou formu ústní misijní a paranetické (napomínající) řeči: kázání, napomínání, naučné výklady, dialog, prorocké svědectví, mravní poučení, hymnus. Na mnoha místech přebírá pevně fixovanou prvokřesťanskou tradici. Tak cituje v Ř 1,3n a 1 K 15,3-5 prvokřesťanské vyznání a využívá je pro svou argumentaci; ve Fp 2,6-11 a Ko 1,15-20 cituje prvokřesťanské písně a získává z toho závěry pro učení a život sborů.

1.4. Výsledek zkoumání literárního svérázu

Přinejmenším Pavlovy dopisy, kromě dopisu Filemonovi, nejsou soukromými dopisy, ale apoštolskými listy. Totéž může platit i pro jiné dopisy Nového zákona. Je však nutné jednotlivě posoudit, zdali nesplňují kritéria umělé literární formy ve smyslu antických epištol.

2. Forma

2.1. Formulář

Při psaní dnešních oficiálních dopisů užíváme určitý formulář. Takový dopis obsahuje údaj o odesílateli, jméno a adresu příjemce a zpravidla o-

slovení. V dopisech Nového zákona tomu není jinak. V záhlaví dopisu je uveden odesílatel, adresát a pozdrav. Záhlaví se nazývá též preskript. Na ně zpravidla navazuje předmluva, jež obsahuje většinou poděkování. Odborně se nazývá proemium.

Pak se rozvíjí obsah dopisu. Jeho forma závisí na projednávaných tématech a podnětu k dopisu. Často je zřetelná osnova, jako v dopise Římanům; jinde jsou zodpovídané otázky, jako v 1. listu Korintským. Někdy se vyskytují i nerozčleněné výklady k různým okruhům témat, jako v dopise Filipským.

Na konci dopisu nacházíme více nebo méně dlouhý list pozdravů, kde jsou uvedena jména osob, ke kterým má autor zvláštní vztah. Dopis uzavírá přání požehnání, které je často autorem vlastnoručně připsáno (srv. Ga 6,11). Z toho lze usoudit, že zbývající část dopisu napsal sekretář, což je příležitostně i potvrzeno (srv. Ř 16,22).

2.2. Řecký a orientální dopisní formulář

Oba se liší použitou formulí pozdravu. V řecky mluvících oblastech nalézáme dopisy se stručným udáním odesílatele i adresáta, na který navazuje pozdrav řeckým slovem *chairein*. Ekumenický překlad překládá "*zdraví, pozdravuje*". Příklad tohoto záhlaví je ve Sk 23,26.

V Orientě mohou být údaje o odesílateli a adresátu podrobnější. Obsáhlejší je především pozdrav, v němž je obsaženo klíčové slovo znějící hebrejsky *šalom* a řecky *eirené*. Je to pozdrav pokoje, který je typický pro Orient. Příkladem takového záhlaví dopisu je Ju 1n.

Apoštol ve svých dopisech užívá orientální dopisní formulář, jak vidíme v 1 Te 1,1. Pozdrav je však rozšířen slovem *charis* (milost), typickým pro apoštola Pavla. To je základní forma dopisů apoštola Pavla, která je rozšiřována podle současné situace adresáta dopisu. Většinou už v záhlaví lze rozpoznat, jaká problematika bude v dopise projednávána.

2.3. Materiál tradice

V dopisech NZ se setkáváme na mnoha místech s vyznáními, písněmi, formulemi, bohoslužebnými výroky, napomínáními, které autor cituje ze života novozákonních sborů. Říkáme tomu materiál tradice. Nacházíme v něm následující formy tradice.

HYMNY. Jsou to písně raně křesťanských sborů. Rozpoznáme je podle členění do veršů a rytmické stavby. Protože neznáme melodie, nelze je používat jako písně.

Příklady: Fp 2,6-11; Ko 1,15-20; Ef 1,13-14; 5,14; 1 Tm 3,16; 1 Pt 2,22-24.

VYZNÁNÍ. V krátkých pregnantních větách jsou shrnuty základní výpovědi křesťanské víry. Vtělení, zástupná smrt i vzkříšení Ježíše Krista.

Příklady: Ř 1,3n; 1 K 15,3-5; 1 Pt 1,18-21; 3,18-22.

SLOVA VEČEŘE PÁNĚ. Krátkými výraznými větami je shrnut význam, který Ježíš dal večeři Páně. Zpravidla se spojují se zprávou o ustanovení večeře Páně.

Příklady: Mk 14,22-25; Mt 26,26-28; L 22,15-20; 1 K 11,23-25.

V prvních křesťanských sborech bylo zřetelné vyučování životu víry, které nalézáme v dopisech v pevných formách tradice. K nim řadíme:

KATALOGY CTNOSTÍ A NEŘESTÍ. Vyskytují se nejen v křesťanských sborech. Zná je také rané židovství, zvláště sekta z Kumránu. Vyskytují se také v řecké stoické filozofii. Autoři novozákonních dopisů je pouze nepřejali, ale spojili je s poselstvím o Ježíši Kristu.

Příklady katalogu neřestí: Ř 1,29-31; 13,13; 1 K 5,10n; 6,9n; Ga 5,19-21; Ef 4,31; 5,3-5; Ko 3,5-8; 1 Tm 1,9n; 2 Tm 3,24.

Příklady katalogů ctností: Ga 5,22n; Fp 4,8; Ko 3,12-14; 6,11; 2 Tm 2,22; 1 Pt 3,8; 2 Pt 1,5-7.

DOMÁCI ŘÁDY. Označují se tak pokyny pro jednání určitých skupin osob: manželů, rodičů, dětí, otroků a pánů. K těmto řádům existují četné paralely v židovstvu řeckého ražení (např. u Josefa a Filóna) a ve stoické filozofii (např. u Epikteta a Seneky). Nejedná se však o pouhé převzetí domácích řádů, ale o jejich nový výklad na základě křesťanského poselství.

Příklady: Ef 5,22-6,9; Ko 3,18-4,1; 1 Tm 2,8-15; Tt 2,1-10; 1 Pt 2,13-3,12.

KATALOGY POVINNOSTÍ. Jsou v nich stanoveny vlastnosti a povinnosti spolupracovníků křesťanských sborů. Něco podobného lze nalézt v antice v pokynech pro státní úředníky⁽⁴⁾. Tyto katalogy povinností jsou v Novém zákoně určeny služebníkům křesťanského sboru.

Příklady: 1 Tm 3,1-7; Tt 1,7-9; 1 Tm 5,17-19; Tt 1,5n; 1 Tm 3,8-13; 5,3-16.

Vedle popsaného materiálu tradice, který je citován více nebo méně podrobně, vyskytují se i krátké výrazné obraty, kterým říkáme formule. Rozlišujeme:

HOMOLOGIE jsou formule, kterými je při bohoslužbě oslovován a vyznáván Bůh nebo Kristus. Tvoří základ pro vyznání a hymny, které byly již zmíněny.

Příklady: 1 K 8,6; Ef 4,5n; 1 Tm 2,5; Fp 2,11; 1 K 12,3; Ř 10,9.

FORMULE VÍRY jsou pevně uspořádané věty formulující událost spasení v Ježíši Kristu: zástupnou smrt Ježíšovu (Ř 5,8; 14,15; 1 K 8,11; Ga 2,20; 3,13), vzkříšení Ježíše z mrtvých (Ř 8,11; 10,9; 1 K 6,14; 2 K 4,14; Ga 1,1; Ef 1,2; Ko 2,12; 1 Te 1,10; Sk 3,15; 4,10; 5,30; 10,40 aj.) a smrt a vzkříšení Ježíše (Ř 8,34; 14,9; 2 K 5,15; 1 Te 4,14). Snad se užívaly v prvních křesťanských sborech při kázání a katechetickém vyučování.

DOXOLOGIE jsou krátké věty oslavující Boha. Jejich pozadím jsou modlitby ve Starém zákoně a raném židovstvu. Jejich křesťanským znamením je označování Boha jako Otce Ježíše Krista. Začínají slovy: "*Pochválen buď Bůh ...*"

Příklady: 2 K 1,3; 1 Pt 1,3; Ř 1,25; 9,5; 2 K 11,31.

Často je velebení Boha na konci delšího chvalo zpěvu nebo dopisu.

Příklady: Ř 11,36; Ef 3,21; Ř 16,27; Fp 4,20; 2 Tm 4,18.

Doxologie nám dovolují nahlédnout do prvokřesťanských bohoslužeb.

3. Sepsání

Jak vznikaly dopisy? V antice byly běžné tři způsoby, a proto lze předpokládat stejný způsob vzniku dopisu v Novém zákoně:

- autor píše vlastnoručně
- autor diktuje dopis a sekretář ho doslovně píše
- autor říká heslovité údaje, sekretář je slovně formuluje a autor dopis

potvrzuje závěrečným pozdravem

Při vzniku Nového zákona si musíme uvědomit, že v antice ztěžoval ruční psaní materiál, na který se psalo. Byly to nerovné listy z papyru. Písmena se musela psát hustou tuší rákosovým perem, což bylo velmi pracné, jak o tom svědčí poznámka v Ga 6,11. Nejen na tomto místě je zmíněno, že pozdrav je psán vlastní rukou autora (srv. 1 K 16,21; Ko 4,18; 2 Te 3,17).

3.1. Doklady pro různé způsoby sepsání novozákonních dopisů

Dopis Filemonovi je zřejmě vlastnoruční psaní apoštola Pavla (Fm 19). Dopis Římanům diktoval sekretáři, který se představuje na konci listu (Ř 16,22). Na konci dopisu Galatským přidává apoštol vlastnoručně závěrečný pozdrav (Ga 6,11). V dopisech Korintským, Filipským a Tesaloničským jsou uvedeni kromě Pavla ještě další odesílatelé. Zpravidla k nim patří Timoteus. Je však sporné, zda tito spolupracovníci apoštola byli také spoluautory. Přinejmenším v dopisu Filipským působí nezvykle, že by Timoteus chválil sám sebe (Fp 2,19-24). Lze doložit, že při psaní dopisů spolupůsobili sekretáři. Byly dopisy diktovány doslovně nebo heslovitě?

3.2. Argumenty pro heslovitý diktát

Tuto tezi zastupoval Roller ve své knize *"Formulář pavlovských dopisů"*. Pavel diktoval v podstatě hesla. Proto se jeho dopisy místy velmi liší ve slovníku i stylu. Zachovávaly si způsob psaní dotyčných sekretářů.

Pro tuto tezi svědčí skupina rozsáhlých dopisů, které by při doslovném diktování zabraly příliš mnoho času (např. dopisy Římanům a oba Korintským), dále situace autora u dopisů z vězení (stísněné poměry v antických žalářích) a skutečné odchylky ve slovníku a stylu v dopisech Efezským a Koloským, a především v pastorálních epištolách.

Z těchto důvodů přijal J. Jeremias při objasňování autorství pastorálních dopisů hypotézu o sekretářích⁽⁵⁾. Podobně usuzuje o sepsání pastorálních dopisů i B. Reicke, když mluví o *"literárních pomocnících"*⁽⁶⁾. J. A. T. Robinson

jde ve svém tvrzení ještě dál. Nejen Pavlovy dopisy, ale všechny dopisy odeslané Pavlem nebo Petrem (celkem 15 dopisů) byly napsány jimi nebo jejich spolupracovníky⁷⁾.

3.3. Argumenty proti heslovitému diktátu

E. Lohse odkazuje na výše uvedený problém v dopisu Filipským. Kdyby byl Timoteus sekretářem (srv. Fp 1,1-2), který dopis sám formuloval, pak by působily výpovědi ve Fp 2,19-24 trapně. Proto Timoteus nepřipadá v úvahu jako sekretář, a tak je Pavel odpovědný i za texty všech ostatních svých dopisů⁸⁾. Pro tento závěr však chybí důkaz.

Důležitější jsou dvě jiná zjištění. V dopisech Římanům a Korintským lze rozpoznat vnitřní pohnutí apoštola a jeho zápas o formulaci obsahu. Prožíváme s ním, jak se pře se svými odpůrci. Takový styl dopisu nemohl vzniknout jako výsledek činnosti sekretáře. Kromě toho je nápadné, jak pečlivě je zachovávána integrita apoštolské teologie včetně volby výrazů. Heslovitý diktát by musel být velice podrobný, aby bylo možné dosáhnout takového výsledku.

3.4. Zaujetí stanoviska

Zřetelně lze rozpoznat, že pouze dopis Filemonovi je psaný vlastní rukou. Ostatní dopisy napsali sekretáři. Většina z nich byla diktována doslovně, i když to vyžadovalo mnoho času. S heslovitým diktátem musíme počítat především u dopisů z vězení a u pastorálních dopisů, což vyplývá z vnějších poměrů. To nutně vede k odlišné slovní zásobě i k odlišnému stylu.

4. Autenticita a pseudonymita

Většina dopisů Nového zákona začíná údajem o autorovi. Jak máme takový údaj hodnotit? Je zde uvedený autor skutečným autorem dopisu? V takovém případě by dopisy byly autentické. Nebo tyto dopisy napsal jiný autor a věnoval je jinému známému autorovi uvedením jeho jména? Potom by se jednalo o pseudonymní spisy.

4.1. Vyjasnění pojmu

Autentický je spis pocházející od autora, který je v onom spisu nebo v tradici uveden jako autor. Pojem je z řeckého slova *authentikos*, znamenající původní. Pseudonym je spis vydaný pod falešným jménem. Skutečný autor zůstává neznámý. Pojem pochází z řeckého slova *pseudonymos*, znamenajícího uvedení falešného jména (srv. 1 Tim 6,20).

4.2. Pseudonymita v antice

Mnoho teologů je přesvědčeno, že na rozdíl od dnešního pojetí nebyla pseudonymita v antice považována za podvod. Autoři často uveřejňovali

svá díla pod jménem známé osoby, aby jí tím vzdali čest. Kromě toho mělo známé jméno dodat dílu zvláštní váhu. Právě proto ve sporu s počínajícím bludným učením bylo odvolání se na apoštola zvlášť důležité.

Je prokazatelné, že v prvních stoletích křesťanské církve existovalo mnoho pseudonymních knih. Mnohé můžeme dnes s jistotou datovat, a tím dokázat, že jde o pseudonymní knihy. U jiných podle obsahu rozeznáváme, že je v žádném případě nenapsal některý apoštol. Jako doklad uvedeme několik příkladů:

Petrovo evangelium pochází z r. 150. Podobně ve 2. stol. vzniklo Protoevangelium Jakubovo, které podrobně líčí Ježíšovo narození a dětství. Tomášovo evangelium bylo nalezeno až v našem století. Bohužel se však ukázalo, že jde o knihu falešných gnostických učitelů 2. století.

Také ke Skutkům apoštolským existují paralely, pocházející z 2. a 3. století. Ze Skutků Petrových se zachovaly jenom zlomky. Skutky Pavlovy popisují výhradně skutečnosti známé z dopisů a Skutků. Skutky Tomášovy líčí dobrodružné zážitky apoštola.

Barnabášův dopis pochází z roku 130 po Kr. V Ko 4,15n se apoštol Pavel zmiňuje o listu Laodicenským. List pod tímto jménem se nám zachoval, ale při bližším zkoumání se jednoznačně ukázalo, že se jedná o pseudonym. Totéž platí i o Apokalypse Petrově a Pavlově, pocházející z druhého století. Všechny tyto spisy jsou zveřejněny ve vydání novozákonních apokryfů⁽⁹⁾.

Výsledek je znepokojivý. Dokazuje to, že v raném křesťanství se vyskytovala pseudonymita. Zůstává otázka, zda se týká také Nového zákona.

4.3. Stanovisko k pseudonymitě

Každému badateli musí být nápadné, jak pečlivě rané křesťanské sbory pod vedením Ducha svatého činily rozdíl mezi spisy kanonickými (zahrnutými do Písma svatého) a apokryfními (nemajícími hodnotu závazného Písma svatého). Tím bylo vyloučeno líčení legend i pokřivení křesťanského učení. Důležitým kritériem pro sbory bylo, zda kniha pocházela od apoštola, nebo se od něj dala odvodit.

Copak pro Ducha svatého při tomto procesu byla pseudonymita skutečně bezvýznamná? Apoštol Pavel znal spisy, které byly falešně uvedeny pod jeho jménem. Rozhodně se tím necítil poctěn, ale výslovně před nimi varoval (2 Te 2,2). Proto všechno nasvědčuje tomu, že autoři Nového zákona neměli jiné cítění pravdy, než máme my, a pseudonymní spisy hodnotili jako padělek. Při probírání jednotlivých listů vycházím z toho, že uvedení autoři jsou také skutečnými autory⁽¹⁰⁾.

Kdo popírá autenticitu novozákonního spisu, musí to dokázat. Kdo ji zastává, má za sebou Písmo svaté s jeho nárokem na pravdu. Jeho postavením nemůže otřást žádné tvrzení, žádná hypotéza, ale jen důkaz. Pochyb-

nosti historicko - kritického bádání o autenticitě novozákonních spisů by měly být přezkoumány u každého jednotlivého dopisu a měla by být zvážena síla jejich důkazů. Pak i v této otázce se ukáže, jak spolehlivé je Písmo svaté.

¹ O.Roller, Das Formular der paulinischen Briefe

² Novum Testamentum Graece, Hrsg. K. Aland, 261979

³ W.G.Kümmel, Einl., S.214

⁴ Z.B.Onosander; De imperatoris officio

⁵ J.Jeremias, Die Briefe an Timotheus und Titus, NTD 9, S.4-8

⁶ B.Riecke, Chronologie der Pastoralbriefe, ThLZ 2/76

⁷ J.A.T Robinson, Wann entstand das NT?

⁸ E.Lohse, Entstehung des NT, S.29

⁹ E.Hennecke/W.Schneemelcher, Neutestamentliche Apokryphen, Bde.I u.II

¹⁰ Tak také D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, Introduction, S.367-371

CHRONOLOGIE

ŽIVOTA APOŠTOLA PAVLA

Doba sepsání dopisu bude vždy hrát zvláštní úlohu při probírání jednotlivých dopisů. Tak např. je nesporné, že 1. list Tesalonickým je nejstarším dopisem apoštola Pavla, který máme v Novém zákoně. Je datován do r. 50. Jakým způsobem došli novozákonní badatelé k tak přesnému datování?

Jednak potřebujeme znát datum z všeobecných dějin, které lze spojit s historií Pavlových dopisů. V této souvislosti mluvíme o absolutní chronologii. Dále je možné rekonstruovat časové lhůty ze Skutků a z dopisů. Tomu říkáme relativní chronologie.

1. Absolutní chronologie

Podkladem pro zjištění přesného data z antické historie je nápis z Apollova chrámu v Delfách, který byl nalezen v minulém století a poprvé zveřejněn r. 1905⁽¹⁾.

Nápis tvoří čtyři fragmenty, z nichž můžeme získat následující údaje:

Nápis sepsal císař Tiberius Klaudius, když byl po 26. aklamaci znovu potvrzen jako imperátor. (Římští císařové byli potvrzováni senátem v nepravděpodobných časových odstupech jako panovníci římské říše. Tomu se říká aklamace).

Nápis sepsal v době, kdy Delfy byly podřízeny Galliovi. Právě o tomto Galliovi a jeho nástupu do úřadu pojednávají i Sk 18,12. Zde se tedy stýkají všeobecné dějiny s informacemi Nového zákona.

Podle údajů Skutků byl Pavel před Galliem obžalován, poté co zvěštoval evangelium jeden a půl roku v Korintu. Galliov nápis v Apollově chrámu v Delfách může tedy posloužit k datování prvního Pavlova pobytu v Korintu. K tomuto absolutnímu datu můžeme potom vztáhnout další data z apoštolova života.

Je nutné vyjasnit tyto otázky:

- 1) Kdy došlo k 26. aklamaci císaře Tiberia Klaudia?
- 2) Kdy nastoupil Gallio jako prokonsul Achaje?
- 3) Kdy přišel Pavel do Korintu?

Ad 1)

22., 23. a 24. aklamace Tiberiova byla v 11. roce jeho vlády, jak víme z antických historických zápisů. Ujal se vlády 25. ledna r. 41 po Kr. Ony tři jmenované aklamace spadají tedy mezi 25. leden 51 a 24. leden 52.

26. aklamace musela tedy být po 24. lednu r. 52 po Kr.

27. aklamace Tiberiova byla 1. srpna 52, jak také víme z antických historických zpráv.

26. aklamace musela proběhnout v prvním pololetí roku 52 po Kr., nejpozději v červenci v roce 52.

Ad 2)

Gallio úřadoval v čase 26. aklamace, tedy také v prvním pololetí r. 52. Byl prokonzulem senátorské provincie (obsazoval ji senát).

Pověření senátem platilo vždy jeden rok. Tiberius Klaudius nařídil, že vyšší úředníci musí opustit Řím v dubnu. Prokonzulové nastupovali pak v provincii začátkem května. Galliův nástup do úřadu se musel uskutečnit 1. května r. 51 nebo 52.

Mezi těmito daty můžeme dost spolehlivě rozhodnout. Nápis je výsledkem dlouhé papírové války. Proto je nepravděpodobné, že všechny tyto události proběhly v období mezi 1. květnem až 31. červencem 52. Z toho vyplývá, že ke Galliovu nástupu do úřadu došlo pravděpodobně 1. května r. 51 po Kr.

Ad 3)

Podle Sk 18,11 působil Pavel v Korintu jeden a půl roku, když tam přišel Gallio. Pavel tam tedy přišel na konci r. 49 po Kr.

Toto datum lze podepřít také druhým údajem:

Římský dějepisec Orosius podává zprávu o vyhnání Židů z Říma v 9. roce vlády císaře Tiberia Klaudia. Bylo to v roce 49. Podle Sk 18,2 se apoštol při svém příchodu do Korintu setkal s těmito Židy, tedy na podzim r. 49.

K založení sboru v Korintu došlo s velkou pravděpodobností na podzim r. 49. Na tomto datu závisí chronologie života apoštola Pavla.

2. Relativní chronologie

Další data vyplývají z údajů Skutků a dopisů. Přijmeme je, aniž bychom diskutovali o jednotlivých datech, a budou tvořit základ následující tabulky. Datování jednotlivých dopisů je uvedeno u každého z nich. Tyto údaje anticipují výsledek, a proto potřebují přezkoumání na základě údajů jednotlivých dopisů. Čtenáři se tu nejdříve předkládá přehled:

¹ Material, vyobrazení, text a vysvětlivky v A.Deißmann, Paulus, Tübingen, 1925, S.203

ŽIVOT			DOPISY	
datum	události	doklad	datum dopis	
cca 0	narození			
cca 32	obrácení			
35	1. návštěva v Jeruzalémě	Ga 1,18		
45-48	1. misijní cesta a	1,18		
48	apoštolský koncil	Sk 15 Ga 2,1		
49-51	2. misijní cesta	Sk 15-18		
květen 49	cesta v taurských průsmycích			
konec 49	příchod do Korintu	Sk 18,1-18	50	1 Te
			51	2 Te
podzim 51	návrat do Antiochie	Sk 18,18-22		
52-55	3. misijní cesta	Sk 18-19		
květen 52	cesta v taurských průsmycích			
léto 52	příchod do Efezu	Sk 19,8	? ztrac.	K
			54	1 K
léto 54	návštěva v Korintu	2 K 2,1n	(52-54)	Fp?
			(52-54)	Ko?
		2 K 2,3n; 7,8	dopis slz	
podzim 54	odchod z Efezu	Sk 20,1	53-54	Ga
konec 54	Pavel v Makedonii	Sk 20,2	54	2 K
zač. 55	a v Řecku		55	Ř
velikonoce 55	ve Filipis	Sk 20,3-6		
svat. svátky	příchod do Jeruzaléma	Sk 20,15nn		
55-60	římské zajetí	Sk 20-28		
55	zatčení v Jeruzalémě	Sk 21		
55-57	Pavel v Cesareji	Sk 23-26	(56)	Fp?
			(56)	Ko?
57-58	cesta do Říma	Sk 26-28		
58-60	Pavel v Římě	Sk 28,17nn	58	Fp?
			59	Ko?
			58-60	Fm
			59	Ef
po 60	cesta do Španěl	Ř 15,24	60n	pastorální dop.
cca 65	poprava v Římě			

DOPIS ŘÍMANŮM

1. Obsah

Tento dopis apoštola Pavla církvi v Římě není jen nejvýznamnějším dokumentem jeho teologie. V průběhu církevní historie mocně působil, např. při obrácení Augustina. Reformátor Martin Luther v něm objevil ospravedlnění hříšníka z milosti. Výklad listu Římanům od Karla Bartha způsobil obrat od liberální teologie k dialektické. Úvod do Nového zákona může jen naznačit, co všechno lze z takového dokumentu vytěžit. Může však pomáhat k pochopení jeho vlivu v historii. Proto je důležité dějinné pozadí, ve kterém tento dopis vznikl.

Pavel sepsoval tento dopis pod dojmem toho, že jeho misijní práce na východě římské říše je uzavřena. Chtěl pokračovat ještě na západ, tj. do Španělska. K tomu potřeboval opěrný bod v Itálii. Založení sboru v Římě nepřicházelo v úvahu, protože v Římě sbor již byl. Protože byl složen převážně z obrácených pohanů, odvážil se Pavel jej oslovit jako kompetentní osoba, i když ho v Římě osobně neznali. Chtěl tento sbor získat pro své misijní plány na západě římské říše (15,22-29). K tomu bylo třeba učinit dvojí:

Musel sbor seznámit se svou zvěstí. Proto ta pečlivě členěná, přehledná struktura tohoto dopisu. Křesťané jak ze Židů, tak i z pohanů měli pochopit, co znamená evangelium o Ježíši Kristu. Především bylo nutné odstranit výhrady, které Pavel tušil u věřících ze Židů. Chtěl spolupracovat s celým římským sborem, a ne jen s křídlem z obrácených pohanů. Proto je pro něj tak důležitý předmět vyvolení židovského národa. Zabývá se jím ve třech kapitolách. Vždyť v tom se ukazuje Boží spravedlnost, že svůj vyvolený izraelský lid nezavrhuje, ale vede ho na cestu spásy. Jestliže chtěl Žid misijně působit mezi pohany, musel tuto otázku dobře objasnit jednak sobě, jednak těm, kteří ho měli v této misijní práci podporovat.

Následující je stejně důležité: Římský sbor by měl Pavla poznat osobně a sledováním jeho činnosti (1,8-14) by si měl utvořit vlastní názor na jeho misijní působení. Proto Pavel chtěl v Římě zvěstovat evangelium. Vždyť

Pavel potřebuje podporu sboru i v jiném ohledu. Má před sebou obtížnou cestu do Jeruzaléma a není jisté, bude-li přátelsky přijat. Naléhavě prosí sbor o duchovní podporu (Ř 15,30-32). Snad měl sbor, jak se domnívá E. Käsemann, působit jako zprostředkovatel: *"Pavel mohl doufat, že římský sbor posílí jeho pozici v Jeruzalémě¹⁾."*

Proto apoštol vydal vlastní teologické vyznání, které bylo velmi přesvědčivé, jak to ukazuje církevní historie.

Už mnozí vykladači se pokoušeli vystihnout význam výpovědí dopisu Římanům. Podobá se to pokusům horolezců vystoupit na mohutnou alpskou horu. Volí různé cesty, a tak poznávají určité části hory. Některé vedou k vrcholu, jiné náhle končí. Někdy dochází i k tomu, že se někdo zřítí. Hora však zůstává vždy větší než všechny pokusy o její zdoání. Tak také je dopis apoštola Pavla Římanům vždycky větší než pokusy ho vyloužit. Je to úchvatné přiznání se k evangeliu Ježíše Krista.

2. Osnova, důležité verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Význam. verše
1,1-17	úvod záhlaví (proemium) předmluva téma: Evangelium Ježíše Krista	1,16n
1,18-5,21	1. část: Boží čin skrze Ježíše Krista zachraňuje všichni zhřešili	
1,18-31	pohané	
2,1-27	Židé	
3,1-20	všichni	
3,21-31	Boží čin platí pro spásu všech	3,23n.28
4,1-25	přijetí spasení vírou např. Abraham	
5,1-11	důsledek spásy je pokoj s Bohem	5,1
5,12-21	Boží čin spásy zahrnuje všechny typologie Adam - Kristus	
6,1-8,39	2. část: Boží čin skrze Ježíše Krista osvobozuje	
6,1-23	od moci hříchu	6,23
7,1-25	od umrtvující vlády zákona (viz zvlášt 7,14-25)	
8,1-30	k životu z Ducha svatého	8,1n.14.16.28

Kapitola	Osnova	Význam. verše
8,31-39	CHVALOZPĚV BOHU	
	3. část:	
9,1-11,36	Boží čin skrze Ježíše Krista platí Židům	
9,1-5	Izrael je Boží vyvolený lid	
9,6-33	Bůh si vyvolil i pohany za svůj lid	
10,1-21	Izrael zůstává na cestě zákona a ztrácí spasení	10,4.14.17
11,1-10	Bůh Izrael nezavrhl	
11,11-24	spasení pohanů jako pobídka pro Židy	
11,25-31	budoucí obrácení Izraele	
11,32-36	CHVALOZPĚV BOHU	
	4. část:	
12,1-16,27	Boží čin skrze Ježíše Krista mění jednání	
12,1-2	základ	
12,3-8	spolupráce ve sboru	
12,9-21	láska k bratřím i nepřítelům	
13,1-7	politická zodpovědnost	13,1
13,8-10	láska	
13,11-14	příprava na nový příchod	
14,1-15,12	evangelijní svoboda	14,7-9;15,7
15,13-16,24	závěr	
15,13	požehnání	
15,14-33	osobní sdělení	
16,1-24	pozdravy	
16,25-27	CHVALOZPĚV BOHU	

Klíčové výroky

Nestydím se za evangelium: je to moc Boží ke spasení pro každého, kdo věří, předně pro Žida, ale také pro Řeka. Vždyť se v něm zjevuje Boží spravedlnost, která je přijímána vírou a vede k víře; stojí přece psáno: "Spravedlivý z víry bude živ." Ř 1,16n

Jsme totiž přesvědčeni, že se člověk stává spravedlivým vírou bez skutků zákona. Ř 3,28

Nyní však není žádného odsouzení pro ty, kteří jsou v Kristu Ježíši, neboť zákon Ducha, který vede k životu v Kristu Ježíši, osvobodil tě od zákona hříchu a smrti. Ř 8,1n

3. Literární svéráz

Dopis k Římanům patří k apoštolským listům, které apoštolové psali v apoštolské autoritě⁽²⁾. Má charakter dialogu. Apoštol tu nesděljuje jen své mínění, ale získává pozornost a zájem čtenářů tím, že formuluje otázky, které u nich předpokládá. Tak vzniká živý dialog o obsahu evangelia.

4. Historické souvislosti

Pravděpodobně již v r. 49 po Kr. existoval v Římě křesťanský sbor. V každém případě bylo v židovské synagoze zvěstováno evangelium Ježíše Krista, což vedlo ke značným nepokojům mezi Židy v hlavním městě. Císař Tiberius Klaudius se rozhodl proto vyhnat Židy z Říma r. 49 po Kr.

Římský dějepisec Sueton píše r. 120 po Kr. v životopisu císaře Tiberia Klaudia (Vita Claudii): Claudius *"Iudaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit"*⁽³⁾ (tj. Klaudius "dal vyhnat Židy z Říma, protože se stále bouřili kvůli Chrestu"). Můžeme pokládat za jisté, že Chrestem je míněn Kristus. Situace v Římě byla stejná jako v řeckých městech: Kristovo evangelium vyvolávalo v židovstvu protesty i vášnivé protiútoky.

Pro pochopení souvislosti je důležité, že sbor v Římě vznikl dávno před tím, než s ním Pavel navázal styky. Nevíme, kdo jej založil. Starocírkevní a římskokatolická tradice tvrdí, že jej založil apoštol Petr. To je však sporné, protože Pavel se rozhodl nepůsobit tam, kde misijní práci začal už jiný apoštol (Ga 2,7n; Ř 15,20; 2 K 10,15n). Je daleko pravděpodobnější, že evangelium se dostalo do Říma prostřednictvím čilého styku mezi hlavním městem a Jeruzalémem. Je možné, že se na tom podíleli i propuštěnci (propuštění váleční zajatci z Pompejova tažení proti Židům), kteří podle zprávy Skutků apoštolů (2,10) byli na slavnosti letnic v Jeruzalémě.

Ať byl počátek jakýkoliv, vyhnání Židů z Říma postihlo i obrácené Židy ve sboru. Brzo však museli přijít do Říma znovu křesťanští misionáři, kterým lidé města naslouchali a uvěřili. V každém případě o několik let později se sbor skládal z různých skupin, na které se Pavel obrátil svým dopisem.

5. Teologické důrazy

V dopisu Římanům autor systematicky rozvíjí evangelium Ježíše Krista. V něm Bůh zjevuje svou spravedlnost, jak píše Pavel (Ř 1,17). Co to však znamená? Při slyšení pojmu Boží spravedlnost, myslíme zpravidla na Boží vlastnost. Bůh ve své spravedlnosti se stará o to, aby byl každý hřích potrestán a každá poslušnost byla odměněna. S každým jedná stejně, bez ohledu na sympatie a antipatie. Je spravedlivým soudcem, před kterým se každý bude jednou zodpovídat. Také Luther jako mnich rozuměl takto Boží spravedlnosti. Hnán strachem pokoušel se zalíbit svým životem tomuto spravedlivému Bohu, ale znovu a znovu poznával, že bezvysledně.

Byl to velký objev jeho života, když zjistil, že Bible rozumí Boží spravedlnosti jinak. Už ve Starém zákoně se nejedná o Boží vlastnost, ale jde o vztah Boha k jeho vyvolenému lidu. Bůh svůj lid ve všech jeho zmatečích a poblouděních neopouští, ale vysvobozuje, a tak ho ospravedlňuje. Proto se často mluví o Boží spravedlnosti a spáse společně.

Dopis Římanům pojednává o tomto Bohu, který svůj lid ospravedlňuje, aby žil s ním a podle jeho vůle. Autor píše, že všichni lidé, pohané i Židé, žijí v odporu k Bohu, a proto potřebují Ježíše Krista, který nastupuje zástupně na jejich místo. Důvěra v Ježíše Krista otvírá cestu k vítěznému životu. Touto důvěrou je zlomena moc hříchu a překonán zoufalý a marný boj o zachování Božího zákona. Vítězný život je umožněn darem Ducha svatého, který ve věřícím působí to, čeho on sám není schopen.

Poté co Pavel popsal proměňující moc víry, zdá se, jako by udělal v kapitolách 9-11 *"pěknou malou odbočku"*, jak napsal Luther. Tak to však není. Všechna apoštolova argumentace je soustředěna na obsah těchto kapitol. Ač Žid, byl povolán zvěstovat pohanům Boží spasení. Proto chce získat podporu římského sboru včetně křesťanů ze Židů. Této části sboru musí vysvětlit, jak smýšlí o vyvolení a o naději na spasení Židů. Jeho poselství je jednoznačné - Bůh svůj izraelský lid nezavrhl. Také s tímto lidem bude jednat spravedlivě.

V poslední části dopisu Pavel vysvětluje, jak důvěra v Ježíše Krista proměňuje život lidí: jejich spolupráci ve sboru, vzájemné vztahy, vztah ke státu, postoj ke sporným otázkám.

Evangelium Ježíš Krista je vysvobozující mocí, kterou svět potřebuje.

6. Integrita

Vzhledem k jasné osnově dopisu k Římanům je zbytečné se ptát, jednali se o celistvý spis. Navzdory tomu, stejně jako u mnoha dalších listů, se objevil názor, zda nebylo několik různých dopisů dodatečně spojeno v jeden list⁽⁴⁾. Pro nepřesvědčivost tohoto názoru se tím na tomto místě nebudeme zabývat⁽⁵⁾.

Poslední kapitola dělá potíže všem vykladačům, a to ze dvou důvodů. Verše 24-27 jsou tradovány nejednotně a velký počet apoštolových známých v jemu neznámém sboru je zarážející. První problém se nedá snadno odstranit, druhý se při bližším pohledu nejeví tak obtížný.

V Lutherově překladu vydaném r.1984 je po 23.verši 16. kapitoly následující poznámka: *"Konec listu Římanům není tradován jednotně. Verš 24 a verše 26-27 jsou v různých rukopisech na rozdílných místech dopisu. Verš 24, který v nejstarších textech chybí, zní: Milost našeho Pána Ježíše Krista se všemi vámi. Amen."*

To potvrzuje také pohled do řeckého vydání Nového zákona. Nejstarší a nejdůležitější rukopisy Bible nemají verš 24. Vyskytuje se především ve

dvojazyčném (řeckém a latinském) rukopisu Claromontanus a v latinských překladech od něho odvozených. V pozdějších rukopisech je však stále častější. Na podkladě této skutečnosti vydavatelé řeckého Nového zákona nepřipojili 24.verš do původního textu listu k Římanům.

Naproti tomu jsou verše 25-27 téměř ve všech rukopisech, ale na různých místech. V nejdůležitějších starých rukopisech jsou na konci 16. kapitoly, v jiných také za 14,23 nebo za 15,33, jinde na obou místech. Tento nálezný v rukopisech budí podezření, že verše 25-27 jsou pozdějším dodatkem, který byl připojen na různá místa. Toto podezření zesiluje formulace těchto veršů, která se jinde v dopisu Římanům nevyskytuje⁽⁶⁾.

Přesto mám za to, že tyto verše jsou Pavlovým dílem, protože je můžeme nalézt v mnoha rukopisech. I když se formulace již v listu Římanům neopakuje, můžeme ji najít v jiných apoštolských dopisech⁽⁷⁾.

Mnozí vykladači došli k názoru, že 16.kapitola, obsahující četné pozdravy apoštolským známým, je vlastně doporučujícím dopisem pro diakonku Foibé z Kenchrej. Byla s ním poslána do Efezu, kde Pavel při své několikaleté činnosti poznal mnohé jménem. Závěr 15. kapitoly hovoří pro to, že toto psaní bylo připojeno k dopisu Římanům. Přesto tento názor nepřijímám, protože dosud nebyly nalezeny antické dopisy obsahující jen pozdravy⁽⁸⁾. Hlavním důvodem je, že kombinace dvou samostatných dopisů určených různým adresátům nedává smysl. V rukopisech nelze nalézt pro tuto domněnku žádnou oporu. Spíše je pravděpodobné, že během několika let se řada křesťanů přestěhovala z Orientu do Říma. Apoštol pak využívá své osobní kontakty k tomu, aby v Římě snadněji dosáhl svého cíle. Počítám s tím, že 16. kapitola s výjimkou 24. verše patří k původnímu dopisu Římanům.

7. Autor

Nejsou žádné pochybnosti o tom, že apoštol Pavel je v souladu s uvedením odesílatele autorem celého tohoto dopisu.

8. Adresáti

O složení římského sboru se dovídáme z dopisu. Další zdroje bohužel nejsou k dispozici.

Ve všech částech dopisu je zřejmé, že Pavel jako apoštol pohanů vede trvalý spor s židovstvím věrným zákonu. Ať se jedná o potřebu spasení a skutečné spasení, nebo o vysvobození z hříchu k novému životu, o Boží vyvolení, nebo o formování života z víry, vždy autor oslovuje obě skupiny, Židy i pohany. Čtenář nabývá dojmu, že Pavel stále mluví s Židem věrným zákonu o obsahu evangelia. Skládal se tedy římský sbor převážně z obrácených Židů, když Pavel musí před nimi obhajovat své evangelium pro pohany?

To je nepravděpodobné, protože Pavel se považoval za apoštola pohanů a péči o křesťany ze Židů vědomě přenechal Petrovi (Ga 2,7n). Proto se v dopisu k Římanům představuje výslovně jako apoštol pohanů (1,5n; 1,13; 15,15n). Předně oslovuje své čtenáře jako křesťany z pohanů (11,13.17-24 srv. 9,3n; 10,1n). Pavel tu zřetelně mluví o židovském národu s lidmi ne-židovského původu (11,23.28.31).

Proto předpokládám, že římský sbor v době napsání dopisu byl složen většinou z pokřtěných pohanů. Pravděpodobně mnozí přišli z východu, kde se předtím stali křesťany. Dlouhá listina pozdravů v 16. kapitole mluví pro to, že je Pavel poznal na svých cestách po Malé Asii.

Ve sboru musela být také skupina křesťanů ze Židů, jak ukazují spory týkající se masa obětovaného modlám a zachovávaní židovských svátků (14,1n). Pavlovi šlo o to, aby se obě tyto skupiny ve sboru vzájemně přijímaly a respektovaly (15,7n).

Je to zřejmé i z Pavlova zdůraznění stejné zodpovědnosti křesťanů ze Židů i pohanů před Bohem (1,16; 2,9n; 3,29; 10,12). Dialogický ráz celého dopisu, především pak kapitol 9-11, podtrhuje rovněž toto složení sboru.

9. Místo a doba sepsání

V 16,1 odkazuje Pavel na Foibé z Kenchreje. To vede k domněnce, že tato žena měla dopis doručit, a proto musela být přítomna tam, kde apoštol dopis psal. Kenchreje byl jeden z korintských přístavů u Jonského moře. Podle Sk 20,2-16 byl Pavel po svém pobytu v Efezu tři měsíce v Korintu. Předtím napsal oba dopisy Korintským, jak to lze z nich zjistit. Oba dopisy přispěly k uvolnění napětí mezi Pavlem a sborem v Korintu. Lze tedy předpokládat, že při tomto pobytu v Korintu měl Pavel klid k sepsání listu Římanům.

Korint tedy připadá v úvahu jako místo sepsání. Podle určení absolutní chronologie spadá sepsání dopisu na začátek roku 55 nebo 56. Podle Sk 20 byl Pavel o velikonočních opěť ve Filipech a odtud nastoupil další cestu do Jeruzaléma, kde chtěl být při příležitosti svátku letnic.

¹ E.Käsemann, *An die Römer*, S.386f

² *Srv.* S.81 ff

³ W.G.Kümmel, *Einl.*, S.269

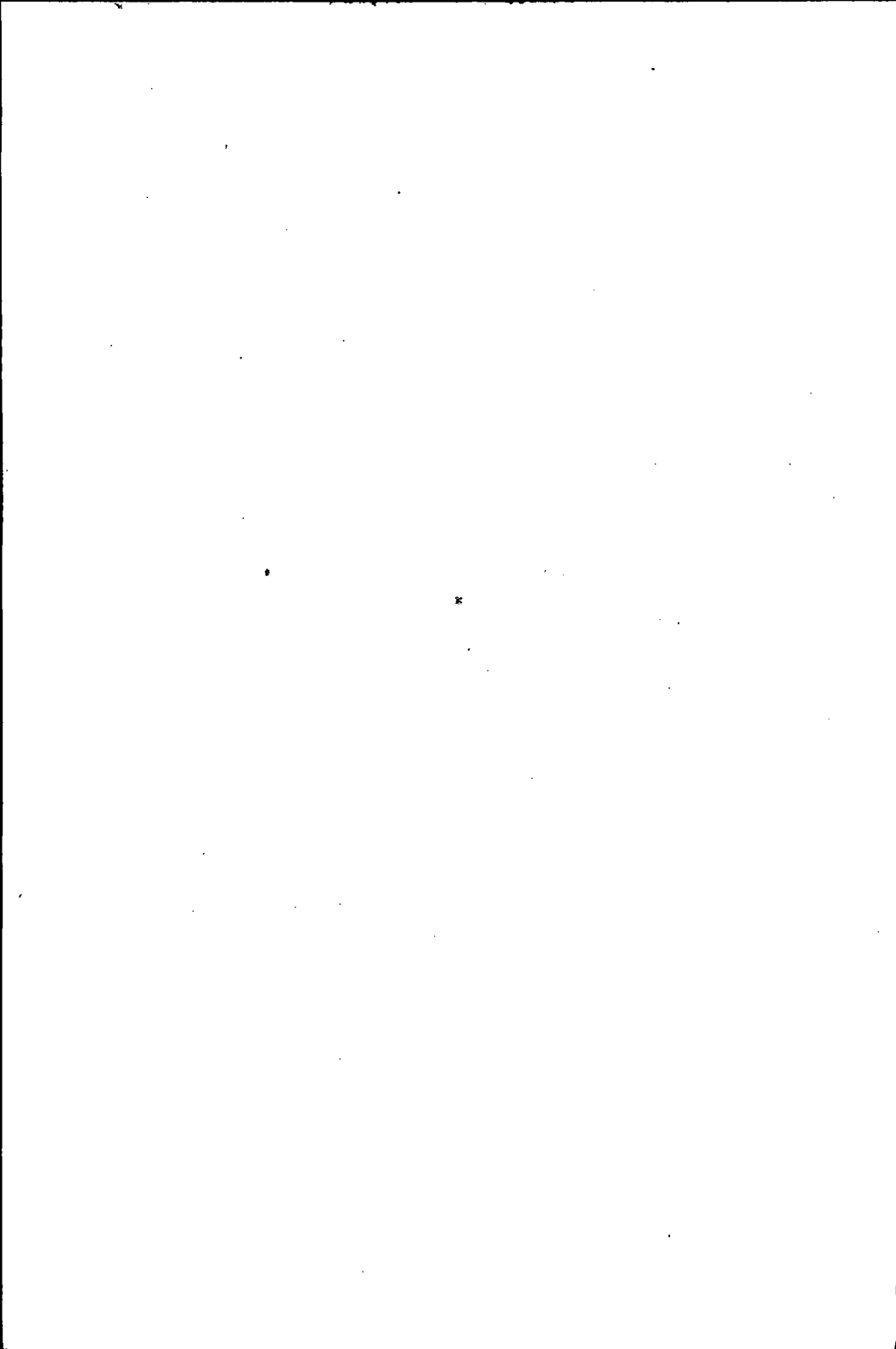
⁴ W.Schmithals, *Römerbrief*, S.180-211

⁵ Vgl. W.G.Kümmel, *Einl.*, S.275

⁶ W.G.Kümmel, *Einl.*, S.277 pozn.38 a.39; tak také Lohse a. Wikenhauser

⁷ Tak také Guthrie, Carson/Moo/Morris, Robert/Feuillet

⁸ W.G.Kümmel, *Einl.*, S.279f

1. LIST KORINTSKÝM

1. Obsah

K napsání tohoto dopisu přiměly apoštola dvě události: Podle 1 K 1,11 navštívili Pavla lidé z Korintu z domu Chloe, kteří mu podali zprávu o rozporech různých skupin v Korintu a upozornili ho na nebezpečí rozštěpení sboru. Kromě toho vyprávěli o dalších nevhodných projevech ve sborovém životě. Pavel chtěl do Korintu ihned odjet, ale nemohl se z Efezu uvolnit (1 K 16,1-11). Proto se rozhodl zaujmout stanovisko k položeným otázkám v dopise, který poslal do Korintu poTimoteovi. Postoje apoštola k ústní zprávě lidí z domu Chloe nacházíme v 1.-6. kapitole.

Ještě během diktování dopisu přišla k Pavlovi delegace z korintského sboru, která mu předala dopis. Delegaci tvořili Štěpán, Fortunát a Achaikos (1 K 16,17). Protože Štěpán patřil k části sboru, která stála při Pavlovi, pocházel dopis asi od této skupiny. Položili v něm Pavlovi následující otázky: Máme žít v manželství zdrženlivě? Mohou být manželství rozloučena? Mají zůstávat mladé dívky svobodné? Můžeme kupovat maso na trhu? Jak se máme dívat na dary Ducha? Musí se každý umět modlit cizím jazykem? Co máme dělat se sbírkou pro Jeruzalémské? Nemůže Apollo přijít do Korintu?

Pavel řeší tyto otázky v kapitolách 7-16 a každé nové téma uvádí slovy: "Pokud jde o ...". Dále Pavel reaguje na ústní zprávy delegace o praxi večere Páně a o popírání vzkříšení mrtvých. První list Korintským je reakcí na aktuální podněty. Zabývá se problémy sboru, založeného apoštolem Pavlem před několika málo lety.

2. Osnova, důležité verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Význam. verše
1,1-9	úvod záhlaví (preskript) předmluva (prooemium)	

Kapitola	Osnova	Význam. verše
1,10-6,20	1. díl: Stanoviska k ústním zprávám	
1,10-17	rozkol ve sboru	
1,18-25	poselství o kříži	1,18
1,26-31	složení sboru	
2,1-16	Duch svatý a moudrost	2,14
3,1-23	Pavel a Apollo v Korintu	3,11
4,1-21	Pavel - pravý apoštol?	4,20
5,1-13	Pavel nařizuje církevní kázeň	
6,1-11	křesťan a odsuzování	
6,12-20	křesťan a prostituce	
7,1-15,58	2. díl: Odpověď na písemné dotazy	
7,1-40	otázky o manželství a svobodném stavu	
	zdrženlivost v manželství? rozvod?	
	smíšená manželství? svobodný stav?	
8,1-10,33	otázky k požívání masa obětovaného modlám	
	vědění a láska - bratrská ohleduplnost	
	přizpůsobivost apoštola - příklad Izraele	
	večeře Páně a jídlo obětované modlám	10,16n
	maso z trhu a u hostitelů	
11,2-16	podíl žen na bohoslužbách	
11,17-34	hody lásky a večeře Páně	11,23b-26
12-14	otázky k duchovním darům	12,26n
15	k popírání vzkříšení z mrtvých	15,3n.10.55-57
16,1-23	závěr, sbírka, pozdrav	

Klíčové verše

<i>Slovo o kříži je bláznovstvím těm, kdo jsou na cestě k záhubě; nám, kteří jdeme ke spáse, je mocí Boží.</i>	1 K 1,18
<i>Trpí-li jeden úd, trpí spolu s ním všechny. A dochází-li slávy jeden úd, všechny se radují spolu s ním. Vy jste tělo Kristovo a každý z vás je jedním z jeho údů.</i>	1 K 12,26n
<i>Odevzdal jsem vám především, co jsem sám přijal, že Kristus zemřel za naše hříchy podle Písma a byl pohřben; byl vzkříšen třetího dne podle Písem, ukázal se Petrovi, potom dvanácti.</i>	1 K 15,3n

3. Literární svéráz

Jedná se o apoštolský list, ve kterém apoštol dává pokyny sboru, který sám založil. Zabývá se jednak situací sboru, jak ji vylíčili bratři z Korintu, jednak písemně předloženými otázkami. Nejedná se o dialog se sborem, ale o určení zásad, které mají ve sboru platit. Pavel jako zakladatel se k tomu cítí oprávněn. Je znepokojen posledním vývojem situace a v dopise zápasí o svůj sbor.

4. Historické souvislosti

O městě Korintu máme informace ze světských pramenů. Vývoj sboru však musíme rekonstruovat podle údajů 1. listu Korintským a podle Skutků.

Informace o městě Korintu: Starý Korint byl zničen roku 146 př. Kr. Císař ho znovu založil roku 44 př. Kr. jako římskou kolonii. Od roku 29 př. Kr. byl Korint hlavním městem senátorské provincie Achaje a sídlem prokonzula.

Jako přístavní město byl otevřen světu. Jeho občané pocházeli ze všech vrstev, kultur a náboženství. Mravní zkaženost města byla příslovečná. Není však jisté, zda v chrámu Afrodity bylo skutečně 1 000 kněží, provádějících kultickou prostituci. Je možné, že se jedná o zlomyslnou pomluvu sousedů, jak doložil H. Conzelmann⁽¹⁾.

V tomto městě vznikl působením apoštola Pavla během roku 49 po Kr. křesťanský sbor. Jeho vývojové stupně lze zjistit ze Skutků a z 1. listu Korintským. Ze zjištěných skutečností lze historii sboru rozdělit do čtyř období:

1. období: ZALOŽENÍ SBORU PAVLEM

O založení sboru se dovídáme ve Sk 18,1-8. Po svém příchodu do Korintu potkává Pavel manželský pár Akvilu a Priscillu, který se zaměstnával zhotovováním stanů, stejně jako on. Pracuje u nich a vydělává si tak na své potřeby. Ve svém volnu chodí do židovské synagogy a podílí se na výkladu Písma svatého.

Když přišli jeho spolupracovníci Timoteus a Silas, může se cele věnovat zvěstování Slova, protože mu zřejmě donesli dary z Makedonie. Dosvědčuje, že Ježíš je Mesiáš Izraele, což vede k roztržce se synagogou. Pavel přechází se svými přívrženci do sousedního domu bohabojného Justa. Tam se shromažďuje základ sboru, židovské rodiny, které uvěřily v Pána Ježíše. Jeden a půl roku společně s nimi koná Pavel misii. Víru přijímají Židé i Řekové.

Když nový prokonzul Gallio nastoupil do svého úřadu, představení synagogy obžalovávají Pavla a jeho přátele. Obžaloba není přijata. Místo toho dochází k protižidovským výtržnostem. Křesťanský sbor zůstává nedotčen. Proto měl zřejmě malé pochopení pro apoštola Pavla, když v jiných městech narážel na silný odpor.

Rozdílné složení sboru mělo v sobě potencionálně výbušný materiál: křesťany ze Židů i z pohanů, zámožné (Sk 18,7; Ř 16,23) a početnou skupinu lidí z nižších sociálních vrstev (1 K 1,26).

2. období: PŮSOBNÍ APOLLA

Asi na podzim r. 51 po Kr. opouští Pavel Korint a cestuje přes Makedonii a Malou Asii do Antiochie v Syrii. Na první části cesty ho provází Akvila s Priscillou, kteří však zůstávají v Efezu. Tam se setkávají s Židem z Alexandrie, jménem Apollo (Sk 18,23-28). Byl o Ježíši informován a jím nadšen. Jako obdarovaný teolog a řečník šířil Ježíšovo učení. Akvila a Priscilla však brzy rozpoznávají, že ještě všemu dobře neporozuměl. Také nebyl ještě pokřtěn ve jméno Ježíšovo, protože znal jen křest Janův.

Manželé vyučují Apolla ve víře v Ježíše Krista a potom ho posílají s doporučujícím listem do Achaje, tedy také do Korintu. Tam se prosazuje jeho teologické a řečnické nadání. Podpírá členy mladého sboru v jejich sporech s Židy tím, že dokazuje z Písem, že Ježíš je zaslíbený Mesiáš. Podle 1. Kor 1,1 se můžeme domnívat, že se mu podařilo získat pro Pána Ježíše představeného synagogy Sosthena, který byl bit před soudnou stolicí Gallia (Sk 18,17), ale nelze to dokázat. V každém případě mělo jeho působení tak výrazný vliv, že se k Apollovi hlásila jedna skupina sboru (1 K 1,12; 3,4). Přesto v něm Pavel neviděl konkurenta, nýbrž jinak obdarovaného a pověřeného Božího spolupracovníka (1 K 3,5-15). Bylo jistě pro něj bolestné, že jeho řečnické nadání bylo korintským sborem ve srovnání s Apollem hodnoceno jako nepatrné (2 K 10,10; 11,6).

3. období: PŘÍCHOD KŘESŤANŮ Z ORIENTU

Poměry ve sboru se dále zkomplikovaly příchodem křesťanů z Orientu. Nelze zjistit, zda pocházeli z původního sboru v Jeruzalémě. To, že se odvolávají na Petra a užívají hebrejskou formu jeho jména Kéfas, kterou Ježíš dal svému učedníkovi Šimonovi, jasně ukazuje na jejich původ. Jedná se o křesťany ze Židů, kteří přijali, že Ježíš Šimona učinil skalou (hebr. kéfa) pro svou církev. Záruku jednoty církve vidí proto v podřízení se celé církve Petrovi, ke kterému se sami hlásí (1 K 1,12).

Oba dopisy Korintským dokazují, že Korintští se důvěrně znají s jeruzalémským sborem. Vědí o tom, že ostatní apoštolové jsou ženatí (1 K 9,5), že Ježíšův bratr Jakub zaujímá zvláštní místo (1 K 15,7), že Pán Ježíš povolal dvanáct apoštolů (1 K 15,5), že zvěstovatelé evangelia mají být živi z této činnosti (1 K 9,14), že i skrze apoštoly se dějí divy (2 K 12,12), že Ježíš zapověděl rozvody (1 K 7,10). Ale *"nelze rozlišit, co na tomto Kristově obraze pochází od Pavla a co přinesla do sboru tradice prvotní církve"⁽²⁾*.

Pro přistěhovalé křesťany z Orientu byl Pavel i jeho působení cizí. Jiní apoštolové jim otevřeli přístup k víře v Ježíše Krista. Do korintského sboru nepřinášeli Mojžíšův zákon, protože i v jejich domovském sboru se mluvilo o *"novém zákonu"*, o *"nové církvi"*, o *"vítě"*. První apoštoly však považovali

za "veleapoštoly" (2 K 11,5;12,11). Neměly by se Pavlem založené sbory také podřizovat těmto apoštolům a zvláště Petrovi?

4. období: VYSTOUPENÍ BLOUZNIVCŮ

Sbor byl nejvíce ohrožen v tomto čtvrtém období, kdy vystupují lidé, kteří se odvolávají na Ježíše (1 K 12; 2 K 10,7). Pavel o nich píše na různých místech jako o "některých" (1 K 3,18; 4,18; 15,12).

Mohlo by se zdát, že tato skupina chtěla, aby sbor byl vázaný jen na Krista. Tito lidé sami o sobě tvrdili, že patří Kristu, ale ostatním tuto příslušnost upírali. Jejich označení "patřící Kristu" bylo míněno exkluzivně. Nebylo tedy pozváním k návratu ke společnému základu, ale výzvou k boji.

Tito lidé šíří ve sboru pochybnosti, zda má Pavel skutečně Ducha svatého (1 K 7,40), je-li skutečným apoštolem (1 K 9,2; 15,9), má-li také dar mluvit jazyky (1 K 14,18), zda dostal od Krista zjevení (2 K 12,1) a mluví-li skrze něj skutečně Kristus (2 K 13,3). Pochybují o Pavlově autoritě, a proto mnohé Pavlovy výroky lze pochopit jako reakci na tuto skutečnost. Je těžko přijatelné, že lidé, které Pavel získal pro Krista, mohli o něm později takto mluvit.

Apoštola velmi zneklidnilo, že zde nejde jen o osobní kontraverzi, ale o hlásání nového učení a nové mravnosti. Tato skupina neviděla žádný problém v tom, že muži ze sboru chodí za chrámovými nevěstkami (1 K 6, 12). V manželství však vyžadují pohlavní zdrženlivost (1 K 7,1-7), a dokonce doporučují z duchovních důvodů rozvody (1 K 7,10-12). Žádají volnou účast na modlářských slavnostech (1 K 10,23). Znevažují večeři Páně (1 K 11,17-34). Mluví mnoho o Duchu svatém a jeho darech, zvláště zdůrazňují mluvení v jazycích (1 K 12-14). Jsou tak přesvědčeni o dokonalé obnově Duchem Božím, že považují tělesné vzkříšení za zbytečné (1 K 15).

A. Schlatter charakterizuje tuto skupinu takto: "*Ne věřit, ale poznávat, ne být poslušný a podřízený, ale konat svou vůli, ne myslet na druhé, starat se o ně a sloužit jim, ale pěstovat vlastní duchovní prožitek, a to i tehdy, když zůstává pro ostatní nesrozumitelný. Neumírat, ale těšit se ze života, který bude Boží vládou brzy proměněn: Toto všechno je dáno Kristově církvi, společenství svatých⁽³⁾.*"

To jsou projevy blouznění. Proto nazýváme tyto lidi "patřící Kristu" blouznivci. Badatelé jsou jednotní v tom, že se Pavel s blouznivci rozchází. Názorové rozdíly se objevují v otázce, jak se dostali do sboru. V našem století existují tři možnosti výkladu.

Lütgerť tvrdí, že skupina blouznivců vznikla přímo ve sboru⁽⁴⁾. Jde mu především o popření názoru F. C. Bauera, že se jednalo o judaistické tendence. Proti Lütgerťovu pojetí však svědčí shora uvedené ostré vystoupení proti Pavlovi.

Schlatter vychází z toho, že se jedná o vliv libertinského křídla palestinského židovstva. Připomeňme si především učení saduceů, které také nepočítá se vzkříšením z mrtvých⁽⁵⁾.

Schmithals se pokoušel ve své monografii dokázat, že všechny znaky této skupiny ukazují směrem ke gnosí⁶⁾. Musel však přitom použít prameny ze 7. a 8. století po K. Proto musí předpokládat, že se už v prvním století vyskytovaly formy gnose.

Při tomto stavu vědomostí musíme přiznat, že otázku o původu korintských blouznivců nedokážeme s jistotou zodpovědět. Jak se zdá, příliš málo se bral v úvahu kulturní, filozofický a náboženský vliv Řecka, z kterého lze dokázat přeceňování poznání a moudrosti i pohrdání tělesností se všemi mravními důsledky. Tento pohled je historicky přesvědčivější než předpoklad uzavřeného gnostického systému, který v té době ještě neexistoval, ale vyvíjel se teprve ve střetnutí s křesťanskou vírou.

Historii korintského sboru můžeme hodnotit jako dramatickou. Na podzim r. 49 začíná Pavel v Korintu misijně působit, na podzim r. 51 opouští město. Na jaře roku 54, tedy o dva a půl roku později, píše svůj první dopis sboru, jak ještě blíže zdůvodníme. Za čtyři a půl roku prošel sbor všemi čtyřmi obdobími a během této doby prodělal téměř všechny krize nově založeného sboru.

5. Teologické důrazy

S výjimkou 15. kapitoly jde v tomto dopise převážně o otázky křesťanského života. Jak je možné zachovat jednotu sboru, jestliže se vytvořily různé skupiny, které pracují proti sobě? Jaký význam mají Bohem obdarovaní spolupracovníci pro sbor? Jak máme postupovat při rozporech mezi křesťany? Co platí v otázkách sexuální a manželské mravnosti? Jak se mají křesťané chránit před vlivem okolního pohanského prostředí? Jak může sbor slavit večeři Páně, když věřící žijí bez vzájemné lásky? Která charizmata dal Bůh své církvi a jak je můžeme rozumně užívat?

Pavel na tyto otázky odpovídá tak, že je dává do souvislosti s evangeliem Ježíše Krista. Chování církve je určeno dílem Ježíše Krista. Tak se tento dopis stal výborným příkladem etiky sboru a následování Krista.

Etické otázky jsou vyvolány typem zbožnosti, která zdůrazňuje duchovno a nebere vážně tělesnost křesťanů. Takové představy vycházejí z řecké filozofie, ale také z gnostického hnutí. Apoštol s nimi bojuje odkazem na starozákonní víru ve Stvořitele. Zvlášť je to patrné v 15. kapitole. Vzkříšení z mrtvých v Korintu nepopírali, protože by to bylo v rozporu s myšlením víry. Tím více Korintští zdůrazňovali obnovu svého ducha a vzkříšení těla pro ně nebylo důležité. Pavel vystupuje proti těmto představám odkazem na tělesné vzkříšení Ježíše Krista z mrtvých. Je hluboce přesvědčen o tom, že vykoupení skrze Ježíše Krista bude zahrnovat i tělo. Pouze za tohoto předpokladu vidí cestu víry jako smysluplnou.

6. Integrita

Z 1 K 5,9-13 vyplývá, že Pavel psal sboru již dříve, ale nebyl správně pochopen. Proto musí znovu vyjádřit své stanovisko. Běžně se výše zmíněný dopis nazývá *"ztracený list Korintským"*.

Někteří badatelé (např. Héring a W. Schmithals) se pokoušeli ztracený dopis rekonstruovat z 1. Korintským⁽⁷⁾. Podnětem k tomu jsou údajné přerwy nebo opakování myšlenek.

V 1 K 4,19 slibuje Pavel, že brzo přijde; podle 1 K 16,3nn získává čtenář dojem, že příchod se uskuteční až v pozdější době. Při pozornějším zkoumání by nemusely být oba termíny v rozporu.

V 1 K 10,1-22 Pavel zásadně zakazuje účast na slavnostních modlářských hostinách. V 1 K 8 a 10,23-11,1 však nic nenamítá proti požívání masa obětovaného modlám. Pouze je třeba brát ohled na slabé svědomí. Jedná se tu však o dva rozdílné okruhy problémů. V 10,1-22 jde o návštěvy pohanského chrámu, v 8. kap. a 10,23-11,1 jde o požívání masa koupeného na trhu nebo nabídnutého hostitelem.

V 1 K 9 Pavel obhájí své apoštolství, zatímco v důležitých kapitolách 1-4 prvního listu ke Korintským se apoštol nedovolává autority svého úřadu. Přesto zdůrazňuje v 1 K 1,1nn výslovně svůj apoštolský úřad a důkladně se vyrovnává s kritikou své osoby.

Podle 1 K 11,18 se zdá, že Pavel poprvé slyšel o roztržkách v Korintu, ač toto téma projednává už v 1,10nn. Zřejmě nemá na mysli vznik skupin ve sboru, o nichž hovoří v 1. kapitole, ale roztržky při hodech lásky a večeři Páně.

Při důkladném zhodnocení argumentace proti integritě prvního dopisu Korintským docházíme ke zjištění, že se jedná o celistvý dopis. Podle dosavadních znalostí antické korespondence by byla kombinace dvou samostatných dopisů naprosto neobvyklá. Proto vycházím z integrity tohoto dopisu⁽⁸⁾.

7. Autor

Podle udání odesilatele pochází dopis od apoštola Pavla. Není třeba o tom pochybovat.

8. Adresát

Dopis je adresován sboru v Korintu, kde většinu tvoří obrácení pohané. Další složení sboru a jeho zvláštní konflikty, které vedly k napsání tohoto dopisu, už byly popsány⁽⁹⁾.

9. Místo a doba sepsání

Podle 1 K 5,7n je možné, že dopis byl napsán krátce před Velikonocemi, protože Pavel se zmiňuje o Kristu jako o velikonočním Beránkoví křesťanů

a vybízí korintské: "*Slavme Velikonoce...*" a k očišťování nečistých věcí v církvi před Velikonocemi.

1 K 16,8 ukazuje, že dopis byl napsán na jaře v Efezu před letnicemi během třetí misijní cesty. Proto podle tabulek absolutní a relativní chronologie připadají v úvahu pouze léta 53 a 54. Mezi těmito daty bychom měli ještě přesněji rozhodnout.

V prvním listu Korintským připomíná Pavel sbírku pro Jeruzalém (1 K 16,1-14). Vrací se k ní v druhém dopisu (2 K 8,10; 9,2) a datuje ji do předcházejícího roku. Druhý list Korintským byl napsán po jeho odchodu z Efezu (2 K 2,12n; 7,5-7), což znamená podle absolutní i relativní chronologie konec roku 54. Předcházející rok by tedy podle našeho kalendáře připadal na jaro 53. Protože však podle orientálního juliánského kalendáře, který platil v době sepsání tohoto dopisu, začíná nový rok na podzim, připadá v úvahu pro napsání 1. dopisu do Korintu jaro roku 54.

¹ H.Conzelmann, *Korinth und die Mädchen der Aphrodite*, Zur Religionsgeschichte der Stadt Korinth, NAG 1967, S.8

² A.Schlatter, *Paulus der Bote Jesu*, S.2

³ A.Schlatter, *Paulus der Bote Jesu*, S.28

⁴ W.Lütgert, *Freiheitspredigt und Schwarmgeister in Korinth*, 1908

⁵ A.Schlatter, *Paulus der Bote Jesu*, S.42-46

⁶ W.Schmithals, *Die Gnosis in Korinth*, 1956, 31969

⁷ Srv. W.G.Kümmel, *Einl.* S.239-241

⁸ Tak také W.G.Kümmel, *Einl.*, S.241

⁹ Srv. S.101ff

2. LIST KORINTSKÝM

1. Obsah

Druhý dopis do sboru v Korintu má výrazné osobní akcenty. Po prvním dopisu přibýly další útoky na Pavlovu osobu a jeho úřad a apoštol se s nimi musí vyrovnávat. Přímo cítíme, jak zápasí o to, aby sbor jím založený mu naslouchal.

Spolupracovník Titus mu po svém návratu přinesl dobré zprávy, takže Pavel mohl připravovat další návštěvu v Korintu. K tomu měl také posloužit tento dopis.

Pavel prosí sbor, aby přispěl na chudé jeruzalémské křesťany. Tak to slíbil apoštolům v Jeruzalémě (Ga 2,10). Mělo tím být zřetelně vyjádřeno, že sbory z pohanů patří k jeruzalémskému původnímu sboru, a proto za něj také nesou zodpovědnost.

V posledních kapitolách dopisu nás překvapí ostrý tón, s jakým se Pavel ještě jednou vyrovnává se svými protivníky. Copak konflikty v Korintu nebyly ještě vyřešeny? Otázky s tím související bychom měli pečlivě promyslet.

2. Osnova, důležité verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Výz. verše
1,1-11	úvod: záhlaví, předmluva	
1,12-7,16	Pavel obhazuje sebe a svůj úřad	
1,12-2,14	<u>Pavel odráží útoky na svou osobu</u> cestovní plány - příhoda - čekání na Tita CHVALOZPĚV	
2,15-7,4	<u>Pavel hájí svůj apoštolský úřad</u>	
2,15-17	apoštol vůní Krista	
3	vznešenost služby v nové smlouvě	3,17

Kapitola	Osnova	Výz. verše
4	světlo evangelia ve službě apoštola	4,5.7
5,1-10	naděje nového života	
5,11-21	apoštol jako posel smíření	5,19-21
6,1-13	osvědčení v odříkavé službě	
6,14-7,4	varování před modlářstvím a ucházení se o sbor	
7,5-16	Pavel se těší z Titova příchodu	
8-9	výzva ke sbírce pro Jeruzalém	
10-13,10	Pavel odráží osobní útoky	
10	výtka slabého řečnického projevu	
11	falešní a praví apoštolové Kristovi	
12	zjevení Ježíše Krista a slabost jeho apoštola	12,9
13,1-10	připomínky před třetí návštěvou	
13,11-13	závěr dopisu	13,13

Klíčové výroky

<i>Vždyť nezvěstujeme sami sebe, nýbrž Krista Ježíše jako Pána, a sebe jen jako vaše služebníky pro Ježíše.</i>	2 K 4,5
<i>Tento poklad máme však v hliněných nádobách, aby bylo patrné, že tato nesmírná moc je Boží a není z nás.</i>	2 K 4,7
<i>Neboť v Kristu Bůh usmířil svět se sebou. Nepočítá lidem jejich provinění a nám uložil zvěstovat toto smíření. Jsme tedy posly Kristovými, Bůh vám domlouvá našimi ústy; na místě Kristově vás prosíme: dejte se smířit s Bohem!</i>	2 K 5,19.20

3. Literární svéráz

Jedná se o apoštolský list, kterým chce apoštol obnovit v Korintu svou autoritu. Ze slohu dopisu lze zřetelně vycítit urážky, kterých se Pavlovi dostalo. Apoštol dává nahlédnout do svého neúnavného, často lopotného a konfliktů plného působení.

4. Historické souvislosti

Ze Skutků se nedovíme žádné informace o období mezi 1. a 2. dopisem Korintským, protože o sboru v Korintu se mluví až v souvislosti s návštěvou

apoštola Pavla po skončení jeho působení v Efezu. Před touto návštěvou byl napsán 2. dopis Korintským, protože jím připravoval tuto návštěvu. 2. dopis Korintským je také jediným pramenem zde popisované historie. Lze z něho rekonstruovat následující obraz:

Z 1 K 4,17 a 16,10 víme, že Pavel poslal Timotea do Korintu, aby předal 1. list a pokud možno vyjasnil situaci ve sboru. Zdá se, že se to nepodařilo. Proto Pavel sám odcestoval do Korintu, aby dal věci do pořádku. Dovídáme se o tom z 2 K 12,14 a 13,1, kde Pavel oznamuje svou třetí návštěvu v Korintu. Muselo tedy dojít k druhé návštěvě, o které Skutky mlčí.

Tato návštěva zřejmě neměla dobrý průběh, jak nás informuje 2 K 2,1nn. Došlo k bolestné události, do které byl vtažen celý sbor (2 K 2,5; 7,12) a ve které se Pavlovi stalo bezpráví. Nepodařilo se mu znovu obnovit pokoj ve sboru, a proto náhle ukončil svou návštěvu. Nálada sboru se obrátila proti němu. Došlo k ostrým osobním útokům proti apoštolovi. Je mu vytýkáno, že je vrtkavý (2 K 1,15nn). Dosud jim nepředložil žádný doporučující dopis (2 K 3,1). Pohoršuje svým chováním (2 K 5,11; 6,3n). Je podezříván, že se osobně obohacoval při sbírkách (2 K 7,2; 12,16). V žádném případě není dobrý řečník (2 K 10,10n; 11,6) a je třeba se ptát, zda je skutečně apoštolem (2 K 12,12; 13,3).

Úmysl zpochybnit Pavlovo apoštolství, patrný již v 1. dopise, nabyl ostřejších forem. Protivníci se nerozpakují hanobit jeho osobu. Pravděpodobně pocházejí ze skupiny blouznivců. Pavel pečlivě rozlišuje mezi nimi (někteří) a sborem (vy). Byl však tak dotčen, že odložil již oznámenou třetí návštěvu, protože nechtěl, aby došlo k novému střetnutí (2 K 1,23).

Místo toho píše ostrý dopis, který badatelé nazývají "*dopis psaný v slzách*". Je o něm zmínka v 2. dopise Korintským (2 K 2,3-4; 7,8). Pravděpodobně jej poslal po Titovi (2 K 7,14nn) a pln neklidu čekal v Makedonii na Titův návrat (2 K 2,12.13; 7,5n). Konečně Titus přichází a přináší z Korintu dobré zprávy. Sbor lituje toho, co se stalo. Dosud však nejsou překonány všechny výhrady proti apoštolovi. Proto Pavel posílá Tita do Korintu znovu (2 K 8,16n), aby jim předal 2. list ke Korintským, ve kterém Pavel oznamuje svou třetí návštěvu (2 K 12,20; 13,2). Zároveň má Titus připravovat a pomáhat provádět sbírku pro jeruzalémský sbor.

Z 2. dopisu Korintským lze rozpoznat, že mezi sborem a apoštolem se znovu vytvořila určitá společná základna. Vůči tomu, který ho urazil, Pavel doporučuje mírnost (2 K 2,5-11). Ostrý tón na několika místech v závěru dopisu (kapitoly 10-13) svědčí o tom, že Pavel stále počítá s protivníky.

Z dosud popsané historie korintského sboru je počet dopisů jemu určených podle Nového zákona poněkud zmatený. Ve skutečnosti apoštol napsal čtyři dopisy do sboru v Korintu. Dva jsou zachovány v Novém zákoně, dva se ztratily, nebo byly podle některých badatelů zapracovány do dvou existujících dopisů. Dopisy byly psány v tomto pořadí:

1. neznámý dopis Korintským
2. První list Korintským
3. *"dopis psaný v slzách"*, který předával Titus
4. Druhý list Korintským

5. Teologické důrazy

Největší část dopisu se zabývá smyslem apoštolského úřadu, který je srovnáván s úřadem Mojžíše v Izraeli (2 K 3). V Mojžíšově úřadě se zrcadlí Boží sláva. Z toho Pavel činí tento závěr: O co víc je zřetelná záře Boží velebnosti ve službě apoštolů, kteří zvěstují smíření s Bohem skrze Ježíše Krista. Kdo hledá novou motivaci a povzbuzení ve službě Kristu Ježíši, může ji v tomto dopise najít. Seznamovat lidi s evangeliem je velkolepý úkol, ve kterém se Bůh sám obrací k člověku.

Pavel však nezamlčuje, že apoštolské působení je spojeno s mnohou námahou, s mnohým strádáním, urážkami a bolestmi. Zdá se, že trpěl také nějakým tělesným postižením. Toužil po uzdravení (2 K 12,1-10), ale toto přání mu nebylo splněno. Byl odkázán spokojit se ve všech svých slabostech s milostivou Boží péčí. Tento dopis je dokladem toho, že víra v Ježíše Krista nezaručuje úspěšný život bez utrpení.

K realismu tohoto dopisu patří, že dvě kapitoly jsou věnovány řádné přípravě sbírky pro potřebný sbor v Jeruzalémě. Pavel ani slovem nenažnačuje možnost, že jeruzalémský sbor si svou chudobu sám zavinil. Spíše v ní vidí výzvu k bohatším sborům. Tato výzva se týká i dnešní církve Ježíše Krista, která žije v bohatých průmyslových zemích. Její Pán ji činí zodpovědnou za bratry a sestry žijící v trpké bídě. Apoštol nechce zatížit svědomí svých čtenářů, ale vybízí je k radostnému sdílení. *"Vždyť kdo skoupě rozsévá, bude také skoupě sklízet, a kdo štědře rozsévá, bude také štědře sklízet. Každý ať dává podle toho, jak se ve svém srdci předem rozhodl, ne s nechutí, ani z donucení; vždyť radostného dárce miluje Bůh."* (2 K 9,6n)

6. Integrita

Pozornému čtenáři tohoto dopisu nemůže ujít, že po smířlivém tónu 7. kapitoly a projednání praktických záležitostí v 8. a 9. kapitole začíná 10. kapitola zdánlivě bezdůvodně nápadně ostrým tónem.

Dále je nápadné, že 9. kapitola pojednává o sbírce takovým způsobem, jako by o ní nebyla dosud v dopise žádná zmínka (viz zvlášť verš 1), přestože potřebné pokyny byly již napsány v 8. kapitole.

Dále Pavel přerušuje proud myšlenek vložkou, která začíná v 2,14 a sahá až do 7,4 a v 7,5 bezprostředně navazuje na 2,13. Tato vložka je ještě jednou přerušena v 6,14-7,1. Tyto vložky podporují domněnku, že *"dopis psaný v slzách"*, nebo jeho část mohly být zapracovány do zachovaného 2. listu Korintským.

Popsaná zjištění lze vysvětlit pomocí dvou hypotéz:

1. V kapitolách 10-13; 9 a oddílu 2,14-7,4 jsou zachovány zlomky "*dopisu v slzách*", které byly připojeny k 2. dopisu Korintským. Tuto hypotézu zastává předně Bultmann a Dinkler⁽¹⁾.

2. V uvedených oddílech nalézáme výklady apoštola z dopisu, který předcházел "*dopisu v slzách*". Toto pojetí zastává především Bornkamm a Schmithals⁽²⁾.

Místo zvažování pro a proti v jednotlivých hypotézách, položme si otázku, zda předložený text dopisu vyžaduje přijetí názoru, že vznikl pozdější kombinací dvou dopisů. Při pozornějším pozorování lze odpovědět záporně z následujících důvodů:

Rozdíl v tónu mezi 1-9 a 10-13 kapitolou skutečně existuje. Ale i v kapitolách 1-7 Pavel předpokládá, že ve sboru ještě není vše v pořádku (1,13n; 1,23n; 4,2n; 5,11n; 7,2). Také v těchto kapitolách apoštol polemizuje s falešnými misionáři (2,17).

Na druhé straně v kapitolách 10-13 Pavel předpokládá, že ho napadají jen někteří (10,2.7.11n; 11,5.12n.18.20). Zbytek sboru je těmito lidmi ohrožen (11,1b.4; 12,11.19 aj.) Hlavním důvodem proti tvrzení, že kapitoly 10-13 patřily k "*dopisu v slzách*", je pozorování, že událost vedoucí k napsání tohoto "*dopisu v slzách*" zapsaná v 2,3-5,9, v nich není vůbec zmíněna. V 12,18 se Pavel zmiňuje o vyslání Tita kvůli sbírce pro Jeruzalém a sděluje k tomu potřebné informace v 8,6.16-18. Kapitola 12. tedy nemůže být částí nějakého dopisu, který byl napsán před 2. listem Korintským. Konečně z 2,3nn a 7,8nn nelze rozpoznat, jak sbor reagoval na polemiku apoštola o "*veleapoštolech*" (12,11n).

To všeho svědčí pro to, že kapitoly 10-13 byly od začátku dány do stejných souvislostí jako dnes. Pavel pravděpodobně diktoval tento dopis v delším časovém rozmezí, ve kterém se jeho starost o sbor stále prohlubovala⁽³⁾.

Integritu kapitol 1-9 lze podepřít následujícími důvody:

V 9. kapitole Pavel navrhuje na to, co už bylo vyřízeno v řeckém textu slovem "*neboť*". Je možné si představit, že apoštol se po přerušení znovu vrátil k tématu.

Dlouhá vložka v 2,14-7,4 je vysvětlována chválou Boha v 2,14, která je pro apoštola důvodem k obhajobě jeho úřadu. Od tohoto předmětu se pomalu vrací k původnímu tématu.

Nejjednodušším řešením popsanych těžkostí je chápání dnešní podoby dopisu jako celistvého listu, který byl diktován v delším časovém rozmezí⁽⁴⁾.

7. Autor

Badatelé se shodují v tom, že tento dopis pochází od apoštola Pavla. Pouze dvě místa považují někteří badatelé za sporná.

V 6,14-7,1 je náhle přerušena souvislost. Přitom se zde údajně vyskytují formulace, které se jinde u Pavla nevyskytují: označení ďábla jako Beliala (6,15), které používalo spíše společenství v Kumránu, a dále formulace "*poskvrna těla i ducha*" (7,1)⁶¹.

Tento úsek opravdu působí rušivě, ale proto ještě nemusí pocházet od jiného autora. Zvláště když u Pavla nenacházíme ustálený výraz pro ďábla. Celá vložka je srovnatelná s argumentací v 1 K 10, 1-22. Neexistuje proto žádný přesvědčivý důvod k popírání Pavlova autorství tohoto úseku.

Druhá výhrada se týká výpovědí o Kristu v 3,17n a 5,16, kterým lze rozumět ve smyslu doketické christologie⁶². Za tohoto předpokladu je Schmithals hodnotí jako gnostické vložky⁶³, které se dostaly do Pavlova dopisu⁶⁴. Toto pojetí se však neprosadilo, protože ve sporech v Korintu nehraje doketická christologie žádnou roli. Je rozhodně popíráno, že se již v této době vyskytovalo toto gnostické učení o spasiteli. V žádném případě rukopisy neposkytují důvod k domněnce o nějaké glose. Proto i u těchto veršů můžeme považovat Pavla za jejich autora.

8. Adresát

Dopis je určen sboru v Korintu.

9. Místo a doba sepsání

Když Pavel opustil Eféz, zvěstoval evangelium v Troadě, ale neměl přitom pokoj. Proto svůj pobyt přerušil a vydal se vstříc Titovi do Makedonie (2 K 2,12n). Po příchodu Tita (2 K 7,5-7) sepsal Pavel 2. list Korintským a poslal s ním Tita do Korintu. Dopis byl tedy napsán v Makedonii. Podzim roku 54 přichází v úvahu jako doba sepsání podle absolutní i relativní chronologie.

⁶¹ R. Bultmann, *Der zweite Brief an die Korinther*, vyd. E. Dinkler, 21988; srv. také W. Marxsen, *Einl.*, S.72; E. Lohse, *Entstehung*, S.41ff;

⁶² G. Bornkann, *Die Vorgeschichte des sog. Zweiten Korintherbriefes*, SAH 1961, 2 (=G. Bornkann, *Geschichte und Glaube II*, Ges. Aufsätze IV, BevTh 53, 1971, S. 162ff); W. Schmithals, *Die Gnosis in Korinth*

⁶³ Tak také W.G. Kümmel, *Einl.*, S.252f; D. Guthrie, *Introduction*, S.438ff; A. Wikenhauser / J. Schmid, *Einl.*, S.433ss; Carson/Moo/Morris, *Introduction*, S.271f; podobně A. Robert / A. Feuillet, *Einl.*, S.398ff

⁶⁴ Tak také W.G. Kümmel, *Einl.*, S.254f

⁶⁵ Srv. W.G. Kümmel, *Einl.*, S.250

⁶⁶ Učení o Kristu, které plně popírá vtělení Syna Božího.

⁶⁷ Vsuvka do textu na pozadí gnostického falešného učení

⁶⁸ W. Schmithals, *Zwei gnostische Glossen im Zweiten Korintherbrief*, EvTh 18, 1958, S. 552ff (=W. Schmithals, *Die Gnosis in Korinth*, 31968, S.286ff)

LIST GALATSKÝM

1. Obsah

Tento dopis apoštola Pavla patří ke kratším písemnostem, které se zachovaly. To ale nezmenšuje jeho vliv v dějinách církve. Vždyť pojednává o významu zákona a evangelia. Odpovídá především na otázku, zdali křesťané z pohanů se musí stát Židy, aby patřili k Božímu lidu, nebo zdali již příslušnost ke Kristu jim poskytuje plnou účast na společenství Božího lidu.

Kdykoliv se v dějinách církve vyskytlo nebezpečí, že skrze Krista přijatá spása měla být doplňována vlastními zbožnými činy, pak tento dopis se stával vždy znovu aktuální. Proto nepřekvapuje, jak mimořádně si ho vážil Martin Luther, který k němu napsal dva komentáře. Dopis je stále znovu aktuální. Proto se vyplatí seznámit se s jeho obsahem a poselstvím, zabývat se adresáty i podnětem k jeho vzniku a ptát se na místo a čas napsání.

2. Osnova, důležité verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Význam. verše
1,1-5	záhlaví (preskript): odesílatel, příjemce, pozdrav	
1,6-2,21	1. část Pavel se brání osobním útokům odkazem na svůj vztah k ostatním apoštolům	
1,6-10	žádné jiné evangelium	
1,11-24	Pavel toto evangelium přijal od Krista	
2,1-10	dohoda Pavla s ostatními apoštoly o dalším předávání evangelia	
2,11-21	spor Pavla a Petra o životě podle evangelia	
3,1-4,31	2. část - význam zákona a evangelia pro spasení	
3,1-5	duchovní existence Galatských nespočívá v poslušnosti zákona, ale ve víře	

Kapitola	Osnova	Význam. verše
3,6-18	zaslíbení Abrahamovi není založeno na zákoně, ale na víře	
3,19-29	význam zákona pro spasení až do příchodu Krista	3,24
4,1-7	Boží synovství ruší otroctví zákona	4,4n
4,8-31	zákonictví Galatských je krokem zpět (alegorie Sáry a Hagar)	
5,1-6,10	3. část o svobodě z evangelia	
5,1-12	svobodu musíme bránit	5,1
5,13-15	evangelium osvobozuje k jednání z lásky	
5,16-26	skutky těla a ovoce Ducha	5,22
6,1-10	napomenutí k zodpovědnému životu	6,2.7
6,11-18	závěr dopisu (zčásti vlastnoruční)	

Klíčové výroky

<i>Když se však naplnil stanovený čas, poslal Bůh svého Syna, narozeného z ženy, podrobeného zákonu, aby vykoupil ty, kteří jsou zákonu podrobeni, tak abychom byli přijati za syny.</i>	Ga 4,4-5
<i>Tu svobodu nám vydobyl Kristus. Stůjte proto pevně a nedejte si na sebe znovu vložit otrocké jho.</i>	Ga 5,1
<i>Berte na sebe břemena jedni druhých, tak naplníte zákon Kristův.</i>	Ga 6,2

3. Literární svéráz

Dopis Galatským je poselstvím, ve kterém se Pavel pokouší bránit proti bludnému učení, které vzniklo v jím založeném sboru. Při srovnávání s ostatními Pavlovými dopisy je nápadné, že po záhlaví nenásleduje předmluva s děkováním za sbor. Protože evangelium Ježíše Krista je v sázce, není zde žádný důvod k vděčnosti. Jedná se o bojovný spis psaný ostrým tónem.

4. Historické souvislosti

Je jisté, že galatské sbory byly znejistěny bludným učení, které přišlo zvenčí. Protože Skutky o této záležitosti nepodávají žádnou zprávu a jiné prameny nemáme, musíme rekonstruovat falešné učení z dopisu Galatským. Do galatských sborů přišli zřejmě lidé, kteří byli zastánci Mojžíšova zákona. Požadovali od křesťanů z pohanů, aby také dodržovali ustanovení zákona. Zřejmě byly tyto požadavky přijaty, neboť Galatští začali dodržovat

zákonem určené dny, měsíce, období i roky (Ga 4,10) a jako vrchol všeho se křesťané z pohanů dávali obřezat (Ga 5,3). Pavel jim zřetelně dává najevo, že se tím zavazují k zachovávání celého Mojžíšova zákona, na kterém mohou jenom ztroskotat a od kterého je Kristus osvobodil. V jeruzalémském prvotním sboru byli jistě křesťané z Židů, kteří zastávali takové pojetí zákona. Apoštolu Pavlovi tím často ztrpčovali život, a nejenom jemu (srv. Sk 11). Navštěvovali tito lidé, které nazýváme judaisty, Pavlem založené sbory a ovlivňovali je svými postoji? Tím by bylo možné vysvětlit příkrost Pavlova postoje. V dopise nenajdeme žádné slovo vděčnosti za vývoj v galatských sborech (srv. kap.1). Proto vykladači považují vliv judaistů za důvod sepsání dopisu Galatským.

Tento názor je v našem století z různých stran zpochybňován. Hirsch, Lietzmann, Beyer se domnívají, že Pavlovi protivníci v Galacii mohli být jen křesťané z pohanů, kteří pronikli do sborů⁽¹⁾. Pavlův sarkastický, nadsazený výrok v Ga 5,12 je pochopitelný, je-li určen křesťanům z pohanů, kteří se dávali obřezat. Také nelze říci o křesťanech ze Židů, že nedodržují zákon (6,13). Vždyť právě nedodržování zákona vytyká Pavel Židům v Ř 2,11-29. Sarkastickou poznámku nepsal jistě s lehkým srdcem, protože lidé Kristem osvobození byli těmito falešnými učiteli znovu ujařmováni. Tato argumentace se neprosadila.

Lüttger zaujal poněkud jiné stanovisko k důvodu sepsání listu. Pavel v Galacii bojoval na dvou frontách. Na jedné straně musel obhajovat svůj apoštolský úřad proti judaistické propagandě (1,1.11), na druhé straně odrážel libertinistické názory (5,13.16; 6,1.8). Ale nic nenasvědčuje tomu, že by to byla reakce vůči dvěma seskupením ve sboru. Apoštol projednává důsledně své téma od první až do poslední kapitoly tohoto dopisu.

Schmithals se domníval, že falešnými učiteli v Galacii byli gnostičtí křesťané ze Židů. Judaistovi by Pavel nemusel vysvětlovat, že každý obřezaný musí zachovávat celý zákon (5,3), protože právě to bylo cílem judaistů. Někteří křesťané ze Židů spojovali věrnost zákonu s gnostickými spekulacemi. Zvláště poznámky o "*vesmírných mocích*" (4,3) a o "*bezmocných a ubohých mocnostech*" (4,9) by byly v tomto prostředí pochopitelné. V tomto dopise však nelze nalézt žádné další projevy připomínající gnosi. Proto Schmithalsův názor neuspěl.

Pozorování A. Pohla, že křesťanští judaisté působící v Galacii nepatřili k přísné farizejskému židovství, vrhá na problém nové světlo⁽²⁾. V dopise se netvrdí, že křesťané v Galacii byli nuceni k plnění farizejských ustanovení. Falešní učitelé chtěli zavést zákon "*jen z části*" (5,9). Sami také nedodržovali celý zákon (6,13), ale omezovali se jen na několik podstatných bodů: požadavek obřízky (5,2-3; 6,12-13 srv. 2,3-4), dodržování židovských svátků (4,10) a pravděpodobně také židovských předpisů o jídle (2,12). Výběr těchto bodů nebyl libovolný. S nimi spojovalo židovství od

babylónského vyhnanství zachování své identity. Proto to bylo zvláště přitažlivé pro lidi v pohanském prostředí, trpící nedostatkem orientace a úpadkem mravů. Zástupci tohoto židovského pojetí zákona měli dobrou šanci dojít sluchu v galatských sborech složených z křesťanů z pohanů. Vystupovali také s tvrzením, že tato "troška" zákona napomáhá příslušnosti k Božímu lidu v plném slova smyslu.

Pavel nemusí falešně učitele poučovat o důsledcích obřízky, ale připomíná je jim i sborům, které ovlivnili (5,3). Snaží se zabránit tomu, aby z jeho evangelia svobody nebyl vyvozen falešný závěr, že každý si může dělat, co se mu zachce (5,13n). Nejtěžší je zařadit poznámky z 4,3nn.8nn. Snad jsou výrazem otrocké poslušnosti zákona, před kterou Pavel chtěl Galatské ochránit.

5. Teologické důrazy

V dopisu Galatským jde o zásadní otázky křesťanské víry: Co je podstatou naší spásy? Je to zástupný čin Ježíše Krista, jeho utrpení, smrt a vzkříšení? Nebo toto zastoupení musíme doplnit vlastním činem? Apoštolovo stanovisko je jasné: Naše činy doplňující spasení, i když dobře míněné, mají dílo Ježíše Krista. Proto apoštol hrozí kletbou všem, kteří jeho evangelium převrací. Jen Kristus sám vysvobozuje.

Z celého listu je cítit, s jakým vzrušením a jak vášnivě apoštol bojuje: *"Bez vítězného zakončení tohoto boje by zůstalo křesťanství jen židovskou mesiánskou sektou a nikdy by se nestalo světovým náboženstvím."*⁽⁶⁾ Přitom Pavlovi nešlo o to, aby přispěl ke vzniku světového náboženství. Setkání se Vzkříšeným naprosto změnilo jeho život. To, co považoval za nosné, se ukázalo bezcenným. Radikálně se změnilo jeho myšlení: Kristus se stal velkým a on sám nepatrným. Stejným způsobem vedl ostatní lidi k tomu, aby svůj život založili na Kristu. Když je nyní viděl v nebezpečí, že všechno zase ztratí a budou zoufalí z usilovné, ale marné snahy konat Boží vůli, nemohl to snést. Pro Krista a pro křesťany musel proti tomu bojovat.

Angažovaný osobní zápas o galatské sbory obsažený v tomto listu nalézáme v dopise Římanům jako vyváženě formulované apoštolovo učení podepřené argumenty: Evangelium Ježíše Krista je silou ke spasení každému, kdo v Krista věří.

6. Integrity

Dopis je celistvý a žádné hypotézy tvrdící opak není nutné brát vážně.

7. Autor

Autor je označen v záhlaví dopisu. Jedná se o apoštola Pavla. O pravdivosti tohoto údaje není třeba pochybovat.

8. Adresáti

Jako Galatští mohou být označeni obyvatelé různých oblastí. Galacie je jednak označením krajiny, která se nachází v centru Malé Asie kolem dnešní Ankary. Pavel tam přišel podle zprávy ve Skutcích na začátku své druhé misijní cesty (Sk 16,6). Zřejmě tam konal misii a zakládal sbory, i když o tom zpráva mlčí. Ale sdělení, že na třetí misijní cestě navštívil i galatskou krajinu a *"posiloval všechny učedníky"* (Sk 18,23), tento předpoklad připouští. Podle něho by byl dopis poslán křesťanským sborům z pohanů v centru Malé Asie.

Galacie je však také označení stejnojmenné římské provincie, která zahrnovala celou východní polovinu Malé Asie, a tím i krajiny Pamfylie, Pisidie a Lykaonii, ve kterých Pavel už na své první misijní cestě založil sbory skládající se z křesťanů ze Židů i z pohanů. Také těmto sborům mohl být dopis určen, protože mohlo vzniknout napětí mezi křesťany ze Židů a křesťany z pohanů.

Co mluví pro první a co pro druhou hypotézu? Pro druhou, tzv. provinční hypotézu, se uvádí zdůvodnění, že Pavel užíval většinou jména provincií i v jiných dopisech. To však nelze všeobecně prokázat, protože existují i četná místa svědčící o opaku (Ga 1,21; 1 Te 1,7; 2,14; 2K 1,16). Údajně byla přítomnost Židů v provincii samozřejmá, v oblasti kolem Ankary však nebyla prokázána. Pavel také všeobecně nepředpokládal rušivý vliv místních Židů. Je spíše pravděpodobnější, že falešní učitelé přicestovali do křesťanských sborů z pohanů a tam působili rozbroje (Ga 4,8; 5,2n; 6,12n).

Krajinná hypotéza je přesvědčivější. Je nepravděpodobné, že by Pavel napsal: *"Potom jsem odešel do končin Sýrie a Kilikie"* (Ga 1,21), kdyby byli Galatskými míněni obyvatelé provincie. Spíše by napsal: *"Potom jsem přišel do Sýrie a k vám."* Také není pravděpodobné, že by zvolání v Ga 3,1 platilo obyvatelům provincie. Apoštolovu způsobu vyjadřování odpovídá spíše označení Galacie jako krajiny. Proto je pravděpodobné, že dopis byl poslán sborům uprostřed Malé Asie, které vnějšími vlivy byly sváděny k opouštění evangelia.

9. Místo a čas sepsání

Protože adresátem dopisu jsou míněny sbory v krajině kolem Ankary, které Pavel založil na druhé misijní cestě a navštívil na třetí misijní cestě, lze předpokládat, že dopis byl napsán na třetí misijní cestě po příchodu do Efezu. Jako možný doklad lze uvést Pavlovu zmínku o prvním pobytu v Ga 4,13, od kterého je třeba odlišit druhý. Jako místo sepsání přichází v úvahu Efez nebo Makedonie. Dopis nemohl být napsán v pozdější době, protože Pavel po pobytu v Makedonii napsal v Korintu dopis Římanům. Oba dopisy mají četné obsahové styčné plochy, ale emocionální způsob argumentace v listě Galatským svědčí o tom, že tento list byl napsán dříve než rozvázný, vzdělavatelný dopis Římanům. Místem sepsání je Efez nebo Makedonie, a to v letech 53-54 po Kristu.

¹ Srv. W.G.Kümmel, Einl., S. 261

² A. Pohl, Der Brief an die Galater, WStB ještě ve zpracovávání

³ A. Wikenhauser, Einl., S. 420

DOPIS EFEZSKÝM

1. Obsah

Když nepočítáme záhlaví a závěr, má dopis do Efezu jen dvě části: 1,3-3,21 a 4,1-6,20. Přitom je nápadné, že první část je jen rozšířená předmluva, kde apoštol vyjadřuje svoji přímlovu a dík. Druhý díl obsahuje napomenutí k životu následování Ježíše Krista. Jinak obvyklý základní teologický díl odpadá.

2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Význ. verše
1,1-2	záhlaví, odesílatel, příjemce, pozdrav	
1,3-3,21	1. část: Boží spasení pro pohaný	
	důvod k díku a přímlově	
1,3-14	chvála za vyvolení v Kristu	
1,15-29	přímlova za členáře	
2,1-10	záchrana pohanů z milosti	
2,11-22	církev ze Židů a z pohanů	2,19n
3,1-13	apoštol pohanů	
3,14-21	apoštolova přímlova	
4,1-6,20	2. část: život odpovídající Božímu vyvolení	
4,1-16	buďte jednotní	4,3-6
4,17-5,20	přitahujte další lidi	
5,21-33	veďte svá manželství podle Božího řádu	
6,1-9	jednejte před Pánem zodpovědně v rodině i v povolání	
6,10-20	vyzbrojte se pro boj s Božím protivníkem	6,14-17
6,21-24	závěr dopisu	

Klíčové výroky

<i>V něm je náš mír, on dvojí spojil v jedno, když zbořil zeď, která rozděluje a působí svár.</i>	Ef 2,14
<i>Neste již tedy cizinci a přistěhovalci, máte právo Božského lidu a patříte k Boží rodině. Jste stavbou, jejíž základem jsou apoštolové a proroci a úhelným kamenem sám Kristus Ježíš.</i>	Ef 2,19n
<i>Usilovně hleďte zachovat jednotu Ducha, spojení svazkem pokoje.</i>	Ef 4,3

3. Literární svéráz

Dopis Efezským je apoštolský list, který se výrazně liší způsobem vyjadřování a literárním stylem od dosud uvedených Pavlových dopisů.

V tomto dopise se vyskytuje 35 hapaxlegomen (slova, která se vyskytují v Novém zákoně jen zde) a také slova, která Pavel v ostatních svých dopisech nepoužil.

Hapaxlegomena: HENOTES (jednota, jednotnost) 4,3.13; KOSMOKRATOR (pán světa) 6,12; AKROGONIAIOS (úhelný kámen) 2,20; EUANGELISTES (evangelista) 4,11; TO SOTERION (spasení) 6,17.

Zatímco jinde používá pro ďábla pojem satanas, volí zde označení diabolos.

Ve stylu používá četné genitivní vazby a dlouhé věty (1,3-14 je jedna věta). Styl působí slavnostním dojmem, není však tak rázný jako v jiných Pavlových dopisech. To však platí jen pro první část dopisu.

4. Historické souvislosti

Podle zprávy ze Sk 18,24-28 souvisí počátky sboru v Efezu s působením Apolla, který však sám ještě potřeboval další vzdělání ve víře v Ježíše Krista, které získal od Akvily a Priscilly. Když Pavel na své třetí misijní cestě přišel do Efezu, bylo tam už několik Ježíšových učedníků. Ti však nic nevěděli o Duchu svatém a byli pokřtěni jen křtem Janovým. Pavel jim ukázal cestu k víře v Ježíše Krista, pokřtil je ve jméno Pána Ježíše a vložением rukou jim zprostředkoval dar Ducha svatého.

V Efezu zvěstuje Pavel v synagoze tři měsíce evangelium o Ježíši Kristu. Když tam dochází ke stálým sporům, odchází ze synagogy a denně mluví v Tyrannově škole. Dva roky pokračuje ve svém misijním působení. Bůh skrze něj činí znamení a zázraky. Dochází k probuzení. Lidé se odvracejí od své náboženské, okultismem zatížené minulosti a začínají žít jako následovníci Ježíše Krista.

Dopad toho začínají pociťovat také zlatníci, kteří vydělávají na kultu Artemidy v Efezu. Vyvolávají demonstraci, která však skončila pokojným rozchodem. Pavel dal přednost opuštění města a odešel do Makedonie⁽¹⁾.

Při svém návratu z Řecka se setkává s vedoucími efezského sboru v Miletu a má k nim závažnou řeč na rozloučenou⁽²⁾.

Je nápadné, že dopis Efezským neobsahuje žádnou zmínku o apoštolské činnosti v Efezu, žádné narážky na společně prožité události, žádný odkaz na vyučování, žádné osobní pozdravy. Vystavává otázka, není-li tento dopis psán do Efezu z vězení (Ef 3,1; 4,1). Odpovíme ji později⁽³⁾.

5. Teologické důrazy

Tématem dopisu Efezským je jednota církve Ježíše Krista. Nejedná se však jen o jediný sbor v Efezu. Dopis pojednává o církvi všech věřících v Ježíše Krista. Ježíš Kristus je zakladatelem jejich jednoty (srv. 1,3-14; 4,3-6), která boží všechny přehradu mezi lidmi.

Největší div spočívá v tom, že církev společně vytvářejí v Ježíše Krista věřící Židé i pohané. Podle židovského přesvědčení to bylo nemožné. Podle nich měli pohané přístup k Božímu lidu jen tehdy, když se stali Židy. Dopis klade silný důraz na skutečnost, že Ježíš Kristus toto rozdělení překonal. *"V něm je náš mír, on dvojitě spojil v jedno, když zbořil zeď, která rozděluje a působí svár."* (Ef 2,14)

Tato skutečnost působí v církvi Ježíše Krista a přemáhá rasové, národní, kulturní i sociální přehradu. Kde rozdíly přetrvávají, tam ještě evangelium o Ježíši Kristu neproniklo do života sboru.

Dopis však nejedná o jednotě jen v globálním měřítku. Zvláště v jeho druhé části se jednota založená v Kristu týká také soužití v jednotlivých sborech, v manželství, rodině i povolání. Také zde platí, že Kristus je náš pokoj.

6. Integrita

Ačkoliv je první část dopisu jazykově i stylisticky odlišná od druhé části, lze dopis považovat vzhledem k probírané tematice za celistvé dílo.

7. Autor

Mnozí považují dopis Efezským za nejpůsobivější list apoštola Pavla. Předkládá v něm svůj pohled na sbor tvořený křesťany ze Židů a z pohanů. Jiní ho považují za reprodukci Pavlových myšlenek, kterou sepsal nějaký Pavlův žák. Zaujetí stanoviska velice těsně souvisí s otázkou autorství, kterou je třeba probrat ze tří hledisek⁽⁴⁾.

7.1 Tradiční pohled

Do vzniku historické kritiky bylo autorství apoštola Pavla nesporné. Bylo tomu tak až do 19. století. Existují pro to následující podklady:⁽⁵⁾

7.1.1 Údaje v samotném dopise

Záhlaví dopisu je podobné jako u 2. listu Korintským a listu Koloským.

Pavel se představuje jako autor s apoštolskou autoritou. Formulace pozdravu obsahuje prvky, které jsou pro Pavla typické: milost a pokoj.

V textu dopisu se opakuje jméno apoštola Pavla (3,1), stejně jako v jiných Pavlových dopisech (srv. 2 K 10,1; Ga 5,2; Ko 1,23).

Stejně jako v jiných Pavlových listech má celý dopis osobní tón, ačkoliv autorovi chybí přesnější znalost situace adresátů (1,15n; 3,1; 4,1 aj.).

7.1.2 Názor staré církve

Od poloviny 2. století byl dopis rozšířen mezi pravověrnými křesťany i heretiky. Dokladem toho je Markionův kánon. Kolem roku 140 nikdo nepochyboval o Pavlovu autorství. Dopis užívali i Clemens Římský, Ignatius i Polykarp⁽⁶⁾.

7.1.3 Pavlovská struktura dopisu

Struktura dopisu je pro Pavla charakteristická, stejně jako citace Starého zákona (4,8-11) a používání starozákonní řeči (2,13; 4,25 aj.).

7.1.4 Teologické shody

V tomto dopise lze rozpoznat, jak Pavel rozuměl evangeliu a jak je vyučoval: Základem spasení je Boží vyvolení v Kristu (1,3-14). Proto mohou být věřící v Kristu (1,3.10n). V Kristu dokazuje Bůh člověku svou milost (2,1-10), protože se s ním smířil skrze Kristovu smrt (2,13-22). Kristus seslal Ducha svatého, který působí v církvi život podle Boží vůle.

Tyto důvody jsou tak závažné, že bříme důkazu ležící na těch, kdo Pavlovo autorství popírají. Je-li možné jejich argumenty vyvrátit, potom je třeba trvat na Pavlově autorství. Tento defenzivní postup vyplývá z povahy projednávání skutečnosti, neboť tento dopis je podle vlastní výpovědi dopisem Pavlovým a jako takový byl přijímán starou církví.

7.2 Důvody proti Pavlovu autorství

Proti Pavlovu autorství jsou uváděna následující pozorování:

7.2.1 Řeč a styl

Byly již probrány⁽⁷⁾.

7.2.2 Argumenty literární kritiky

Z nápadné přibuznosti dopisů Koloským a Efezským můžeme údajně vypořadovat literární závislost. Čtvrtina slov listu k Efezským se vyskytuje i v listu Koloským, více než třetina slov dopisu Koloským se objevuje i v dopisu Efezským⁽⁸⁾. Příkladem může být Ef 5,19 a Ko 3,16n. Je však tento argument dostačujícím důkazem literární závislosti?

Dále je poukazováno na to, že pojmy z dopisu Koloským jsou sice užity

v listu Efezským, ale jsou naplněny jiným obsahem: Kristus jako hlava všech mocností a sil (Ko 2,10) se v dopisu Efezským stává hlavou církve (Ef 4,15n); "*tajemství*" se v dopisu Koloským vztahuje na Krista (Ko 1,26) a v dopisu Efezským na církev ze Židů i z pohanů (Ef 3,3), na celý vesmír (Ef 1,9) a na analogii manželství a církve (Ef 5,32).

Údajně lze též ukázat, že dopis Efezským je tak závislý na ostatních Pavlových dopisech, že ho můžeme považovat za dílo Pavlova imitátora.

7.2.3. Historické argumenty

Poněvadž stará církev uznávala Pavlovo autorství, ti, kteří ho popírali, museli připustit pseudoepigrafii ve spisech Nového zákona. Museli předpokládat, že ve staré církvi byla pseudoepigrafie tak rozšířená, že to pro uznání apoštolského spisu nehrálo žádnou roli, a to ani u tak přesvědčeného Pavlinisty jako byl Markion.

Dále poukazovali kritikové Pavlova autorství na to, že jednota církve ze Židů i z pohanů, o které dopis do Efezu pojednává, nebyla za Pavlova života ještě dosažena.

7.2.4. Rozdíly v teologii.

Jsou uváděny následující rozdíly v učení oproti ostatním Pavlovým dopisům:

Termín *ekklesia* označuje v ostatních Pavlových dopisech místní sbory, ale v dopisu Efezským celou církev. Jejím základem je v ostatních Pavlových dopisech Kristus (1 K 3,11), kdežto v dopisu Efezským apoštolové a proroci (2,20).

Také v christologii jsou nápadné rozdíly: Působení připisované v ostatních Pavlových dopisech Bohu, je popisováno v dopisu Efezským jako Kristovy činy, na př. smíření (srv. 2 K 5,17nn s Ef 2,16), nebo služby v církvi (srv 1 K 12,28 s Ef 4,11).

Konečně lze pozorovat i rozdíly v etice, především v etice manželství (srv 1 K 7 s Ef 5,21nn).

Na základě těchto pozorování teologie dochází W. G. Kümmel k závěru: "*... tak znemožňuje teologie dopisu Efezským Pavlovo autorství.*"⁽⁹⁾

Většina těchto argumentů pochází jistě z pečlivého výzkumu. Stačí-li tyto závěry k popření dobře dosvědčeného Pavlova autorství, přezkoušíme v následujícím oddíle.

7.3. Důvody pro Pavlovo autorství.

Přezkoumáme argumenty uvedené v předcházejících odstavcích⁽¹⁰⁾.

7.3.1. Řeč a styl.

Není neobvyklé, jestliže autor v nové situaci používá nové slovní výrazy. Může to být podmíněno jeho vlastní situací, častěji však situací jeho čtenářů.

Chce přece psát do jejich situace a být pro ně srozumitelný. Tuto jeho jazykovou přizpůsobivost dokládá dopis Koloským.

Kdyby použití neobvyklých výrazů svědčilo proti autorovi, bylo by nutné dokázat, že určité pojmy nemohl použít, což je v případě dopisu Efezským sotva možné. Totéž platí i pro gramatickou stavbu.

Stylistický rozdíl je skutečně nápadný. Styl v první části dopisu se vyznačuje hromaděním pojmů a užitím dlouhých vět. Nemohl Pavel v situaci, kdy nemusel bojovat proti nepřátelům, formulovat evangelium meditativně hymnický?

Kdyby byl autorem imitátor, proč by v první části dopisu používal tak odlišný styl? Nesnažil by se spíše o přísné dodržování Pavlova stylu? Kdyby takový imitátor existoval, pak by musel být *"mimořádný literární umělec"*⁽¹⁾.

7.3.2. Argumenty literární kritiky

Literární souvislost mezi dopisem do Efezu a do Kolos se vyskytuje pouze na jednom místě, a to v perikopě o Tychikovi (Ef 6,21n; Ko 4,7n). Proč by měl imitátor použít právě toto místo na okraji listu, aby jeho dopis vypadal jako list Pavlův? Když vycházíme z toho, že autorem je Pavel, potom je vysvětlení daleko jednodušší. Pavel na tomto místě diktoval svému sekretáři doslovně totéž.

To, že Pavel užíval teologické pojmy v různém smyslu, lze ukázat i v jeho ostatních dopisech, na př. pojem *"zákon"* v Ř 8,2n.

Mezi dopisy, které vznikly v krátkém časovém rozmezí, existují obsahové shody, jak je vidět v dopisech Galatským a Římanům. Tato zjištění nedokazují, že se jedná o napodobení.

7.3.3. Historické argumenty.

Na otázku, kdy vznikla jedna křesťanská církev ze Židů a z pohanů, lze těžko odpovědět. Předpokládá skutečně dopis Efezským tuto církev? Neukazuje spíše na to, že tato jednota je založena v Kristu, jak to Pavel uvedl také v Ř 11,17-24; 14. a 15. kapitole, stejně jako 2 K 8 a 9?

7.3.4. Rozdíly v teologii.

V dopise Efezským je učení o církvi více rozvinuto než v ostatních Pavlových dopisech. Má ale velký odstup od učení o církvi 1. dopisu Klementova. Také v Ef 2,20 je Ježíš základní kámen (úhelný); apoštolové jsou jím povolání služebníci (Ef 4, 11); na poselství proroků se Pavel odvolává ve všech svých dopisech.

I v jiných listech přisuzuje Pavel stejné působení Bohu i Kristu, na př. při stvoření v 1 K 8,6. Argumenty týkající se manželské etiky neberou v úvahu, že se jedná o dopisy určené do konkrétní situace a nikoliv o učebnici etiky.

Závěr:

Argumenty proti Pavlovu autorství jako důkazy nestačí. Jednotlivě je také možné je vykládat jinak. Proto můžeme vycházet z toho, že Pavel skutečně napsal tento dopis. Snad dal v první části sekretáři větší volnost, nebo přemožen evangeliem zvolil hymnický způsob.

8. Adresát.

Při čtení tohoto dopisu narážíme na následující problémy:

Dopis je plný napomínání, která jsou však tak všeobecná, že z nich nelze rozpoznat konkrétní situaci sboru. Překvapivé je to u dopisu do sboru, kde Pavel podle Sk 19,8-11 působil déle než dva roky⁽¹²⁾. Když v tomto ohledu porovnáme oba dopisy do Korintu s dopisem do Efezu, pak tento rozdíl činí předchozí konstatování ještě závažnějším.

Podle textu dopisu se zdá, že Pavel neměl žádné osobní vztahy k Efezským. Slyšel o jejich víře (1,15). Musel se čtenářům představit jako apoštol (3,2nn). Zdá se, jako by jiní vyučovali členy sboru ve víře (4,21). Zatímco dopis Římanům je ukončen celou kapitolou pozdravů, zde chybí jakýkoli osobní pozdrav.

To všechno neodpovídá dlouhodobému působení apoštola v Efezu. Podle Sk 19,8-11 vznikl v Efezu apoštolovou činností sbor křesťanů ze Židů a z pohanů.

Tento dopis však budí dojem, jako by byl adresován výhradně věřícím z pohanů (2,1nn.11n; 3,1n; 4,17).

Zdá se, že všechno svědčí pro to, že adresátem listu není sbor v Efezu. Je určení adresáta v záhlaví dopisu jisté? Nadpis a záhlaví nejsou jednoznačně dosvědčeny tradicí.

Markion tento dopis opatřil nadpisem "*k Laodicejským*", protože podle jeho pojetí byl dopis napsán Laodicejským (srv Ko 4,16). Tertulian podává zprávu, že Markion nadpis vědomě změnil. Toho by se však Markion nedopustil, pokud by byli uvedeni Efežští jako adresáti⁽¹³⁾.

Ve starých rukopisech skutečně není žádný údaj o adresátovi "*v Efezu*." Objevuje se teprve od 4. století.

Tyto skutečnosti lze řešit několika návrhy:

1) Jedná se o dopis do Laodiceje.

Toto pojetí Hamacka a Rollera se zakládá na Ko 4,16 a nadpisu u Markiona.

Proti tomu lze namítnout, že toto záhlaví dopisu není doloženo v žádném starém rukopisu. Kromě toho jsou si dopisy Koloským a Efezským tak podobné, že by jejich výměna neměla velký smysl.

2) Jedná se o okružní dopis, jehož záhlaví je míněno všeobecně.

V rukopise p46 je toto znění: "*Svatým, kteří jsou také věřící*." Tato formulace je u Pavla skutečně neobvyklá a mohla by podpořit pochybnosti o apoštolovu autorství. Je však také možné, že byla ponechána mezera pro

jméno místního sboru. Možná, že měl Tychikus k dispozici více dopisů, do kterých podle potřeby mohl dopsat toto jméno.

Ale i toto řešení nechává některé otázky otevřené: Proč tyto různé dopisy neobsahují žádné pozdravy sborům v údolí Lykos? Proč nebyla mezera uzavřena hned při psaní? Proč bylo vynecháno "v"? Proč neexistuje žádný rukopis, který by obsahoval dopis s jinou adresou? Přinese třetí návrh vhodnější řešení?

3) Jedná se o apoštolův duchovní odkaz.

Toto pojetí, zastoupené J. N. Sanderem⁽¹⁴⁾, počítá s tím, že dopis byl napsán na konci Pavlova vězení v Římě jako jeho závět určená sborům, které Pavel osobně nepoznal. Relativní volnost v Římě mu poskytla dostatek času k meditaci, proto dopis určují hymnické prvky.

Guthrie, který přijímá toto pojetí, je doplňujícím následujícím předpokladem⁽¹⁵⁾: Pavel krátce předtím napsal dopis do Kolosis, takže měl dosud v paměti konkrétní situaci. To, co nyní píše v dopise, je těmito tématy určeno. Apoštol však volí pro širší okruh čtenářů obecnější pojetí. Vztah mezi dopisy do Kolos a do Efezu je možné vykládat podobně jako vztah mezi dopisy Galatským a Římanům.

Kromě těchto tří pokusů o řešení jsou i některé jiné (Úvod do corpus Paulinum, náboženská filozofie pro celý svět, ochrana proti dalšímu šíření falešného učení z Kolosis), o kterých se nebudeme dále šířit, protože mají malou oporu v textu.

Zdá se, že třetí návrh řešení je nejbližší novozákonnímu dění, zprávám staré církve a rukopisným nálezům.

9. Místo a čas sepsání

Dopis vznikl ve vězení (3,1;4,1). Byl napsán krátce po dopisu Koloským. Jako místo napsání připadá v úvahu Cesarea nebo Řím. Kdyby byl napsán v Cesareji, potom přichází v úvahu rok 55 - 57. Při vzniku dopisu v Římě musíme počítat s léty 58 - 60.

¹ Srv. pro historickou souvislost Sk 19

² Srv. Sk 20,13-38

³ Srv. S.126f

⁴ Podobně D.Guthrie, Introduction, S.479-508

⁵ Podobně D.A. Carson/D.J.Moo/L.Morris, Introduction, S.305-307

⁶ D.Guthrie, Introduction, S.480

⁷ Srv.S.121

⁸ W.G.Kümmel,Einl.,S.316

⁹ W.G.Kümmel,Einl.,S.317

¹⁰ Srv.k následujícímu obšírnou argumentaci v D.Guthrie, Introduction, S.491-508

¹¹ D.Guthrie, Introduction,S.492

¹² Srv.S.121

¹³ A.Wikenhauser/JSchmid,Einl.,S.483

¹⁴ J.N.Sanders, Studies in Ephesians, edited by F.L.Cross, 1956, S.14

¹⁵ D.Guthrie, Introduction,S.508-514

DOPIS FILIPSKÝM

1. Obsah

Je to velice osobní dopis. Nemá žádnou systematickou osnovu. Střídají se zde osobní sdělení, napomínání, věroučné výpovědi a varování.

2. Osnova, důležité verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Významné verše
1,1-2	záhlaví: odesílatel, adresát, pozdrav	
1,3-11	naděje a příměluva	
1,12-26	úřad apoštola a jeho poselství	1,21
1,27-2,18	napomínání sboru jednota, příprava na utrpení, poslušnost v této souvislosti: - Hymnus o Kristu 2,6-11 - indikativ a imperativ	2,5-11 2,12b.13
2,19-31	doporučení Timotea a Epafrodita	
3,2-4,1	varování před falešnými učiteli	
4,2-9	napomínání a zaslíbení	4,4-7
4,10-20	děk za peněžitý dar	
4,21-23	závěr dopisu	

Klíčové výroky

<i>S bázní a chvěním uvádějte ve skutek své spasení. Neboť je to Bůh, který ve vás působí, že chcete i činíte to, co se mu líbí.</i>	Fp 2,12b.13
<i>Radujte se v Pánu vždycky, znovu říkám, radujte se! Vaše mírnost ať je známa všem lidem. Pán je blízko. Netrapte se žádnou starostí, ale v každé modlitbě a prosbě děkujte a předkládejte své žádosti Bohu. A pokoj Boží, převyšující každé pomýšlení, bude střežit vaše srdce i mysl v Kristu Ježíši.</i>	Fp 4,4-7

3. Literární svéráz

Dopis má více osobní než úřední charakter. Proto není jisté, zdali ho máme považovat za apoštolský list. Spíše se jedná o soukromý dopis do sboru, se kterým byl apoštol těsně spjat. Současné projednávání služebních záležitostí souvisí s osobou apoštola.

4. Historické souvislosti

Sbor ve Filipech založil Pavel během své druhé misijní cesty (49 p. K. Sk 16,12-40). Ve Skutcích i v tomto dopise jsou zmíněny některé osoby, stejně jako ve Skutcích: Lydia a žalářník (Sk 16); Epafroditus (Fp 2,25nn); Euodie a Syntyché (Fp 4,2); Klement (Fp 4,3). Podle jmen lze usoudit, že se jedná o sbor křesťanů z pohanů. To odpovídá skutečnosti, že Filipis byla římská kolonie.

Z Fp 1,1 můžeme rozpoznat, že sbor měl vedení, jak se to předpokládá v pastorálních listech. Sbor vedou představení (biskupové) a diakoni. Přitom pojem "*představený*", "*biskup*" v helenistickém prostředí odpovídá pojmu "*starší*" v židovském prostředí.

Sbor byl s Pavlem úzce spojen, takže byl Pavel ochoten přijímat od něho peněžitou podporu pro své potřeby (Fp 4,15n; 2 K 11,8n). Pavel byl naposledy ve Filipech pravděpodobně r. 54 nebo začátkem r. 55, před napsáním dopisu.

Sboru píše z několika důvodů:

- 1) děkuje za podporu, kterou obdržel (4,14.18).
- 2) informuje sbor o stavu těžce onemocnělého Epafrodita, který pocházel z Filip (2,25-30).
- 3) sděluje sboru, jak se mu daří ve vězení (2,19nn)
- 4) zaujímá stanovisko k některým konfliktům ve sboru: spor (1,27-2,18; 4,2) a falešné učení (3,1-18).

5. Teologické důrazy

Dopis obsahuje základní teologické výpovědi na několika důležitých místech (2,5-11; 2,12.13). Ostatní obsah dopisu nám zprostředkovává pohled na neporušený vztah mezi apoštolem a jedním sborem, který založil.

Protože dopis Filipským není systematicky uspořádán, není snadné formulovat jeho poselství. Jeho centrem je jistě evangelium o Ježíši Kristu, jak to vyjadřuje hymnus o Kristu (2,5-11). Je v něm popsána cesta Ježíše Krista určená ponížením, odříkáním, pokorou, poslušností i ochotou snášet utrpení. Ježíšův příklad pomáhá apoštolovi snášet během věznění nečestnost bratří (1,16-18), urovnávat spory ve sboru (2,1-4; 4,2n), odmítat falešná učení (3) a vždycky znovu nechat zaznít základní tón radosti (na př. 4,4-7). Dopis ukazuje, jak evangelium formuje život.

Evangelium je základnou nerozlučného spojení imperativu (výzvy) a indikativu (příslibu), jak je výrazně popsáno v Fp 2,12b.13.

6. Integrita

Dopis je celistvý list. Ani překvapivě ostrý spor s falešnými učiteli ve 3. kapitole tuto integritu nezpochybňuje. Hypotézy, které integritu popírají odkazem na toto místo, se neprosadily.

7. Autor

Apoštol Pavel napsal dopis během svého uvěznění, v ohrožení života.

8. Adresát

Dopis je určen sboru ve Filipech a jeho představeným (biskupům) a diakonům. Bližší údaje o vzniku sboru a vztahu apoštola k tomuto sboru byly již uvedeny¹⁾.

9. Místo a čas sepsání

Nejen na integritu dopisu, ale i na místo a dobu sepsání dopisu existují protichůdné názory.

Z dopisu vyplývá, že byl napsán během apoštolova uvěznění (1,7.13.17). Ve svém vězení je Pavel znám jako křesťan (1,12n). Výsledek procesu zůstává otevřený. Apoštol musí počítat i s případným odsouzením k smrti (1,20; 2,17), i když doufá v osvobození (1,25; 2,24). Podle údajů Skutků připadají v úvahu dvě místa: Cesarea a Řím. Můžeme také uvažovat o Efezu.

9.1 Místo sepsání Řím

Od 2. do 18. století platil tradiční názor, že dopis byl napsán během uvěznění apoštola v Římě v letech 58-60.

Jsou uváděny následující důvody:

1) Podle Fp 1,13 bylo po celém soudu i všude jinde známo, že věznění apoštola Pavla souvisí s Kristem. Řecké slovo praitorion může označovat pretoriánskou gardu, která byla v Římě a pravděpodobně zajišťovala stráž dohlízející na Pavla. Slovo však také může znamenat úřední sídlo římských místodržících a úřadů, které se nacházely v celé římské říši. Kdyby platil druhý slovní význam, tento důvod pro sepsání v Římě by odpadl.

2) Ve Fp 4,22 zdraví Pavel sbor od *"těch, kteří jsou z císařského domu."* Mohou to být služebníci z císařova dvora, tzv. císařští otroci. Zdá se, že to mluví pro sepsání dopisu v Římě, ale není to nevyvratitelné, protože císařovi otroci byli v mnoha velkých městech římské říše.

3) Podle Fp 1,7.12nn.19nn spěje Pavlův proces ke konci. Apoštol musí počítat s obojím, se smrtí i s osvobozením. To se dobře shoduje se zprávou ze Skutků o věznění v Římě. Pavel se odvolal k císaři, ale v Římě se mohl pohybovat poměrně volně.

¹ Srv.S.130

Proti sepsání dopisu v Římě se uvádí:

1) Podle Ř 15,24.28 chtěl Pavel cestovat z Říma do Španělska. Z Fp 2,24; 1,26 však vidíme, že po propuštění chce navštívit Filipy. To předpokládá změnu Pavlových plánů během psaní dopisu v Římském vězení. To je sice možné, ale není to pravděpodobné.

2) Z dopisu víme, že mezi místem jeho vzniku a Filipami musely být nějaké kontakty. Filipští slyšeli o zajetí Pavla, poslali k němu Epafrodita. Když se dozvěděli o jeho nemoci, měli o něho strach a sdělili to Pavlovi. Pavel to řeší tak, že posílá Epafrodita s dopisem a oznamuje návštěvu Timotea. Ten má přinést Pavlovi zprávy z Filip. Potom Pavel *"brzo přijde"* (2,24). Na relativně velkou vzdálenost mezi Římem a Filipami jsou kontakty v tak krátkém časovém rozmezí poměrně četné. Nejsou však vyloučené.

9.2. Místo sepsání Cesarea

Pro sepsání listu v tomto městě by mohla mluvit skutečnost, že námořní cesty nebyly tak dlouhé. Při dobrém dopravním spojení v Římské říši však tento argument není přesvědčivý.

Vhodnější je druhá úvaha: Při věznění v Cesareji by Pavel nemusel měnit své plány na cestu do Španělska. Po propuštění mohl cestovat přes Makedonii a Řecko do Říma.

Proti sepsání v Cesareji se uvádí skutečnost, že Pavel měl stěžít takovou volnost jako v Římě. Naproti tomu, poté co se odvolal k císaři, nemusel počítat s okamžitým rozsudkem smrti.

Většina vykladačů se dnes odklání od názoru, že Cesarea je místem sepsání dopisu v letech 55-57.

9.3. Místo sepsání Efez

Pro toto místo sepsání se uvádějí následující důvody:

1) Řeč, styl a obsah spíše odpovídají listům Římanům a Korintským než dopisům z vězení určeným sborům v Kolosách a Efezu.

2) Zdá se, že 3. kapitola dopisu Filipským spíše patří do oblasti sporů s judaisty a gnostiky. Připomíná nám zápasy v galatských sborech.

3) Vzdálenost mezi Efezem a Filipami by byla výrazně kratší než u obou ostatních míst.

Potíže působí skutečnost, že Skutky nám nesdělují nic o apoštolově věznění v Efezu. Můžeme je pouze předpokládat na základě 2 K 6,5; 11, 23; 1,8nn; 1 Klem 5,6 (Pavel sedmkrát nesl pouta).

V případě sepsání listu v Efezu by připadaly v úvahu roky 52 - 54.

9.4. Závěr

Domnívám se, že není možné s určitostí stanovit, zda dopis byl sepsán v Římě nebo v Efezu. Přesto mnohé mluví pro Efez.

LIST KOLOSKÝM

1. Obsah

Dopis je psán sboru, který je otřesen učením falešných učitelů. Můžeme si z něho odvodit jejich představy. Požadují zachovávání určitých svátečních dnů (2,16), dodržování předpisů o jídle (2,16.21), pěstování asketického životního stylu (2,20nn). Kromě toho považují za nutné uctívat vesmírné mocnosti (2,8) a andělské bytosti (2,18). Asketický způsob života má otevřít přístup k těmto nadzemským mocnostem.

Pavel nazývá tyto náboženské představy "*prázdným a klamným filozofováním*" (2,8). Velmi rozhodně je zavrhuje, protože askeze činí z okrajových věcí to podstatné, a tím zatemňuje Boží zjevení skrze Ježíše Krista. Děje se to především uctíváním andělů, které pramení ze strachu. Ten vzniká z představy, že pokud nadzemským mocnostem nevzdáme patřičnou úctu, přivoláme na sebe jejich pomstu. Proti těmto vysloveně pohanským názorům staví Pavel vyznání, že Kristus je Pán světa. V něm přebývá všechna plnost božství tělesně (2,9). To je řečeno proti těm, kteří se nechtějí smířit se skutečností, že Bůh se stal v Kristu člověkem.

Druhá část dopisu popisuje praktické důsledky vyplývající z vyznání, že Ježíš Kristus je Pán. Dopis má jednoduchou osnovu:

2. Osnova, důležité verše, klíčové výpovědi

Kapitola	Osnova	Významné verše
1,1-2 1,3-12	záhlaví předmluva	
1,13-2,23 1,15-20 2,1-23	1. část: Ježíš Kristus - Pán světa hymnus o Kristu varování před falešnými učiteli	2,3,9

Kapitola	Osnova	Významné verše
3,1-4,6	2. část: Život pod panstvím Krista	
3,1-17	starý a nový člověk	3,16n
3,18-4,1	pravidla vzájemného soužití	3,23
4,2-6	výzva k modlitbě a řeči	
4,7-18	závěr dopisu sdělení, příkazy, pozdravy	

Klíčové výroky

<i>V Kristu jsou skryty všechny poklady moudrosti.</i>	Ko 2,3
<i>V něm je přece vtělena všechna plnost božství.</i>	Ko 2,9
<i>Cokoli děláte, dělejte upřímně, jako by to nebylo lidem, ale Pánu.</i>	Ko 3,23

3. Literární svéráz.

Jedná se o apoštolský list, který má v řeči i stylu určité zvláštnosti.

Podle H. J. Holtzmanna je v dopisu Koloským 33 hapaxlegomen (slov, která se v Novém zákoně vyskytují jen jednou, na př. "filozofie": 2,8) a 15 slov, která se jinde u Pavla nevyskytují⁽¹⁾. Na druhé straně chybí pojmy pro Pavla typické, jako spravedlnost, ospravedlnění, zákon, spása, zjevení⁽²⁾. Je možné, že jiné slovní pojmy jsou určovány falešným učením, se kterým se Pavel musí vypořádat, a proto užívá pojmy v Kolosách rozšířené.

Totéž platí i pro styl, který působí těžkopádnějším a slavnostnějším dojmem než v jiných Pavlových dopisech. To může být tím, že Pavel přešel k liturgicko-hymnickému způsobu vyjadřování. W. G. Kümmel upozorňuje v tomto dopise na celou řadu stylistických zvláštností⁽³⁾. Dochází k závěru: "*Řeč a styl dopisu Koloským nemohou proto zdůvodnit pochybnosti o Pavlově autorství*"⁽⁴⁾.

4. Historické souvislosti

Město Kolosy se nacházelo v horní části údolí Lykos. Sousední města Hierapolis a Laodicea byla podstatně větší. Ve všech třech městech byly křesťanské sbory (4,13.15n). Sbor v Kolosách nezaložil Pavel (2,1), ale Epafras (1,7; 4,12). Před napsáním dopisu Pavel neměl možnost sbor navštívit. Přesto se k psaní cítí oprávněn, protože sbor se skládal většinou z obrácených pohanů (1,21.27; 2,13).

Podle Fm 23 byl Epafras u Pavla ve vězení (srv 1,8; 4,12). Možná, že Pavel seznámil s poměry v koloském sboru a ptal se ho na radu. Každopádně se Pavel dozvěděl, že sbor je ohrožen falešnými učiteli. Tito lidé sice dosud

nedosáhli žádného úspěchu (2,4.8.20), ale Pavel si uvědomuje svůdnost jejich představ.

Jaké nábožensko-dějinné pozadí můžeme rekonstruovat z údajů dopisu? Jedná se o tajemnou moudrost, ve které se mísí pohanské uctívání živlů s židovským kultem a židovským uctíváním andělů. Jde o synkretistickou formu židovství. Snad můžeme mluvit i o židovské formě gnose. Především 2,9 ukazuje tímto směrem.

E. Schweizer se pokouší objasnit nábožensko-dějinné pozadí odkazem na řeckou filozofii⁽⁶⁾. Odvolává se na následující zjištění:

Jako *"živly světa"* jsou v antické literatuře uváděny jen země, voda, oheň a vzduch. O nich mluví řecká filozofie. Empedokles vidí tyto živly ve vzájemném sporu. Mluví o boji částí kosmu a o jejich vzájemném smíření v lásce. Most k Pavlovi by mohl být vytvořen Filónem, který pojednává o Bohu jako původci a ochránci pokoje. Dále se Schweizer odvolává na Plutarcha a pythagorejský text z 1. století před Kristem.

Další exegetická diskuze musí ukázat, zda lze takto dostatečně vysvětlit mnohvrstevné narážky dopisu Koloským.

5. Teologické důrazy.

Ježíš Kristus je dokonalé a tělesné Boží zjevení a jako takový je Pánem světa. Kromě něho neexistují žádné jiné mocnosti, kterým bychom měli sloužit. Asketický způsob života, vedoucí k prožívání jednoty s kosmem a jeho mocnostmi, odvádí od Krista, a proto jej máme odmítat.

Celý náš život patří Kristu a jemu sloužíme ve všech oblastech života. Protože *"v něm je přece utělena všechna plnost božství"* (2,9).

6. Integrita

Autor údajně přejal v Ko 1,15-20 gnostický hymnus opěvující moc božského vykupitele. Autor pak tento hymnus upravil, aby odpovídal Pavlovu chápání. Z toho vznikla kosmická christologie, která chápe Krista nejen jako hlavu církve, ale i jako hlavu celého kosmu.

K tomu je třeba říci následující: Nelze dokázat, zda autor hymnus v Ko 1,15-20 přejal, nebo ho sám formuloval. Kdyby se mělo jednat o převzatou píseň, pak bychom nedokázali odlišit převzatou formu a přepracování.

7. Autor.

Do roku 1838 o Pavlovu autorství nikdo nepochyboval. F. C. Baur a jeho žáci se pokoušeli dokázat nepavlovské myšlenky. Vlivem prací Dibelia⁽⁶⁾, Lohmeyera⁽⁷⁾ a Percyho⁽⁸⁾ se v našem století opět prosadilo uznání Pavlova autorství. V novější době Bultmann, Küsemann, Bornkamm, Schweizer, Fuchs a Schoeps⁽⁹⁾ znovu vyslovili pochybnosti. Důvodem těchto pochybností byla následující pozorování.

7.1. Řeč a styl

O osobitosti řeči a stylu v dopisu Koloským už byla řeč. Lohmeyer však ve svém komentáři poukázal na to, že i v ostatních Pavlových dopisech chybí pojmy, které jsou jinak pro Pavla typické. Záleží to na okruhu členářů. Proto není možné na základě používání určité slovní zásoby popírat Pavlovo autorství. Podobně to platí i pro styl, jak už bylo řečeno⁽¹⁰⁾.

Řeč ani styl nedávají žádný podnět k pochybnostem o Pavlově autorství. Odchyly je možné dostatečně vysvětlit.

7.2. Teologie

Proti Pavlově autorství se uvádí, že v jiných Pavlových dopisech není žádný doklad kosmické christologie. Proto jde údajně o dílo apoštolova žáka.

Proti tomu lze namítnout, že náznaky kosmické christologie se nacházejí i v jiných Pavlových dopisech, na př. 1 K 2,8; 8,6; 2 K 4,4; Ga 4,3,9; Fp 2,10. Je docela dobře možné, že pro Pavla bylo střetnutí s falešným učením v Kolosách podnětem k tomu, aby zvěstoval Krista nejen jako hlavu těla, tzn. Pána své církve, ale také jako hlavu vesmíru, tzn. jako Pána světa.

Pavlovo autorství je podepřeno následujícím pozorováním: Dopis Koloským a psaní Filemonovi se shodují v osobních sděleních (srv Ko 4,7-18 a Fm 23n). V případě, že se jedná o dílo imitátora, je to těžko pochopitelné. Vždyť Kolosy byly zničeny roku 61 po K⁽¹¹⁾. Proto také Schweizer, přes dřívější pochybnosti, dospěl k závěru: "*Hranice mezi pravým a nepravým nelze vést tak přísně jako před několika desetiletími*"⁽¹²⁾. Plá se, zda z Pavlova pověření nebyl autorem Timoteus, jak je naznačeno v záhlaví dopisu⁽¹³⁾.

8. Adresát

Dopis je adresován sboru v Kolosách, v údolí Lykos.

9. Místo a datum sepsání

Protože se jedná o dopis z vězení, přichází v úvahu tři možnosti: Efez, Cesarea a Řím.

Pro sepsání v Efezu mluví jeho blízká vzdálenost ke Kolosám: Epafras by měl krátkou cestu. Proti tomu svědčí, že podle dopisu Koloským jsou u Pavla Lukáš a Marek, podle Skutků však nikoliv. Mimo to je těžké si představit, že dopisy Galatským a Korintským by byly sepsány krátce předtím.

Pro sepsání v Cesareji nebo v Římě mluví časový odstup od dopisů Galatským a Korintským. Při sepsání dopisu v Římě, by bylo třeba předpokládat na základě prosby o ubytování (Fm 22), že se Pavel vzdal svých plánů na cestu do Španělska. Kdo toto považuje za méně pravděpodobné, rozhodne se pro Cesareu a čas napsání v roce 55-57.

- ¹ H.J.Holtzmann, Kritik der Epheser- und Kolosserbriefe, 1872
- ² Vgl. E.Lohse, Die Briefe an die Kolosser und Philemon, S.133ff
- ³ W.G.Kümmel, Einl., S.300
- ⁴ W.G.Kümmel, Einl., S.300
- ⁵ E.Schweizer, Der Brief an die Kolosser, S.100-104
- ⁶ M.Dibelius, Die Geisterwelt im Glauben des Paulus, 1909, S.125ff
- ⁷ E.Lohmeyer, Die Briefe an die Philipper, Kolosser und an Philemon, 131964
- ⁸ E.Percy, Die Probleme der Kolosser- und Epheserbriefe, 1946
- ⁹ Srv. W.G.Kümmel, Einl., S.299 Pozn. 13
- ¹⁰ E.Lohmeyer, Die Briefe an die Philipper, Kolosser und an Philemon, S.12f
- ¹¹ Srv. E.Schweizer, der Brief an die Kolosser, S.23
- ¹² E.Schweizer, der Brief an die Kolosser, S.25
- ¹³ Pro Pavla jako pisatele se vyslovují: D.Guthrie, Introduction, S.551-555; D.A.Carson/ D.J.Moo/L.Morris, Introduction, S.331-334; W.G.Kümmel, Einl., S.298-305

1. LIST

TESALONICKÝM

1. Obsah

V tomto dopise se Pavel obrací na sbor, který založil před krátkou dobou. Sbor se dobře vyvíjel a v dobách pronásledování zachoval víru v Ježíše Krista. Pavel k němu cítí zvláštní pouto. Dostává odtud zprávy, posílá tam svého spolupracovníka Timotea a udílí sboru pokyny a poučení. Sbor by měl pečovat o to, aby víra v Ježíše Krista určovala každodenní život jeho členů. Vždyť Ježíš Kristus znovu přijde v moci a slávě. Na této události budou mít podíl jak zemřelí, tak dosud žijící věřící.

2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Významné verše
1,1	záhlaví (preskript)	
1,2-3,13	1. díl: vděčnost za sbor	
1,2-10	sbor žije příkladný život víry	
2,1-20	od doby založení obstál v pronásledování	2,13
3,1-13	Pavel dostává zprávy od Timotea	
4,1-5,22	2. díl: pokyny sboru	
4,1-12	výzva k posvěcení	4,3
4,13-18	naděje pro zemřelé	
5,1-11	o opětném příchodu Ježíše	5,2n
5,12-22	pokyny pro život sboru	5,23
5,23-28	závěr dopisu	

Klíčové výroky

<i>Toto je vůle Boží, vaše posvěcení.</i>	1 Te 4,3
<i>Sami přece dobře víte, že den Páně přijde, jako přichází zloděj v noci. Až budou říkat "je pokoj, nic nehlouží", tu je náhle přepadne zhouba jako bolest rodičku a neumiknou.</i>	1 Te 5,2n
<i>Sám Bůh pokoje, nechť vás celé posvěť a zachová vašeho ducha, duši i tělo bez úrazu a poskvrny do příchodu našeho Pána Ježíše Krista.</i>	1 Te 5,23

3. Literární svéráz

Jedná se o apoštolský list, který se shoduje ve slovní zásobě i stylu s ostatními Pavlovými dopisy. Nápadné je stručné znění záhlaví a závěru dopisu.

4. Historické souvislosti

Tesalonika byla hlavním městem římské provincie Makedonie. Křesťanský sbor v tomto městě vznikl během 2. misijní cesty apoštola Pavla r. 49 po Kr. (srv. Sk 17,1-10). Pavel začíná svou činnost v synagoze. Velmi brzy však došlo k ostrým sporům, které nakonec vedly k pronásledování mladého křesťanského sboru. Pavel musel z města uprchnout.

Sbor se skládal téměř výhradně z křesťanů z pohanů (1,9; 2,14). Vyvíjel se příkladně (1,8n). Vztah apoštola a sboru byl oboustranně plný důvěry (2,9-12.17-19n).

Podle 3,1-6 měl Pavel starost o další vývoj sboru. Proto poslal do Tesaloniky Timotea, sám zůstal v Aténách. V Korintu se znovu sešel s Timoteem, který přinesl z Tesaloniky dobré zprávy, ale také ukázal na nebezpečí nesprávného vývoje.

Pavel musel, stejně jako na jiných místech, počítat s podezříváním ze strany Židů (srv. 2,1-16). Církev znejistěla smrtí některých členů. Ti přece také chtěli prožít nový příchod Ježíše. Co z toho bude (4,13n; 5,1n)? Navíc někteří členové sboru nedbali na své denní povinnosti (4,3n.11n; 5,6n.12n.19n). Pavel pastýřsky zodpovídá všechny tyto otázky, aniž by systematicky vyučoval.

5. Teologické důrazy

Pavel chce tímto dopisem podpořit dosavadní příznivý vývoj sboru. Chce odstranit obavy v souvislosti s novým příchodem Ježíše a posílit naději. Chce vést k posvěcenému životu. Zaměření na přicházejícího Pána mělo motivovat k životu následování Ježíše.

6. Integrita

Dopis je celistvý spis bez jakéhokoliv přeryvu nebo vložky.

7. Autor

V dějinách výkladu Nového zákona je tento dopis pokládán za nejstarší dopis apoštola Pavla. W. G. Kümmel⁽¹⁾ se kriticky vyrovnává s příležitostnými pochybnostmi a ukazuje, že nejsou tak závažné, aby popřely apoštolovo autorství.

8. Adresáti

Dopis je adresován mladému sboru v Tesalonice asi rok po jeho založení.

9. Místo a doba sepsání

Protože se Pavel podle Skutků sešel s Timoteem v Korintu, připadá v úvahu jako místo sepsání Korint. Vzhledem k cestám, které apoštol uskutečnil od doby pobytu v Tesalonice, musíme přidat ještě několik měsíců. Tak vychází jako doba sepsání rok 50.

Proti tomuto ranému datování Lütgert⁽²⁾, Michaelis⁽³⁾, Schmithals⁽⁴⁾ uvádějí, že se Pavel musel v tomto dopise bránit podobným podezřením jako v dopisech Galatským a Korintským. Proto dopis patří do stejné doby. Tento argument není přesvědčivý, protože v případě Pavlových židovských odpůrců nehraje pět let žádnou roli.

Obtížnější je skutečnost, že se údajně 1 Te 3,1n a Sk 17,14n.; 18,5n nedají na první pohled harmonizovat. Podle údajů dopisu poslal Pavel Timotea z Atén do Tesaloniky a zůstal v Aténách sám. Podle Skutků zůstali Timoteus a Silas v Beroji a s Pavlem do Atén nešli. Podle Skutků ovšem Pavel oba naléhavě žádal, aby za ním přišli do Atén. Dá se předpokládat, že to učinili a že je pak Pavel poslal zpět do Tesaloniky, odkud nastoupili cestu do Korintu. Mlčení Skutků o těchto podrobnostech souvisí s jejich celkovou koncepcí.

Pro shora uvedené datování mluví Pavlovy vzpomínky na dobu jeho misijního působení (1,5-2,12) a skutečnost, že tyto vzpomínky jsou ještě velice čerstvé (2,5.9.10). Proto zastávám názor, že dopis byl napsán roku 50 v Korintu, a je tedy nejstarším Pavlovým dopisem⁽⁵⁾.

Podle Rollera se to odráží i v záhlaví⁽⁶⁾.

¹ W.G.Kümmel, Einl., S.224-225

² W.Lütgert, Die Vollkommenen in Philippi und die Enthusiasten in Thessalonich, BfChTh 13,6, 1909, S.55f

³ W.Michaelis, Die Gefangenschaft des Paulus in Ephesus und das Itinerar des Timotheus, NTF 1,3, 1925, S. 65ff

⁴ W.Schmithals, Die Thessalonichbriefe als Briefkompositionen, in Zeit und Geschichte, Festschr.f. R.Bultmann, 1964, S.295ff

⁵ Tak také DACarson/DJMoo/Lmorris, Introduction, S.347; D.Guthrie, Introduction, S.566f; W.G.Kümmel, Einl., S.211; podobně A.Wikenhauser/JSchmid, Einl., S.401

⁶ Podle Rollera je záhlaví stále rozšiřováno. Nejstručnější forma je zřejmě nejstarší.

2. LIST TESALONICKÝM

1. Obsah

Pavlův dopis do sboru, který sám založil, zaujímá stanoviska k problémům, které se v mladém sboru vyskytly po 1. dopise. Vztahují se především k očekávání opětného příchodu Ježíše a k životu, který tomuto očekávání odpovídá.

2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Významné verše
1,1.2 1,3-12	záhlaví (preskript) předmluva dík, postoj k pronásledování druhý příchod Ježíšův, přímmluva	
2,1-12 2,3 2,6.7	1. díl: poučení o druhém příchodu Ježíše člověk hříchu ten nebo to, co brání nepravosti	
2,13-3,16 2,13-17 3,1-5 3,6-16	2. díl: napomenutí k následování dodržování učení apoštolova prosba o modlitby řádná práce	3,3 3,10b
3,17	závěr s vlastnoručním podpisem	

Klíčové výroky

<i>Pán je věrný, on vás posílí a ochrání od zlého.</i>	Te 3,3
<i>Kdo nechce pracovat, ať nejí.</i>	Te 3,10b

3. Literární svéráz

Jedná se o apoštolský list, jehož slovník i styl odpovídají jiným Pavlovým dopisům. Nápadná je stručnost záhlaví a závěru dopisu.

4. Historické souvislosti

Podle 3,11 obdržel Pavel z Tesaloniky nové zprávy. Členové sboru nevedou řádný způsob života, nepracují a zaplétají se do neužitečných věcí. Z pozdějšího napomínání lze rozpoznat, že tito lidé se spoléhají na jiné členy sboru a nechávají se od nich živit. Důvodem jejich vyhybání se práci není jen lenost, ale přepjaté očekávání brzkého konce. Domnívají se, že Boží království již přišlo (Den Páně je již zde: 2,2n), a nepovažují proto za nutné zastávat své povinnosti v zaměstnání.

Zřejmě špatně pochopili Pavlovo poselství o spasení, které přišlo v Ježíši. Výslovně se odvolávají na apoštola a jeho dopis. Proto musel Pavel toto neporozumění odstranit a vysvětlit, že spása bude dokonána teprve Ježíšovým opětným příchodem. Této události však bude předcházet těžké období, především vystoupení Antikrista. Když apoštol píše tento dopis, počítá s mocnými silami, které tomuto vystoupení Antikrista brání. Možná, že přitom myslel na právní řád římské říše, který hodnotil pozitivně, protože znemožňoval nezákonný stav. Teprve po odstranění tohoto právního řádu bude moci reprezentant všeho zla a nezákonnosti vykonávat svou moc.

5. Teologické důrazy

Dopis se staví proti nestřízlivému postoji k eschatologii (učení o posledních věcech). Odmítá spekulace, protože vedou k životní praxi, která nebere vážně všední povinnosti a odmítá pracovat. Popisuje Pavlovu vizi posledních dnů (pavlovská apokalypsa) a vede církev k střízlivému životu z víry.

6. Integrita

Jedná se o celistvý spis.

7. Autor

Námítky proti Pavlovu autorství, jak je vyslovili Bultmann⁽¹⁾, G. Bornkamm⁽²⁾, E. Fuchs⁽³⁾, E. Lohse⁽⁴⁾, H.J. Schoeps⁽⁵⁾ a A. Wikenhauser⁽⁶⁾, vycházejí z následujících tvrzení:

Existuje literární závislost 2. listu Tesalonickým na 1. listě Te; dále nelze považovat eschatologické výpovědi v 1 Te 4,13-5,11 a 2 Te 2,1-12 za dílo jednoho autora.

Proti tomu lze namítnout, že tématické paralely mezi 1. a 2. dopisem Tesalonickým existují, ale literární závislost nelze dokázat. Pozorované napětí v eschatologických výpovědích je typické pro apokalyptiku: Dějin-

ný vývoj konce v různých periodách a náhlý příchod soudného dne stojí vedle sebe⁽⁷⁾.

Podle 2 Te 2,4 chrám v Jeruzalémě ještě stojí. To je rozhodující argument pro Pavlovo autorství. Není myslitelné, aby apoštol neodmítl pseudonymní spis (srv. 2 Te 2,2), který by vznikl za jeho života. Jako dílo poapoštolské doby nepřichází spis v úvahu také proto, že v této době už nebyla aktuální tematika blízkého očekávání konce, o které dopis pojednává. Pro Pavla jako autora se vyslovují: D. A. Carson, D. J. Moo, L. Morris⁽⁸⁾, D. Guthrie⁽⁹⁾, W. G. Kümmel⁽¹⁰⁾.

8. Adresát

Dopis je nejsrozumitelnější za předpokladu, že jej napsal Pavel krátce po 1. listu Tesalonickým po obdržení nových zpráv ze sboru.

9. Místo a doba sepsání

Obojí závisí na časovém pořadí sepsání obou listů Tesalonickým. Pořadí uvedené v kánonu Nového zákona není stanoveno na základě data vzniku dopisů, ale na základě jejich délky. Proto je možné se domnívat, že 2. list Tesalonickým byl ve skutečnosti první apoštolův dopis sboru. Ale znění v 1 Te 2,17-3,10 budí dojem relativně kratšího odstupu od apoštola pobytu v Tesalonice než výklady 2. dopisu. Kromě toho napomínání v 2 Te 3,6-16 se jeví spíše jako prohloubení toho, co bylo naznačeno v 1 Te 4, 11n; 5,14 než obráceně. Proto vycházím z toho, že dopis byl napsán v krátkém časovém odstupu od 1. listu Tesalonickým, tedy v letech 50 nebo 51 v Korintu.

¹ R.Bultmann, *Theologie des NT*, S.484

² G.Bornkamm, *Paulus*, 1069, S.246

³ E.Fuchs, *Glaube und Erfahrung*, 1965, S.119

⁴ E.Lohse *Entstehung*, S.53f

⁵ H.J.Schoeps, *Paulus*, S.44

⁶ A.Wikenhauser/J.Schmid, *Einl.*, S. 406-409

⁷ Vgl. die synoptische Apokalypse

⁸ D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, *Introduction*, S.346

⁹ D.Guthrie, *Introduction*, S. 569-575

¹⁰ W.G.Kümmel, *Einl.*, S.228-232

PASTORÁLNÍ DOPISY

Toto označení zahrnuje tři dopisy Nového zákona: dva listy Timoteovi a list Titovi. Od 18. století jsou nazývány pastorálními dopisy, protože obsahují pokyny pro pastýřskou práci v církvi (Pastor je latinský výraz pro pastýře).

V úvodech k Novému zákonu bývají zpravidla probírány společně, protože mají podobný jazyk i styl a vztahují se na podobné poměry a zřízení v církvi. Jsou srovnatelné v postoji k falešnému učení. Jsou formovány stejnou teologií. Krátce řečeno, tvoří uvnitř Nového zákona jednotný celek.

V následujícím zpracování je použito stejné schema rozdělení jako u ostatních spisů Nového zákona, které je však pozměněno vzhledem ke společnému zpracování pastorálních listů. Nejprve je u každého z pastorálních dopisů uveden přehled obsahu spojený s osnovou, významnými verši a klíčovými výroky. Pak následují výklady o teologických důzrazech každého jednotlivého dopisu. Potom jsou krátce představeni adresáti. Největší část pojednání se však zabývá otázkou autorství. Pochází pastorální dopisy od Pavla, nebo od jiného autora, který je napsal pod Pavlovým jménem? Mnozí vykladači Nového zákona jsou pevně přesvědčeni, že Pavel nemůže být autorem těchto listů. Tento názor podrobíme důkladné analýze, při které budeme posuzovat literární svéráz i historické souvislosti. Určení místa a doby sepsání bude možné až po vyřešení otázky autorství.

1. LIST TIMOTEOVI

1.1. Obsah

Tento dopis je osobním apoštolovým listem spolupracovníku Timoteovi. Obsahuje také pokyny pro život sboru, kterými se Timoteus má řídit při své práci. Osobní a služební ráz listu se stále prolínají.

1.2 Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Významné verše
1,1-2	záhlaví	
1,3-20	osobní záležitosti	
1,3-11	napomenutí k pravému učení	
1,12-17	děk za apoštolský úřad	1,15
1,18-20	předání pověření	
2,1-15	pořádky ve sboru	
2,1-7	modlitba v církvi	2,4-6
2,8-15	muži a ženy při bohoslužbách	
3,1-16	pořádky ve sboru a osobní záležitosti	
3,1-7	o vlastnostech představených (biskupů)	
3,8-13	o vlastnostech jáhnů	
3,14-16	osobní sdělení a vyznání víry	
4	osobní napomenutí	
5,1-25	pořádky ve sboru a osobní záležitosti	
5,1-2	o jednání se starými a mladými	
5,3-16	o jednání s vdovami	
5,17-20	o jednání se staršími	
5,21-25	osobní napomínání	
6,1-25	pořádky ve sboru a osobní záležitosti	
6,1-2	o otrocích	
6,3-16	osobní napomínání	
6,17-19	o bohatých	
6,20-21	osobní napomínání	

Klíčové výroky

Věřohodné je to slovo a zaslouží si plného souhlasu: Kristus Ježíš přišel na svět, aby zachránil hříšníky. Já k nim patřím na prvním místě. 1 Tm 1,15

Bůh chce, aby všichni lidé došli spásy a poznali pravdu. Je totiž jeden Bůh a jeden prostředník mezi Bohem a lidmi, člověk Kristus Ježíš, který dal sám sebe jako výkupné za všechny, jako svědectví v určený čas. 1 Tm 2,4-6

1.3. Teologické důrazy

Je zřejmé, že tento dopis obsahuje cenné odkazy k pořádkům v raně křesťanských sborech, které mají pro církev Ježíše Krista základní význam.

Týkají se uspořádání bohoslužebných shromáždění, povolávání vedoucích spolupracovníků, soužití různých společenství ve sboru. Mnohé z toho lze najít i v jiných antických textech. Ukazuje se, že apoštol ukládal vedoucím spolupracovníkům povinnosti, kterébyly požadovány od vedoucích osobností ve společnosti. Ostatní pokyny vyplývají bezprostředně z evangelia Ježíše Krista a vytvářejí nové pořádky, jako např. pravidla pro vdovy ve sboru, otroky a bohaté.

Apoštol má stálý zájem o osobní prospěch svého spolupracovníka. Doporučuje mu, aby z víry v Ježíše Krista bral sílu potřebnou k příkladnému životu a k práci vedoucího sboru. Tento list je tedy pastýřským dopisem určeným nástupci ve sborové službě.

2. LIST TIMOTEOVI

2.1. Obsah

Tento dopis má odlišný charakter od prvního dopisu. Je to osobní pastýřský list, který neobsahuje žádné pokyny pro život sboru. Získáváme dojem, že apoštol tuší konec svého působení a chce svému spolupracovníkovi předat duchovní odkaz, obsahující jen to, co považuje v blízkosti smrti za důležité. To má značný význam nejen pro prvního adresáta.

Je možné jej doporučit každému kazateli evangelia, který chce v několika tichých hodinách vydat počet ze své služby a uvědomit si, jak ji hodnotí Bůh. V tomto dopise najde mnoho cenných pokynů, které ho povedou k podstatnému a mohou způsobit změny v jeho jednání.

2.2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Významné verše
1,1-2	záhlaví	
1,3-18	buď smělý svědek	1,10
2,1-13	buď připraven trpět	2,11-13
2,14-26	buď spolehlivý dělník	2,19
3,1-13	buď bdělý proti svůdcům	
3,14-17	buď pevný v zachovávaní Písma sv.	3,16
4,1-8	buď věrný kazatel	
4,9-22	závěr: osobní sdělení a pozdravy	

Klíčové výroky

<i>Ježíš Kristus zlomil moc smrti a zjevil nepomíjející život v evangeliu. 2 Tm 1,10</i>
<i>Pevný Boží základ trvá a nese nápis "Pán zná ty, kdo jsou jeho" a "ať se odvrátí od nespravedlnosti každý, kdo vyznává jméno Páně". 2 Tm 2,19</i>
<i>Veškeré písmo pochází z Božího Ducha a je dobré k učení, k usvědčování, k nápravě, k výchově ve spravedlnosti. 2 Tm 3,16</i>

2.3. Teologické důrazy

Osobní styl dopisu je zřejmý. Sdělení ve 4. kapitole jsou překvapivě konkrétní. Pochopitelná je i prosba o plášť a pergamen u vězně a teologa (4,13). Z žádného jiného dopisu Nového zákona nezískáme tak krásný obraz vztahu apoštola k jednomu z jeho předních spolupracovníků.

LIST TITOVÍ

3. 1. Obsah

Tento dopis projednává podobná sborová témata jako 1. list Timoteovi, ale stručněji. Protože chybí osobní vřelost, která je typická pro dopis Timoteovi, působí spíše jako oficiální dopis.

3.2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Významné verše
1,1-4	záhlaví	
1,5-16	osobní záležitosti a pořádky ve sboru	
1,5-6	o vlastnostech starších	
1,7-9	o vlastnostech představených (biskupů)	
1,10-16	o obraně proti falešným učitelům	
2,1-15	pořádky ve sboru, osobní záležitosti, vyznání	
2,1-8	o jednání s různými věkovými skupinami	
2,9-10	o otrocích	
2,11-15	přiznání se k Ježíši Kristu	2,11-14
3,1-11	pořádky ve sboru a osobní záležitosti	
3,1-2	o vztahu ke státu	
3,3-8a	osobní přiznání se k Ježíši Kristu	
3,8b-11	osobní služební pokyny	
3,12-15	závěr: vzkazy a pozdravy	

Klíčové výroky

Ukázala se Boží milost, která přináší spásu všem lidem.

Tt 2,11

3.3. Teologické důrazy

V tomto dopise jsou nápadná vyznání vztahující se k vtělení Ježíše Krista. Zvláštností je také odkaz na vztah ke státu. Vcelku má dopis úřednější charakter než ostatní pastorální dopisy.

4. Adresát

4.1 Timoteus

Timoteus byl synem pohana a židovské křesťanky z Lystry (Sk 16,1; 2 Tm 1,5). Když Pavel na své druhé misijní cestě přišel zase do Lystry, získal Timotea jako spolupracovníka (Sk 16,3). Poznal ho jako Bohem zvlášť obdarovaného a spolehlivého muže. Proto ho často pověřoval zvláštními úkoly (srv. 1 Te 3,2.6). Když byl Pavel uvězněn, Timoteus s ním vytrval. Proto si ho apoštol neobyčejně vážil (Fp 2,20n).

4.2 Titus

Skutky se nezmiňují o Titovi jako o Pavlovu spolupracovníkovi. Z poznámky v Ga 2,1-3 se dovídáme, že byl křesťanem z pohanů a že prvotní sbor v Jeruzalémě ho takto přijímal. Pavel v tom viděl důkaz uznání své misie mezi pohana apoštoly v Jeruzalémě.

Také Titus byl často pověřen zvláštními úkoly. Pavel ho poslal několikrát do Korintu, aby v těžké sborové situaci přispěl k vyjasnění problému, což se mu podařilo (srv. 2 K 2,12n; 7,5-16; 8,1-6). Zřejmě patřil k okruhu blízkých apoštolových spolupracovníků.

5. Autor

5.1 K historii otázky autorství

Od konce druhého století až do začátku 19. století byly pastorální dopisy považovány za listy apoštola Pavla. Před koncem 2. století Pavlovo autorství není jisté, protože Markión se o pastorálních listech ve svém kánonu Nového zákona nezmiňuje. Je to zvlášť závažné, protože Markión byl přesvědčeným přívržencem apoštola Pavla. Nepovažoval pastorální listy za Pavlovy dopisy? Nemáme o tom zprávy.

Teprve na konci 2. století nalézáme v jiném seznamu novozákonních spisů, v kánonu Muratoriho, pastorální dopisy jako Pavlovy spisy. Tak je také citují Eirenaios a Tertulian.

Od začátku 19. století se objevují pochybnosti o autorství apoštola Pavla. J. E. C. Schmidt zpochybnil r. 1804 Pavlovo autorství 1. listu Timoteovi⁽¹⁾ a Schleiermacher r. 1807 je popřel⁽²⁾. V roce 1812 to Eichhorn rozšířil na všechny pastorální dopisy. V roce 1835 je F. Baur považuje za spisy z 2. století, které vznikly jako protest proti gnosí⁽³⁾.

Od té doby většina novozákoníků v Evropě popírá Pavlovo autorství pastorálních dopisů. Tak se vyjádřili N. Brox, R. Bultmann, H. von Campenhausen, H. Conzelmann, M. Dibelius, W. G. Kümmel, E. Schweizer a mnozí další⁽⁴⁾. Proti nim stojí malá skupina badatelů, kteří trvají na apoštolově autorství, např. J. van Bruggen⁽⁵⁾, D. A. Carson, D. J. Moo, L. Morris⁽⁶⁾, P. Feine, J. Behm⁽⁷⁾, L. Goppelt⁽⁸⁾, D. Guthrie⁽⁹⁾, J. Jeremias⁽¹⁰⁾, B. Reicke⁽¹¹⁾, J. A. Robinson⁽¹²⁾.

Rozhodování jsou učiněna na základě svědectví rukopisů, jazyka a stylu, historické situace, předpokládaného označení falešných učitelů, poměrů v církvi a teologie. V obou následujících oddílech si probereme jednotlivá pozorování a komentáře k nim.

5.2. Argumenty proti Pavlově autorství

5.2.1. Svědectví rukopisů

Již bylo řečeno, že pastorální listy chybí v Markionově kánonu, který vznikl kolem r. 140. O důvodech můžeme vyslovit jen domněnky.

Je nápadné, že pastorální listy se nevyskytují v cenném rukopisu na papyru ze 2. století. Jedná se o Chester-Beatty papyrus (p 46), který obsahuje Pavlovy dopisy. Tento rukopis však není úplný. Na začátku chybí část listu Římanům, na konci chybí část 1. listu Tesalonickým, 2. list Tesalonickým a pastorální listy. Z tohoto rukopisu se zřejmě ztratily první a poslední listy. Z velikosti písma na existujících listech můžeme vypočítat, kolik listů by bylo třeba pro chybějící část dopisu Římanům - celkem 7. Stejně lze vypočítat kolik místa je třeba pro chybějící dopisy na konci. Protože se jedná o kodex, tedy knihu, musel by vyjít přibližně stejný počet listů. Ale tak tomu není. Jen pro pastorální dopisy by bylo třeba 8 listů. Na základě počtu listů na začátku docházíme k závěru, že rukopis končil asi u 2 Te 3,18.

Závěr je jasný. Pastorální listy v tomto rukopise nebyly.

5.2.2. Literární svéráz (jazyk a styl)

Když srovnáme jazyk pastorálních dopisů s ostatními Pavlovými listy, zarazí nás nápadně jiný slovník. Slovní statistika zjistila 335 "zvláštních" pojmů, které se jinde v Pavlových dopisech nevyskytují. K nim patří např: zbožnost, zbožný, zdravé učení, rozvážnost. Setkáváme se tu s běžným jazykem helenistického světa. Také helenistické učení o moudrosti po-

užívalo tento jazyk. V ostatních Pavlových dopisech se setkáváme s řečtinou, za kterou lze rozpoznat hebrejské pozadí. Je možné, aby se apoštolova řeč v několika letech tak změnila? Existují vnější důvody pro použití tohoto jazyka? Mnozí badatelé si to nedokáží představit. Proto na základě použití jazyka usuzují na jiného autora.

Také styl pastorálních dopisů se výrazně liší od stylu ostatních Pavlových listů. Je střízlivý a klidný. V ostatních dopisech prožíváme společně s diktujícím apoštolem, jak dopis formuluje, pak náhle přerušuje myšlenku, doplňuje, vyjadřuje své city, chválí Boha. To všechno v pastorálních listech chybí. Věty jsou uvážlivě formulovány od začátku až do konce. Myšlenky nejsou přerušovány vložkami. Častým používáním přídavných jmen vynikne popisný styl. Nelze přehlédnout, že pastorální dopisy se značně liší jazykem i stylem od ostatních Pavlových listů. Byly sepsány jiným autorem, nebo lze nalézt pro to jiné vysvětlení?

5.2.3. Historické souvislosti

Na základě údajů pastorálních listů lze předpokládat následující situaci: Po sepsání 1. listu Timoteovi Pavel odcestoval z Efezu do Makedonie (1,3) a Timotea nechal v Efezu. Zanechal mu úřední dopis s instrukcemi, jak urovnat poměry v efezském sboru. Skutky se o tom nezmiňují (Sk 20,1-5). Spíše vzniká dojem, že Timoteus šel s Pavlem do Makedonie a Řecka a odtud se s ním vrátil do Malé Asie. Podle dopisu Titovi Pavel misijně působil na Krétě. Zanechal zde Tita, aby uspořádal vzniklé sbory podle pokynů apoštola. Skutky však o tom mlčí.

2. list Timoteovi byl sepsán za těžkých podmínek v římském vězení (1,8.16n; 2,9), které nelze spojovat s popisem římského zajetí ve Skutcích (Sk 28,30.31). Také podrobnosti ve 4. kapitole 2. listu Timoteovi lze jen těžko harmonizovat se zprávou ze Skutků. Líčení je však tak podrobné, že je nelze vysvětlit jako rekonstrukci z ostatních Pavlových dopisů nebo jako smyšlené údaje.

Má starocírkevní tradice přece jen pravdu, když podává zprávu o tom, že Pavel po propuštění z římského zajetí uskutečnil svůj plán misie ve Španělsku, dříve než byl znovu uvězněn a popraven? Pak by byla výstižná poznámka W. Kümmela: *"Žádná zde naznačená situace nezapadá do Pavlova života od Damašku po Řím, jak ho známe z ostatních Pavlových dopisů a Skutků"*⁽¹³⁾. To však není žádný argument proti apoštolovu autorství, protože je možné, že právě z pastorálních dopisů získáváme obraz historické situace po prvním římském uvěznění až do období krátce před mučednickou smrtí apoštola. Tento předpoklad podporuje 1. dopis Klementův, který říká: *"učil celý svět spravedlnosti a pronikl až k nejzažšímu západu..."*⁽¹⁴⁾. Také kánon Muratoriho předpokládá apoštolovu cestu do Španělska.

Pak musíme ovšem akceptovat, že Pavel před cestou do Španělska ještě jednou cestoval na východ, jak předpokládají Pavlovy dopisy. Kvůli této

nesnázi se B. Reicke pokouší zařadit historické údaje pastorálních dopisů do doby, o které nás informují Skutky⁽¹⁵⁾. Podobnou, i když trochu odlišnou cestu nastoupil i J. van Bruggen⁽¹⁶⁾.

5.2.4. Pavlovi protivníci

Falešné učení, proti kterému Pavel zaujímá ostré stanovisko, je ovlivněno helenistickým myšlenkovým světem. Jeho četné projevy připomínají gnostické hnutí, takže mnozí badatelé počítají s protivenstvím židovsko-křesťansky orientované gnose. Ta mohla za života apoštola existovat, ale Pavel proti ní v pastorálních dopisech nebojuje způsobem pro něj typickým, totiž evangeliem o Ježíši Kristu. Místo toho odkazuje na zachovávání učení, které bylo mezitím zformulováno. Nesvědčí to pro sepsání v poapoštolské době?

5.2.5. Poměry v církvi

Mnozí badatelé se domnívají, že zde nalézají jedinečný doklad pro poměry v poapoštolské době. Podle jejich pojetí byla služba v církvi za častů apoštola Pavla závislá na charizmatech (srv. Ř 12; 1 K 12). V pastorálních dopisech se však z charizmatických služebníků stávali nositelé úřadu: biskupové, diakoni, vdovy v církvi atd.

Duchem Božím vedení proroci se vyskytovali už jen okrajově (1 Tm 1, 18; 4, 14). Někteří biskupové již pracovali na plný úvazek a byli za svou práci placeni (1 Tm 3, 1; 5, 17). Měli vést především boj proti scestným naukám (1 Tm 3, 2; Tm 2, 2; Tt 1, 9). To jednoznačně ukazuje na konec 1. a začátek 2. století.

Podobně to bylo s vdovami v církvi. Věnovaly se především modlitbě a žily v přísné sexuální abstinenci. To se v jiných Pavlových spisech neobjevuje.

5.2.6. Teologie

Také teologie pastorálních dopisů se podle některých badatelů značně liší od Pavlovy teologie. Spasení je zde popisováno pojmy, které se jinde u Pavla nevyskytují: zjevení spasitelné milosti Boží (Tt 2, 11n); zjevení dobroty a lásky Boha k člověku (Tt 3, 4); příchod slávy velikého Boha a našeho Spasitele Ježíše Krista (Tt 2, 13); nesmrtelnost Boží (1 Tm 6, 16); Ježíš Kristus zlomil moc smrti a zjevil nepomíjející život v evangeliu (2 Tm 1, 10). Daly by se uvést i další příklady.

Také život křesťana je jinak akcentován. Jestliže v ostatních Pavlových dopisech šlo především o praxi víry ve smyslu důvěry v Ježíše Krista (*fides qua*), v pastorálních listech jde především o pravý obsah víry nebo učení o víře (*fides quae*: 1 Tm 3, 9n; 6, 10; 2 Tm 4, 7 a j.). Jde především o zbožnost, zdravé učení, dobré skutky a občansky řádný život. Dynamika života víry v rané době ustoupila vytvořené tradici.

Když shrneme tyto argumenty, docházíme k zdánlivě nevyhnutelnému závěru, že pastorální listy nemohou pocházet od Pavla. Novozákonní věda pokládá tento názor za jistý. Co tedy vede některé badatele k tomu, aby přesto trvali na apoštolství apoštola Pavla?

5.3. Argumenty pro Pavlovo autorství

V následujícím textu znovu přezkoumáme všechny kritické body, abychom popsali možnost alternativního pohledu.

5.3.1. Svědectví rukopisů

Kánon Markiónův by neměl být přeceňován. Markión byl fanatický Pavlův přívrženec. Jeho fanatismus ho často činil slepým k historickým faktům a vedl ho k rigorózním zásahům do novozákonních knih. Je možné, že pastorální dopisy se staly kvůli své jazykové podobě obětí tohoto fanatismu.

Nepřítomnost pastorálních listů v kodexu p46 může být zdůvodněna dříve popsaným a zpravidla přijímaným názorem. Mohly být potom ve 2. století při opisování vypuštěny, protože ještě nebyly uznávány za Pavlovy dopisy. Můžeme se také domýšlet, že se opisovač při práci na svém kodexu prostě přepočítal, takže mu nezbylo místo pro pastorální listy. Je také možné, že chtěl opsat jen apoštolovy dopisy adresované sborům. Potom by soukromé dopisy vědomě vynechal. Dále je též možné, že titulní stránky, obsah a jiné údaje na začátku kodexu obsahovaly více listů, takže zpětné počítání celkového rozsahu kodexu není možné.

Toto odlišné hodnocení rukopisů ukazuje, že je vyloučeno historické posouzení autorství zakládat na pouhých domněnkách.

5.3.2. Literární svéráz (jazyk a styl)

Zjištění, že pastorální dopisy mají odlišný slovník, je správné. Také je třeba brát vážně údaje slovní statistiky, ale nepřeceňovat jejich význam. Tak můžeme zjistit, že i v ostatních Pavlových dopisech jsou četná "*zvláštní slova*", a to z jednoduchého důvodu: Dopisy apoštola Pavla jsou psány do konkrétní situace. Na podkladě skutečného stavu sboru a jeho problémů nabývá jazyk vždy svůj osobitý ráz.

Přesto přetrvávají potíže vzhledem k velkému počtu "*zvláštních*" slov, odlišnému jazyku a stylu pastorálních listů. Sotva je lze odstranit, aniž bychom přijali, že apoštol při psaní těchto listů použil jiného sekretáře. Snad mu kvůli svému uvěznění dal podstatně větší svobodu, takže sekretář ovlivnil jazyk pastorálních listů více než u ostatních dopisů, které apoštol mohl diktovat doslovně. Toto přesvědčivé řešení přijala řada badatelů⁽¹⁷⁾.

5.3.3. Historické souvislosti

Kdo trvá na apoštolovu autorství pastorálních listů, musí buď jako

B. Reicke nebo J. van Bruggen hledat cesty, jak zařadit historické údaje do zprávy Skutků. Nebo jako autor tohoto úvodu musí vycházet z druhého římského zajetí, změny cestovního plánu apoštola, cesty apoštola na východ a do Španělska. Skutky o tom mlčí, protože byly dopsány zřejmě už předtím⁽¹⁸⁾.

Kdo vychází z apoštolova autorství, má na své straně životopisné údaje v pastorálních listech, které by jako dílo imitátora byly bezvýznamné, a proto nemyslitelné: 2 Tm 1,5.15-18; 3,14; 4,9-21; Tt 3,12-14. Odpůrci Pavlova autorství zpravidla nevykládají tyto jednotlivé údaje, protože by je těžko vysvětlovali.

5.3.4. Pavlovi protivníci

Falešné učení, proti kterému se měli Timoteus a Titus bránit, patří podle názoru mnoha badatelů k židovsko-křesťanské gnosi (srv. 1 Tm 1,9n; 2 Tm 2,18; Tt 2,13n). Odkazy na toto falešné učení najdeme především v listě Koloským a snad i v listech Korinským. Proto je pravděpodobné, že tito protivníci patřili k Pavlovým současníkům. Pavel se při obraně proti falešným učitelům odvolával nejen na evangelium, ale příležitostně i na přijaté učení (Ř 16,17).

Pastorální listy naznačují roztržku s falešnými učiteli, ale k úplnému rozchodu ještě nedošlo (Tt 1,10n). Jiná situace je v 1. Janově, kde gnostičtí falešní učitelé opustili sbor (1 J 2,19). Zastávali hlavně falešné učení o Kristu (1 J 4,1-6), o kterém není zmínka ani v pastorálních dopisech, ani v dopisech Korinským a Koloským.

Podle obrazu falešného učení v pastorálních listech můžeme usoudit, že tyto listy byly napsány dříve než 1. list Janův.

5.3.5. Poměry ve sboru

Stále znovu opakované tvrzení, že podle pastorálních listů měly sbory organizovanější sborovou správu, při analýze textů neobstojí. Úřady představených (biskupů) a diaconů jsou uváděny již ve Iř 1,1. Skutky 20,17.28 ukazují, že označení starší a představený (biskup) jsou různé výrazy pro stejný úřad.

Když se v pastorálních dopisech mluví o představeném (biskupu) a jáhnu jen v jednotném čísle, nemusí to znamenat, že sbor vedl vždycky jen jeden biskup. Místa přicházející v úvahu neříkají o sborovém řádu vůbec nic. Jen popisují potřebnou kvalifikaci při povolávání představených (biskupů) a jáhnů (1 Tm 3,1-13; Tt 1,5-9). Bylo tím míněno povolání do kolegia představených (biskupů) nebo diaconů, jak ukazují 1 Tm 5,17-25; Tt 1,5n. O placení služeb ve sboru se Pavel zmiňuje již v dřívějších dopisech (1 K 9,7-9). Také o úkolu vdov se Pavel vyjádřil již dříve (1 K 7,7n. 39n).

Z uvedených důvodů nelze poměry v církvi argumentovat proti apoštolovu autorství.

5.3.6. Teologie

Při bližším pohledu lze rozpoznat, že údajné teologické rozdíly mezi pastorálními listy a ostatními Pavlovými dopisy jsou neudržitelné. Důraz na Boží milost skrze Ježíše Krista jako základ celého křesťanského učení nalézáme zde stejně jako ve všech Pavlových dopisech: 1 Tm 1,12-17; 2,5; 2 Tm 2,10; Tt 3,5.

V učení o víře je silněji zdůrazněna tradice, která mezitím vznikla a kterou Pavel příležitostně argumentoval již dříve (Ř 16,17). Lze to pochopit, když uvážíme, že Pavlovo životní dílo se chýlí ke konci a on je chce předat svým následovníkům.

Také pohled na postoj křesťanů k římskému státu je v 1 Tm 2,1; Tt 3,1 podobný jako v Ř 13. Vznik nepřátelského postoje římského státu k církvi Ježíše Krista, jak je zřetelný ve Zj 13, není zatím v dohledu.

5.4. Závěr

Biografické podrobnosti nemohly vzniknout jako vědomá konstrukce. Lze je pochopit při Pavlově autorství. Jazyk a styl pastorálních listů se výrazně liší od ostatních Pavlových dopisů, což ukazuje na podstatný podíl sekretáře. Protože nemůžeme jednoznačně rekonstruovat předpokládanou historickou situaci v době vzniku pastorálních listů, nemůžeme ji použít jako argument proti apoštolovu autorství. Protivníci, poměry ve sboru ani teologie pastorálních listů se zásadně neliší od ostatních Pavlových dopisů. Na základě toho lze dojít k závěru, že apoštol Pavel sepsal pastorální dopisy za pomoci sekretáře, pravděpodobně po prvním věznění v Římě.

6. Místo a doba sepsání

Když pomineme rekonstrukce B.Reickeho a J.van Bruggena, a přesto trváme na tom, že pastorální dopisy sepsal apoštol Pavel, jak bylo zdůvodněno v tomto úvodu, musíme předpokládat, že dopisy byly sepsány v letech 60 až 65. Sepsání v Římě je pravděpodobné přinejmenším pro 2. list Timoteovi. U ostatních dvou dopisů není možno zjistit, kde byly napsány.

1. list Timoteovi

¹ J.E.C.Schmidt, Historisch-kritische Einleitung ins NT, 1809

² F.Schleiermacher, Ueber den sogenannten ersten Brief des Paulus an den Timotheus, Ein Sendschreiben an J.C.Gass, 1807; srv. auch J.vanBruggen, Die geschichtliche Einordnung der Pastoralbriefe, 1981, S.9

³ F.C.Baur, Die sogenannten Pastoralbriefe des Apostels Paulus aufs neue kritisch untersucht, 1835

- ⁴ Srv. W.G.Kümmel, Einl., S.327
- ⁵ Jvan Bruggen, Die geschichtliche Einordnung der Pastoralbriefe, 1981
- ⁶ D.A.Carson/DJMoo/LMorris, Introduction, S.367 - 371
- ⁷ Pfeine/J.Behm, Einl., 111956, S.16-18: Hypozéza o sekretáři
- ⁸ L.Goppelt, Die apostolische und nachapostolische Zeit, Die Kirche in ihrer Geschichte IA, 1962, S.71
- ⁹ D.Guthrie, Introduction, S. 596-622
- ¹⁰ J.Jeremias, Die Briefe an Timotheus und Titus, NTD 9, 81963, S.1-9
- ¹¹ B.Riecke, Chronologie der Pastoralbriefe, ThLZ 2/76
- ¹² J.A.T Robinson, Wann entstand das NT?, 1986, S.76-94
- ¹³ W.G.Kümmel, Einl., S.331
- ¹⁴ 1.Clemens-Brief 5,7
- ¹⁵ B.Riecke, Chronologie der Pastoralbriefe, ThLZ 2/76
- ¹⁶ Jvan Bruggen, Die geschichtliche Einordnung der Pastoralbriefe, 1981
- ¹⁷ J.Jeremias, Die Briefe an Timotheus und Titus, 81963
- ¹⁸ Srv.S.80

LIST FILEMONOVI

1. Obsah

Tento velmi osobní dopis Nového zákona umožňuje nahlédnout do sociální etiky apoštola Pavla. Ve všech jeho dopisech se můžeme dočíst, že ospravedlnění bezbožných Boží milostí skrze víru vede k jednání z lásky. Kam až sahá toto jednání z lásky? Jde jen o osobní náklonnost k bližnímu, nebo o změnu nespravedlivých společenských struktur? Při zodpovídání této otázky musíme vzít v úvahu působení tohoto dopisu v dějinách.

2. Osnova

Dopis má jen jednu kapitolu, proto je uvedeno její rozdělení na oddíly veršů:

Verše	Osnova
1-3	záhlaví
4-7	předmluva: díky Filemonovi
8-21	apoštolova naléhavá žádost: Otrok Onezimus utekl svému pánovi Filemonovi a u Pavla uvěřil v Ježíše Krista. Pavel by si ho rád ponechal jako spolupracovníka, ale odesílá jej zpět s prosbou, aby byl Filemonem přijat. Pavel je připraven zaplatit vzniklou škodu. Filemon je Pavlovi v mnohém zavázán a apoštol mu to připomíná. Vyjadřuje naději, že Filemon udělá ještě více.
22-25	závěr, osobní sdělení, pozdravy

3. Literární svéráz

Jedná se o osobní dopis apoštola Pavla, psaný s osobní vřelostí a také s humorem.

4. Historické souvislosti

Filemon byl zámožný křesťan, který přišel kvíře v Ježíše Krista Pavlovým prostřednictvím (19). Podle Ko 4,9 bydlel Filemon v Kolosách a v jeho domě se scházel sbor (2).

Jeho otrok Onezimus mu uprchl. Pokud by byl chycen a vrácen svému pánu, musel počítat s přísným trestem od bičování až po ukřižování. Majitel nebyl omezen při volbě prostředků. Vždyť otrok podle antického pojetí nebyl člověk, ale věc, kterou si můžeme koupit.

Onezimus u Pavla uvěřil v Ježíše Krista a musel nést následky svého přestoupení. Pavel si ho nenechává jednoduše u sebe. Posílá ho zpět k jeho pánu, kterému však připomíná, že jeho otrok Onezimus se stal skrze Ježíše Krista jeho bratrem. Otroci i jeho pán patří skrze Ježíše Krista dohromady (srv. Ga 3,28). Proto s ním Filemon nemůže už zacházet tak, jak to dovoľoval římský zákon. Musí ho přijmout do společenství sboru ve svém domě přinejmenším jako bratra. Samozřejmě by bylo lepší, kdyby ho propustil na svobodu a dal ho Pavlovi k dispozici jako spolupracovníka.

Je překvapující, že Pavel neprojednává tuto vážnou záležitost s bojovnou vážností, ale s humorem. Můžeme si představit, že apoštolovi při diktování dopisu oči jiskřily čtveráctvím.

Je možné, že Filemon svého otroka Onezima opravdu propustil. Ignatius připomíná ve svém dopise Efezským třikrát biskupa Onezima z Efezu⁽¹⁾. Nemohl by to být bývalý otrok Onezimus z Pavlova dopisu?

5. Teologické důrazy

V důsledku jednostranného pochopení Lutherova učení o dvou říších je dopis Filemonovi chápán jako důkaz etiky, která sice učí jednotlivce lásku k bližnímu, ale nedotýká se sociálních struktur.

Na druhé straně je dopis Filemonovi považován za příklad etiky, která křesťanovi pomáhá skrze víru v Ježíše Krista překonávat struktury, které jsou člověka nedůstojné.

V dopise jsou přítomny oba momenty, a proto se na něj nemůže odvolávat jedna strana. Vzhledem ke Ga 3,28 platí naučení apoštola Pavla: Boží církev je nové stvoření skrze Ducha Božího. Nemohou v ní přežívat staré struktury beze změny. Žádný křesťan nemůže jiného křesťana, který je otrokem, nechat bičovat, nebo dokonce dát ukřižovat. Láska Kristova to vylučuje. V církvi Kristově sedí otroci i páni u stolu Páně. To musí také určovat jejich vzájemné vztahy. Tak se stává církev znamením pro vzájemné jed-

nání důstojné člověka. Má v ní být vidět Boží vláda. Svým dopisem Filemonovi dává apoštol Pavel příklad sborové etiky.

Na tomto pozadí porozumíme aktualizaci, kterou P. Stuhlmacher uvádí v komentáři k tomuto dopisu: *"Právě proto, že současná církevní realita se vzdálila od paulovských tezí bolestně daleko, vyplátí se pevně se přidržet zkušeností víry, vyjádřených na obou místech apoštolem Pavlem. Nabídka nového života a společenství v kruhu věřících tvořily tu část misijního působení církve, která kdysi získávala evangelium sluch i růst"*⁽¹⁾.

Také však přiznává, že není snadné žít tímto způsobem jako církev Boží: *"Můžeme to činit jen tehdy, když si současně přiznáme, jak velice nám chybí dnes sbory, které by mohly navázat novým způsobem na starokřesťanskou praxi. Také v křesťanské etice máme ještě daleko k tomu, abychom nabídli postoj a teorii, které by umožnily skutečně pronikavou, a přesto strážlivou, dialektickou praxi evangelia, která si uvědomuje skutečnost"*⁽²⁾.

Takové sbory nikdy úplně nechybí. John Wesley je uvedl v život ve svých skupinách věřících v tzv. třídách, a tak odpovídal na sociální výzvy Anglie své doby, např. péči o zajatce a zrušením otroctví. Právě to poslední prosadil novým zákonodárstvím Wilberforce ovlivněný Wesleyem. Také dnešní svobodné církve, ve kterých je osobní vyznání víry v Ježíše Krista předpokladem členství, cítí povinnost zachovávat toto pojetí církve a snaží se svým životem být znamením Božího království.

Existuje již také teorie sborové etiky. Pochází od Američana P. L. Lehmann a odpovídá na základní otázku: Co mám dělat jako věřící v Krista a jako člen svého sboru?⁽³⁾ V Německu je tomuto počátku etické diskuze věnována minimální pozornost⁽⁴⁾. Je načase, aby rezignující a iluzorní představy v etice byly překonány tím, že se podnětů tohoto teologa chopíme a budeme je dále rozvíjet.

6. Místo a doba sepsání

Dopis je napsán ve vězení (9.10.13). Apoštol Pavel počítá s brzkým propuštěním (22), a proto můžeme pomýšlet na první uvěznění v Římě. Cesareia však není vyloučena.

Při sepsání listu v Římě připadají v úvahu roky 58-60, při sepsání v Cesareji roky 55-57.

7. Další údaje

Další údaje o autorovi a adresátovi jsou zbytečné, protože dosud uvedená fakta jsou nesporná. Totéž platí i o integritě dopisu.

¹ Ignatius, An die Epheser, 1,3;2,1;6,2

² P. Stuhlmacher, Philemon, S.68

³ P.Stuhlmacher, Philemon, S.69

⁴ P.L.Lehmann, Ethik als Antwort, München, 1966; Originální název: Ethics in a Christian Context, New York, 1963

⁵ Srv. G.Hörster/W.Lukas/M.Nijkamp, Gottes Herrschaft in der Gemeinde, Witten, 1982

LIST ŽIDŮM

1. Obsah

Dopis popisuje velikost Ježíše Krista ve vztahu k Božímu zjevení, o kterém vydává svědectví Starý zákon. Nejdůležitějším nositelem tohoto Božího zjevení byl Mojžíš, ale Ježíš Kristus je větší, protože je Božím Synem. Ve Starém zákoně bylo zapláceno za vinu a Bůh byl usmířen skrze obětní obřad, ale smrtí Ježíše Krista na kříži všechny další oběti jsou nadbytečné.

Je proto zbytečný též celý Starý zákon? Naprosto ne! U starozákonních svědků víry se může následovník Ježíše Krista učit, co znamená víra. Boží soudy nad jeho neposlušným lidem mají být církví Ježíše Krista varováním. Mají být výzvou k pokračování v cestě víry bez ohledu na nepřátelství a k úplnému spolehnutí se ve víře na Ježíše Krista, který je počátkem i dokonavatelem víry (Žd 12,1).

2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Významné verše
1,1-4,13	vyvýšenost Ježíše	
1,1-4	Ježíš - Boží poslední slovo	1,1n
1,5-2,10	Ježíš a andělé	
2,11-18	Ježíš - náš bratr	
3,1-6	Ježíš a Mojžíš	
3,7-4,13	Ježíš a naše poslušnost příklad: Izrael na poušti	4,12
4,14-10,39	Ježíš - dokonalý velekněz	
4,14-16	útočiště u velekněze Ježíše	4,15n
5,1-10	velekněz podle řádu Melchisedechova	
5,11-14	nářek nad nezralostí adresátů	
6,1-3	učení pro dokonalé	

Kapitola	Osnova	Významné verše
6,4-10	varování před odpadnutím od víry	
6,11-20	počítat s Božími zaslíbeními	
7,1-28	Ježíš a kněz Melchisedech	
8,1-13	konec kultu starozákonních obětí	
9,1-10	bohoslužebné řády SZ	
9,11-10,18	převaha jedinečné oběti Ježíšovy	
10,19-31	Ježíšova oběť a naše věrnost ve víře	
10,32-39	věrnost víry i v pronásledování	10,35
11-13	podstata a působení víry	
11,1	definice víry	11,1
11,2-39	příklady víry z Izraele	
12,1-3	dokonalí svědci víry volají k víře	12,1n
12,4-11	Boží výchova věřících	
12,12-29	varování před pohrdnutím Boží milostí	
13,1-17	praktické působení víry v Ježíše	13,8
13,18-25	závěr dopisu	

Klíčové výroky

<i>Mnohokrát a mnohými způsoby mluvil Bůh k našim otcům ústy proroků, v tomto posledním čase k nám promluvil ve svém Synu, jehož ustanovil dědicem všeho a skrze něhož stvořil i věky.</i>	Žd 1,1n
<i>Nemáme přece velekněze, kterému by byly cizí naše slabosti; vždyť na sobě zkusil všechna pokušení jako my, ale nedopustil se hříchu. Přístupme tedy směle k trůnu milosti, abychom došli milosrdenství a našli milost a pokoj v pravý čas.</i>	Žd 4,15
<i>Věřit Bohu znamená spolehnout se na to, v co doufáme, a pevně počítat s tím, co nevidíme.</i>	Žd 11,1
<i>Ježíš Kristus je stejný, včera, dnes i navěky.</i>	Žd 13,8

3. Literární svéráz

Svéráz tohoto novozákonního dopisu spočívá v jeho literární formě a ve způsobu výkladu Starého zákona v něm obsaženém. Z četby listu Židům lze vyvodit tyto závěry:

Chybí zde záhlaví v ostatních dopisech běžné. Místo toho kniha začíná propracovanou předmluvou. Překvapivě dopis končí závěrem typickým pro apoštola Pavla. Jedná se tedy přece o jeden z dopisů?

Nápadně časté jsou výklady označované jako proslavy: 2,5; 5,11; 6,1; 8,1; 9,5; 11,32. To ještě nemusí svědčit proti literární formě dopisu. Vždyť i Pavel se tak příležitostně vyjadřuje (Ř 6,9; Ga 3,15), i když velmi zřídka. Je také nápadné, že kromě 13,22 nejsou výklady označeny jako dopis či spis.

Naučné výklady Starého zákona jsou opakovaně přerušovány napomenutími: 2,1-4; 3,7-4; 5,11-6,20; 10,19-13,19. O. Michel k tomu poznamenává: *"Ostří teologického myšlení leží v parenetických částech, které volají posluchače k poslušnosti a připravují církev na utrpení. Hlavní důraz spočívá v parenetické části. To je charakteristické pro kazatelský styl"*⁽¹⁾. Nejedná se tedy o dopis, ale o jedno nebo více kázání?

Tento názor podporuje přísné zachovávání jednotného tématu: Když už Božímu lidu staré smlouvy bylo tolik dáno, oč více je dáno Boží církvi nové smlouvy (9,14)?

Různí vykladači z toho vyvodili různé závěry:

Přes všechny rozpaky se jedná přece jen o dopis. O. Roller⁽²⁾ rozlišuje mezi otevřeným dopisem obsahujícím poselství a mezi zapečetěným soukromým dopisem. Dopis s poselstvím byl určen k předání ústního poselství a předčítal ho posel. Proto záhlaví bylo důležité. Naproti tomu bylo možné záhlaví vynechat u uzavřeného soukromého dopisu. Podle Rollera máme list Židům a 1. list Janův, které oba nemají záhlaví, považovat za dopisy obvyklé v přední Asii. Ostatně list Židům se svým ukončením řadí k dílům smíšeného typu.

Jiní se domnívají, že list Židům je naprosto normální dopis, jehož záhlaví se nám nezachovalo. Proti tomu mluví začátek dopisu působící mocným dojmem. Prosté záhlaví by se před něj nehodilo.

E. Riggenbach⁽³⁾ trvá na literární formě dopisu kvůli konkrétnímu vztahu k čtenáři. Domnívá se, že dopis měl původně záhlaví, které však při zveřejnění bylo vynecháno.

Jiní vykladači považují list Židům za epištolu⁽⁴⁾.

Výrazné je pečlivé rozčlenění myšlenek a umělecké uspořádání vět: 1,1-4; 2,2-4; 5,1-3; 6,16-20; 7,18-25; 10,19-25; 12,1n. Tyto formulace připomínají spíše umělecké dílo než dopis psaný ve velké tísní. W. Wrede nepovažoval list Židům za skutečný dopis, určený omezenému okruhu čtenářů. Jeho autor chtěl přidáním závěru vydávat tento list za Pavlův dopis⁽⁵⁾. E. Reuss viděl v tomto spisu první systematické pojednání křesťanské teologie⁽⁶⁾. A. Deissman označil spis za *"první historicky doložitelný dokument křesťanské umělecké literatury"*⁽⁷⁾.

Proti tomuto hodnocení listu jako epištoly mluví napomínání určitého okruhu čtenářů, které autor dobře zná, a napomenutí zaostřuje na ně. Spis nezůstává pouze u obecných výkladů, ale pastýřsky se obrací na své čtenáře. Z těchto důvodů došli O. Michel⁽⁸⁾ a jiní⁽⁹⁾ k závěru, že se jedná o homilii, tedy o kázání nebo řadu kázání.

Jestliže vycházíme z toho, že řada kázání musela být z určitých důvodů rozeslána, napětí mezi obsahem dopisu a jeho závěrem nemá již takovou váhu. O důvodech můžeme jen spekulovat. Jestliže tento předpoklad souhlasí, potom máme před sebou v listě Židům první řadu prvokřesťanských kázání, která se zachovala dodnes. Ve Skutcích také nacházíme kázání. Podobně i evangelia obsahují příklady kázání. Zde však máme před sebou cyklus kázání, který využívá všech prostředků antického řečnictví a kultivovaného jazyka k předávání evangelia o Ježíši Kristu. Přitom se nejedná o misijní kázání, jak je tomu většinou ve Skutcích, ale o vyučování věřících. Tématem je Ježíš velekněz. V předkládaném úvodu je list Židům považován za řadu kázání a z toho vychází i tento rozbor.

4. Historické souvislosti

List je podle svého nadpisu určen Židům. Ve Sk 6,1 se tímto jménem označují členové prvotní církve, kteří se narodili a vyrostli v Palestině. Jejich mateřskou řeč je aramejšтина. Této části prvotní církve však tento dopis nemůže být adresován. Podle Žd 6,10 adresáti posloužili prvotnímu sboru finančně. Sami v Palestině nebydlí. Tomu odpovídá i zvolený řecký jazyk, ve kterém je dopis napsán. Pravděpodobně musíme hledat jeho adresáty v té části křesťanů ze Židů, kteří se stýkali s řeckou vzdělaností a kulturou a kteří četli Starý zákon v řečtině. Byla to část křesťanstva ze Židů, která začala misii mezi pohany a ve které měl své kořeny i apoštol Pavel.

5. Teologické důrazy

Pro člověka 20. století není snadné najít přístup k listu Židům. Mnohé nadpisy i přehled obsahu působí cizí, ba téměř odpudivě. To souvisí s nedostatečnou znalostí Starého zákona.

Řada kázání, která jsou nám předkládána v listu Židům, je určena těm, kteří žijí ve Starém zákoně. Důvěrně znají starozákonní podání o Mojžíšovi, o putování po poušti, o stánku a obětech. Dosud jsou na tom do určité míry závislí. Což Starý zákon není Boží zjevené slovo? Co se stalo, když se Bůh zjevil skrze Ježíše Krista? Přestala platit stará smlouva? Také dnes při rozhovoru křesťanů a Židů jsou tyto otázky aktuální. Jaký význam má příchod Ježíše Krista pro dějiny Božího lidu? List Židům dává jednoznačnou odpověď: Ježíš Kristus je Boží poslední, a proto také jednou provždy platné slovo. Je měřítkem, které rozhoduje o tom, co ze Starého zákona platí a co už je překonáno. Po smrti Ježíše Krista na kříži další oběti již nejsou potřebné. Ty patří minulosti. Dále však Starý zákon působí skrze příklad svědků víry. Stojíme na jejich ramenou a můžeme se od nich učit, co znamená věrnost víry. Zůstává také v platnosti důrazné varování před odpadnutím od víry v Ježíše Krista. Dějiny Izraele poskytují mnoho příkladů následků odpadnutí od víry.

List Židům je tak výzvou k důkladnému studiu Starého zákona. Současně pomáhá určit vzájemný vztah starozákonního zjevení ke zjevení Krista. V době, kdy rozhovor mezi náboženstvími často relativizuje křesťanské vyznání, list Židům zavazuje církev Ježíše Krista k jejímu životně nejdůležitějšímu vyznání: Ježíš Kristus je Boží poslední a stále platné slovo.

6. Integrita

Dopis je koncipován jako jednotný spis bez jakýchkoliv zlomů.

7. Autor

V dopise není autor jmenován, ale obsah dopisu odkazuje k svému autorovi. Není bezprostředním Ježíšovým učedníkem (2,3). Svá sdělení bere z raného proudu prvokřesťanské tradice (2,17n; 4,15; 5,7n; 7,14; 12,2n; 13,12). Nepatří k zakladatelům sboru (13,7), ale dobře zná jeho počátky i další vývoj. Žil u adresátů a brzo se k nim vrátí (13,17-19.23). Cítí se být těsně svázán se sborem (6,9-12; 10,32-39; 12,1-11). Proto si také může dovolit přísný tón uznávaného učitele (5,11-6,8; 10,26-31; 12,14-17).

Měl spojení s Timoteem (13,23). Má vztahy k Itálii (13,24). Je rozený Žid (2,2; 9,4.21; 11,37; 12,21). Pobýval hodně v cizině. Starý zákon užívá v řeckém překladu Septuaginty (3,7-11; 8,8-12). Důvěrně zná židovskou teologii v Alexandrii, zvláště Filona (viz pojmy v 1,3.6). Ale zná i palestinské židovství (učení o andělech, prostředkování zákona andělem, satan jako pán nad smrtí). Především však celý jeho dopis ukazuje, že je mistrem rétoriky. Komu patří tato charakteristika?

Stará východní církev považovala za autora Pavla. Mluví pro to ústřední postavení Ježíšovy osobnosti, zrušení zákona jako spasitelného pořádku, důležitost víry. Pavel však nežil z prvokřesťanské tradice (Ga 1,11n). Nikdy nepopisoval Ježíše jako apoštola nebo velekněze. Rozdílnost stylu tohoto listu a jiných Pavlových dopisů je tak velká, že ji nelze přehlédnout. Pavel také nebyl velký řečník, spíše naopak.

Proto dochází E. Riggenbach k závěru: *"Samotný odstup listu Židům od souboru Pavlových dopisů je příliš velký na to, než aby se dal vysvětlit ohledem na situaci čtenářů a nebyl vysvětlen svéráznou osobností autora ... Proto můžeme pokládat za jisté, že Pavel není autorem tohoto dopisu"*⁽¹⁰⁾.

Zbývá tedy jen názor Origenův: *"Kdo napsal tento dopis, to ví vpravdě jen Bůh"*?⁽¹¹⁾ Vposledu jistě. Zdá se však, že mnohé mluví pro Lutherův názor⁽¹²⁾, že tu před sebou máme řadu Apollových kázání. Apollo znal Pavlovu teologii a sdílel s ním její základní přesvědčení. Jinak by ho Pavel nedoporučoval s takovou rozhodností. Znal také teologii Alexandrie (Sk 18,24-28), kde získal dobré řečnické vzdělání. Právě tím se lišil od Pavla.

I když tyto domněnky nedokazují Apollovo autorství, poskytuje dopis Židům dobrý názorný materiál pro představu o způsobu kázání Apolla, který v Korintu vzbudil takový rozruch⁽¹³⁾.

8. Adresáti

Dopis sám adresáty nejmenuje. Jejich jméno je jen v nadpisu. Tento nadpis "Židům" pochází z 2. století a zmiňuje se o něm nejprve Klement z Alexandrie⁽¹⁴⁾. Kdo jsou tito Židé?

O čtenářích se dovídáme v listu: Musí být napomínáni k slyšení Božího slova (2,1). Jsou druhou generací svědků víry (2,3). Věří sice (3,1), ale jsou v nebezpečí, že od víry odpadnou (3,12; 4,11). Ve svém duchovním vývoji zaostali (5,11-14). Mnozí přestali chodit na bohoslužby (10,25). Přesto jsou ochotní k obětem (6,10). Mnozí přišli o majetek (10,34). Dosud mezi nimi nebyli mučedníci (12,4). Musí však počítat s novým pronásledováním (12,1-11; 13,3-13). Zřejmě mají vztahy k Itálii (13,24).

Z těchto údajů můžeme odvodit domněnku, že dopis byl napsán židovsko-křesťanské části římského sboru, a to v době po napsání Pavlova listu Římanům. Pro přijetí tohoto názoru svědčí, že list Židům znal Klemens z Říma⁽¹⁵⁾.

9. Místo a doba sepsání

W. G. Kümmel je zastáncem rozšířeného názoru, že list Židům byl napsán židovsko-křesťanské části římského sboru, a to jednu generaci po Pavlově dopisu Římanům⁽¹⁶⁾. Toto pozdější datování se zakládá na odkazu k budoucímu pronásledování, které nastalo za Domiciánovy vlády. Dopis musel být napsán do r. 96, protože ho cituje 1. Klementův list 36,2-5.

Proti tomuto běžnému pojetí J. A. T. Robinson umístil datum sepsání do r. 67, po smrti Pavla a Petra během neronského pronásledování⁽¹⁷⁾. Jako důvod uvádí:

1) Rozsáhlé výklady o levítském kněžství a chrámovém kultu by nemohly být po zničení Jeruzaléma takto napsány. Například služba kněží podle Žd 10,11 již nemohla po zničení Jeruzaléma probíhat. Staré by nemohlo být blízke svému zániku, ale již skončilo (Žd 8,13).

2) Ve zlé době pronásledování mnozí odpadli od víry a zapřeli Pána i bratry (Žd 6; 10; 12). Proti nim byli postaveni jako zářící příklad apoštolové Petra a Pavel, kteří zahynuli za neronského pronásledování, ač nejsou jmenováni (Žd 13,7). Kterí jiní učitelé by však zvěstovali sboru v Římě Boží slovo?

3) Dříve zmíněné pronásledování a uloupení statků (Žd 10,34) vztahuje Robinson na vyhnání Židů z Říma za Klaudia. To by byl počátek židovsko-křesťanské části římského sboru.

Podle těchto hledisek, která nemohou být ničím jiným než hypotézou, by byl list Židům řadou aktuálních kázání do situace po neronském pronásledování. Spolehlivý údaj o místě sepsání není možný.

- ¹ O. Michel, Der Brief an die Hebräer, S.5
- ² O. Roller, Das Formular der paulinische Briefe, 1933
- ³ E. Riggensbach, Der Brief an die Hebräer
- ⁴ Srv. S.81
- ⁵ W. Wrede, Das literarische Rätsel des Hebräerbriefes, 1906
- ⁶ E.Reuß, Die Geschichte der Heiligen Schriften des NT, 1887
- ⁷ A.Deißmann, Licht vom Osten, 1909, s. 177
- ⁸ O.Michel, Der Brief an die Hebräer, 101957, S.1-9
- ⁹ Vgl. W.G.Kümmel, Einl.,S.351
- ¹⁰ E.Riggensbach, Der Brief an die Hebräer, S.39f
- ¹¹ Podle Euseb, Kirchengeschichte, VI 25,14
- ¹² Srv. W.G.Kümmel, Einl., S.354
- ¹³ Tak také H.F.Weiss, Der Brief die Hebräer, S. 63f
- ¹⁴ Nach Euseb, Kirchengeschichte, VI, 14,2.4
- ¹⁵ Srv. 1.Clem.17,1;36,2-5
- ¹⁶ W.G.Kümmel, Einl., S.353-355; tak také E.Lohse, Entstehung, S.127; HFWeiss, der Brief an die Hebräer, S.77; A.Wikenhauser/J.Schmid, Einl., S.561
- ¹⁷ J.A.T Robinson, Wann entstand das NT?, S. 211-231; tak také D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, Introduction, S. 398-400; D.Guthrie, Introduction, S.716-718

LIST JAKUBŮV

1. Obsah

Tento list patří ke spisům Nového zákona, kolem něhož vzniklo mnoho sporů. Jeho obsah zdůrazňující jednání křesťanů, zdánlivě stojí v protikladu k dopisům apoštola Pavla, ve kterých je vyzdvížena nutnost víry (Epištoly Galatským a Římanům). Vrací se Jakubův list k židovské zákonické zbožnosti, nebo je jen obranou proti špatnému pochopení Pavlovy teologie? To je třeba vysvětlit zvláště proto, že Luther právě na základě této problematiky kladl list Jakubův společně s listem Judovým až na konec novozákonních dopisů.

2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

V dopise nelze rozpoznat žádnou souvislou osnovu. Projednávaná témata stojí vedle sebe nespojena. Proto jsou vylíčena v následujícím schématu takto.

Kapitola	Téma	Významné verše
1,1	záhlaví	
1,2-18	zkoušky a pokušení	1,2n
1,19-27	slyšení a činění	1,19.22.27
2,1-13	bohatí a chudí	
2,14-26	víra a skutky	2,17
3,1-12	odpovědnost v řeči	
3,13-18	falešná a pravá moudrost	
4,1-12	žádostivost a požitkářství	4,7n
4,13-17	plánování	4,15.17
5,1-6	Boží soud nad nespravedlivými boháči	
5,7-12	trpělivé očekávání opětného příchodu Ježíše	
5,13-18	modlitba za nemocné	5,16b
5,19-20	záchrana pobloudilého bratra	

Klíčové výroky

<i>Nebudte jen posluchači - to byste klamali sami sebe.</i>	Jk 1,27
<i>Pravá a čistá zbožnost před Bohem a Otcem znamená pamatovat na vdovy a sirotky v jejich soužení a chránit se před poskvrnou světa.</i>	Jk 1,27
<i>Tak i víra, není-li spojena se skutky, je sama o sobě mrtvá.</i>	Jk 2,17
<i>Kdo ví, co je činit dobré a nečiní, hříchi má.</i>	Jk 4,17
<i>Velkou moc má vroucí modlitba spravedlivého.</i>	Jk 5,16b

3. Literární svéráz

V tomto listu je nápadné, že má záhlaví, ale nemá závěr. Uvedení adresáta "*dvanácti pokolením v diaspoře*" je mnohoznačné. Mohlo se jednat o dopis Židům, ale chybí zde jakýkoliv pokus přiblížit jim evangelium o Ježíši Kristu. Mohlo se jednat o křesťany ze Židů v diaspoře. Proto svědčí skutečnost, že Jakub byl hlavou křesťanstva ze Židů⁽¹⁾. Také se mohlo jednat o křesťany z pohanů, kteří by pak byli podle Ga 6,16 osloveni jako pravý Izrael⁽²⁾. To však v listu Jakuba, bratra Páně, je nepravděpodobné.

Přestože celý list je velmi blízký životu, nerozpoznáme v něm žádnou konkrétní sborovou situaci. Z těchto důvodů se musíme ptát, zda se jedná o dopis.

Pravděpodobně je vhodnější mluvit o epištole, tedy o literárním pojednání ve formě dopisu. V tomto případě jde o napomínající naučný list. Takové spisy známe z židovstva⁽³⁾ i helenismu⁽⁴⁾.

Dokonce se objevila domněnka, že se jedná o povrchně pokřesťanštělý naučný židovský list. Četné paralely k životu a především ke zvěstování Ježíše (1,6 srv. Mk 11,23; 1,5.17 srv. Mt 7,7nn; 1,22 srv. Mt 7,24n; 4,12 srv. Mt 7,1) ukazují, že tato domněnka není správná.

V tomto listu je zvláště cenné zaujetí stanoviska k špatnému pochopení teologie apoštola Pavla (2,14-26). Tento úsek bez předchozího zvěstování evangelia Pavlem ve smyslu Ř 4 není srozumitelný.

Proto docházím k závěru, že Jakubův list je epištolou obsahující křesťanský napomínající naučný spis.

4. Teologické důrazy

Jakubův list vyvolal v průběhu dějin svého výkladu protichůdné názory. Martin Luther píše: "*Epištola sv. Jakuba je opravdu slaměná, protože nemá v sobě žádný evangelijní ráz*"⁽⁵⁾. Uvádí následující důvody: V protikladu k Pavlovi Jakub učí ospravedlnění ze skutků a dokládá to výkladem 1. Mojžíšovy 15. V celém listu není zmínky o smrti a vzkříšení Ježíše Krista. Věci řadí neuspořádaně. Staví se na odpor proti těm, kteří se spoléhají na víru bez skutků, ale není schopen se vyrovnat s podstatou věci. Proto Luther dochá-

zí k závěru, že Jakubův list není apoštolským listem, protože "*Christum nicht treibt*" (neprosazuje Krista).

Úplně jinak se vyjadřuje katolický novozákoník F. Mussner: "*Pro Jakuba neexistuje tisíc jestliže a ale, nýbrž jen jasná a jednoznačná výzva k pomoci, k odpuštění, k trpělivosti a k eschatologickému zaměření celého života. To odpovídá Ježíšovu učení, jak jej známe především z Kázání na hoře. Slyšet Jakuba znamená slyšet Ježíše! Oběma jde o to, aby slovo se stalo skutkem! Tak Jakubův list patří k těm novozákonním spisům, které Krista zvláště prosazují a o něm učí*"⁽⁶⁾. Své pojetí zdůvodňuje zřetelnými paralelami mezi Jakubovým dopisem a Matoušovým evangeliem. Podle jeho názoru zde narážíme na nejstarší vrstvu Ježíšova zvěstování, jak je obsažena především v Kázání na hoře. Ježíšovo učení je také plně mravního vyučování. Kdo si přivlastní stejně jako Jakub Ježíšovy mravní požadavky, ten prosazuje Krista.

Které z těchto rozdílných pojetí můžeme přijmout? Které hodnocení je správné a které je jednostranné? Martin Luther hodnotí Jakubův list měřítkem ospravedlnění z víry. To je pochopitelné, protože se stavěl proti spravedlnosti ze skutků, hlášané v římskokatolické církvi tehdejší doby. Proto byla jeho pozornost soustředěna na Pavla a synoptická evangelia se stala méně důležitými. Kdo odloží stranou Ježíšovo poselství a potom interpretuje Pavla, vytváří základ pro neporozumění Pavlovými spisy. Přitom A. Schlatter správně rozpoznal, že Pavlovo učení o ospravedlnění směřuje k posvěcenému životu⁽⁷⁾. Přesto nemůžeme dojít k jednoduchému závěru, že Pavel a Jakub se vzájemně doplňují. To by oslabilo protiklad vyjádřený především rozdílným výkladem Gn 15 v Ř 4 a Jk 2,14n. Pavel a Jakub bojují na různých frontách. Pavel se brání proti židovskému očekávání spásy dodržováním zákona, které Jakub nikdy nekázal. Jakub se brání proti špatnému pochopení Pavlova evangelia, které se spokojí s vírou a opomíjí jednání z lásky, což Pavel nikdy nezastával.

Podle zprávy Skutků a listu Galatským Pavel a Jakub jednali o svých rozdílných pojetích a cílech a dosáhli shody. Přes rozdílné teologické důrazy se vzájemně respektovali. Kristova církev potřebuje oba hlasy patřící do kánonu Nového zákona, aby se jednostranným chápáním víry nedostala na scestí. Proto má list Jakubův v Novém zákoně nepostradatelné místo.

5. Integrita

Jedná se o souvislý spis. Ze všech jeho částí lze rozpoznat stejného autora.

6. Autor

V dosud uvedeném pojednání se předpokládá, že autorem tohoto dopisu je Jakub, bratr Páně. To je nutné zdůvodnit.

V záhlaví se Jakub představuje jako služebník Boží a Pána Ježíše Krista. O koho se jedná?

V Novém zákoně se tak jmenuje pět mužů:

Jakub, syn Zebedeův a bratr Janův, Mk 1,19

Jakub, syn Alfeův, Mk 3,18

Jakub, bratr Ježíšův, syn Josefa a Marie, Mk 6,3

Jakub mladší, Mk 15,40

Jakub, otec apoštola Judy, L 6,16

Z nich připadá v úvahu jako autor listu jen Jakub, bratr Páně. Vždyť apoštol Jakub, syn Zebedeův, zemřel již roku 44 jako mučedník. Do té doby sbory ještě neprošly takovým vývojem, aby tento spis potřebovaly. Ostatní muži jsou příliš nevýznamní, než abychom je mohli považovat za autory tohoto díla, u kterého se předpokládá známá autorita. Proto novozákoníci nepopírají, že tento spis obsahuje nárok na autorství Jakuba, bratra Ježíšova. Je ovšem sporné, zda je to pravý spis nebo pseudoepigraf.

Jaké důvody se uvádějí proti tomuto autorovi?

Toto dílo je psáno jazykem vzdělaného helenisty. Ježíšův bratr Jakub byl však Palestinec. Proto není pravděpodobné, že by se mohl takto vyjadřovat. Kromě toho, Ježíšův bratr Jakub se vyznačoval věrností zákonu. Dodržoval kulticko-rituální předpisy zákona a vyžadoval to také u ostatních křesťanů a Židů (srv. Sk 21,18-26). Nic z toho však v tomto spisu nenacházíme, místo toho autor mluví o "*zákonu svobody*" (1,25), což je v ústech Jakuba nepředstavitelné. Kdyby autorem byl Ježíšův bratr, proč by se o tom ani slovem nezmínil? Polemika proti špatně pochopené Pavlově teologii předpokládá určitý časový odstup od jeho působení. Bratr Páně Jakub však zemřel už r. 62 mučednickou smrtí. Jen pozvolně a proti mnohému odporu byla tato epištola uznána za dílo bratra Páně, a tím za apoštolskou.

Jaká je závažnost těchto argumentů?

Jazykové schopnosti bratra Páně nemůžeme vůbec posoudit⁽⁶⁾. Kde v Novém zákoně nalézáme, že Jakub kladl důraz na dodržování kulticko-rituálních předpisů? Zdánlivý doklad ze Sk 21 ukazuje pouze ohled na tehdejší židovské reakce, které provázely Pavlovo působení. Mlčení epištoly o zvláštním vztahu jejího autora k Ježíši neobstojí jako argument proti autorství bratra Páně, protože závěr z mlčení (*argumentum e silentio*) je vždy nejistý. Musíme brát vážně hodnocení místa 2,14n, protože polemika zde uvedená vyžaduje důkladný rozbor. Mnohé svědčí pro to, že Jakub předpokládá Pavlův výklad Gn 15, uvedený v Ř 4. Je také třeba brát vážně historii kánonu a dlouhotrvající odpor proti Jakubovu listu. Nemohlo tomu být tak, že Jakubův postoj proti špatně pochopené Pavlově teologii byl pochopen jako antipaulinismus, a tím se spis stal podezřelým?

Po prozkoumání všech argumentů docházím k závěru, že autorem spisu je Jakub, bratr Páně, i když jasný důkaz na základě předložených materiálů není možný.

7. Adresáti

Pokud bereme údaj záhlaví doslovně, pak je dopis určen křesťanům ze Židů v diaspoře. Měli být varováni před špatným pochopením Pavlova zvěstování evangelia Jakubem, který byl jako bratr Páně pro ně směrodatný.

Mnozí považují za nepravděpodobné, že by křesťané ze Židů byli zneklidněni Pavlovým zvěstováním. Vždyť pro ně byl autoritou Jakub a k Pavlovi se stavěli kriticky. Potom přichází v úvahu jiné řešení, které předpokládá, že tento vyučující list byl poslán všem křesťanům v římské říši. Údaj v záhlaví pak musíme chápat v přeneseném smyslu: *"dvadct pokolení v diaspoře"* znamená celou církev Ježíše Krista na všech místech.

8. Místo a doba sepsání

Pro konkrétní určení místa sepsání nemáme žádné záchytné body. Vyladači Jakubova listu uvádějí tři vzájemně odlišné časové údaje: konec 40-tých let před tzv. apoštolským koncilem, období kolem roku 60 a konec 1. století.

J. A. T. Robinson⁽⁹⁾ zastupuje rané datování, tj. konec čtyřicátých let. Podle jeho názoru je Jakubův list nejstarší knihou Nového zákona. Bratr Páně Jakub pouze slyšel o tom, že Pavel zvěstuje evangelium, ale ještě s ním nemluvil. Na podkladě pověstí napsal varovný dopis křesťanům ze Židů v římské říši, aby tím posílil Ježíšovo poselství. Na tzv. apoštolském concilu si Pavel a Jakub vysvětlili své postoje a dosáhli potřebného sjednocení. To však nemohlo zabránit tomu, aby Jakubův dopis nebyl použit proti Pavlovi. Tím byl Pavel donucen postavit se proti takovému zneužití v dopisech Galatským a Římanům. Odvolává se přitom na výklad Gn 15 a akcentuje ho ve svém pojetí (Ř 4). Jako hlavní argument Robinson uvádí, že misie mezi pohany nebyla zpočátku pocítována jako problém, dokud *"někteří z Jakubova okolí"* (Ga 2,12) nevystoupili s požadavkem obřizky, a tím vyvolali jednání tzv. apoštolského concilu⁽¹⁰⁾.

Tato zdánlivě jasná historická představa však málo souhlasí s existujícími texty. Podle Ga 2 vystupují *"někteří z Jakubova okolí"* po tzv. apoštolském concilu, což znamená, že ke konfliktům v galatských sborech došlo teprve později. Proto je rané datování těžko udržitelné.

Jinak je to s pozicí, kterou zastává F. Mussner⁽¹¹⁾. Trvá na autorství Jakuba, bratra Páně, a datuje vznik epištoly asi do roku 60. Dopisy Korintským ukazují, že Pavel byl nepochopen relativně brzo. Jakub proto nepotřeboval Pavlovy dopisy, aby reagoval na nedorozumění. Proto je nutné datovat

vznik spisu před r. 70, neboť potom křesťanstvo z židovstva už nemělo žádný závažný vliv. Kdo považuje za adresáty dopisu křesťany ze Židů v diaspoře, musí datovat vznik epištoly asi do roku 60.

W. G. Kümmel¹²⁾ rozuměl údají o adresátech jako obraznému vyjádření pro křesťany z pohanů. Kromě toho zpochybňuje autorství Jakuba, bratra Páně, z dříve uvedených důvodů. Proto považuje epištolu za pseudoepigrafi spís z konce 1. století.

Ze třech předložených návrhů datování se jeví návrh F. Mussnera jako nejlépe zdůvodněný, a proto nejpravděpodobnější.

¹ So D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, Introduction, S. 414f; D.Guthrie, Introduction, S.759-761; F.Mußner, Der Jakobusbrief, S. 11f

² So W.G.Kümmel, Einl., S.359; A.Wikenhauser/J.Schmid, Einl., S.573

³ Literatura moudrosti, Tobiaš, Závěti 12 Patriarchů

⁴ Kynicko-stoická Diatribe

⁵ M.Luther, Vorrede zu den Schriften des NT, Septemberbibel, 1522

⁶ F.Mußner, der Jakobusbrief, S.52f

⁷ A.Schlatter, zur Auslegung Röm 1,17 v: Gottes Gerechtigkeit, S.37-39

⁸ F.Mußner, der Jakobusbrief, S.8

⁹ J.A.T Robinson, Wann entstand das NT?, S.144-148

¹⁰ Pro rané datování srv.. D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, Introduction, S. 414 (bez výhrad), Introduction, S. 761-764 (s výhradami)

¹¹ F.Mußner, der Jakobusbrief, S.19-21

¹² W.G.Kümmel, Einleitung, S.365

1. LIST PETRŮV

1. Obsah

V Novém Zákoně se nám zachovaly dva dopisy apoštola Petra. První list se vyznačuje jasně členěnou strukturou a propracovanou tematikou. Pojednává o církvi Ježíše Krista jako o novém Božím lidu a o tom, jak se osvědčila v cizím, často nepřátelském světě.

2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Významné verše
1,1-2	záhlaví	
1,3-2,10	nový Boží lid	
1,3-12	základ: živá naděje	1,3
1,13-25	způsob soužití: láska z čistého srdce	1,18n
2,1-10	úkoly: živé kameny	2,9
2,11-4,11	nový Boží lid ve světě	
2,11-17	respekt ke státu	2,17
2,18-25	křesťanští otroci a jejich páni	
3,1-7	ženy a muži	
3,8-13	láska k nepřátelům	
3,14-17	počet z víry	3,15
3,18-22	všezahrnující panství Kristovo	
4,1-11	jednoznačný způsob života	4,10
4,12-5,9	Boží lid v nesnázích	
4,12-19	obstát v pronásledování	
5,1-9	úkol starších	5,5b.7
5,10-14	závěr: přání požehnání a pozdravy	

Klíčové výroky

<i>Vy však jste rod vyvolený, královské kněžstvo, národ svatý, lid náležející Bohu, abyste hlásali mocné skutky toho, kdo vás povolal ze tmy do svého podivuhodného světa.</i>	1 Pt 2,9
<i>Buďte vždy připraveni dát odpověď každému, kdo by vás vyslyšel o naději, kterou máte.</i>	1 Pt 3,15
<i>Každý ať slouží druhým tím darem milosti, který přijal, tak budete dobrými správcí milosti Boží v její rozmanitosti.</i>	1 Pt 4,10
<i>Všechnu svou starost vložte na něj, neboť mu na vás záleží.</i>	1 Pt 5,7

3. Literární svéráz

Tento list stejně jako již uvedené Pavlovy listy je apoštolským poselstvím v dobré řečtině. Slovní zásobou i stylem v mnohém připomíná Pavlovy dopisy.

4. Historické souvislosti

Podle 5,13 je dopis odeslán z Říma, protože Babylon byl krycím jménem pro Řím. V dubnu roku 65 dal Nero zapálit své hlavní město. Zodpovědnost za požár pak svedl na křesťany, protože jejich vliv na dvoře mu byl nepřijemný. J. A. T. Robinson vidí ve 4,12 narážku na tuto událost, stejně jako v 5,8 narážku na Nerona. Má za to, že Petr počítal s rozšířením pronásledování až do Malé Asie, a proto koncipoval toto napomenutí tamním sborům. Tento list pak předával Silvánus (5,12). V dopise lze rozpoznat potlačované napětí, které ukazuje spíše na situaci za pomstychtivého Nerona než na otevřené pronásledování. K pronásledování křesťanů v Římě pak skutečně došlo v letech 67-68⁽¹⁾.

5. Teologické důrazy

Jak ukazuje přehled obsahu, jedná se o život křesťanů v prostředí jim cizím. Apoštol chtěl dosáhnout toho, aby se sbory osvědčily jako Boží lid. To se musí projevit nejen v jejich vzájemných vztazích, ale i v chování na veřejnosti. Nenáleží už sami sobě, ale Pánu, který za ně položil svůj život. To je zavazuje k laskavému vzájemnému jednání a k službě svěřenými dary.

Ale i okolní svět má rozpoznat, komu náleží. Mají mít respekt ke státu, který apoštol na rozdíl od Pavla nazývá lidským zřízením. To platí i pro křesťanské otroky, kteří mají podivné pány. Kdo se dotazuje na víru v Ježíše Krista, má dostat srozumitelnou odpověď.

To platí i tehdy, když se okolí chová ke křesťanům nepřátelsky. Tak jako jejich Pán miloval své nepřátele, tak i oni jsou povinni nepřátele milovat.

Apoštol pomáhá sborům pochopit, že pronásledování není něco zvláštního. Kvůli Kristu tomu nemůže být jinak. Proto se mají sbory připravovat na pronásledování. Pro mnohé už nastal čas utrpení. Apoštol je potěšuje a povzbuzuje je k vytrvalosti.

Křesťanství zabydlenému ve světě a vyhýbajícímu se odporu platí drsný tón tohoto dopisu. Apoštol odmítá představu, že když křesťané budou jen správně věřit, naplní svět evangeliem. To není církvi Ježíše Krista zaslíbeno. Je menšinou a menšinou zůstane. To patří k její identitě. Otázkou je, zda si ji přivlastní a bude ochotna nést následky. Z tohoto pohledu je 1. list Petrův výzvou církvi Ježíše Krista i dnes. Může jí pomáhat uchránit identitu Božského lidu uprostřed cizího světa.

6. Integrita

Dopis je souvislé dílo bez zřetelných přerývů.

7. Autor

Vlastní zpráva dopisu je jasná: Petr, apoštol Ježíše Krista. Přesto se mínění o autorovi velice rozcházejí.

W. G. Kümmel píše: *„Ačkoliv je 1 Pt bezpochyby pseudonymním spisem, přece je pseudonymita prováděna jen v rámci dopisu a i tam nanejvýš opatrně“*⁽²⁾. Považuje tento dopis za dílo neznámého křesťana na konci 1. století (90-95), který chtěl záhlavím apoštola uctít a přisvojit si jeho autoritu.

Proč odmítá Kümmel apoštola Petra jako autora? Apoštolové Petr a Jan, někdejší rybáři na Genezaretském jezeře, jsou v Novém zákoně popsáni jako neučené lidi (Sk 4,13). Tento dopis je ale napsán jazykem vzdělaného člověka z helenistického prostředí. Představa, že Petr měl takové jazykové schopnosti, je obtížná. Kromě toho se tento dopis opírá v mnohých vyjádřeních o Pavla, což neodpovídá napětí mezi oběma apoštoly (srv. Ga 2,12n). Z dopisu nelze rozpoznat, že autor tři roky doprovázel Ježíše po Palestině. Také ohlašováné pronásledování nastalo teprve za Domiciána na konci 1. století.

Jakkoliv se tyto důvody zdají jasné, jsou důrazně odmítány. J. A. T. Robinson píše: *„Nakonec mohu říct jenom to, že neobjevuji nic rozhodujícího, co by zrušilo platnost mnoha dalších úvah a náznaků, že dopis, ať už ho napsal kdokoli, byl napsán za Petrova života a ten za ním cele stál. Nevím tedy žádný důvod zrušit na základě autorství dříve stanovené datum odeslání z konce dubna r. 65“*⁽³⁾. Jak k tomuto výsledku Robinson došel? Vychází z výše uvedených souvislostí s pronásledováním za Nerona. Apoštol, sám postižený událostmi v Římě, chtěl ještě včas varovat křesťany v Malé Asii.

Jak rozhodnout mezi dvěma protichůdnými názory v otázce autorství? Vycházím z vlastního nároku dopisu, kde je jmenován jako autor apoštol Petr. Protože výroky Nového zákona přijímám zásadně s důvěrou, muse-

ly by být předneseny závažné argumenty, abych pochyboval o autorovi, který je v dopise uveden. V tomto případě nejsou argumenty přesvědčivé, spíše naopak. Autoři Nového zákona považovali pseudonymitu za klamání členů a silně ji kritizovali (srv. 2 Te 2,1.2). Argument o Petrově jazykové neschopnosti není udržitelný. *"Ačkoliv mohl mít Petr bezprostředně po Letnicích omezené vzdělání (Sk 4,13), přece je nepochopitelné, že by se mohl bez znalosti řečtiny podílet na vedení v Antiochii, nebo dokonce v Jeruzalémě, nemluvě o Římu"* (Robinson)⁶. O obecné závislosti na Pavlovi nelze mluvit. Styčné plochy jsou jen v určitých dílčích oblastech, ale nejsou to témata typická pro Pavla. Právě ve vztahu křesťanů ke státu Petr zdůrazňuje něco jiného než Pavel (srv. 2,13-17 a Ř 13,1-7). Ostatně proč by nemohl znát dopis Římanům a souhlasit s ním? Ke skutečnosti, že Petr nemluví o třech letech společného života s Ježíšem, správně poznamenává J. A. T. Robinson: *"Toto očekávání je velice subjektivní a je ironií, že 2. Petrův dopis je diskreditován, protože obsahuje právě takové výslovné odkazy."*⁷

Protože argumenty proti Petrovu autorství nejsou přesvědčivé, docházím k závěru, že tento dopis napsal apoštol Petr⁶. Snad ponechal svému spolupracovníkovi Silvánovi větší volnost při slovní úpravě (5,12), což mohlo vést k jisté podobnosti se spisy apoštola Pavla⁷.

8. Adresáti

Dopis je adresován *"vyvoleným, kteří přebývají jako cizinci"*. Tím jsou jistě míněni křesťané, kteří už v tomto světě nemají svůj domov (srv. 3,20). Všechny místní údaje ukazují na Malou Asii. Adresáty jsou tedy křesťanské sbory v Malé Asii. Dopis naznačuje, že se nemůže jednat o křesťany ze Židů (1,14.18; 2,9n; 4,3n). Jedná se tedy o křesťanské sbory z pohanů v Malé Asii, které apoštol považuje za členy pravého Božího lidu.

9. Místo a čas sepsání

Dopis byl napsán pravděpodobně kolem r. 65 v Římě, jak o tom mluví shora uvedené odkazy.

¹ J.A.T. Robinson, Wann entstand das NT, S. 161-171

² W.G.Kümmel, Einleitung, S. 374; vgl. NBrox, Der erste Petrusbrief, S. 43-47

³ J.A.T. Robinson, Wann entstand das NT?, S. 179

⁴ J.A.T. Robinson, Wann entstand das NT?, S.175

⁶ So auch D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, Introduction, S. 421-424; D.Guthrie, Introduction, S. 773-790

⁷ K.H.Schelkle, Die Petrusbriefe. Der Judasbrief, S. 11-15

2. LIST PETRŮV

1. Obsah

O tento novozákonní list bylo vedeno nejvíce sporů, které se však netýkají obsahu. Projednávaná témata - vyvolení a povolání, proměnění Ježíše, prorocké slovo, obrana proti pravděpodobně gnostickým falešným učitelům, druhý příchod Ježíšův a konec světa - se velice dobře hodí k ostatnímu Novému zákonu. Předmětem sporu je otázka Petrova autorství, která zabere také největší část následujících statí.

2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Významné verše
1,1-2	záhlaví	
1,3-5 1,16-21	utvrzení povolání a vyvolení proměnění a prorocké slovo	1,19.21
2,1-22	obrana proti gnostickým bludům	
3,1-13	opětovný příchod Ježíše a konec světa	3,13
3,14-18	závěr, závěrečné napomínání a pozdravy	

Klíčové výroky

Tím se nám potvrzuje prorocké slovo, a činíte dobře, že se ho držíte; je jako světíce svítící v temném místě, dokud se nerozbřesne den a jitřenka vám nevzejde v srdci. 2 Pt 1,19

Nikdy totiž nebylo vyřčeno proroctví z lidské vůle, nýbrž z popudu Ducha svatého mluvili lidé, posláni od Boha. 2 Pt 1,21

3. Literární svéráz

Dopis je apoštolským poselstvím určeným všem křesťanům. Vyznačuje se jazykem ovlivněným světem helenismu. Podrobněji o tom bude pojednáno v souvislosti s otázkou autorství. Žádný jiný novozákonní spis není tak silně ovlivněn helenismem.

4. Historické souvislosti

Jak již bylo uvedeno, většina vykladačů popírá autorství apoštola Petra. Kromě poznatků z listu samého, o kterých ještě pojednáme, vycházejí především ze svědectví staré církve. Ve 2. století se o tomto dopise nikdo nezmiňuje a to ani apologeti, ani Eirenaios, Tertullián, Cyprián, Klemens Alexandrinský, ani kánon Muratoriho. Prvním jistým svědkem tohoto listu je Origenes⁽¹⁾. List byl uznán za kanonický teprve později, protože mu byla přiznána přece jen apoštolská autorita.

5. Teologické důrazy

Autor se krátce před svou smrtí (1,13-15) obrací na lidi jemu svěřené, aby je nabádal k životu, který odpovídá jejich povolání a vyvolení k víře v Ježíše Krista. Takový život se vyznačuje ctností, poznáním, umírněností, zbožností, bratrskou láskou a láskou ke všem lidem. Nevzniká sám od sebe, ale musí být udržován stálou bdělostí.

Kromě tématu posvěcení list pojednává o jistotě Božího zjevení v Ježíši Kristu. Autor ji dosvědčuje dvěma skutečnostmi: očitým svědectvím Ježíšova proměnění, při kterém sám slyšel Boží hlas, a prorockým slovem daným skrze Ducha svatého v Písmu svatém. Je to Boží slovo, předávané lidskými slovy (2 Pt 1,21).

Celá druhá kapitola je věnována sporu s falešnými učiteli, ovlivněnými pravděpodobně gnosí, kteří pohrdali nebeskými mocnostmi a vedli neukázný život. Kapitola je dokladem toho, že náboženské a mravní bloudivění leží často v těsné blízkosti.

List končí naléhavým připomenutím opětného Ježíšova příchodu, který není zpochybněn ani stávajícím prodlením. Nastane náhle, způsobí konec světa v záru ohně a otevře Boží nové nebe a novou zemi. Průběh událostí poslední doby list nepopisuje. Zdá se, že všechny děje poslední doby jsou shrnuty do jednoho okamžiku.

6. Integrita

Podle obsahu, jazyka a stylu se jedná o celistvý dopis. Těžkosti působí druhá kapitola, která je velmi podobná Judově dopisu. Otázka, zda jde o literární závislost a kdo na kom je závislý, vyžaduje přesnější rozbor.

7. Autor

V tomto oddíle vycházím z vlastního prohlášení dopisu, uvádím i důvody proti a zkoumám jejich věrohodnost.

7.1. Vlastní prohlášení dopisu

W. G. Kümmel ve svém Úvodu k Novému zákonu píše: "*List obsahuje jasný a zřetelný nárok na to, že byl napsán apoštolem Petrem*"⁽²⁾. Ukazují to následující místa. V záhlaví je uveden jako odesílatel "*Šimon Petr, učedník a apoštol Ježíše Krista*." Podle 1,16-18 byl s Ježíšem na hoře proměnění a slyšel hlas z nebe. Podle 3,15 je na stejném stupni jako "*milý bratr Pavel*", k jehož dopisům si dovoluje poznámku, že "*některá místa jsou v nich těžko srozumitelná*" (3,16). Také již čtenářům napsal první dopis (3,1). Jedná se o první list Petrův? Když píše druhý list, předpokládá, že již nebude dlouho živ. Předává čtenářům svůj duchovní odkaz (1,13-15). Nezaújatý čtenář musí dojít k závěru, že tento dopis napsal apoštol Petr před svým umučením.

7.2. Argumenty proti apoštolově autorství

Ještě jednou citujme W. G. Kümmela: "*Tento dopis apoštol Petr nemohl napsat*"⁽³⁾. Uvádí následující důvody: Nelze přehlédnout, že mezi 2 Pt 2 a listem Judovým jsou četné styčné body. Na mnoha místech to vypadá tak, že 2 Pt je závislá na Judově listu. Co je v 2 Pt 2,11 jen naznačeno, je v Ju 9 rozvinuto. Podobně to platí o vztahu 2 Pt 2,17 k Ju 12n. Na druhé straně jsou mezi 2. listem Petrovým a Judovým také rozdíly. Zatímco Juda bez zábran cituje také z apokryfní literatury, 2. list Petrův je v tom zdrženlivější. Přesto nelze přehlédnout paralely. Podle Ju 17 se zdá, že tento dopis pochází z poapoštolské doby. Kdyby to byla pravda a oddíl v 2 Pt 2 by byl na něm závislý, pak by 2. list Petrův nemohl pocházet od Petra. Je zřejmé, že vztah mezi 2. listem Petrovým 2. kapitolou a Judou je třeba vyjasnit.

Další zvláštní potíže působí helenistické pojetí světa a jazyk listu. Druhý list Petrův je novozákonní spis, který se nejvíce přiblížil světu helenismu. Uvádím k tomu několik příkladů. V Ekumenickém překladu 1,3 čteme: "... který nás povolal vlastní slávou a mocnými činy". V původním textu je řeč o Boží slávě a ctnosti. To v helenismu není nic neobvyklého, ale v židovství ano. Tomu odpovídá, že ctnost má pro život víry rozhodující význam (1,5). Další klíčový helenistický pojem je poznání. V tomto dopise se vyskytuje na mnoha místech (1,2n.6.8; 2,20; 3,18). Naprosto neobvyklá je představa, že skrze Božích zaslíbení se křesťané "*stali účastnými božské přirozenosti*" (1,4). Svět takových představ a použitý jazyk by musel být pro člověka z Palestiny cizí. V 1. Petrově se s tím také nesetkáváme.

Těžko lze také vysvětlit skutečnost, že za apoštolova života bylo tolik posměchu kvůli prodlévání Ježíšova druhého příchodu, jak je to popsáno

v 3,3n. Přitom je zde výslovně uvedeno, že otcové již zesnuli. Nejsou-li to apoštolé, o jaké otce se jedná?

Zřejmě již byla také k dispozici sbírka Pavlových dopisů, takže autor se na ně mohl odvolávat a komentovat je (3,16). K tomuto tvořicímu se Novému zákonu se také hodí vyznání o Písmu svatému v 1,21. Odkaz na událost proměnění zesílil podezření na pseudonymitu, protože to je jeden ze způsobů, jak se pseudonymní spisy snaží dokázat svou pravost.

7.3. Důvody pro apoštolovo autorství

Jen málo novozákonníků považuje tento dopis za apoštolský. K nim patří J. A. T. Robinson. Předpokládá, že tento dopis poslal Petr židovsko-křesťanským sborům v Malé Asii v letech 61-62⁽⁴⁾. Podobnost s Judovým dopisem vysvětluje tak, že Juda byl Petrovým sekretářem.

Své pojetí zdůvodňuje takto:

Rozdíl mezi 1. a 2. dopisem Petrovým lze vysvětlit spoluprací sekretáře. Rozdíl mezi 2. Petrovým listem a mimokanonickými spisy je tak závažný, že 2. Petrův list nemůže být pseudonymním spísem. Existuje sice vztah k Judovu dopisu, který nelze přehlédnout, ale nemůžeme mluvit o literární závislosti. Falešné učení, proti kterému je veden zápas, se objevuje také v pastorálních dopisech a v listech Efezským a Koloským. Každopádně tato falešná učení mají k sobě blíže než k falešným učeníům, která otfášala církví ve 2. století.

Použitý slovník lze nalézt v helenistickém židovstvu. Odtud se zřejmě dostal do křesťanských sborů. V listu není žádná zmínka o Jakubově smrti a zničení Jeruzaléma. Také pronásledování církve, jemuž nebylo možné se na konci 1. století vyhnout, zde není zmíněno. Z těchto poznatků Robinson činí závěr, že tento dopis napsal Juda z Petrova pověření.

Údajné odkazy na pseudonymitu nelze dokázat. Oddíl o události proměnění má paralelu s Markem pouze v uvedení "*svaté hory*". V pseudo-epigrafii Petrově apokalypse je tomu docela jinak. Odkaz na dřívější dopis (3,1n) se nevztahuje na 1. list Petrův, ale na list Judův. Poznámka o již zemřelých otcích (3,3n) líčí aktuální stav: Jedna generace po vzkříšení Ježíše již zemřela. To, že autor připomíná Pavlovy dopisy, neznamená, že nepředpokládá existenci jejich sbírky (3,15nn). Jde spíše o stanovisko současníka.

7.4. Závěr

V otázce autorství tohoto listu můžeme těžko dojít k jistému závěru zvážením důvodů pro i proti⁽⁵⁾. Ostatně negativní závěr není tak jednoznačný, jak to líčí většina úvodů k Novému zákonu. V tomto Úvodu jsem se rozhodl považovat svědectví novozákonních spisů za důvěryhodné. To je třeba zachovat i v případě 2. listu Petrova. Rozumím mu jako duchovnímu od-

kazu apoštola, který nechal napsat křesťanem, jemuž důvěřoval. Na základě podobnosti s listem Judy mohl být sekretářem Juda.

8. Adresáti

Záhlaví vylučuje vymezený okruh čtenářů. Psaní je určeno všem křesťanům.

9. Místo a doba sepsání

I když tento spis je zpravidla považován za spis z 2. století, jsem pro to, aby byl přijímán jako duchovní odkaz apoštola Petra. V tom případě by musel být napsán kolem r. 65 v Římě.

¹ W.G.Kümmel, Einl., S.382

² W.G.Kümmel, Einl., S.379

³ W.G.Kümmel, Einl., S.379

⁴ J.A.T. Robinson, Wann entstand das NT?, S. 209

⁵ Tak také D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, Introduction, S.433-438, kteří dávají přednost apoštolskému autorství, zatímco D.Guthrie, Introduction, S.820-849, se vyslovuje pro pseudonymitu.

1. LIST JANŮV

1. Obsah

Tento list se vyznačuje nápadnou strukturou, zvláštním obsahem a osobitou argumentací proti falešným učitelům. Jazyk, styl a teologie jsou podobné Janovu evangeliu. Z následujícího líčení to bude zřetelnější.

Výše zmíněná nápadná struktura je charakterizována tím, že všechna důležitá témata jsou probírána třikrát: společenství s Bohem, zřeknutí se hříchu, láska k Bohu, zachovávání přikázání, láska k bratrům, zřeknutí se světa, antikrist a vyznání Krista. V návaznosti na prolog jsou jednotlivé myšlenky probírány třikrát.

2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Osnova	Významné verše
1,1-4	prolog očití svědkové jako prostředníci Božího zjevení v Ježíši Kristu	
1,5-2,27	první okruh myšlenek	
1,5-7	společenství s Bohem	
1,8-22	zřeknutí se hříchu	1,8n; 2,1n
2,3-6	láska k Bohu a zachovávání přikázání	
2,7-11	láska k bratru	
2,12-17	zřeknutí se světa	2,17
2,18-27	antikrist a vyznání Krista	2,22
2,28-4,6	druhý okruh myšlenek	
2,28-3,2	společenství s Bohem	3,1n
3,3-10	zřeknutí se hříchu	3,8
3,11-18	láska k bratru	

Kapitola	Osnova	Významné verše
3,19-24	společenství s Bohem a zachovávání přikázání	3,19n
4,1-3	antikrist a vyznání Krista	4,2n
4,4-6	zřeknutí se světa	
4,7-5,12	třetí okruh myšlenek	
4,7-10	Boží láska k nám skrze Ježíše Krista	4,10
4,11-21	Boží láska a láska k bratru	4,16-19.21
5,1-5	láska k Bohu a zachovávání jeho přikázání	5,4
5,6-12	Boží svědectví o Synu	
5,13-15	společenství s Bohem a modlitba	
5,16-18	zřeknutí se hříchu	
5,19-21	zřeknutí se světa	

Z přehledu je zřetelné, že probíraná témata nejsou v těchto třech okruzích přesně opakována. Spíše se zdá, že opakování je používáno k prohloubení určitého pohledu. To zahrnuje variaci témat.

Klíčové výroky

<i>Říkáme-li, že jsme bez hříchu, klameme sami sebe a pravda v nás není. Jestliže doznáváme své hříchy, on je tak věrný a spravedlivý, že nám naše hříchy odpouští a očisťuje nás od každé nepravosti.</i>	1 J 1,8n
<i>Avšak zhrěší-li kdo, máme u Otce přímluvce, Ježíše Krista spravedlivého. On je smírnou obětí za naše hříchy a nejenom za naše, ale za hříchy celého světa.</i>	1 J 2,1b.2
<i>Hledte, jak velikou lásku nám Otec daroval: byli jsme nazváni dětmi Božími, a jsme jimi.</i>	1 J 3,1a
<i>Proto se zjevil Syn Boží, aby zmařil činy ďáblovy.</i>	1 J 3,8
<i>Podle toho poznáte Ducha Božího: Každé vnuknutí, které vede k vyznání, že Ježíš Kristus přišel v těle, je z Boha, každé vnuknutí, které nevede k vyznání Ježíše, z Boha není. Naopak, je to duch antikristův.</i>	1 J 4,2.3a

3. Literární svéráz

Při čtení 1. listu Janova narazíme na následující skutečnosti:

List nemá záhlaví. Není uveden ani adresát, ani odesílatel. Chybí také obvyklý pozdrav. Místo toho začíná autor teologicky obsažným prologem, připomínajícím v jazyku i formě prolog Janova evangelia. Také na konci

nejdou obvyklá sdělení, pozdravy a přání požehnání, jak je to obvyklé v jiných novozákonních dopisech.

Přestože autor ve svém listu zaujímá stanovisko k situaci čtenářů, konkrétní situaci sboru, například Korintského nebo Koloského, nelze rozpoznat. Jsou popisována spíše všeobecná ohrožení křesťanských sborů. To vede k závěru, že tento list není dopisem v obvyklém slova smyslu. Čím tedy je?

V úvodu k novozákonním dopisům je popsána epištola jako literární umělecké forma, ve které jsou předkládána určitá pojednání. V návaznosti na to bychom mohli uvažovat, není-li 1. list Janův traktátem, manifestem určeným všem křesťanům, teologickým pojednáním ve formě dopisu.

Proti tomu však mluví autorovo oslovení čtenářů. Oslovuje je jako děti (2,1.12.14), milí, milovaní (2; 3,2.21) a pastýřsky je napomíná (2,18nn). To svědčí spíše o tom, že se jedná o kázání, která nemohla být předána adresátům ústně, a proto byla zpracována písemně. Tak vznikl z proslovu dopis (1,4; 2,1.13n.26; 5,13). Můžeme tedy považovat 1. list Janův za písemně předávané napomenutí.

4. Historické souvislosti

Na různých místech dopisu jsou důrazná varování před lidmi svádějícími sbor (2,26; 3; 4,1.4.6). Jsou nazváni antikristy, kteří se odtrhli od církve, ke které ve skutečnosti nikdy nepatřili (2,18n). Celým dopisem se táhne jako červená nit spor s těmito svůdci. Prohlašují, že nejsou hříšní (1,8.10), ale jejich život svědčí o opaku. Chlubí se poznáním Boha, žijí však podle vlastního zdání (2,4). Chlubí se svým obecenstvím s Bohem, ale nestarají se o Boží pokyny pro svůj život (1,6). Mluví o lásce k Bohu, ale zároveň nenávidí své bratry (4,20). Hodně mluví o Duchu (4,1), ale jsou zde oprávněné pochybnosti, jedná-li se přitom o Ducha svatého, protože jejich vyznávání Krista je pochybné (4,1-3). Odmítají skutečné lidství Božího Syna. Proto autor vidí, že podlehli antikristovskému učení (2,22n; 4,15; 5,5.10n).

Falešným učením o Kristu došli k falešné zbožnosti. Jednotlivé příznaky ukazují směrem k raně gnostickému hnutí, které se již zmocnilo učení o Kristu.

5. Teologické důrazy

Tento dopis stejně jako evangelium zaujímá postoj proti gnostickým svodům. Skutečný křesťan se pozná podle toho, že vyznává Syna Božího, který se stal člověkem. Popření vtělení Syna Božího je rozpoznávacím znamením antikrista (4,15; 5,1.5). Jen proto, že Boží Syn se stal člověkem, stal se skrze svou smrt naším Spasitelem, a tím osvoboditelem od všech vin (1,7; 2,1n; 3,16). Kdo zakusil Boží lásku skrze Ježíše Krista a našel víru v Božího Syna, bude z lásky k Bohu zachovávat jeho přikázání a milovat spolukřesťany (2,9-11; 3,7.10.17; 4,20).

Tento dopis je dodnes aktuální výzvou vedoucí církev k jednoznačnému vyznávání Ježíše Krista, Syna Božího, který se stal člověkem. To platí zvláště v době, ve které probíhá dialog mezi náboženstvími. V něm je právě tomuto vyznání vyčítána netolerance.

Dopis pomáhá církvi Ježíše Krista neidealizovat si křesťany. Každé selhání je před Bohem hříchem, který potřebuje odpuštění. Proto je nutné selhání jako hřích vyznat. Realistický pohled víry osvobozuje od všech zbožných křečí a každého pokrytectví.

Jako mnohé další novozákonní dopisy zdůrazňuje také tento list neoddělitelnost víry a lásky. Víra v Ježíše Krista získává na přesvědčivosti tam, kde je život určován láskou.

6. Integrita

Tento list je souvislé pojednání o popsanych tématech. Neobsahuje žádné zlomy.

7. Autor

Autor neudává v dopise své jméno. List také neobsahuje žádné narážky na autora. Ani ze staré církve nemáme podle Eirenaia a kánonu Muratoriho žádné samostatné zprávy o autorovi⁽¹⁾. Mnozí badatelé přijímají, že evangelium a 1. list Janův mají stejného autora. Svědčí pro to následující důvody:

Již dříve jsme se zmínili, že list začíná stejně jako evangelium prologem. Souhlasí také slovník, styl a způsob myšlení. Také poselství odpovídá evangeliu, což platí především pro antignostický postoj. Proto musí o autorovi platit totéž, co je uvedeno v evangeliu: jedná se o Jana Zebedeova, což dosvědčuje zdůrazňování očitého svědectví. Jeho dílo bylo vydáno některým z jeho žáků⁽²⁾.

Proti tomuto pojetí se od 19. století objevuje názor, že jsou zde přece jen závažné teologické rozdíly, které ukazují na jiného autora. Zatímco v evangeliu je zastoupena prezentní eschatologie (tzn. konečná spása je prožívána v přítomnosti)⁽³⁾, dopis je určován futurickou eschatologií (tzn. konečné vysvobození je očekáváno v budoucnosti) (2,28; 3,2; 4,17). Již dříve bylo poukázáno na to, že i v evangeliu lze najít futurickou eschatologii (srv. J 5, 29; 12,48; 14,3)⁽⁴⁾. Kromě toho se v evangeliu nemluví o Kristově smrti, ale v tomto dopise ano (1,7.9; 2,2; 4,10). Tato představa o evangeliu byla již opravena (srv. J 1,29; 3,14n; 6,51b; 12,24)⁽⁵⁾.

Na základě těchto pozorování a po důkladném prodiskutování antitezí dochází Kümmel k závěru: *"Jestliže nemáme dostatečný důvod považovat za autora 1. listu Janova někoho jiného než autora Janova evangelia, potom pro autora 1. listu Janova platí jen to, co víme o autorovi Janova evangelia"*⁽⁶⁾. Navzdory přítomné diskuzi o janovské škole, ze které údajně pocházejí dopisy i evangelium⁽⁷⁾, apoštolské autorství zastávají D. A. Carson, D. J. Moo, L. Morris a D. Guthrie⁽⁸⁾.

8. Adresáti

Adresáty můžeme hledat mezi sbory, které se musely vyrovnávat s gnostickým falešným učením. Jeho vlivem mezitím došlo k rozdělení (2,19), kterého však autor nelituje, ale považuje je za nutné. Přesto se zdá, že těmto sborům hrozí stále nebezpečí, a proto jsou naléhavě varovány před falešným učením a jeho následky. Otázka, zda máme tyto sbory hledat v okruhu sborů ze Židů, nebo z pohanů, musí zůstat otevřená. Každopádně znají důvěrně řečtinu.

9. Místo a doba sepsání

Na základě přístupných informací údaj o místě sepsání není možné zjistit. Protože podle W. G. Kümmela bylo evangelium napsáno ke konci 1. století, 1. list Janův mohl být napsán v letech 90-110⁹⁾. Každopádně je jisté, že dopis byl napsán později než evangelium.

Kdo přijímá jako Robinson dřívější datování sepsání evangelia, musí i datum sepsání 1. Janova listu posunout do dřívější doby. Podle Robinsona se jedná o 60-tá léta po Kristu¹⁰⁾.

Kdo stejně jako tento Úvod ponechává otázku doby sepsání evangelia otevřenou¹¹⁾, musí tak učinit i u dopisu. Dosavadní pohled mluví v mnohém pro sepsání listu na konci 1. století, ale není vyloučeno ani sepsání v 60-tých letech.

¹ W.G.Kümmel, Einl., S. 392, Pozn.40

² Srv. S.67ff

³ Srv. S.64f

⁴ Srv. S.64f

⁵ Srv. S.63f

⁶ W.G.Kümmel, Einl., S.392

⁷ G.Strecker, Die Johannesbriefe, S.19-28

⁸ D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, Introduction, S.460-450; D.Guthrie, Introduction, S. 864-869

⁹ W.G.Kümmel, Einl., S.393

¹⁰ J.A.T. Robinson, Wann entstand das NT?, S.296-300

¹¹ Srv. S.70f

2. LIST JANŮV

Tento dopis společně s 3. listem Janovým se řadí jazykem, stylem a obsahem k ostatním janovským spisům (Janovo evangelium a 1. list Janův). Krátce představíme jeho obsah, literární formu, poselství i autora.

1. Obsah

V tomto dopise jde o dvě témata: pisatel zdůrazňuje život v lásce, jež se projevuje zachováváním přikázání. Zároveň důrazně varuje před těmi, kteří svádějí lidi falešným učením o Kristu.

2. Osnova

Krátký dopis má přehlednou osnovu:

1-3	záhlaví
4-6	napomenutí k životu v pravdě a lásce
7-11	varování před antikristovskými svůdci
12-13	závěr: přání a pozdravy

3. Literární forma

Obsah ukazuje, že se jedná o skutečný dopis. V záhlaví se představuje autor jako *"starší"* píšící dopis *"Bohem vyvolené paní a jejím dětem"*. Mohlo se jednat o významnou ženu staré církve a její děti. Přesto je toto oslovení překvapující. Pravděpodobně je takto osloven sbor a jeho členové, stejně jako v závěru *"sestra"* je zřejmě obrazné označení sboru, ve kterém *"starší"* žije a působí. Politické užití jazyka je přeneseno do sborové oblasti⁽¹⁾.

Po vstupním pozdravu *"starší"* předkládá své naléhavé prosby. Chtěl by přitom sdělit ještě mnohé další, ale učiní tak až ústně při naplánované návštěvě (12).

Podle W. G. Kümmela platí o tomto a 3. listu Janovu: "*Žádný jiný novozákonní dopis včetně listu Filemonovi nemá tak výraznou formu helenistického soukromého dopisu jako 2. a 3. list Janův. Oba jsou skutečnými dopisy.*"⁽²⁾

4. Teologické důrazy

Poselství tohoto listu silně připomíná 1. list Janův. Křesťané ve sboru jsou napomínáni k vzájemné lásce a k poslušnosti Božích příkazů. Je to stejný příkaz, jaký byl od samého počátku uložen církvi Ježíše Krista.

Zároveň je sbor varován před svádějícími falešnými učiteli, kteří popírají, že Ježíš Kristus byl skutečným člověkem. Jsou označeni jako antikristové. Z důvodů vlastní ochrany by křesťané neměli tyto falešné učitele přijímat do domů, ba ani je zdravit. Zřejmě se jedná o stejné, pravděpodobně gnostické falešné učitele, proti kterým se postavil 1. list Janův. Ohrazení vůči nim je provedeno důsledně.

5. Autor

Kdo je "*starší*", který se v tomto dopise označuje jako autor? Můžeme v něm vidět presbytera Jana, kterého Papias⁽³⁾ připomíná vedle Zebedeovce. Ale není to jisté⁽⁴⁾. Je pravděpodobnější, že jen apoštol Jan, Zebedeovec, si mohl dovolit představit se sboru tímto způsobem. Na konci 1. století byl největší autoritou staré církve. Svědčí pro to i skutečnost, že také v evangeliu své autorství jen naznačuje. V 1. dopise není o něm žádná zmínka. Užívá zde sice označení, kterému adresáti ihned porozumí, ale opět své jméno neuvádí.

Paralely s 1. listem Janovým a evangeliem podle Jana svědčí pro to, abychom ve "*starším*" viděli téhož autora. Kdo tedy přijímá, že evangelium i 1. list sepsal Jan Zebedeův, poznává také ve "*starším*" apoštola⁽⁵⁾.

¹ W. Foerster, ThWNT III, 1938, S. 1095

² W. G. Kümmel, Einl., S. 394

³ U. Euseb, Kirchengeschichte III, 39, 4

⁴ W. G. Kümmel, Einl., S. 398

⁵ Srv. S. 186 und S. 66ff

3. LIST JANŮV

Pro tento dopis platí to, co bylo řečeno o literární formě a autorovi 2. listu Janova. Proto to nebudeme opakovat.

Nový je adresát a obsah dopisu. Krátce o tom pojednáme.

1. Obsah

1	záhlaví
2-4	radost z Gaiova života v pravdě
5-8	pochvala za Gaiovu pohostinnost
9-10	kritika Diotrefa, bránícího pohostinnosti
10-12	napomenutí k činění dobra a pochvala Demetria
13-15	závěr: sdělení, přání pokoje a pozdravy

Klíčový výrok

Nemám větší radost, než když slyším, že moje děti žijí v pravdě.

3J 4

2. Adresát a předmět dopisu

Adresát Gaius, o kterém jinak nemáme žádné zprávy, je zřejmě ve sboru vlivným člověkem. Vyznačuje se pohostinností vůči cestujícím evangelistům. "Starší" mu za to děkuje a povzbuzuje ho, aby v tom pokračoval. Vždyť takový život je z pravdy a podporuje pravdu.

Zároveň "starší" má starosti se špatným počínáním Diotrefa. Nejenže sám není pohostinný, ale i jiným v tom brání a vylučuje je ze sboru. Při plánované návštěvě si s ním autor promluví.

Dopis je svým obsahem osobní a podmíněný situací. Přesto obsahuje i klíčový výrok, který stojí za zapamatování.

LIST JUDŮV

Tento poslední list z řady novozákonních dopisů se často přehlíží. Ve výkladu Nového zákona nehraje téměř žádnou roli, kromě otázky autorství 2. listu Petrova¹⁾. Může to souviset i s obsahem, který je ovlivněn výrazněji než kterýkoliv jiný novozákonní spis tradicí raného židovství. Proto bezstarostně navazuje na židovsko-apokalyptické spisy, jako je Nanebevzetí Mojžíšovo (srv. 9), Henochova apokalypsa (14), stejně jako na židovské legendy (9.11). Pro dnešní čtenáře Bible je to cizí svět a marně hledají odpovídající místa ve Starém zákoně.

Náplní následujícího pojednání je přehled obsahu, literární forma a otázka autorství.

1. Obsah, osnova, významný verš

1-2	záhlaví
3-4	varujte se falešných učitelů, kteří se k vám vloudili
5-7	dějiny ukazují Boží soud nad falešnými učiteli
8-10	pohrdají autoritami a rouhají se andělským mocnostem
11-13	svým životem jsou podobni Kainovi, Balámovi a Kore
14-16	již Henoch oznamoval soud nad nimi
17-19	již apoštolové před nimi varovali
20-23	zachovejte víru, modlete se v Duchu svatém, mějte slitování s chybujícími
24-25	chvalozpěv Bohu

Doxologii na konci listu bychom měli znát z paměti (24-25).

2. Literární forma a adresát

Ačkoliv má list obvyklé záhlaví, přesto je obtížné považovat ho za dopis určený konkrétnímu okruhu čtenářů ve sboru. Spíše působí jako poselství

helenistickému křesťanstvu ze Židů, o kterém autor ví, že je ohroženo gnosticky ovlivněnými falešnými učiteli. Jejich nejnapadnějším znakem je mravní nevázanost, která ohrožovala již sbor v Korintu. Nacházíme zde také paralely k pastorálním listům a některým poselstvím dopisů ze Zjevení. O podobnosti s 2. listem Petrovým jsme již mluvili.

V Judově listu je novým znakem falešných učitelů nestydaté rouhání se nadzemským mocnostem, andělům i samému Bohu. Tito učitelé vyvolávají svými řeči rozdělení ve sborech. Všechno tedy svědčí pro to, abychom chápali Judovo poselství v tomto listu helenisticko-židovsko-křesťanským sborům jako varování před gnostickým učením ničícím sbory a jako ochranu před gnostickým nevázaným životním stylem. Autor zřejmě předpokládá u svých čtenářů nejen znalost Starého zákona, ale také znalost mimobiblické židovské tradice. Proto ji používá ke své argumentaci.

3. Autor

Ze záhlaví vyplývá, že spis sepsal Juda, služebník Ježíše Krista a bratr Jakubův. Nasnadě je závěr, že se jedná o Ježíšova bratra (srv. Mt 13,55; Mk 6,3), protože kromě záhy zemřelého mučedníka Jakuba Zebedeova byl jen jeden Jakub s velkou autoritou, a to byl Ježíšův bratr (Jk 1,1; Ga 1,19; 2,9; 1 K 15,7).

Přesto se však objevují také otázky. Proč se Juda označuje jako „služebník Ježíše Krista“ a ne jako „bratr Páně“? Proč se ve svém napomínání neodvolává na autoritu Ježíšovu, ale na učení apoštolů (17)? Ty označuje jako „apoštoly Pána našeho Ježíše Krista“. Můžeme to považovat pouze za výraz skromnosti?

Záhlaví, které se odvolává na Jakuba, přesto zůstává silným argumentem pro autorství Judy, bratra Páně⁽²⁾. O tomto bratru Páně nevíme nic, jen oprávněně tušíme, že byl Petrovým sekretářem, nebo byl pověřen, aby sepsal 2. dopis tohoto apoštola⁽³⁾.

Stará církev uznala tento dopis jako kanonický. V tomto smyslu se vyjadřují Tertullián a Klémens Alexandrijský. Je také zařazen v kánonu Muratoriho. Později se počítal ke sporným spisům⁽⁴⁾. Nejistota pramenila z toho, že Juda použil k argumentaci apokryfní spisy⁽⁵⁾.

4. Čas sepsání

Pro sepsání listu v raných šedesátých letech svědčí to, že zde není zmínka ani o smrti jeho bratra Jakuba (66), ani o zničení Jeruzaléma (70), což bychom předpokládali při pozdějším datu sepsání⁽⁶⁾.

¹ Vgl. S. 179 ff

² Proti W. G. Kümmel, *Einleitung*, S. 377; mit D. A. Carson / D. J. Moo / L. Morris, *Introduction*, S. 459 f; D. Guthrie, *Introduction*, S. 906-908

³ Srv. S. 179 ff

⁴ Euseb, *Kirchengeschichte* II, 23, 25; III, 25, 3

⁵ W. G. Kümmel, *Einl.*, S. 378

⁶ J. A. T. Robinson, *Wann entstand das NT?*, S. 180-183

ZJEVENÍ JANOVO

1. Obsah

Zjevení Janovo je vzrušující a zároveň tajemná kniha. Její čísla, obrazy a symboly lze jen těžko vyložit, její poselství o soudu děsí, její vize o novém spravedlivém světě fascinují.

Kniha začíná představením se autora a líčením jeho vizionářských zážitků. Na to navazuje sedm dopisů maloasijským sborům. Jsou to poselství sborům. Před velkými vizemi soudu v podobě pečeti, polnic a nádob je vidoucímu darován pohled na slávu Boha a Ježíše Krista. Před uvedením soudu pečeti líčí vidoucí své vidění svržení satana na zem, vystoupení antikrista a Kristovo vítězství nad ním. Zjevení je uzavřeno vizemi o opět-ném příchodu Ježíše, posledním soudu a novém Božím světě.

2. Osnova, významné verše, klíčové výroky

Kapitola	Členění	Významné verše
1,1-20	<u>úvod</u>	
1,1-3	nápis	
1,4-8	odesílatel, adresát, pozdrav	1,8
1,9-20	vidění na Patmu	1,17n
2,1-3,22	sedm dopisů sborům	
2,1-7	list do Efezu	
2,8-11	list do Smyrny	
2,12-17	list do Pergama	
2,18-29	list do Thyatir	
3,1-6	list do Sard	
3,7-13	list do Filadelfie	
3,14-22	list do Laodikeje	3,20

Kapitola	Členění	Významné verše
4,1-5,14	<u>vidění trůnu Božího</u>	
4,1-11	uctívání před Božím trůnem	
5,1-14	kniha se sedmi pečeti	
6,1-8,6	soudy sedmi pečetí	
6,1.2	1. pečeť: bílý kůň	
6,3.4	2. pečeť: ohnivý kůň	
6,5.6	3. pečeť: černý kůň	
6,7.8	4. pečeť: sinavý kůň	
6,9-11	5. pečeť: křik mučedníků	
6,12-17	6. pečeť: kosmické katastrofy	
7,1-8	vidění o 144 000 označených	
7,9-17	vidění velkého zástupu	
8,1-6	7. pečeť: 7 andělů dostává 7 polnic	
8,7-11,19	soudy sedmi polnic	
8,7	1. polnice: třetina země a stromů spálena	
8,8n	2. polnice: třetina moře obrácena v krev	
8,10n	3. polnice: třetina vod nepoživatelná	
8,12n	4. polnice: třetina slunce, měsíce a hvězd zatemní	
9,1-12	5. polnice: vidění o kobyilkách	
9,13-21	6. polnice: třetina lidí usmrcena	
10,1-11	vidění anděla s knihou	
11,1-14	vidění dvou svědků	
11,15-19	7. polnice: oslava Boha v nebi	11,15b
12,1-18	vidění ženy a draka	
13,1-18	vidění anitkristovské světové říše	
14,1-20	Kristus, jeho vyvolení a jeho soud	
15,1-4	oslava vítěze	
15,5-16,21	soudy sedmi nádob	
15,5-16,11	vidění anděla s nádobami	
16,2	1. nádoba: zhoubné vředy	
16,3	2. nádoba: otrávené moře	
16,4-7	3. nádoba: otrávené prameny a řeky	
16,8n	4. nádoba: spalující slunce	
16,10n	5. nádoba: tma a bolest	
16,12-16	6. nádoba: nástup národů k Harmagedonu	
16,17-21	7. nádoba: hrozné zemětřesení	

Kapitola	Členění	Významné verše
17,1-19,5	vidění soudu nad nevěstkou	
19,6-16	<u>vidění nového příchodu Ježíše Krista</u>	19,9
19,17-21	vidění zničení antikrista	
20,1-6	<u>vidění tisíciletého království</u>	
20,7-15	vidění posledního boje a soudu	
21,1-22,17	<u>vidění nového Božího světa</u>	21,3n; 22,13
22,18-21	závěr	

Klíčové výroky

<i>Neboj se. Já jsem první i poslední, ten živý, byl jsem mrtvý a hle, živ jsem na věky věků. Mám klíče od smrti a od hrobu.</i>	Zj 1,17n
<i>Hle, stojím přede dveřmi a tluču, zaslechne-li kdo můj hlas a otevře mi, vejdu k němu a budu s ním večeřet a on se mnou.</i>	Zj 3,20
<i>Hle, příbytek Boží uprostřed lidí, Bůh bude přebývat mezi nimi a oni budou jeho lid, on sám, jejich Bůh, bude s nimi a setře jim každou slzu s očí. A smrti již nebude, ani žalu ani nářku ani bolesti už nebude - neboť co bylo, pomínulo.</i>	Zj 21,3

3. Literární svéráz

Struktura Zjevení není tak jednoznačná, jak by se to mohlo zdát podle osnovy. Při pozorném pohledu tam objevíme mnohé nesrovnalosti v časovém sledu sedmi polnic. Jaký je vzájemný vztah kapitol 11, 12 a 13? Při pokusu odstranit nesrovnalosti odkazem na prameny nebylo dosaženo žádného přesvědčivého výsledku. Předpokládá se, že sám autor zpracoval dohromady své dva spisy. Ale ani pro to nemáme žádný důkaz. Proto se doporučuje přijímat Zjevení jako celistvé dílo a nesrovnalosti zdůvodnit apokalyptickým pozadím.

Toto pozadí určilo též literární formu, která sice rámcově vypadá jako dopis, ale v celkové podobě je propracovanou apokalypsou. Významnou úlohu v ní hraje číslo sedm: 7 duchů, 7 svíců, 7 hvězd, 7 sborů, 7 hlav zvířete, 7 pečeti, 7 polnic, 7 nádob. Grafická úprava vyvolává dojem, že celé Zjevení je členěno podle čísla sedm. Ale není tomu tak. Vždycky se vyskytují samostatné bloky, které do tohoto schématu nelze začlenit.

Kromě jazyka silně připomínajícího hebrejskou formu Starého zákona je ve Zjevení mnoho hymnů a chvalozpěvů: 1,5n; 4,8.11; 5,9n.12n; 7,10.12; 11,15.17n; 12,10-12; 15,3n. Je otázkou, zda autor zde neužíval výňatky z liturgie prvokřesťanských bohoslužeb. Protože tento předpoklad se nemůže opřít o žádné přímé důkazy, je pravděpodobnější, že hymny a chvalozpěvy souvisí s jeho vizionářskými zážitky.

Další zvláštní otázkou je vzájemný vztah pečetí, polnic a nádob. Předpokládalo se, že popisují stejnou událost vždy pod jiným zorným úhlem (teorie rekapitulace). Přitom se však přehlédlo určité stupňování. Proto to lépe vystihuje G. Bornkamm: Jsou ve vztahu předehty, přípravy a konečného uskutečnění⁽¹⁾.

4. Historické souvislosti

V řeckém textu se Zjevení jmenuje apokalypsis. Řecké slovo apokalyptein znamená odhalit. Apokalyptické knihy chtějí odhalit tajemství běhu dějin a konce světa. Zjevení vzniklo v situaci, kdy existovalo mnoho podobných knih. Žádná není myslitelná bez pozadí prorockví Starého zákona. Poselství starozákonních proroků, získané Božím vnuknutím se týkalo v mnoha případech politické, hospodářské a náboženské přítomnosti⁽²⁾, jindy zasahovalo až do daleké budoucnosti a oznamovalo Boží soud a spasení na konci světa⁽³⁾. Tato druhá část prorockého poselství se znovu uplatnila v apokalypse.

Apokalypтика se vyvíjela za vlády Antiocha Epifana IV. v Palestině (175-164 př. Kr.). Byla to doba těžkého útlaču židovského lidu, protože Antiochus Epifanus se pokoušel násilně zavádět řeckou kulturu a náboženství. V té době si utlačený národ připomínal Boží sliby spásy dané skrze proroky. Copak se na konci dnů Bůh nepřizná ke svému utlačenému lidu a nedá mu vítězství nad všemi nepřáteli? Proč se toto zaslíbení nenaplnilo?

Apokalyptické knihy chtěly dát utlačovanému lidu odpověď. Vznikly téměř výhradně v Palestině a zde se také rozšířily. Židští zákoníci se k nim však stavěli kriticky. Dnes jsou nám dostupné tyto židovské apokalyptické knihy: etiopská kniha Henochova, čtvrtá Ezdrášova kniha, řecká a syrská Baruchova apokalypsa, Mojžíšova apokalypsa, slovanská Henochova kniha, Testamenty 12 patriarchů aj.⁽⁴⁾

Jména proslulých zbožných mužů Starého zákona, pod kterými knihy vycházely, jim měla dodat autoritu. Knihy obsahovaly mnohá vidění, četné obrazy, sny a číselné symboly. Celkové světové dějiny jsou zde rozděleny na současný věk a věk přicházející. Tyto hlavní periody se dále dělí na jednotlivá období. Pronásledování věřících, přírodní katastrofy a války jsou znamením konce přítomného věku. Předchází Mesiášův příchod a proto se jim také říká *"bolesti Mesiášovy"*. Na konci všeho soužení stojí Boží vítězství nad silami zla, vzkříšení mrtvých a začátek nové doby.

5. Zjevení jako prorocká a apokalyptická kniha

Jméno poslední biblické knihy ukazuje na souvislost s apokalypстикou. Patří k apokalyptické literatuře. Je to patrné na symbolech, které se ve Zjevení objevují. Zvláštní význam mají barvy. Bílá je barva božství, radosti, vítězství, nebe. Černá je barva smrti, červená je barva přepychu.

Zjevení je plné obrazů. Věvec vítězů a palma symbolizují vítězství. Diadém je znamením panství a suverenity. Roh je znamením moci.

V apokalyptice mají také čísla symbolický význam: 4 je číslem stvořeného světa, 7 číslem plnosti, 12 číslem Bohem vyvoleného lidu, 10 000 znamená neomezené množství, 144 000 je symbolem pro nespočetný Boží lid.

Jako apokalyptika Zjevení vykládá běh času a dějiny světa až do konce (srv. Zj 1,1.19). Tyto dějiny přinesou Boží církvi velký útlak a lidstvu četné válečné a ekologické katastrofy. Na konci je však Boží vítězství, zřízení jeho království na této zemi a stvoření nového nebe a nové země.

Na druhé straně nelze přehlédnout souvislost s proroctvími. Zjevení má formu dopisu, který Jan píše sedmi sborům v provincii Asii (srv. 1,4; 22,21). Sborny autora znají. Pravděpodobně se jedná o apoštola Jana, který podle starocírkevní tradice žil v Efezu. Nyní na ostrově Patmu píše církvím, co mu živý Bůh sdělil a ukázal v obrazech. Chce osloveným sborům pomoci k porozumění vlastní situaci (srv. kp 2 a 3). Chce je podepřít, aby v pronásledováních vydržely a počítaly s vítězstvím Ježíše Krista (srv. 2,3.10; 3,8; 17,1n; 20,4.6 a j.). Potud je Zjevení, stejně jako velké části starozákonních prorockých knih, knihou útěchy a napomínání.

Jak si můžeme představit její vznik? Jan žije z bohatého pokladu biblických proroků. Užívá apokalyptické obrazy a symboly. Spojil obojí dohromady a vytvořil nový apokalyptický koncept? Autor sám uvádí jiný důvod (srv. 1,9-20). Na ostrově Patmos se ve vidění setkal se vzkříšeným Pánem Ježíšem Kristem. Co mu přitom Kristus ukázal, sahá nazpět až ke Starému zákonu a k apokalyptice. Jan vykládá přítomnost a budoucnost Boží církve skrze svět představ, který je mu důvěrně známý. Je pověřen, aby sepsal obsah svých vidění.

V těchto viděních se zrcadlí drama pronásledování křesťanů v době apoštola Jana. Římský stát za vlády Domiciána je označen jako "*šelma z moře*" (13,1nn), císařské kněžství je označeno jako "*falešný prorok*". "*Nevěstka*" (17,1n) symbolizuje pohanský Řím. Pronásledování v Malé Asii je oznámeno přímo (2,3.10.13; 3,8). Autor vidí, že církev vstoupila do období rozhodujícího boje (3,10). Tento boj si vyžádá mnoho mučedníků (6,9; 7,9n; 15,2), kteří však vítězí. Již nyní slyší autor jejich chvalozpěv (12,10n) a vidí je jako Kristovy spoluvládce (20,4.6). Celá kniha je povzbuzením k mučednictví. Církevní historie dokládá, jak bylo toto povzbuzení nutné v pronásledování, které ve vlnách postihovalo křesťany v prvních třech stoletích. Nedokázalo však zničit církev Ježíše Krista.

Podle Jana pronásledování církve není hlavním střetnutím. Za tímto bojem vidí střetnutí mezi Bohem a satanem. "*Šelma z moře*" je apokalyptickým symbolem římské světové říše. A právě tato římská říše získává svou moc od satana (13,2) a slouží satanovi (13,4nn). Jaký je to posun od Pav-

lova hodnocení římského státu (Ř 13,1n)! Co k němu vedlo? Tento římský stát není jen politickým útwarem. Žádá uctívání císaře, a tím vstupuje do konkurence s uctíváním Boha. Císař jako kněz ("*falešný prorok*") fanaticky vynucuje císařský kult. Satan vystupuje jako protibůh. Stojí také za pronásledováním křesťanů (12,4.7.17). Je však poražen a zbývá mu již jen krátký čas působení. Kristus je vládcem nové světové doby (1,13; 5,5; 3,21; 14,14). Při svržení satana z nebe na zem (12,1) dochází k strašným válečným a ekologickým katastrofám, které však nevedou k obrácení se lidí k Bohu (9,20n a j.). Až opětý příchod Ježíše Krista mění dějiny lidstva. Moc protibožské světové říše je zničena (19,11n). Kristus s mučedníky vládne 1 000 let na této zemi, zatímco satan je svázán. Potom se naposledy vzepře a bude zničen (20,7n). Bůh stvoří nové nebe a novou zemi, kde již není ani bolesti ani smrti.

Přínos Zjevení je v tom, že apokalyptické obrazy vztahuje důsledně na Krista, zatímco v židovské apokalyptice je čerpána útěcha ze vztahu k otcům. V centru Zjevení je Boží spasitelné jednání skrze Ježíše Krista. Dějiny jsou zhodnoceny novým způsobem, i když se jedná o dobu pronásledování církve.

Zjevení je knihou potěšení pro církev, kterou čeká pronásledování. Církev je nesena nadějí na brzké dokonání všech věcí skrze Krista.

6. Integrita

Zjevení je koncipováno a psáno jako celistvá kniha.

7. Autor

Na rozdíl od jiných novozákonních spisů je ve Zjevení jmenován jeho autor jménem Jan (1,1.4.9; 22,8), který se představuje křesťanům jako jejich bratr v soužení. Dostal se na ostrov Patmos "*pro slovo Boží a svědectví Ježíšovo*" (1,9). Tím pravděpodobně není míněna misijní cesta, ale pobyt ve vyhnanství za zvěstování evangelia. O kterého Jana se jedná?

Stará církev označila za autora apoštola Jana už v první polovině 2. stol. (před 160), jak o tom svědčí poznámky Justina, Papia a dalších. Na západě bylo Zjevení bez výjimky považováno za spis apoštola až do konce 2. století, na východě pak až do poloviny 3. století⁽⁵⁾. To se změnilo sporem s montanisty, kteří si vážili Zjevení zvláště pro jeho učení o tisíciletém království (chiliasmus podle Zj 20,1-4). Již v polovině 3. století biskup Dionysius z Alexandrie poukazuje na velké jazykové a stylistické rozdíly mezi Zjevením a Janovými spisy⁽⁶⁾. Od té doby až do 9.-10. století bylo apoštolovo autorství v Egyptě považováno za sporné. Na ostatním východě a na západě bylo po tomto zpochybnění uznáno apoštolovo autorství koncem 4. století. Tomu odpovídá i postoj Augustinův.

Proti autorství apoštola Jana jsou dnes uváděny jazykové a teologické důvody⁽⁷⁾. Jazykové rozdíly mezi Zjevením a Janovými spisy skutečně

existují. V Janově evangeliu je označen Beránek Boží amnos, ale Zjevení užívá výraz arnion. Stejný výraz je ovšem použit v jiné souvislosti a v množném čísle také v J 21,15 (arnia). V Janově evangeliu se jmenuje Jeruzalém Hierosolyma, ve Zjevení však město nese název Ierousalem. Výraz ethnos ve Zjevení označuje pohanské národy, v Janově evangeliu je tak označen židovský lid. Tyto příklady by mohly stačit jako doklad jazykových rozdílů.

Z teologických důvodů se především zdůrazňuje, že Zjevení se obsáhle věnuje futurické eschatologii, která zvěstuje přicházející události a připravuje na ně. Janovo evangelium naproti tomu se obsáhle zabývá prezentní eschatologií. Věřící mají soud už za sebou, a tím mají věčný život. Při přesnějším zkoumání se však ukazuje, že z toho nelze vyvodit teologický protiklad, protože Janovo evangelium zná také futurickou eschatologii⁽⁶⁾ a Zjevení se zabývá i současnými problémy (srv. kap. 2 a 3).

Dále se uvádí i historický argument, že apoštol byl na konci 1. století již delší dobu mrtev. K tomu W. G. Kümmel právem poznamenává: *"I když tu je určitá pravděpodobnost, že apoštol Jan zemřel jako mučedník, přece zůstává naprosto nejisté, kdy a kde k tomu došlo"*⁽⁹⁾. Z uvedeného vyplývá, že kromě jazykových rozdílů nejsou žádné závažné důvody k zpochybnění starocírkevní tradice, která považuje apoštola Jana za autora Zjevení. S přihlédnutím k úvahám o autorství Janova evangelia není nutné jazykové rozdíly považovat za závažný argument proti starocírkevní tradici. Mnohé svědčí o tom, že apoštol Jan je autorem Zjevení⁽¹⁰⁾.

8. Adresát

Podle Zj 1,4 je dopis určen *"sedmi církvím v Asii"*. Které církve jsou tím míněny, je zřejmé ze Zj 2 a 3. Jedná se o sbory v Efezu, Smyrně, Pergamu, Thyatirách, Sardách, Filadelfii a Laodikeji. Snad také zastupují sbory v Malé Asii, které tato kniha chce varovat a posilovat v pronásledování.

9. Místo a doba sepsání

Když vyjdeme z toho, že dobové pozadí je rozhodující pro pochopení knihy Zjevení, pak otázka, kdy byla napsána, má zvláštní váhu.

Podle vlastního svědectví Zjevení měl Jan vidění a popsal je v provincii Asii v době nejtěžšího útlaku křesťanů. Víme, že k prvnímu systematickému pronásledování křesťanů došlo za Domiciána (81-96). Co se dalo předtím, bylo více méně výsledkem náhodné nevraživosti. Pronásledování za Nerona postihlo jenom Řím a mělo původ v císařově náladě.

Podle Eirenaia⁽¹¹⁾ spadá Zjevení do závěrečného období Domiciánovy vlády. Svědčí pro to narážky ve Zjevení. Očekává se pronásledování od úřadů (2,10). Mučedníci byli a budou (2,13; 6,9n). Čeká se všeobecné pronásledování (3,10 srv. také 17,6; 18,24; 19,2; 16,6; 20,4). Obraz šelmy odráží božské uctívání císaře: 13,4.12n; 14,9.11; 16,2; 19,20). Zjevení zdůrazňuje

vášnivý odpor proti Římu a císařskému kultu kvůli víře v Ježíše Krista. To odpovídá situaci za Domiciána. Lidé tehdy očekávali návrat panovníka Neronova typu (Nero redivivus), který se měl vrátit z říše mrtvých a převzít vládu. Mnozí vykladači pokládají Zj 17,7-11 za odraz této lidové víry. Potom musíme počet sedmi císařů začít Kaligulou:

1. 37-41 Kaligula
2. 41-54 Klaudius
3. 54-68 Nero
4. 69-79 Vespasian
5. 79-81 Titus
6. 81-96 Domicián

Potom je Domicián šestým císařem. Jeho hrůzovláda přináší sebou pronásledování. Po něm je očekáván příchod hrůzné postavy antikrista (Nero redivivus). Zjevení připravuje na tuto dobu. V tomto případě by bylo napsáno za Domiciána v polovině 90-tých let⁽¹²⁾. Toto datování má dvě chyby na kráse. Začínat Kaligulou je svévolné a císařové následující po Domiciánovi nebyli žádné hrozné postavy. Spíše se vyznačovali mírností: Nerva, Trajan, Hadrián, Antonius Pius, Markus Aurelius. I za těchto císařů docházelo k příležitostným procesům s křesťany. Jmenování císaři nejsou však odpovědní za systematické pronásledování křesťanů.

Proto se zdá rozumné přijmout dřívější datování, které při výčtu císařů ze zřejmých důvodů začíná Augustem:

1. 31 př. Kr.- 14 po Kr.	Augustus (Caesar Octavianus)
2. 14-37	Tiberius
3. 37-41	Kaligula
4. 41-54	Klaudius
5. 54-68	Nero
6. 69-79	Vespasián, čas napsání (Zj 17,10)
7. 79-81	Titus (Zj 17,10)
8. 81-96	Domicián (Zj 17,11)

Potom musíme předpokládat, že za Vespasiánovy vlády Bůh odhalil prostřednictvím Jana přicházející střetnutí, které později postihlo hrozným způsobem křesťany za Domiciánovy vlády. Církev však byla připravena a pronásledování přestála. Doba sepsání by pak spadala do let 69-79. Pro to by mohla mluvit i zřetelná nářezka na zničení Jeruzaléma ve Zj 11,1.2n⁽¹³⁾.

10. Cesty výkladu Zjevení

Je neobvyklé a odvážné předkládat v omezeném rozsahu Úvodu cesty k výkladu Zjevení. Neobejdeme se bez výběru z různých možností, bez zkracování, zjednodušování a schematizování. Obsáhlejší informace lze získat ze základní práce G. Maiera⁽¹⁴⁾. Z mnoha cest vybereme několik typických a dodnes používaných.

VÝKLAD NA ZÁKLADĚ DOBOVÉHO POZADÍ

Zjevení má formu dopisu konkrétním sborům v Malé Asii na konci 1. století. Proto mnozí vykladači považují za samozřejmé vykládat jeho poselství na základě tehdejších historických událostí. Proč by mělo historické pozadí hrát významnou roli jen u 2. a 3. kapitoly? Není stejně důležité i v dalších kapitolách? Tyto otázky nelze obejít. Tato cesta je falešná jen tehdy, vznáší-li totální nárok. Pouhá znalost dobového pozadí nestačí k porozumění Zjevení.

Proto jiní vykladači zdůrazňovali

VÝKLAD NA ZÁKLADĚ SVĚTOVÝCH DĚJIN.

Zjevení je chápáno jako nástin světových dějin od příchodu Ježíše Krista po jeho návrat. Zástupcem tohoto pojetí byl J. A. Bengel (1687-1752). Pokoušel se stejně jako mnozí další vykladači spojovat data církevních a světových dějin se Zjevením. Číselné údaje použil k výpočtu konce tohoto věku. Tak došel Bengel k výsledku, že tisícileté království začne 18. června 1837. Tento způsob výkladu dosud nachází mnoho přívrženců, kteří se nedají odradit chybnými výpočty svých předchůdců.

Jak může dojít k takovým chybným výpočtům? Jednak se nebere vážně Ježíšův výrok *"o onom dni či hodině neví nikdo, ani andělé v nebi, ani Syn"* (Mk 13,32), dále symbolická čísla ve Zjevení jsou považována za historická data.

Kvůli těmto chybným výkladům vidí jiní cestu ve

VÝKLADU OBDOBÍ POSLEDNÍHO ČASU.

Jsou toho názoru, že Zjevení oznamuje události, které budou bezprostředně předcházet opětovnému příchodu Ježíše Krista. Prvním zastáncem tohoto pojetí byl katolický teolog F. Ribera (1591). Ale i na evangelické půdě nalezlo ohlas. Především jsou to vykladači z darbistického tábora a zastánci učení o konečném smíření všech věcí. Obě tyto skupiny vidí ve Zjevení především líčení vývoje událostí po vytržení Ježíšovy církve ze země. Jakkoliv je tento odkaz na poslední dobu oprávněný, tak je zavádějící ujišťování, že jen toto je poselstvím Zjevení.

Jiní považují za řešení

NADDĚJINNÝ VÝKLAD.

Tento výklad rozumí Zjevení jako nadčasovému náboženskému vyučování věrnosti, pokání, naděje, modlitbě a odvaze v utrpení. Jako přívrženec nábožensko-historické školy zastupoval toto pojetí W. Bousset. Závažným důsledkem této cesty výkladu je ztráta významu dějin ve prospěch obecně náboženského pojetí. Tím opouštíme základní biblickou pozici, že Bůh se zjevuje v dějinách jako Pán dějin.

Zůstává na konci všech těchto cest výkladu jen bezradnost? Kdo čte výklad A. Pohla⁽¹⁵⁾, tento dojem nemá. Klíčem, který autor ve Zjevení samém nalezl, je

CHRISTOCENTRICKÝ VÝKLAD.

Tento výklad vychází ze Zj 1,4-8. Evangelium o ukřižovaném a vzkříšeném Kristu, o Pánu světů, který je začátkem i koncem, je hlavním poselstvím církvím v provincii v Asii, kterým Jan píše. Ve světle tohoto evangelia vidí Jan přítomnost i budoucnost sborů. Jeho kniha chce čtenáře vést k tomu, aby se nedali zaujmout současností, světovými dějinami, ani dějinami posledního času, ale obrátili se k Pánu dějin. Apokalyptické obrazy jsou důsledně vztaženy na Krista. V centru stojí Boží spasitelné jednání skrze Ježíše Krista. Tím jsou dějiny hodnoceny z nového pohledu, přestože se jedná o dobu pronásledování církve. Tuto církev ponese naděje v brzký Ježíšův návrat a dokonání všech věcí skrze něho. Ježíš slibuje své církvi: "*Ano, přijdu brzo.*" A církev odpovídá: "*Amen, přijď, Pane Ježíši!*" (Zj 22,20).

¹ G.Bornkanun, Die Komposition der apokalyptischen Visionen in der Offenbarung Johannes, ZNW 36,1937, S.132 ff (=G.B., Studien zu Antike und Urchristentum, Bev Th 28,1959,S.204ff)

² Srv Iz 40;Jer 38

³ Srv Iz 24-27; Ez 37.39.48; Zach9-14

⁴ E.Kautzsch, Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testamentes, 1900, 1921, 1962

⁵ W.G.Kümmel,Einl.,S.415

⁶ Euseb, Kirchengeschichte, VII, 25,1ff

⁷ Vgl.W.G.Kümmel,Einl.,S.417

⁸ Srv. S.64f

⁹ W.G.Kümmel,Einl.,S.210

¹⁰ Tak také D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, Introduction,S. 934-949

¹¹ Irenaeus,Adversus Haereses V,30,3

¹² Takto W.G.Kümmel,Einl.,S.414

¹³ Tak také D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, Introduction, S.476; J.A.T Robinson,Wann entstand das NT?,S.232-263

¹⁴ G.Maier, Die Johannesoffenbarung und die Kirche, 1981

¹⁵ A.Pohl, Die Offenbarung des Johannes, " Bde., 71981/85

KÁNON

NOVÉHO ZÁKONA

K Novému zákonu patří 27 spisů, o kterých jsme psali v této knize. V křesťanských církvích a sborech všech typů se od 4. století nazývá soubor těchto spisů kánon Nového zákona.

Řecké slovo kanón znamená třetinovou hůl nebo tyč, odvozeně měřítko nebo tesařskou šňůru. V přeneseném smyslu se slovo užívá k označení pravidla nebo normy.

Toto slovo, které bylo ve 4. století užito pro spisy Nového zákona, mělo vyjádřit, že se jedná o měřítko pro všechny knihy, které byly všeobecně uznávány za apoštolské a směly být předčítány při bohoslužbách křesťanských sborů. Dnes se tohoto označení používá k oddělení spisů, které jsou jako Písmo svaté základem víry, učení a života křesťanských církví a sborů, od ostatních spisů z rané doby, sloužících jen jako dokumenty dějin rané církve nebo bludařů.

Dále budou popsány různé stupně vzniku kánonu a měřítko, která stará církev použila při svém rozhodování. Závěrem si položíme otázku, jaký význam pro křesťanské církve a sbory má tento kánon, uzavřený ve 4. století.

1. Ke vzniku kánonu

Již u apoštolských otců Klemense z Říma, Ignacia, Polykarpa a Papia poznáváme, že při své argumentaci se neodvolávali pouze na Pána Ježíše Krista, ale i na Písmo. Písmem nemíní pouze Starý zákon, ale také evangelia. Rovněž dopisy apoštola Pavla měly u nich nadřazenou autoritu. Z této doby však nemáme žádný odkaz na písemně stanovený kánon. Přesto již tehdy pravděpodobně existovala sbírka Pavlových dopisů, protože v 1. dopise Klementově (95 po Kr.) se cituje z dopisu Římanům a 1. Korintským. Možná, že Pavlovy dopisy byly sebrány již dříve, jak by mohla naznačovat poznámka v 2 Pt 3,16.

O něco přesnější zprávy máme z r. 130-140 po Kr. od Polykarpa a Klementa z Alexandrie, kteří ve svých spisech berou zřetel na Matoušovo

a Lukášovo evangelium. To by mohlo svědčit o tom, že uprostřed 2. století již existovala sbírka čtyř evangelií, která v raně křesťanských sborech byla stále více uznávána. Vedle nich existovala i apokryfní evangelia a ústní tradice o Ježíši.

První soubor spisů směrodatných pro křesťanskou církev pochází z r. 145 po K. od Markiána, který se považoval za Pavlova přívržence, a proto uznával jen deset Pavlových dopisů (s vyloučením pastorálních listů), a Lukášovo evangelium očištěné od starozákonních a judaistických vlivů.

Ve spisech Eirenaia, Tertuliána a Klemense z Alexandrie na konci 2. století se rýsuje vznikající, ale dosud neuzavřený novozákonní kánon. Patří k němu čtyři evangelia, Skutky, třináct Pavlových listů, 1. list Petrův, 1. list Janův a Zjevení Janovo.

V této době vzniká také dokument nazvaný kánon Muratoriho, pojmenovaný podle knihovníka L. A. Muratoriho. V roce 1740 objevil tento fragment v Bibliotheca Ambrosiana v Miláně. Někdo neznámý tu zveřejnil úředně platný seznam knih přijatých katolickou církví, které byly veřejně předčítány. Žel, tento seznam začíná až posledními slovy k Markovi. Označuje však Lukáše jako třetí evangelium a Jana jako čtvrté evangelium. Zřejmě se ztratil oddíl o Matoušovi jako prvním evangeliu. Při srovnání tohoto seznamu s dnešním platným kánonom Nového zákona zjistíme, že zde chybí epištoly: 1. Petrova, Židům, Jakuba a 3. Janova. Je nápadné, že chybí 1. Petrova, která byla všeobecně uznávána. Seznam navíc obsahuje apokryfní knihu *"Sapientia Salomonis"* a Petrovu apokalypsu, u které je však poznámka: *"...kterou někteří z nás v církvi nechťejí číst"*⁽¹⁾.

Z tohoto fragmentu se dovídáme o měřítcích používaných při tvorbě kánonu. Kriteriem přijetí spisu je jeho sepsání apoštolem. Marek a Lukáš jsou chápáni jako apoštolští žáci, a proto jsou uznáváni. List Židům přijímán není, protože Pavlovo autorství je sporné. Záleží tedy na tom, zda autor byl v blízkosti zjevení, jež se stalo v Ježíši Kristu, což potvrzuje jeho očitě svědectví. Dalším měřítkem církevní platnosti spisu je to, zda je závazný pro celou katolickou církev a je od ní uznáván. Tak to později výslovně formuluje Origenes. Je podivuhodné, s jakou pečlivostí se již církev 2. století ptala, je-li centrem spisu Ježíš Kristus.

Na konci 2. století je kánon pro evangelia uzavřen. V zařazení do apoštolských listů je jasno v případě Pavlových dopisů. Diskuze k ostatním apoštolským listům ještě není uzavřena. Proces tvorby kánonu skončil až ve 4. století. 39. velikonoční dopis Athanasia z roku 367 po K. vyhláší pro východní církev 27 kanonických knih, které známe z dnešního Nového zákona. V tomto dopise je také poprvé použit pojem kánon, aby bylo vyjádřeno měřítko pro spisy v církvi závazné. Prostřednictvím Hieronyma bylo toto stanovisko přijato i pro západní církev na synodech v Hippo Regius (393) a v Kartágu (397). Dopis Židům nebyl zařazen mezi Pavlovy spisy.

Trvalo tedy několik století, než byl pevně ustaven kánon Nového zákona, jak ho známe dnes. Je to sice překvapivé, ale odpovídá to charakteru Bible, která předává Boží slovo lidskými slovy (2 Pt 1,21).

2. Kriteria pro vytvoření kánonu

Kdo vlastně zmocnil starou církev k tomu, aby určila spisy, které mají platit jako Písmo svaté? Popis vzniku kánonu ukázal, že nešlo o svévolné jednání určitých koncilů nebo dokonce o výsledek mocenských bojů ve staré církvi. V zkušebním procesu během několika století vyšlo zřejmě najevo, co má platit jako kanonické podle souhlasného mínění celé křesťanské církve. Je to udivující fenomén, když si uvědomíme, jaké tvrdé spory se ve stejném čase vedly o základní teologické otázky. Vystihují to D. A. Carson, D. J. Moo a L. Morris, kteří ve svém Úvodu píší: *"Není tomu tak, že církev prosadila kánon, ale že se kánon prosadil sám."*⁽²⁾ V průběhu prvních století se prosadily spisy, které tvoří základ křesťanské víry. Je to především výsledek působení Ducha svatého, o kterém Ježíš prohlásil, že uvede Ježíšovy učedníky do všeliké pravdy (J 16,13). Jaká měřítko hrála přitom důležitou roli? Z úsudku staré církve lze rozpoznat tři měřítka:

2.1. Měřítka původu spisu

Prolog k 1.listu Janovu popisuje, co je tím míněno: *"Co bylo od počátku, co jsme slyšeli, co jsme na vlastní oči viděli, na co jsme hleděli a čeho se naše ruce dotýkaly, to zvěstujeme: Slovo života ... zvěstujeme i vám, abyste se spolu s námi podíleli na společenství, které máme s Otcem a jeho synem Ježíšem Kristem."* (1 J 1,1,3). Zjevení Boha v Ježíši nám není bezprostředně přístupné. Jsme odkázáni na zprávy očitých svědků, které tvoří mosty mezi ukončeným zjevením a následujícími generacemi. Zpráva očitých svědků je jedinečná a nelze ji ničím nahradit, protože je svědectvím zjevení Boha v historii.

Proto stará církev použila měřítko původu, a tím mínila apoštolské autorství. Vedle kruhu očitých svědků uznala také apoštola Pavla a apoštolské žáky.

Přitom jí rozhodně nestačil pouhý údaj o autorovi. Mnohé spisy, které udávaly jako autora apoštola, byly zavrženy jako nepravé. Zkoumání obsahu zaostřilo pohled na to, co je apoštolské a co apokryfní. Kdo čte apokryfní evangelia, může se o tom sám přesvědčit⁽³⁾.

2.2. Shoda se základy víry

První staletí křesťanské církve se vyznačovala zápasem o pravdivost teologických výpovědí. Bludná učení nejrozličnějšího druhu (např. gnose, Markión) ohrožovala sbory, které potřebovaly *"pravidlo víry"* (řecky: kanón téš pisteós, latinsky: regula fidei), pomocí kterého by mohly rozlišovat mezi pravým a falešným. Dokladem toho jsou vyznání víry ve staré církvi.

Není tedy divu, že při vzniku novozákonního kánonu hrála důležitou úlohu shoda s *"pravidlem víry"*, tj. s ortodoxní křesťanskou vírou. Tomášovo evangelium a Evangelium veritatis neměla tedy žádnou šanci být přijata do kánonu, protože jsou gnosticky ovlivněná.

2.3. Všeobecné uznání

Mohly se prosadit jen takové spisy, které došly v prvních stoletích všeobecného uznání. Při tvorbě kánonu nešlo o prosazování zvláštních skupin. Kánon Nového zákona měl být základem pro celou křesťanskou církev. Ohledy na pochybnosti a námitky vedly k dlouhému procesu vytváření mínění, který byl veden až do konce s mnohou trpělivostí a mnohým pochopením.

3. Význam novozákonního kánonu dnes

Vzhledem k dlouhé historii vzniku kánonu se objevují četné otázky. Proč církev Ježíše Krista vůbec potřebuje kánon závazných knih? Copak nemá skrze dar Ducha svatého bezprostřední přístup k svému Pánu, který ji i dnes chce uvádět do všeliké pravdy?

Když proces vytváření kánonu trval tak dlouho, proč by měl být ukončen rozhodnutími ze 4. století? Není nutné znovu prověřit 27 knih, jsou-li vskutku kanonické? Pomáhá kánon novozákonních knih skutečně k zabránění chybného vývoje křesťanské církve a sborů? Nezávisí všechno na výkladu těchto spisů?

V Úvodu k Novému zákonu mohou být tyto otázky projednány jen stručně. Kdyby církev Ježíše Krista neměla kánon platných knih, nebylo by možné přezkoušet vnuknutí vizionářů a proroků v jejím středu. Každý by mohl vystoupit s tvrzením, že Duch svatý mluví skrze něho. 27 kanonických knih Nového zákona se prokázalo ve své dvoutisícileté historii jako spolehlivé měřítko k rozeznání lidských představ od Boží řeči. Boží Duch, který mluví dnes, je tentýž, který vedl pisatele těchto knih a který bděl nad tvorbou kánonu. Váže naši víru a náš život na to, co Bůh jednou provždy zjevil skrze Ježíše Krista.

K pokusu nového ustanovení kánonu se ve sporu s E. Käsemannem⁽⁴⁾ vyjádřil G. Maier⁽⁵⁾. Tento pokus odmítá z následujících důvodů: *"Vzhledem k popsanému stavu hledají exegeti a systematici již přes 200 let kánon v kánonu, tj. závazné slovo božské autority. Tato 200letá práce ztroskotala, protože nikdo není schopen přesvědčivě a jednoznačně určit kánon v kánonu. Protože každý určil kánon v kánonu odlišně, a to na základě opce (tj. volné volby), kterou nelze zpětně zhodnotit, znamená to, že nekontrolovatelná subjektivita vynáší konečný soud nad tím, co má mít božskou autoritu"*⁽⁶⁾. Z těchto důvodů se také mně zdá každá diskuze o hranicích kánonu nepřípustná.

Mnoho ovšem záleží na výkladu kanonických knih. Proto je třeba věnovat velkou pozornost otázce hermeneutiky. Byla by téměř nemožná, kdyby

nebylo jasně určeno, co se má vykládat. Kánon novozákonních knih napomáhá také k přezkoušení přiměřenosti hermeneutických metod.

Můžeme děkovat Bohu za to, že v často tak roztříštěných křesťanských církvích a sborech existuje kánon 27 knih, které představují základ křesťanské víry. Cílem tohoto Úvodu je ulehčit přístup k těmto knihám. Velkou pozornost jsme věnovali otázce autorství, protože blízký přístup autora ke zjevení, jež se stalo v dějinách, byl rozhodujícím měřítkem pro potvrzení jeho spisu za kanonickou knihu.

¹ Text v němčině EHennecke/WSchneemelecher, *Neutestamentliche Apokryphen*, S.19f

² D.A.Carson/D.J.Moo/L.Morris, *Introduction*, S.494;

³ Text v němčině EHennecke/ASchneemelcher, *Neutestamentliche Apokryphen* ad loc.

⁴ E.Käsemann, Hrsg., *Das Neue Testament als Kanon*, 1970

⁵ G.Maier, *Das Ende der historisch-kritischen Methode*, S.21-46

⁶ G.Maier, *Das Ende der historisch-kritischen Methode*, S.44

Seznam literatury

Protože tento stručný Úvod je sepsán stručně jako učebnice, omezují se odkazy k literatuře na nejnutnější. Další odkazy lze najít v obsáhlejších Úvodech do Nového zákona.

1. Úvody do Nového zákona

- Don A. **Carson**, Douglas J. **Moo** and Leon **Morris**, An Introduction to the New Testament, Grand Rapids, 1992
Frédéric **Godet**, Einleitung in das Neue Testament, Hannover, Bd.I 1894; Bd.II 1905
Donald **Guthrie**, New Testament Introduction, Downers Grove/USA, 1970
Werner Georg **Kümmel**, Einleitung in das Neue Testament, Heidelberg, 1983
Eduard **Lohse**, Die Entstehung des Neue Testaments, Stuttgart, 1990
Willi **Marxsen**, Einleitung in das Neue Testament, Gütersloh, 1978
Alfred **Wikenhauser** - Josef **Schmidt**, Einleitung in das Neue Testament, Freiburg, 1973
Theodor **von Zahn**, Grundriß der Einleitung in das Neue Testament, Leipzig, 1928

3. Jednotlivé studie

Es werden nur die in dieser Bibelkunde in der Einleitung erwähnten Einzeluntersuchungen angeführt.

- Betz, O., Was wissen wir von Jesu, Stuttgart, 1967; jetzt: Wuppertal, erw. Neuauflage, 1991
Článek "Jesu Christus" v: Das Große Bibellexikon, Bd.2, Wuppertal 1988, S.683f
Bornkamm, G., "Die Komposition der apokalyptischen Visionen in der Offenbarung Johannis", ZNW 36, 1937, S.132ff (=G.B., Studien zur Antike und Urchristentum, BevTh 28, 1959, S.204ff)
Paulus, Stuttgart, 1969, 1987
"Die Vorgeschichte des sog. Zweiten Korintherbriefes", SAH 1961, 2 (=G.B., Geschichte und Glaube II, Ges. Aufsätze IV, BevTh 53, 1971, S. 162-194)
Bruggen, van J., Die geschichtliche Einordnung der Pastoralbriefe, Wuppertal, 1981
Colpe, C., Artikel "Gnosis" v: RGG3, Bd.II, Sp. 1648-1652

- Conzelmann, H., Die Mitte der Zeit, Studien zur Theologie des Lukas, Tübingen, 1967
 "Korinth und die Mädchen der Aphrodite. Zur Religionsgeschichte der Stadt Korinth", NAG 1967
- Degenhardt, H.-J., Lukas Evangelist der Armen. Besitz und Besitzverzicht in den lukanischen Schriften, Stuttgart, 1965
- Deißman, A., Licht vom osten, Tübingen, 1909
- Dibelius, M., Die Geisterwelt im Glauben des Paulus, Göttingen, 1909
- Dodd, C.H., The Interpretation of the Fourth Gospel, Cambridge, 1953
- Foester, W., Artikel "kyria" in ThWNT III, S.1095
- Friedrich, G., Artikel "euangelion" in: ThWNT II, S. 721f
- Fuchs, E., Glauben und Erfahrung. Zum christologischen Problem im NT, Tübingen, 1965
- Gerhardsson, B., Die Anfänge der Evangelientradition, Wuppertal, 1977
- Goppelt, L., Die apostolische und nachapostolische Zeit, in: Die Kirche in ihrer geschichte IA, Göttingen, 1962
- Haacker, K., Neutestamentliche Wissenschaft, Wuppertal, 21985
- Hemer, C., The Book of Acts in the Setting of Hellenistic History, Tübingen, 1989 (Rezension von H. Bayer in: Jahrbuch für evangelikale Theologie, 1990, S.158ff)
- Herder, G.F., Von der Regel der Zusammenstimmung unserer Evangelien, 1797
- Hörster, G., Lukas W., Nijkamp, M., Gottes Herrschaft in der Gemeinde, Witten, 1982
- Holtzmann, H.J., Kritik der Epheser- und Kolosserbriefe, Leipzig, 1872
- Kautzsch, E., Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments, Tübingen, 1900.1921.1962
- Kilpatrick, G.D., The Origin if the Gospel according to St. Matthew, Oxford, 1946
- Käsemann, E., (Hrsg.), Das Neue Testament als Kanon, Göttingen, 1970
- Kuhn, K.G., "Die in Palästina gefundenen hebräischen Texte und das NT", ZThK 47, 1950, S. 192-211
- Lessing, G.E., Neue Hypothese über die Evangelisten als bloß menschliche Geschichtsschreiber betrachtet, 1784
- Lütgert, W., Freiheitspredigt und Schwarmgeister in Korinth, Gütersloh, 1908
 "Die Vollkommenen in Philippi und die Enthusiasten in Thessalonich", BFChTh 13,6,1909,S.55ff
- Maier, G., Die Johannesoffenbarung und die Kirche, Tübingen, 1981
 ders., Das Ende der historisch-kritischen Methode, Wuppertal, 1974
- Michaelis, W., "Die Gefangenschaft des Paulus in Ephesus und das Itinerar

des Timotheus", NTF I,3,1925, S.65ff

Percy, E., Die Probleme der Kolodder- und Epheserbriefe, Lund, 1946

Reicke, B., "Chronologie der Pastoralbriefe", ThLZ 2/76, Sp. 81-94

Reuß, E., Die Geschichte der Heiligen Schriften des NT, 6. vermehrte u. verbesserte Aufl., Braunschweig, 1887

Riesner, R., "Wie sicher ist die Zwei-Quellen-Theorie?" Theologische Beiträge 2/77, S.49-71

Robinson, J.A.T., Redating the New Testament, London, 1976, 41981;

německy: Wann entstand das Neue Testament?, Wuppertal, 1986

Roller, O., Das Formular der paulinischen Briefe, Stuttgart, 1933

Sanders, J.N., Studies in Ephesians, edited by F.L. Cross, 1956

Schlatter, A., Einleitung in die Bibel, Stuttgart, 1923

Schleiermacher, F., Über die Zeugnisse des Papias von unseren ersten beiden Evangelien, Theologische Studien und Kritiken 5, S.335-386, 1832; vytištěno: Schleiermacher, F., Werke zur Theologie II, Berlin, 1836

Über den sogenannten ersten Brief des Paulus an den Timotheus. Ein Sendschreiben an JC Gass, 1807

Schmithals, W., Die Gnosis in Korinth, FRLANT 66, Göttingen, 1956, 31969

ders., "Zwei gnostische Glossen im Zweiten Korintherbrief", EvTh 18, 1958, S. 552-573

ders., "Die Thessalonischerbriefe als Briefkompositionen", v: Zeit und Geschichte, Festschrift für R. Bultmann, Tübingen, 1964, S. 295ff

Schneemelcher, W/Hennecke, E. (Hrsg.), Neutestamentliche Apokryphen, 2 Bde., Tübingen, Neuauflage 1990, 1989

Schoeps, H.J., Paulus. Die Theologie des Apostels im Lichte der jüdischen Religionsgeschichte, Tübingen, 1959

Schweitzer, A., Die Geschichte der Leben-Jesu-Forschung, Tübingen, 1913

Schweitzer, E., EGO EIMI ... Die religionsgeschichtliche Herkunft und theologische Bedeutung der johanneischen Bildreden, zugleich ein Beitrag zur Quellenfrage des vierten Evangeliums, FRLANT 56, Göttingen, 1939

Stendhal, K., The School of St. Matthew and its use of the Old Testament, Uppsala, 1954

Wilkens, W., Die Entstehungsgeschichte des vierten Evangeliums, Zürich, 1958

Wrede, W., Das literarische Rätsel des Hebräerbriefes, FRLANT 8, Göttingen, 1906

Zimmermann, H., Neutestamentliche Methodenlehre, Stuttgart, 71982

Seznam zkratek

Teologická odborná literatura

- BEvTh Beiträge zur evangelischen Theologie
 BFChTh Beiträge zur Förderung christlicher Theologie
 EKK Evangelisch-katolischer Kommentar zum Neuen Testament, Zürich, Einsiedeln, Köln, Neukirchen
 FRLANT Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testamentes
 IINT Handbuch zum Neuen Testament, Tübingen
 HThK Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament, Freiburg, Basel, Wien
 KEK Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament, Göttingen
 NAG Nachrichten (1941-1944: von) der Akademie der Wissenschaften in Göttingen
 NIGTC New International Greek Testament Commentary
 NID Das Neue Testament Deutsch, Göttingen
 NTF Neutestamentliche Forschung
 ÖTKNT Ökumenischer Taschenbuchkommentar zum Neuen Testament
 RGG Religion in Geschichte und Gegenwart, Tübingen
 RNT Regensburger Neues Testament, Regensburg
 SAH Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften zu Heidelberg
 ThLZ Theologische Literaturzeitung
 ThHK Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament, Berlin
 ThWNT Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, Stuttgart
 TNTC Tyndale New Testament Commentaries
 WStB Wuppertal Studienbibel, Wuppertal
 ZBK Zürcher Bibelkommentare. Neues Testament, Zürich
 ZNW Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft
 ZThK Zeitschrift für Theologie und Kirche

OBSAH

Předmluva	5
Praktická znalost a úvod do Nového zákona	7
Úvod do čtyř evangelíí	11
Evangelium podle Marka	25
Evangelium podle Matouše	35
Evangelium podle Lukáše	45
Evangelium podle Jana	55
Skutky apoštolské	73
Úvod do dopisů Nového zákona	83
Chronologie života apoštola Pavla	91
Dopis Římanům	95
1. list Korintským	103
2. list Korintským	111
List Galatským	117
Dopis Efezským	123
Dopis Filipským	131
List Koloským	135
1. list Tesalonickým	141
2. list Tesalonickým	145
Pastorální dopisy	149
List Filemonovi	161
List Židům	165
List Jakubův	173
1. list Petrův	179
2. list Petrův	183
1. list Janův	189
2. list Janův	195
3. list Janův	197
List Judův	199
Zjevení Janovo	201
Kánon Nového zákona	211
Seznam literatury a zkratek	217

Úvod do Nového zákona

Gerhard Hörster

Z německého originálu přeložili Karel Taschner a Jiří Štifter
Jazykově upravila Yvona Taschnerová

Jako učebnici Evangelikálního teologického semináře vydala Oliva,
křesťanské nakladatelství, roku 1994

Vydání první

Gerhard Höerster

se narodil v roce 1934. S manželkou Godivou roz. Millardovou, mají dvě dcery, tři syny a čtyři vnuky.

Po maturitě absolvoval nástavbové studium připravující k profesi průmyslového obchodníka v chemickém podniku. Poté pokračoval ve studiu teologie na církevní vysoké škole ve Wuppertalu.

V letech 1961-66 byl kazatelem Svobodného evangelického sboru v Rotenburgu. Od roku 1966 je docentem na Teologickém semináři v Dietzhölztal - Ewersbachu. V roce 1976 byl zvolen rektorem tohoto semináře. Působí také jako kazatel a člen výboru křesťanského rozhlasového vysílání.